

ISSN 2413-3337

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

**Науковий вісник
Херсонського державного університету
Серія "Лінгвістика"**

Випуск 31

Херсон – 2018

УДК 81'1
ББК 81.2 Ук
НЗ4

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ №10031 від 05.07.2005 р.

Внесено до Переліку наукових фахових видань України (наказ Міністерства освіти і науки України від 9 березня 2016 року № 241).

Друкується за ухвалою вченої ради Херсонського державного університету (протокол № 11 від 23 квітня 2018 року).

Редакційна колегія: Олексенко Володимир – головний редактор, доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет; Архангельська Алла – доктор філологічних наук, професор, Університет ім. Франтішека Палацького (м. Оломоуц, Чеська Республіка); Белехова Лариса – заступник головного редактора, доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет; Беляєв Юрій – кандидат філологічних наук, професор, Херсонський державний університет; Гайдаєнко Ірина – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний університет; Гайдученко Галина – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент, Херсонський державний університет; Городенська Катерина – доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України(м. Київ); Загнітко Анатолій – доктор філологічних наук, професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця); Космеда Тетяна – доктор філологічних наук, професор, Познанський університет ім. А. Міцкевича (м. Познань, Польща); Крісс Майкл – доктор філософії, професор Арізонського університету (м. Тусон, США); Мамедова Таміла – доктор філологічних наук, професор, Бакинський слов'янський університет (м. Баку, Азербайджан); Манакін Володимир – доктор філологічних наук, професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця); Ожоган Василь – доктор філологічних наук, професор, Національний університет "Києво-Могилянська академія" (м. Київ); Ратникова Ірина – доктор філологічних наук, професор, Білоруський державний університет (м. Мінськ, Республіка Білорусь); Руденко Людмила – доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет; Синиця Ірина – доктор філологічних наук, професор, Далянський університет іноземних мов (м. Далян, Китайська Народна Республіка); Тропіна Ніна – заступник головного редактора, доктор філологічних наук, професор, Херсонський державний університет.

Рецензенти: Валігура Ольга – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет;

Ковалевська Тетяна – доктор філологічних наук, професор, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Засновник: Херсонський державний університет МОН України.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика" : Збірник наукових праць. Випуск 31 / Херс. держ. ун-т. – Херсон: ХДУ, 2018. – 256 с.

Розглядаються актуальні проблеми сучасної лінгвістики, теоретичні та історичні аспекти функційної граматики, з'ясовуються напрями еволюції морфологічних і синтаксичних категорій, а також їхні функційні вияви в тексті, простежуються особливості українських говорів, висвітлюються тенденції сучасного словотвору, встановлюються особливості функційної семантики фразеологічних і лексичних одиниць, визначаються шляхи кодифікації граматичних норм мови.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

Збірник зареєстровано та представлено у наукометричних та бібліометричних системах і БД:Index Copernicus International S.A., Реферативна база даних "Україніка наукова".

Адреса редакції: 73000, м. Херсон, вул. Університетська 27, факультет філології та журналістики, тел. (0552) 326756.

УДК 81'1
ББК 81.2 Ук
НЗ4

© Колектив авторів

© ХДУ, 2018

ЗМІСТ

Розділ I. Актуальні проблеми лексикології та лексикографії

<i>Башук Наталія</i> Паремії як відображення менталітету німецького та українського народів	6
<i>Гуменюк Наталя</i> Словотвірні процеси зі словоформою <i>Brexit</i>	11
<i>Жужгина-Аллахвердян Тамара</i> Топоним «Київ» в збірникі Кирши Данилова: семантико-когнитивна археологія імени	15
<i>Kolosova Svitlana, Bezden Yulia</i> Borrowing as a way of terms creation in case of dance terminology	20
<i>Лопушинський Іван</i> Державна мова в Україні: забезпечення конституційного статусу в період міжзаконня	25
<i>Ментинська Ірина</i> Сучасні тенденції термінознавчих досліджень (на матеріалі комп'ютерної термінології)	33
<i>Науменко Анатолій</i> Мовно-культурна політика сучасної України	38
<i>Прохоров Володимир</i> До питання структурних одиниць дискурсу	46
<i>Синица Ірина</i> Квазіпарадигмальні відношення як результат сучасних дискурсивних практик.....	50
<i>Радзійон Віра</i> Власні назви баскетбольних, гандбольних і волейбольних команд у німецькій мові: структурний та мотиваційний аспекти	57
<i>Романова Наталя</i> Актуалізація емотивної лексики в німецькомовній поезії 1945–1961 років.....	63
<i>Слаба Оксана</i> Особливості омонімічних відношень між англо-американськими та німецькими економічними термінами	70
<i>Шеремета Катерина</i> Особливості функціонування англійських термінів з маркетингу в українській мові	75
Розділ II. Проблеми граматики та синтаксису	
<i>Vasylenko Oksana, Yaroshenko Myroslava</i> Functions of the infinitive in the sentence	80

Короткова Светлана

Особенности функционирования наречий меры и степени как слов-градуаторов в специальных текстах..... 84

Шведова Марія

Динаміка вживання варіативних форм іменників-назв неістот у знахідному відмінку однини в літературних текстах регіонів України XIX-XXI ст. 88

Розділ III. Актуальні питання номінації

Вапіров Сергій

Стилістика карнавального образу трикстера (на матеріалі казок братів Грімм)..... 95

Зінченко Анна

Першорядні прагматичні функції вторинних номінацій кількості в англomовному публіцистичному дискурсі 101

Мартос Світлана

Афіксація іменників у молодіжному сленгу 105

Микитюк Оксана

Вербалізація хороніма *Україна* в мовно-національній картині світу Дмитра Донцова..... 111

Олексенко Володимир

Словотвірний потенціал англiзма *media* в українській мові 117

Сечіна Сабіна

Репрезентація концепту *ідентичність* в іспанській мовній картині світу (на матеріалі півострівного національного варіанту іспанської мови)..... 127

Черкун Людмила

Двойная актуализация как средство создания выразительности в прозе М. Цветаевой и Б. Пастернака 133

Розділ IV. Актуальні проблеми тексту і дискурсу

Алексенко Світлана

Структурні компоненти лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу 139

Богдан Юлія

Образ автора у сучасному німецькому мандрівному романі..... 144

Gaman Iryna

Kontextuelle einbettung der textsorte «Zooführer» 150

Дзикович Ольга, Лохтенко Валерія

До питання інтертекстуальності та гібридності текстів..... 156

Podvoiska Oksana

Die gestaltung der gegenwärtigen geschäftskorrespondenz 160

Попова Олена, Аксютіна Валерія, Карпенко Ірина

Стратегічний комплекс рекламного дискурсу: від диференціації до дискредитації 166

<i>Сирота Людмила, Радецька Світлана</i> Лінгвістичні засоби досягнення комічного ефекту у текстах політичного дискурсу	172
<i>Тихоша Валентина</i> Складне речення в ідіостилі Василя Шкляра (на матеріалі роману «Маруся»)	177
Розділ V. Переклад як засіб міжкультурної комунікації	
<i>Абабілова Наталія</i> Грамматичні особливості перекладу документів міжнародного права	182
<i>Гончаренко Олена</i> Ситуативно-мовленнєві функції особових займенників в іспанській мові та особливості їх перекладу українською мовою	187
<i>Городецька Юлія, Шеремета Катерина, Мазур Олена</i> Особливості перекладу англomовних інструкцій до медпрепаратів українською мовою: прагматичний аспект	192
<i>Ємець Олександр</i> Принципи й етапи концептуального перекладу художніх текстів.....	197
<i>Kalishchak Tetiana, Kukharenko Olena</i> Ways of painting terminology translation from english into ukrainian language.....	204
<i>Мазур Олена</i> Критика художнього перекладу: нарис методології.....	208
<i>Маркелова Анастасія</i> Кольоронімічний компонент “сірий” у поетичному мовленні Василя Симоненка (на матеріалі англomовних перекладів).....	215
<i>Мінгазова Марія, Гончаренко Наталія, Мазур Олена</i> Особливості синхронного аудіовізуального перекладу випуску новин	220
<i>Подвойська Оксана, Зварич Лідія</i> Прагматична адаптація текстів авіаційної тематики	226
<i>Солодка Анжеліка</i> Дослідження впливу культурно-детермінованих факторів на перекладацький процес	231
<i>Тонкіх Анна, Кудрявцева Наталя</i> Специфіка відтворення гумору при перекладі телесеріалів (на матеріалі телесеріалу «Альф»)	237
<i>Tschepurna Zinaida, Lissenko Helena</i> Übersetzungsverfahren beim dolmetschen aus dem ukrainischen ins deutsche. Semantische aspekte.....	241
Відомості про авторів	247

Розділ I

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

УДК 811.112'373.7

Наталія Башук
(Київ)

ПАРЕМІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МЕНТАЛІТЕТУ НІМЕЦЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДІВ

У статті досліджуються паремії, в яких найбільш яскраво представлений національний спосіб світосприйняття, система моральних цінностей та менталітет народу. Визначаються провідні риси українського та німецького менталітету, що знайшли своє відображення в пареміях. До основних рис українського менталітету віднесено: одухотвореність, піднесеність, благородство, релігійність, сентиментальність, ліризм, тяжіння до витонченої естетики та гармонії, працьовитість, політична пасивність, незламність у рішеннях, схильність до взаєморозуміння й злагоди, повага до особистісних інтересів, індивідуалізм, комплекс раба. Характерні риси німецького менталітету – це любов до порядку, педантизм, заощадливість, пунктуальність, працьовитість, релігійність, небагатослівність, урівноваженість, привітність та ввічливість. Оскільки паремії є частиною духовної культури народу, то вони часто демонструють близькість в оцінках певних життєвих ситуацій, про що свідчать так звані повні еквіваленти в обох мовах. Проте, досить часто паремії репрезентують відмінності у світосприйнятті та демонструють специфічні національні риси, що простежується на відношенні українського та німецького народу до шлюбу. У німецькій культурі шлюб розглядається як важливий та необхідний крок у житті людини, а в українській – як тяжке випробування. Образне наповнення німецьких та українських паремій може як збігатися, так і відрізнятися, що розглядається на прикладі паремій із зооморфним компонентом, саме на це слід звертати особливу увагу при підборі еквіваленту під час перекладу. Паремії можуть утворюватися комплікативним та імплікативним шляхами. Пареміологічний фонд мови схильний до зменшення, оскільки соціальні відносини окремих історичних періодів, представлені в пареміях, змінюються або зникають, що унеможливорює їхнє вживання в нових історичних умовах.

Ключові слова: паремія, менталітет, провідні риси менталітету, зооморфний компонент.

Пріоритетним напрямком сучасних філологічних досліджень є вивчення національних та етнокультурних компонентів мови, які є потужним джерелом енергетичного коду народу. Найбільш яскраво представлений національний спосіб світосприйняття, система моральних цінностей та ментальність певного народу у пареміях, які трапляються у різних сферах людської комунікації. Саме тому паремійний корпус викликає інтерес учених, адже ці дослідження сприяють реконструюванню етнокогнітивних моделей мислення і знання, поглибленню фонових знань комунікантів шляхом виявлення паремійних аналогів та етнокультурних лакун, розкриттю найважливіших стереотипів.

Особливого поширення в сучасній лінгвістиці набула антропоцентрична модель дослідження, яка передбачає переорієнтацію наукового інтересу з об'єкта пізнання на суб'єкт, з мікроєдиниць на складні й об'ємні макроєдиниці. За такого наукового підходу особлива увага приділяється дослідженню семантичних, когнітивних і комунікативних чинників, які впливають на мову, і комунікація розглядається як лінгвопсихоментальний процес, що має два основні етапи – «породження й сприйняття макрознакового простору тексту, виходячи з когнітивних стратегій і діалогу людської свідомості зі світом дійсності, соціумом, культурою» [3, с. 3].

Актуальність досліджень паремій визначається перш за все тим, що в них фіксується не лише національна самосвідомість, а й ціннісні пріоритети сучасного життя суспільства.

Мета статті – розглянути паремії як засіб відображення менталітету німецького та українського народів, визначити основні риси менталітету цих народів.

Паремії як об'єкт наукового дослідження у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві розглядалися такими вченими, як О. Потєбня, М. Пазяк, Н. Барлі, В. Жуков, Г. Пермяков, В. Жайворонок, О. Мерзликіна, М. Алефіренко, Т. Бочина, В. Мокієнко, Л. Савєнкова, І. Голубовська, Л. Скрипник, В. Калашник, З. Тарланов, Н. Шарманова, Н. Малюга, Ж. Колоїз та інші. Останнім часом з'явилась також велика кількість наукових публікацій, в яких досліджуються паремії, зокрема такі, як: В. Гаврилова «Теоретичні засади вивчення паремій» (2015), В. Рудий «Німецькі паремії з компонентом – «орнітонім»» (2013), Ж. Колоїз «Українсько-німецькі пареміологічні паралелі» (2012), І. Гоштанар «Етнокультурна інформація нумерологем у німецьких пареміях» (2015), Т. Капітан «Специфіка прислів'їв та приказок в українській та німецькій мові», Богдана Юськів «Паремійна картина світу: проблеми дослідження» (2013). Проте, незважаючи на значні досягнення в цій царині, залишається ціла низка проблемних питань при дослідженні паремій. На разі не існує єдиної думки щодо визначення терміну паремії, чітко окреслених критеріїв дослідження паремій, визначення статусу в мовній системі, співвідношення універсального й національного в різних типах паремій. У сучасній лінгвістиці навіть постає питання про виокремлення паремійного рівня, який містить власне паремії та афоризми [4, с. 61]. Такі науковці, як В. Архангельський, Л. Булаховський, Л. Скрипник, І. Чернишова відносять паремії до складу фразеології завдяки таким їхнім властивостям як цілісність, відтворюваність, стійкість та експресивність. Противниками розгляду паремій на фразеологічному рівні виступали В. Жуков, В. Телія, М. Тагієв, Є. Іванникова, наголошуючи на близькості паремій до речення, їхній комунікативній та синтаксичній членованості [7].

Найбільш повне визначення терміну паремії, на наш погляд, подається у науковій праці «Українська пареміологія» Ж. Колоїз, Н. Малюги, Н. Шарманової як «єдиниці пареміології, що вирізняється афористичністю, усталеністю, відтворюваністю, переосмисленим чи буквальним узагальненим значенням, здебільшого повчальним змістом, мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію» [3, с. 16].

Паремії можуть виникати двома шляхами: а) комплікативним (специфічне ускладнення семантичної структури, смислова конденсація вислову, за допомогою якої у мовній єдиниці закріплюються результати ланцюжка умовиводів); б) імплікативним (згортання тексту до одного кінцевого вислову або семантичне стискування байки до прислів'я зі збереженням змісту і наявним натяком на первинний текст [3, с. 19].

У пареміях відображається не тільки реальний світ, що оточує людину, не тільки реальні умови її життя, але й суспільна самосвідомість народу, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, менталітет.

Менталітет (від латинського *mens, mentis* – розум, інтелект) – це спосіб світобачення людини, як представника певної нації та національно-культурної спільноти. На думку В. фон Гумбольдта, менталітет – це не тільки свідомість, а більшою мірою народна душа, або «дух народу». Він об'єднує людей не на зовнішньому, а на духовному рівні і робить їх носіями єдиної національної культури, членами однієї спільноти [6, с. 28].

У пареміях можна простежити вплив мови на формування менталітету народу та навіть визначити провідні риси українського менталітету:

- перевага емоційно-чуттєвого над раціональним (*Багато я маю – аж три клуні хліба: в одній вітер, в другій мак, а третя стоїть так; Хоч чоловік убогий, та слово чисте*);
- одухотвореність, піднесеність, благородство (*Не дай, ненько, в скрині нічого, а дай доленьку щасливу*);
- релігійність (*Без Бога не до порога; Усі під Богом ходимо; Кому Бог допоможе, той все переможе*);
- сентиментальність (*Не жалко й плакати, коли є за чим; Плаче твоя доля, та не зна чого*);
- ліризм (*Без води сохне трава, а без любові – душа; Невесело в світі жити, коли нема кого любити*);
- тяжіння до витонченої естетики, гармонії (*Життя біжить, як музика дзвенить*);
- працьовитість (*Без роботи день роком стає; Добрий чоловік без роботи, що бджола без меду*);
- романтичне світосприйняття, що спричиняє політичну пасивність (*У чужу хату свій віник не неси*);
- незламність у рішеннях (*Хоч кременем вухо ріж, так затявся*);
- схильність до взаєморозуміння й злагоди (*Де мир, там і лад, там в хаті благодать*);
- повага до особистісних інтересів, до свободи (*В своїй хаті своя правда, і сила, і воля; Воля пташці краца від золотої клітки*);
- індивідуалізм, який стає основою для вияву анархічного начала (*Моя хата скраю – я нічого не знаю; Що село, то й сотник*);
- комплекс раба (*Покірне телятко дві матки ссе, а непокірне – ні одної; На чім возі їдеш, тому й ласку твори*) [3, с. 63-65].

Спробуємо виокремити характерні риси німецького менталітету, які знайшли своє відображення в пареміях:

- любов до порядку, педантизм (*Ordnung erhält die Welt – Світ на порядку тримається; Ordnung ist das halbe Leben – Порядок – основа життя; Ordnung hilft Haushalten – Порядок допомагає вести господарство; Ordnungsliebe führt zu strenger Gerechtigkeitsliebe – Любов до порядку веде до надмірної любові до справедливості*);
- заощадливість (*Sparsamkeit erhält das Haus – Заощадливість тримає будинок; Sparen ist verdienen – Заощаджене – як зароблене; Spare in der Zeit, so hast du in der Not – Хто заощаджує, поки вдосталь має, той матиме, коли потребуватиме*);
- пунктуальність (*Beste Beweis einer guten Erziehung ist die Pünktlichkeit – Найкращий доказ гарного виховання – це пунктуальність; Besser eine Stunde zu früh, als eine Minute zu spät – Краще на годину раніше, ніж на хвилину пізніше*);
- працьовитість (*Ohne Fleiß kein Preis – Без труда нема плода; Fleiß bringt Brot, Faulheit Not – Праця годує, лінь марнує*);
- релігійність (*Der Mensch denkt, der Gott lenkt – Людина мислить, а Бог рядить; Gott sieht alles – Бог все бачить; Arm oder reich, vor Gott sind alle gleich – Багаті чи бідні – перед Богом всі рівні*);
- небагатослівність та урівноваженість (*Kurze Rede, gute Rede – Лаконічність сестра таланту; Reden ist Silber, Schweigen ist Gold – Мова – срібло, мовчання золото; Erst besinnen, dann beginnen – Спочатку подумай, а потім починай*);
- привітність та ввічливість: *Höflichkeit tut nichts weh – Від чемних слів язик не відсохне; Freundlich grüßen kostet nicht viel – Дружнє вітання недорого коштує*.

Паремії, представлені в кожній з мов – це своєрідні мікросвіти, які містять у собі моральний закон, і здоровий смисл, допомагають ідентифікувати національну свідомість. Вони є специфічною ознакою будь-якої національної мови, де неповторним чином передають дух та своєрідність нації [4, с. 73]. Оскільки паремії є частиною духовної культури народу, то вони часто демонструють близькість в оцінках певних життєвих

ситуацій, про що свідчать так звані повні еквіваленти в обох мовах: *Geld regiert die Welt – Гроші правлять світом; Zeit ist Geld – Час – гроші; Gesagt – getan – Сказано – зроблено*. Проте, досить часто паремії свідчать про відмінності у світосприйнятті та демонструють специфічні національні риси. Так, наприклад, у німецьких пареміях «*Wer nicht heiratet, genießt sein Leben nur halb*» (дослівно: «Хто не одружується, той тільки наполовину насолоджується життям»); «*Mann ohne Weib, Haupt ohne Leib*» (дослівно: «Чоловік без жінки, як голова без тіла») ми можемо спостерігати відношення німецького народу до шлюбу як дуже важливого та необхідного кроку в житті кожної людини, який засвідчує, що людина знайшла споріднену душу, яка її розуміє та допомагає по життю. В українських пареміях шлюб сприймається як тяжке випробування, яке часто створює труднощі людині та не завжди гарантує щасливе майбутнє: «*Не мав лиха, так оженився*»; «*Як одружився, так і зажурився*»; «*В дівках сиділа – плакала, заміж пішла – вими стала*».

Образне наповнення німецьких та українських паремій може як збігатися, так і відрізнятися, що можна спостерігати в пареміях із зоонімами. Прикладом співпадіння зооморфних компонентів в обох мовах можуть бути паремії: *Wenn man vom Wolfe spricht, ist er nicht weit – Про вовка промовка, а він тут як тут; Wer zwei Hasen zugleich hetzt, fängt keinen – За двома зайцями поженешся – жодного не спіймаєш*. Інколи закована в пареміях німецької та української мов інформація настільки відрізняється, що використовуються різні зооніми для відображення однієї і тієї ситуації: *Arbeit ist kein Hase, läuft nicht in den Wald – Робота не вовк, в ліс не втече*. Трапляються навіть випадки, коли зоокомпонент наявний лише в одній з мов: *Großer Vogel, großes Nest – Великому кораблю – велике плавання*.

Пареміологічний фонд мови схильний до зменшення, оскільки представлені в ньому соціальні відносини окремих історичних періодів змінюються або зникають, що робить неможливим застосування паремій в нових історичних умовах, як наприклад: *Mit einem Handwerk kommt man weiter als mit tausend Gulden – Ремесло надійніше, ніж тисяча гульденів* [2, с. 229].

Висновки. Пареміологічний фонд мови можна назвати енциклопедією життя народу, адже в них знаходять своє відображення пізнавальний та загальнолюдський національний досвід, який передається від одного покоління до іншого. Універсальні загальнолюдські цінності зумовлюють схожість паремій у двох мовах, про що свідчать повні відповідники. Проте, у пареміологічному фонді існують і такі мовні одиниці, які виражають національний колорит та самобутність певного народу, а тому при перекладі інколи буває неможливо підібрати еквівалент, в основі якого був би ідентичний образ. Паремії також можна назвати виразниками менталітету народу, проблема вивчення якого на разі є дуже актуальною, оскільки досить складно виокремити, виміряти та обґрунтувати будь-яке явище духовного життя народу. З іншого боку, менталітет неможливо приховати, адже він виявляє себе в культурі, матеріалізується у способі життя, традиціях, цінностях, нормах поведінки та у мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байер Х. Немецкие пословицы и поговорки: Сборник/ Х. Байер, А. Байер. – М.: Высш. шк., 1989. – 392 с.
2. Капітан Т. Специфіка вживання прислів'їв та приказок в українській та німецьких мовах/ Т. Капітан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/1815/1/>
3. Колоїз Ж.В. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів/ Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, Н. М. Шарманова; за ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.
4. Колоїз Ж. В. Українсько-німецькі пареміологічні паралелі/ Ж. В. Колоїз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/371/313>
5. Кудіна О.Ф. Перлини народної мудрості. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів/ О. Ф. Кудіна, О. П. Пророченко. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 320 с.

6. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб./ В. М. Манакін. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 288 с.
7. Юськів Б. Паремійна картина світу: проблеми дослідження/ Б. Юськів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/viewFile/1176/1208>

Natalia Bashuk

PAREMIAE AS THE REFLECTION OF UKRAINIAN AND GERMAN MENTALITY

The given article investigates paremiae in which the national worldview, system of moral values as well as national mentality is most vividly represented. The main traits of Ukrainian and German mentalities which are embodied in paremiae have been analyzed. The main features of Ukrainian mentality are following: spirituality, sublime, nobility, religiosity, sentimentality, lyricism, attraction to elegant aesthetics and harmony, diligence, political passivity, invulnerability in decisions, propensity for mutual understanding and agreement, respect for personal interests, individualism, complex of slave. Characteristics of German mentality are: love for order, pedantry, savings, punctuality, productivity, religiosity, wordlessness, equality, affability and courtesy. As paremiae are an inseparable part of the spiritual culture of any nation they frequently demonstrate overlaps in life situations assessment and witness about the existence of full equivalents in both languages. But more often paremiae prove the differences in worldviews and show off certain national traits which are traced in relation of Ukrainian and German people to marriage. In German culture marriage is seen as an important and necessary step in human life, but in Ukrainian as a difficult trial. Figurative meaning of Ukrainian and German paremiae may either coincide or differ. This is particularly evident in terms of paremiaewith zoomorphic components. It is precisely that we should pay particular attention to when selecting the equivalent in translation. Paremiae can be formed in a complicated and implicit way. The amount of paremiae in any language tends to shorten over time, as social relations during some historic periods which are reflected in paremiae may alter or disappear, and thus it is impossible to use the paremiae under different historic conditions.

Key words: paremiae, mentality, national traits, zoomorphic component.

Наталія Башук

ПАРЕМИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ МЕНТАЛИТЕТА НЕМЕЦКОГО И УКРАИНСКОГО НАРОДОВ

В статье исследуются паремии, в которых наиболее ярко представлен национальный способ мировосприятия, система моральных ценностей и менталитет народа. Определяются основные черты украинского и немецкого менталитета, которые нашли своё отражение в паремиях. К основным чертам украинского менталитета отнесены: одухотворённость, возвышенность, благородство, религиозность, сентиментальность, лиризм, тяготение к утончённой эстетике и гармонии, трудолюбие, политическая пассивность, несокрушимость в решениях, склонность к взаимопониманию и согласию, уважение личностных интересов, индивидуализм, комплекс раба. Характерные черты немецкого менталитета – это любовь к порядку, педантизм, экономность, пунктуальность, трудолюбие, религиозность, немногословность, уравновешенность, приветливость, вежливость. Поскольку паремии являются частью духовной культуры народа, то они часто демонстрируют близость в оценках определённых жизненных ситуаций, о чём свидетельствуют так называемые полные эквиваленты в обоих языках. Однако довольно часто паремии представляют отличия в мировосприятии и демонстрируют специфические национальные черты, что прослеживается в отношении украинского и немецкого народа к браку. В немецкой культуре брак рассматривается как важный и необходимый шаг в жизни человека, а в украинской культуре – как тяжёлое испытание. Образное наполнение немецких и украинских паремий может как совпадать, так и отличаться, что рассматривается на примере паремий с зооморфным компонентом, именно на это следует обращать особое внимание при выборе эквивалента во время перевода. Паремии могут образовываться компликативным и импликативным путями. Паремииологический фонд склонен к уменьшению, поскольку социальные отношения

некоторых исторических периодов, которые представлены в поговорках, изменяются или исчезают, что делает невозможным их употребление в новых исторических условиях.

Ключевые слова: поговорка, менталитет, основные черты менталитета, зооморфный компонент.

УДК 81'373.611

Наталя Гуменюк
(Старобільськ)

СЛОВОТВІРНІ ПРОЦЕСИ ЗІ СЛОВОФОРМОЮ BREXIT

Подана робота присвячена розгляду словотвірних процесів зі словоформою *Brexit* у сучасній англійській мові. У ході дослідження встановлено, що утворене у 2012 році шляхом словоскладання слово *Brexit* набуло офіційної фіксації в словниках разом із похідними від нього словами *Brexit* та *Brexit*. Проаналізовано інші слова, які утворилися та перебувають у даний момент у процесі постійного утворення від похідної форми *Brexit*. З'ясовано, що новоутворені слова активно циркулюють в англійській мові, хоча не набули офіційної фіксації в словниках. З'ясовано, що значення цих слів контекстуально зумовлене. Встановлено, що від похідної форми *Brexit* були утворені нові слова як за рахунок морфологічних способів словотворення, таких як афіксація та словоскладання, так і за рахунок інших способів словотворення, таких як конверсія та телескопія. У статті доведено, що утворення нових мовних одиниць від похідної форми *Brexit* у даний момент має форму мовного явища, аніж форму сталої мовної одиниці в міру недостатньої їхньої вживаності серед носіїв англійської мови та в міру того, що для закріплення їхнього вживання серед носіїв цієї мови потрібний певний час.

Методологічною основою для нашої роботи слугували метод якісного та кількісного підрахунку, а також структурний метод, які дозволили розглянути новоутворені мовні одиниці як з погляду їхньої структури, так і з погляду їхніх якісних та кількісних особливостей. Для теоретичного узагальнення та формулювання висновків, виведення закономірностей та накреслення шляхів подальшого дослідження було використано метод індуктивно-дедуктивного аналізу й синтезу.

Ключові слова: словотвірні процеси, афіксація, конверсія, словоскладання, телескопія.

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що слово *Brexit* виникло не так давно, а саме у 2012 році, і потребує пильної уваги з боку науковців, що дозволяє простежити утворення нових слів з цією словоформою, а також зробити висновки щодо сучасних механізмів, нових тенденцій поповнення англійської мови.

Відомо, що мова як суспільне явище знаходиться у процесі постійної зміни, коли одні мовні одиниці зникають, натомість, на їхню зміну приходять нові. Цей постійне оновлення будь-якої мови відбувається як за рахунок запозичень з інших мов, так і за рахунок внутрішніх ресурсів самої мови – словотворення.

У цьому сенсі слово *Brexit* є складним іменником, який утворився за рахунок словотвірних процесів шляхом словоскладання двох основ: скороченої основи *Britain/British* та повної основи слова *exit* (*Britain* або ж *British+exit =Brexit*) [1].

Це словоскладання відбулося за аналогією [1; 3], подібно до утворення у 2012 р. слова *Grexit* (*Greek/Greece + exit =Grexit*).

Як відомо, слово Брекзіт позначає "референдум, що відбувся у Великій Британії та Гібралтарі 23 червня 2016 року з 7 до 22 год., на якому було винесене питання щодо

доцільності членства Великої Британії в ЄС, з результатами голосування 51.9% за вихід із ЄС та 48.1% щодо невиходу з ЄС, при явці 72.2%." [1].

Зазначимо, що слово *Brexit* виникло у 2012 за чотири роки до референдуму, який це слово позначає. Це говорить про те, що процес номінації відбувається не тільки вже існуючих референтів, але й референтів, які існують як ідея, як деяка ментальна реальність.

У ході нашого дослідження було встановлено, що з моменту першої фіксації мовної одиниці *Brexit* у 2012 році по теперішній час у англійських словниках, крім слова *Brexit*, зафіксовано 2 слова *Brexit* та *Brexit* [2; 3; 4].

Слово *Brexit*, яке відноситься до іменників, утворилося афіксацією, шляхом додавання суфікса *-er* до основи *Brexit*. Слово *Brexit* утворилося також за рахунок афіксації, шляхом додавання суфікса *-eer* до основи *Brexit*.

Обидва слова мають значення "той, хто підтримує вихід Великобританії з ЄС" та вживаються неформально.

Крім зафіксованих у англійських словниках слів, нами було виділені мовні одиниці, які були утворені від похідної словоформи *Brexit*, які в даний момент активно циркулюють у межах англійської мови, проте, не набули офіційної фіксації в англійських словниках. Це говорить про те, що утворення цих мовних одиниць у даний момент має форму мовного явища, аніж форму сталої мовної одиниці, для утворення якої потрібний час для закріплення її вживання серед носіїв цієї мови.

Додамо, що значення цих новоутворень не зафіксовано в словниках. Проте, значення цих мовних одиниць контекстуально зумовлено. Іншими словами, про значення цих мовних одиниць ми можемо здогадатися з контексту їхнього використання.

Слід також зазначити, що за рахунок афіксації, крім суфіксів, були задіяні префікси для утворення нових слів від словоформи *Brexit*. Аналіз мовного матеріалу показав, що це, як правило, інтернаціональні префікси *post-*; *anti-*; *non-* :

1. *Setting out his vision for post-Brexit, Davis stressed the UK government's hope that a special trade deal can be negotiated, despite leaked EU documents suggesting Britain will only be offered a basic one similar to that struck with Canada* [8].

2. *There is a risk that anything non-Brexit related will be neglected* [8].

3. *More and more people, such as the admirable anti-Brexit campaigner Lord Adonis, are evoking the spirit of the Attlee postwar government to address the current crisis* [9].

Аналіз мовного матеріалу показав, що, крім афіксації, для утворення нових слів від похідної основи *Brexit* було використано інший словотвірний процес – словоскладання.

За допомогою словоскладання були утворені складні слова *Brexitland* та *Brexit-related* (у словосполученні "Brexit-related Law"), які утворилися словоскладанням двох слів. У першому прикладі слово *Brexitland* утворилося словоскладанням слів *Brexit* та *land*, зі значенням "Англія, країна Брекзиту". В іншому прикладі слово *Brexit-related* утворилося шляхом додавання слів *Brexit* та *related* зі значенням "той, що має відношення до Брекзиту".

Проте, крім словоскладання повних основ, слово *Brexit* було утворено словоскладанням урізаної основи *Brexit* та повної основи *shit* (*Brexit* + *shit* = *Brexit*): "*The Brexit Book: A Remainer's Self-Help Guide to Brexit and Leaving the EU*" [2].

Щодо значення слова *Brexit*, хочемо сказати, що як і у попередніх новоутворених словах, значення яких не було зафіксовано у словниках, так і у цьому слові значення є контекстуально зумовленим. Іншими словами, значення слова можна зрозуміти з певного контексту. Слово *shit*, яке входить до складу слова *Brexit*, має негативне значення "лайно, дріб'язок, гидота, гівно". Саме тому, на нашу думку, значення слова *Brexit* у вище зазначеному контексті є "дріб'язкові речі Брекзиту".

Хочемо також додати, що крім вище зазначених слів, від слова *Brexit* було утворено за рахунок телескопії (шляхом додавання урізаних основ *Brexit* та *exodus*) складне слово *Brexit*: "*Brexit has begun. We EU nationals know staying on is too big a gamble Joris Luvendijk*" [5].

Слово *Brexodus* відноситься до іменників та має значення "масовий відтік з Великобританії особистостей (особливо корінного населення) та корпорацій у зв'язку з Брексітом, тобто виходом Великобританії з ЄС" [7].

Проте, крім словоскладання, афіксації та телескопії, для утворення нових слів від похідної словоформи *Brexit* була використана конверсія.

Як відомо, конверсія передбачає перехід похідного слова до складу іншої частини мови без будь-яких змін у формі цього слова. Цей спосіб утворення нових слів в англійській мові є достатньо продуктивним та економічним, оскільки не потребує суттєвих зусиль для утворення нових мовних одиниць.

У ході проведення дослідження було встановлено, що слова, які були утворені від похідного слова *Brexit* конверсійним способом, були утворені за конверсійною моделлю N>Adj.: *the Brexit law, the Brexit talks, the Brexit referendum, the Brexit secretary, the Brexit fears, the Brexit debate, the Brexit negotiation...*

Однак, в усіх вище зазначених прикладах переходу іменника *Brexit* до складу прикметника *Brexit* відбувається часткове набуття ним граматичних ознак прикметника. В жодному з прикладів ми не зустрічали використання категорії ступеня порівняння прикметника серед прикладів з утвореним конверсійним способом прикметником *Brexit*.

Таким чином, утворене у 2012 році слово *Brexit* набуло широкого загалу та було зафіксовано в офіційних словниках разом з новоутвореними від нього словами *Brexiter* та *Brexiteer*. Інші слова, які утворюються в даний момент від похідної форми *Brexit*, активно циркулюють в англійській мові, хоча не набули офіційної фіксації в словниках в міру недостатньої їхньої вживаності серед носіїв англійської мови. Як правило, ці слова утворені за рахунок словотвірних процесів – афіксації, конверсії, словоскладання та телескопії.

Щодо подальших досліджень цікавим є розгляд новоутвореної лексики в текстах різних жанрів з погляду використання їх як стилістичних засобів та прийомів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Головна сторінка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
2. Amazon.co.uk. Головна сторінка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.amazon.co.uk>
3. English Oxford Living Dictionaries. *Brexit* © Oxford University Press [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/brexit>
3. English Oxford Living Dictionaries. *Brexiter* © Oxford University Press [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/brexiter>
4. English Oxford Living Dictionaries. *Brexiteer* © Oxford University Press [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/brexiteer>
5. Investopedia. *Brexodus* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/b/brexodus.asp>
6. Joris Luyendijk. *Brexodus has begun. We EU nationals know staying on is too big a gamble* // The Guardian. – 29.06.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jun/29/brexodus-eu-nationals-citizenship-uk-brexit>
7. Rowena Mason, Daniel Boffey, Philip Oltermann. *David Davis warns EU not to put 'politics above prosperity' in Brexit talks* // The Guardian. – 17.11.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/politics/2017/nov/16/david-davis-warns-eu-not-to-put-politics-above-prosperity-in-brexit-talks>
8. William Keegan. *We had a lot on our plate already: Brexit was the last thing we needed* // The Guardian. – 14.01.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/business/2018/jan/14/brexit-last-thing-needed-lot-on-plate-young-people>

Natalia Humeniuk

THE WORD-BUILDING PROCESSES WITHIN THE WORD-FORM BREXIT

The following work is devoted to the problem of word-building processes within the word-form *Brexit* in modern English. It is established that coined in 2012 with the help of compounding

the word Brexit and the formed from it words Brexiter та Brexiteer were officially fixed in English dictionaries. The other words which were formed and which are in process of constant forming from the word-form Brexit were analyzed in the following work. It is clarified that newly coined words are actively circulating in English but have no official fixation in English dictionaries. It is stressed that their meaning is contextually relevant. It is established that the new coined words from the word-form Brexit were created both with the help of morphological ways of word-building such as affixation, compounding and with the help of some other ways of word-building such as conversion and telescoping. It is proved that the process of creating new words from the word-form Brexit is rather the process of language phenomenon than the process of stable language unit because of their inadequate usage among the native speakers of English as well as of the fact that their adaptation among the native users needs some more time.

The structural method, the method of qualitative and quantitative calculation as the methodological basis for the given research help to investigate the newly coined words both from the point of their structure and from the point of their qualitative and quantitative peculiarities. The method of inductive and deductive analysis is used for theoretical generalization, conclusions formulation, regularities derivation establishment as well as for future investigation prospects.

Key words: word-building processes, affixation, conversion, compounding and telescoping .

Наталья Гуменюк

СЛОВООБРАЗУЮЩИЕ ПРОЦЕССЫ СО СЛОВОФОРМОЙ BREXIT

Работа посвящена рассмотрению словообразующих процессов со словоформой Brexit. В ходе исследования установлено, что образованное в 2012 году способом словосложения слово Brexit было официально зафиксировано в словарях вместе с образованными от него словами Brexiter та Brexiteer. Проанализированы другие слова, которые были образованы и которые находятся в процессе постоянного образования в данный момент от исходной формы Brexit. Выяснено, что новообразованные слова активно циркулируют в английском языке, хотя и не приобрели статуса официальной фиксации в словарях. Выяснено, что значение этих слов контекстуально обусловлено. Установлено, что от исходной формы Brexit были образованы новые слова как за счет морфологических способов словообразования, таких как аффиксация, словосложение, так и за счет других способов словообразования, таких как конверсия, телескопия. В статье доказано, что образование новых языковых единиц от исходной формы Brexit в данный момент имеет более форму языкового явления, чем форму устоявшейся языковой единицы в меру их недостаточного употребления носителями английского языка, как и в меру того, что для закрепления употребления языковых единиц среди носителей языка необходимо определенное время.

Методологической основой данной работы послужили структурный метод и метод количественного и качественного подсчета, которые позволили рассмотреть новообразованные языковые единицы как с точки зрения их структуры, так и с точки зрения их количественных и качественных особенностей. Для теоретического обобщения, формулирования выводов и выведения закономерностей, а также для определения путей дальнейшего исследования были использованы метод индуктивно-дедуктивного анализа и синтеза.

Ключевые слова: словообразующие процессы, аффиксация, конверсия, словосложение, телескопия.

**ТОПОНИМ «КИЕВ» В СБОРНИКЕ КИРШИ ДАНИЛОВА:
СЕМАНТИКО-КОГНИТИВНАЯ АРХЕОЛОГИЯ ИМЕНИ**

У поданій статті розглядаються особливості когнітивно-семантичного та комунікативного функціонування топоніма «Київ» в історичній парадигмі билинного тексту із зібрання Кірши Данилова; також досліджується проблема пісенно-епічного інтонування топоніма в міфопоетичному дискурсі київського циклу та семантична структура символу, який є носієм історичної інформації, типових знакових смислів, морфолого-фонетичних особливостей епічного жанру. Особливості функціонування оніма Київ вивчаються у дослідженні з опорою на роботи з парадигматики тексту за Ю. М. Лотманом, з проблем типології топонімів за В. А. Суперанською з урахуванням нових підходів і методів у вивченні топоніміки, зокрема, когнітивно-семантичного аналізу топонімії, концепту і концептосфери, дискурсивного підходу та дискурсивного опису билинного ономастикону. Ім'я Київ відіграє роль центруючого фактора в історичній парадигмі та в міфопоетичній системі київського циклу. З окремих історико-культурних фрагментів, дискурсивних відмінностей, феноменологічних характеристик топосу складається цілісна картина стародавньої столиці, київська концептосфера, як смислоутворююча і семантична основа епічної будови, у якій приховано ключ до впізнання семантично задокументованої та символічно закодованої Київської середньовічної історії, етнічних, військових, соціальних, культурно-економічних зв'язків і відносин, семантично і синтаксично детермінованих епікоритмічною організацією билинного тексту, як живої мови, в якій емпатично інтоноване ім'я-концепт середньовічного міста, а топонімічні конструкції виступають у функції комунікативно-когнітивних та експресивних маркерів давньоруського епосу.

Ключові слова: *топонім, Київ, епос, билина, київський цикл, історична парадигма, концепт, концептосфера, пісенно-епічне інтонування, комунікативно-когнітивний, билинний текст.*

В последние десятилетия внимание исследователей все чаще привлекают проблемы когнитивного функционирования онимов в художественном тексте. В данной статье внимание сосредоточено на семантико-когнитивных и коммуникативных значениях топонима *Киев* в тексте былин и исторических песен из знаменитого собрания Кирши Данилова. Особенности функционирования исторического онима *Киев* в былинном тексте изучаются с опорой на работы, посвященные парадигматике текста в традиции Ю. М. Лотмана, проблемам когнитивной лингвистики [4; 7], типологии топонимов по В. А. Суперанской [10] с учетом новых подходов и методов в изучении топонимики [5, с. 150 – 154]. Когнитивно-информативные аспекты активности топонима [7] рассматриваются на материале древнерусских исторических песен и былин, получивших название «киевский цикл» [8, с. 146 – 176; 6, с. 228 – 238]. Когнитивно-исторический анализ былинного текста, в котором формируется парадигма Киева, сочетается с семантическим анализом концептосферы и дискурсивным описанием ономастикона былинного текста. Анализ этот во многом фрагментарен, эпизодичен и выполнен в том объеме, какой позволяет объем небольшой статьи.

Как значится в «Указателе географических названий» в «Сборнике Кирши Данилова» 1977 года издания, топоним *Киев* многократно встречается в былинах и песнях №№ 1,3,6, 8, 9,11,15, 16,17,18,20, 21, 22, 23, 24, 25, 45, 49, 50, 57 [2, с. 467]. Он функционирует в эпическом тексте как мифопоэтический символ и как историко-документальный концепт, с одной стороны, формируя символическое поле, с другой – определяя историко-информативную парадигму. Семантико-когнитивное исследование обоих аспектов представляет собой

своеобразную лингвистическую археологию имени, частью которой является легендарная этимология названия древней столицы, в статье, однако, не рассматриваемая. Для нас особый интерес представляют исторические песни и былины, входящие в так называемый «киевский текст» [1] с топом *Киев* то в центре, то на периферии. В большинстве из киевских былин топоним *Киев* появляется уже в зачине, указывая на место действия, а затем может выступать как символ и как некое мерило величия, фиксирующие эпические характеристики сюжета. Степень влияния Киева на картину мира, выведенную в былине, определяется его функциональным качеством, его местом в мифопоэтическом пространстве и временной перспективе, а чаще – ретроспективе, которые то сжимаются до исторически-условных размеров «бывальщины» [6, с. 229], то расширяются до необъятных и неопределенно-фантастических масштабов. Как локус, как место действия, *Киев* становится центром притяжения событий и персонажей, а в когнитивном смысле – «ядром» концепта «века» князя Владимира. В процессе концептуализации историко-былинной действительности топос Киева, неразрывно связанный с историей княжения Владимира, окруженного мифопоэтическим ореолом, интонирован в народной песенно-эпической традиции. Великий князь Владимир-солнышко в версии Кириши Данилова далеко не всегда представлен положительным героем, на что указывали уже первые исследователи сборника [2, с. 368; 8, с. 153]. Но в былинном контексте имя-концепт *Киев* формирует вокруг себя уникальное ойконимическое пространство и, вовлекая в свою концептосферу все, что оказывается или происходит рядом, расставляет положительные акценты, даже в том случае, когда возвышенная семиотика «стольного города» непосредственно связана с «отрицательной величиной» – негативно заряженным антропоцентризмом в образе «великого князя», как, например, в былине «Про Ставра-боярина».

Реконструкция архаико-семантического окружения тописа *Киев* в процессе когнитивно-семантического анализа исторического ономастикона, возвращает Киеву первоначальные смыслы центра цивилизации земли (суши), раскинувшейся на неопределенно-необъятном пространстве, к которому ведут все пути – и сухопутные, и морские. Как писал Д. С. Лихачев, в эпосе средних веков «охват географических пределов необыкновенно широк», ибо человек в ту пору, во-первых, стремился «как можно полнее и шире охватить мир, сокращая его в своем восприятии, создавая «модель» мира – как бы микромир», во-вторых, всегда ощущал все «страны света – восток, запад, юг и север <...> свое положение относительно них» [6, с. 343]. Семантико-когнитивный метод фиксирует в парадигме *Киева* ключевые особенности песенно-эпического дискурса, с обилием онимов и когний-констант, лексико-семантические конструкции, синтаксические параллелизмы, при этом демонстрируя подвижную морфолого-фонетическую структуру.

В былинных текстах топоним *Киев*, встречаясь с определенной регулярностью, входит в структурно и семантически однородные эпитетные конструкции: *стольный (ой) город Киев*, *славный стольный город Киев* и их варианты. Концепт Киева, срастаясь с антропонимическим концептом – *ласкова асударь-князя Владимера, великого князя во Кieve*, образует историческую концептосферу города-государства, куда со всех сторон стекаются гости, богатыри, други и соперники. В сознании средневекового певца концепция Киева, как центра цивилизации, непоколебима и неоспорима. Киев – «вечный город», центр мира, потому былинные зачины хвалебны и отличаются когнитивно-семантическим постоянством, относительной лексико-грамматической однородностью. Былина «Три года Добрынюшка стольничел» начинается словами: *В стольном в городе во Кieve / У славного сударь-князя у Владимера* [2, с. 42]. Эти конструкции (мотивы) несколько раз повторяются в тексте былины: «*На десятый год погулять захотел / По стольному по городу по Киеву*» [2, с. 42]; «*не стала богатыря, / Молода Добрыня Никитьевича / Во стольном в городе во Кieve*» [2, с. 45]; «*Во стольном во городе во Кieve / А и нет меня хитрея-мудрея*» [2, с. 46]. Прилагательное *стольный* приобретает атрибутивную устойчивость, указывая на непререкаемую важность и уникальность Киева, в котором «вечно» княжит князь Владимир, вечно живут богатыри» [6, с. 228]. Определительно-когнитивная функция прилагательного *стольный* возведена в норму

повествовательного дискурса, его место в тексте фиксировано – рядом с именем Киев, так же, как расположение атрибутива *сударь-князь* – при антропониме *Владимир*. В былинном зачине приведенные выше конструкции выступают в неизменной семантико-атрибутивной связи, допускающей лишь некоторые лексические и морфолого-фонетические вариации и отклонения, возникающие при записи живого произношения: аканье, фонетические мены: *а* и *о* (Гаденович – Годинович, Саловой – Соловей, Чурила – Чурило), *е* и *а/я* (стольничел – стольничал), *е* и *и* (Владимир – Владимир, Будимерович – Будимирович); опущение *ь* после согласной в середине слова; сохранение разговорных форм с *-ова* (ласкова), *-ой* (стольной, киевской), *-ои* (ласковой) [3, с. 425]; чередование глухих и звонких согласных *п/б* и др., замещение разговорного *ш* книжным *ч* и наоборот, как в имени Запавы (Забавы) Путятишны (Путятичны). Эта последняя особенность говорит о близости к литературным нормам XVIII века, когда, по-видимому, осуществлялась запись текстов [3, с. 423]. Еще одна особенность живой речи – это отпадение звука в слове. Например, утеря начального *д* в гидрониме *Днепр* дает редуцированную форму *Непр-река*. Причем оба варианта по частоте употребления в тексте примерно равны. Несколько измененный синтаксический формат зачина с традиционной эпитетной структурой встречаем в былине «Про Ставра-боярина»: *Во стольном было городе во Киеве, / У ласкова асударь-князя Владимира*. В былинах «Чурила Пленкович», «Иван Гаденович» зачины полностью совпадают, воспроизводятся слово в слово: *Во стольном во городе во Киеве, / У ласкова асударь-князя Владимира...* Зачин семантически усложняется, если того требует тематика, например, сватовства, как в песне «О женитьбе князя Владимира», но традиционная эпитетная (атрибутивная) конструкция «стольный город» сохраняется, занимая свое достойное место: *В стольном в городе во Киеве, / Что у ласкова сударь-князя Владимира / А и было пированье-почестной пир, / Было столованье-почестной стол* [2, с. 54]. И далее: *Вези ты Афросинью королевичну/ Ко стольному городу ко Киеву / Ко ласкову князю Владимиру / Честно-хвально и радостно, / Было бы нам чем похвалитися / Великому князю во Киеве* [2, с. 59]. В некоторых случаях к топониму Киев наряду с эпитетом *стольный* добавляется архаическое приложение «град», как в песне «Иван Гаденович»: *стольный Киев-град*. В целом былинный ономастикон семантически устойчив, но синтаксическая и особенно морфолого-фонетическая структура отличается вариативностью: ей не свойственны косность, затверждение, неподвижность. Это, с одной стороны, связано с желанием собирателя передать «живую речь», с другой – с ритмико-метрическими особенностями жанра и стиха, требующего увеличения гласных звуков для распева.

Таким образом, варианты зачина отличаются лексико-грамматической, фонетической и структурно-синтаксической вариативностью, как и выбор прилагательного (-ых) для титула «князь». В разных синтаксических вариантах встречается антропонимическая конструкция *ласковой Владимир-князь*. Например, в песне «О женитьбе князя Владимира»: *ласков сударь-князь Владимир, сударь ласковой Владимир-князь*, где *сударь* – усеченное от *государь*. Иногда в слове появляется приставочный гласный, изменяя слово *сударь* на *асударь*. Атрибутив с выпадением *го-* употреблен в развернутом обращении к киевскому князю в былине «Соловей Будимерович»: *сударь ласковый Владимир князь, сударь дядюшка ласковой сударь Владимир князь* и более сдержанное обращение *стольной киевской Владимир-князь* – в «Иване Гаденовиче». В былине «Первая поездка Ильи Муромца в Киев» читаем: *У великова князя Владимира...* [2, с. 187], а в былине «Илья ездил с Добрынею» находим многосложное обращение Ильи Муромца Ивановича к киевскому князю: *А ты ласковой стольной Владимир-князь!; «А ласково со(л)нцо, Владимир-князь; Гой еси ты, сударь Владимир-князь!* [2, с. 188].

В героических былинах акцентируется мотив «славного Киева», города богатырей, например, в былине «Илья ездил с Добрынею»: *Как из славнова города из Киева/ Поезжали два могучие богатыри*. В былине «Вол(ь)х Всеславьевич» топоним *Киев* упомянут царицей Аздяковной в диалоге с царем, как место рождения богатыря-соперника: *<...> А в Киеве родился могуч богатырь, / Тебе царю сопротивничик* [2, с. 35]. Здесь топоним *Киев* встроен в

антитетическую, по структуре и по сути, парадигму соперничества. В таком контексте отсутствуют хвалебные определения *стольный город*, *славный город*, (город) *великого князя*: Аналогичная упрощенная структура, без привычных атрибутивов, встречается в былине «Первая поездка Ильи Муромца в Киев»: *Бери ты у нас золотой казны, сколько надобно, / Опусты Соловья-разбойника, / Не вози Соловья во Киев-град!* [2, с. 187]. Здесь же появляется развернутый образ-топос *Киева*: *Приезжает Илья он во Киев-град, / Среди двора княженецкова / И скочил он, Илья, со добра коня, / Привезал коня к дубову столбу. / Походил он во гридню во светлую / И молился он Спасу со Пречистою, / Поклонился князю со княгинею, / На все на четыре стороны*. Образ *стольного города*, *города князя Владимира* обытовляется, но не дегероизируется. Здесь пространственные масштабы *Киева* и концептосфера средневекового топоса, центра теллуократической державы сжимается до размеров экстерьера и интерьеря. Однако реконструкция средневекового городского экстерьера довольно условна, слабо маркирована. В былине «Три года Добрынюшка стольничел» читаем: *Идет он по широким по улицам, / По частым мелким переулачкам, / По горницам стреляет воробушков, / По повалушам стреляет он сизых голубей. / Зайдет в улицу Игнатъевску / И во тот переулок Маринин, / Взглянет ко Марине на широкой двор, / На ее высокия терема* [2, с. 42]. При другом векторе концептосфера *Киева* расширяется за счет прилегающего к Киевскому княжеству необозримого пространства, окрестных и многочисленных соседних территорий, как в «Первой поездке Ильи Муромца в Киев»: *Как из (с)лавнова города из Мурома, / Из тово села Корочаева / Как была-де поездка богатырская, / Нарезался Илья Муромец Иванович / Ко стольному городу ко Киеву / Он тою дорогою прамоезжую, / Котора залегла равно тридцать лет, / Через те леса брынская, / Через черны грязи смоленская...* [2, с. 185]. В былине «Илья ездил с Добрынею» сообщается: *Поезжал Илья Муромец <...> / А и будут оне во чистом поле, / Как бы сверх тое реки Череге, / Как бы будут оне у матушки у Сафат-реки...* [2, с. 189], где *Черега* – река близ Пскова [2, с. 440], а *Сафат-река*, предположительно, течет вблизи Иерусалима [2, с. 441]). Былинный способ передачи географической информации, как может показаться на первый взгляд, не лишен логики, только логика здесь другая – эпическая, способная соединить и поставить рядом самые удаленные друг от друга районы. К тому же приложение слова «матушка» к *Сафат-реке* говорит о родственной близости края.

Дополнительная топонимика, существенно расширяя представление о связях *Киева* с другими городами, землями и царствами, раздвигает границы киевского пространства до необозримых просторов. В мифопоэтической структуре и в историко-былинной ретроспективе когнитивное значение приобретает антонимичная киевской парадигме парадигма *не-Киева*, с включением чужеродных топосов – царств и государств, как дружественных, так и соперников: *Золотая орда*, *Большая орда*, *Царство Индейское*, *царство Загорское* и др. Инородный и иноземный ономастикон множит парадигму *не-Киева*, куда входят только сухопутные, но и «заморские» края, страны и города, где правит «заморский царь», как в былине «Про Соловья Будимеровича»: *В городе Леденце у тово царя заморскаго*. Или в песне «Вол(ь)х Всеславьевич», где речь идет о воинственных действиях против правителя царства Индейского – *царя Салтыка Ставрульевича*, <...> *буйну голову Батыевичу* [2, с. 34]. В былине «Илья ездил с Добрынею» *Збут Борис-королевич млад*, ищущий сражения с Ильей Муромцем, своим отцом, по материнской линии принадлежит к роду из *дядины-вотчины короля задонкова*. Родственные отношения в пору славы Киевской часто не были миролюбивы, а чужое далеко не всегда воспринималось как враждебное. Чтобы сохранить мир и равновесие, создать добрососедские отношения и поправить свои экономические дела, достаточно было породниться с царствующим иноземцем, посватавшись к его дочери, «королевишне», или отдать свою дочь замуж за царского сына. Такая форма решения государственных проблем была довольно распространенной во время княжения Владимира. Оттого среди былинных персонажей так много тех, чье бытование так или иначе связано с центральным и центрирующим топосом *стольный Киев*, *город великого князя Владимира*. Традиция установления родственных

отношений путем сватовства и женитьбы позволяет гипотетически связывать с Киевом разные территории, близкие и далекие, сухопутные и «заморские», в рамках бинарной оппозиции двух цивилизаций – талассократической (проходящей под знаком воды, моря, океана) и теллуократической (находящейся под знаком земли-суши).

Таким образом, имя *Киев* играет роль центрирующего фактора в исторической когниции и в мифопоэтической системе раннего древнерусского эпоса. Из отдельных фрагментов историко-культурной топонимики, дискурсивных особенностей былинного текста, феноменологических характеристик топоса складывается цельная картина древней столицы, *киевская концептосфера*, как смыслообрующая и семантическая основа историко-художественного текста, содержащего ключ к узнаванию, с одной стороны, задокументированной и символически закодированной Киевской средневековой истории, этнических, военных, социальных, культурно-экономических связей, с другой – эпической и ритмической организацией текста как живой речи, в которой эмфатически интонированное имя и топонимические конструкции выступают в качестве коммуникативно-когнитивных и экспрессивных маркеров мифопоэтического и исторического дискурсов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурого Е. Г. Семиотика города: Киев как текст культуры / Е. Г. Бурого // Вестник РУДН. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика, 2016, № 2. – С. 35 – 40.
2. Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым / подготов. Евгеньева А. П., Путилов Б. Н. – М.: Наука, 1977.
3. Евгеньева А. П. Рукопись Сборника Кирши Данилова и некоторые ее особенности / А. П. Евгеньева // Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым. – М.: Наука, 1977. – С. 414 – 424.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М., 2004. – 477 с.
5. Корнева В. В. Топонимические исследования в новой научной парадигме / В. В. Корнева // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. № 1. Воронеж: ВГУ, 2016. – С. 150 – 154.
6. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Д. С. Лихачев. – М.: Наука, 1979. – 352 с.
7. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Истоки, 2007. – 250 с.
8. Пропп В. Я. Основные этапы развития русского героического эпоса // В. Я. Пропп. Сказка. Эпос. Песня. – М.: Лабиринт, 2001. – С. 145 – 176.
9. Путилов В. Н. «Сборник Кирши Данилова» и его место в русской фольклористике // В. Н. Путилов Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым. – М.: Наука, 1977. – С. 361 – 404.
10. Суперанская А. В. Типы и структура географических названий // А. В. Суперанская. Лингвистическая терминология и прикладная топонимика. – М.: Наука, 1964. – С. 59 – 118.

Tamara Zhuzhgina-Allakhverdian

TOPONIM "KYIV" IN SONGS OF KIRSHA DANILOV:

SEMANTIC AND COGNITIVE ARCHEOLOGY OF THE NAME

The present article is devoted to peculiarities of the cognitive, semantic and communicative functioning of toponym «Kiev» in the historical paradigm of the epic collection of Kirsha Danilov; to the problem of the toponym epic intonation in the Kiev epic cycle and its mythopoetic discourse; to the semantic content of the symbol and symbolic meaning of a word; their historical and iconic meanings including the morphological and phonetic properties of the old text. The functioning of onym Kiev are studied with reliance on work on paradigmatic text by Yu. M. Lotman and the problems of toponymic typology by V. A. Superanskaya taking new approaches and methods as a cognitive and semantic analysis of toponymy, concept and conceptsphere, also taking a discursive approach and discursive description of the epic onomasticon. The name of Kiev plays the role of a centering factor in historical cognition and in the mythopoetic system of the early Old Russian epic. The discursive properties of the epic text, phenomenological characteristics of the ancient capital are formed from the separate

fragments of the historical and cultural toponymy, Kiev conceptosphere, as the semantic basis of the historical information and poetry as a key to recognizing the symbolic Kiev history, epically and semantically documented and encoded in medieval discursive descriptions; the ethnic, military, social, cultural and economic relations with neighboring states, semantically and syntactically determined by intonation and rhythmic organization of the epic text as a living language, where the Kiev's name is emphatically intoned as specific toponymic constructions attributed to communicative, cognitive and expressive markers of the Old Russian epic.

Key words: toponym, Kiev, epic, Kiev cycle, historical paradigm, concept, conceptosphere, song-epic intonation, communicative, cognitive, epic text.

Тамара Жужгина-Аллахвердян

ТОПОНИМ «КИЕВ» В СБОРНИКЕ КИРШИ ДАНИЛОВА:
СЕМАНТИКО-КОГНИТИВНАЯ АРХЕОЛОГИЯ ИМЕНИ

В предлагаемой статье рассматриваются особенности когнитивно-семантического и коммуникативного функционирования топонима Киев в исторической парадигме былинного текста в сборнике древнерусских стихотворений Кирши Данилова; также изучается проблема песенно-эпического интонирования топонима в мифопоэтическом дискурсе киевского цикла; исследуется семантическая структура символа, хранящего историческую информацию, типичные знаковые смыслы и морфолого-фонетические особенности былинного текста. Особенности функционирования имени Киев изучаются с опорой на работы по парадигматике текста в традиции Ю. М. Лотмана и проблемам типологии топонимов по В. А. Суперанской с учетом новых подходов и методов в изучении топонимики, и когнитивно-семантического анализа топонимии и семантико-когнитивным анализом концептосферы, дискурсивным описанием былинного ономастикона. Имя Киев играет роль центрирующего фактора в исторической когниции и в мифопоэтической системе древнерусского эпоса. Из отдельных фрагментов историко-культурной топонимики, дискурсивных особенностей былинного текста, феноменологических характеристик топоса складывается цельная картина древней столицы, киевская концептосфера, как смыслообразующая и семантическая основа историко-художественного текста, содержащего ключ к узнаванию эпически и семантически задокументированной и символически закодированной в былинах Киевской средневековой истории, этнических, военных, социальных, культурно-экономических связей и отношений, семантически и синтаксически детерминированной эпической и ритмической организации эпического текста как живой речи, в которой эмфатически интонированное имя и топонимические конструкции выступают в качестве коммуникативно-когнитивных и экспрессивных маркеров древнерусского эпоса.

Ключевые слова: топоним, Киев, эпос, былина, киевский цикл, историческая парадигма, концепт, концептосфера, песенно-эпическое интонирование, коммуникативно-когнитивный, былинный текст.

УДК 811:411.3

Svitlana Kolosova
Yulia Bezden
(*Kherson*)

***BORROWING AS A WAY OF TERMS CREATION IN CASE
OF DANCE TERMINOLOGY***

У статті розглянуто запозичення як спосіб творення термінів. Об'єктом запозичення стають терміни, мовні одиниці, що відображають культурні особливості

певної етнічної спільності. Важливим мотивом для запозичень є усвідомлення того, що інша мова може стати джерелом для придбання цінностей, досягнень або стилю життя.

Тема є актуальною, оскільки питання, пов'язані з термінологією танцю, шляхами її поповнення і розвитку, на цей момент недостатньо вивчені, оскільки термінологія танцю знаходиться на стадії формування. Танцювальне мистецтво – одне зі сполучних компонентів народного побуту, частина національного багатства регіону, більш того, воно є засобом передачі та збереження культурних цінностей.

У нашій роботі ми розглянемо запозичення, що відбувалися в термінології класичного і сучасного танцю англійської мови. Для цього ми вивчили джерела запозичення в термінології танцю, порівняли джерела запозичень класичної та сучасної хореографії в різних мовах.

За предмет дослідження взято термінологію танцю. Завданням дослідження є аналіз запозичених термінів сфери танцю, що дає змогу не лише простежити їхнє проникнення, адаптацію та вжиток в англійській мові, а й фіксувати процеси їхнього впровадження в мовну картину світу. Досліджено частку запозичень у сучасній англійській мові. Надано визначення терміну «запозичення» та думки багатьох учених щодо проблем запозичення, розглянуто причини лексичних запозичень та їх вплив на формування мови-реципієнта.

У дослідженні виявлено шляхи потрапляння запозичень в англійську мову та визначено мови, які як і раніше поповнюють термінологію танцю в англійській мові та причини, які викликали інтенсивне проникнення танцювальних лексичних одиниць з однієї мови в іншу. Також у статті розглядаються «інтернаціоналізми», які не мають особливих труднощів для розуміння і перекладу.

Ключові слова: запозичення, інтернаціоналізм, терміносфера, іноземні слова, реципієнт, семантичність.

The lexical system of modern English is dynamic, constantly evolving, it is actively replenished and expanded by borrowing, forming of new meanings of already existing words, the appearance of neologisms, and so on. There were various specific reasons and preconditions on the base of this process, they stimulated changes not only the lexical composition of the language and its phonetic organization, but also the grammatical structure.

The scientific literature gives much attention to the question of borrowing in terminological vocabulary. The object of borrowing are terms, linguistic units that reflect the cultural features of a certain ethnic community (culture-specific concept, connotative vocabulary). The problem of borrowing of different periods, in particular their semantic adaptation, is devoted to many works (L. Arkhyenko, L. Krysin, I. Kamynin, A. Birzhakova, L. Voinova and L. Kutina, O. Morokhovskiy, A. Taranenko, O. Muromtseva), borrowing classifications (S. V. Semchynskiy, Yu. O. Zhluktenko, O. O. Reformatskiy, A. D. Oliinyk).

The most important motive for borrowing is to realize that another language can be a source of value, achievement or lifestyle. Thus, the **relevance** of our research is determined by the significance of the borrowing process as a way of terms creation in the English language and the lack of studying the words borrowing processes at the present stage of the English language development.

However, this phenomenon can be traced on the example of English terminology of dance (which today, as in previous years, is growing rapidly), which is the **purpose** of our study. The purpose gave rise to a specific **goals**: to analyze the borrowed terms of dance terminology, which enables not only to trace their penetration, adaptation and use in the English language, but also to record the processes of their implementation into the world's linguistic picture.

Borrowing is made by language speaker or through the source language, or through the translation of foreign language text. New values are built on the basis of existing ones, which serve as semantic analyzers of the recognizable object and components of a new value. The fact of the presence of borrowings in dance terms suggests that the term is borrowed as a representation of an

object marked by the specificity of associative ties, which are the basis of the formation of figurative and value term components.

The borrowing process is typical for each language and, in particular, for the vocabulary of the English language. The share of borrowing in modern English is almost 70% of all vocabulary, and includes parts of vocabulary, borrowed from different historical epochs and under the influence of various historical, geographical, social, economic, cultural reasons. In most cases, borrowed words get into the language as a means of naming new things and expressions of previously unknown concepts. Borrowed words may be second names of already known objects and phenomena. This occurs if the borrowed word is used for another characteristic of the subject, if it is a generally accepted international term or if foreign words are forcibly introduced into the language.

At present, different scientists give opposite estimates for borrowing. Some consider the increase in the number of borrowed terms in the language as anomalous phenomenon, other – that this process allows to expand the structure of vocabulary. Terms of foreign-language origin, rooted in the terminology or a certain terminology system of the borrowing language, can serve in it for derivative terms generation. We share the point of view of L. Krysin that "for the purpose of effective communication the origin of the word is irrelevant – important is how well it expresses the required meaning and how clear it is to the interlocutor. If the foreign word meets these two goals successfully, its use is naturally necessary" [1, p. 63].

Linguistics also notes the importance of the borrowing social aspect. "In order for the borrowed term to be remained in the recipient language, it is necessary that it be claimed by society and used both in the language of professionals and in the media" [2, p. 15].

As it is known, "borrowing – an element of another language (word, morpheme, syntactic construction), transposed from one language to another" [3, p. 158].

The reasons of lexical borrowing are as follows:

1. "Linguistic: semantic load of the native language words; easier perception of borrowing due to international language elements; shortness of borrowed terms; symbolism of borrowing" [4, p. 65].

2. "Extralinguistic reasons: borrowing of the term including the notion; the growth of the internationality of science and knowledge of specialists – foreign languages translators" [4, p. 65].

The terms have no particular difficulty for understanding and translating into another language. This is involved with the presence in each terminology of a certain number of so-called "internationalisms" – words that occur in a number of languages and have a phonetic, grammatical and semantic similarity [5, p. 202-212]. The degree of internationality of the vocabulary is higher, the more languages are compared and the more they are typologically removed from each other. Foreign language terms are introduced into the language, first, to show the novelty of the concept, and, secondly, to show the accuracy and shortness of the term.

It should be noted that there are many parallel words whose meaning is not the same semantically, so while translate the terminology from English to Ukrainian we should pay attention to term semantic. A large number of terms that came into Ukrainian from other languages is adopted by it, but they do not give the full equivalent in comparison with the true meaning in the original language.

Considering genetic characteristics, including English dance terms, it can be noted that the main sources of borrowed words is the same language as in the Ukrainian terminology, namely French, Italian, Latin. Borrowing is an integral part of the process of language functioning and historical change, one of the main sources of vocabulary supplementation. The borrowed vocabulary reflects the facts of ethnic contacts, social, economic and cultural ties between language collectives.

It is known that the occurring of many dance terms is caused by the intense penetration of dance lexical units from one language to another. As a result of the development of the dance art there is appear a large number of new dance terms and concepts due to borrowing from other languages. Many people in XVIII and XIX centuries argued that the main performers of all dance forms were in France, so the influence of French dancers and teachers on public dance is obvious,

and the results of such influence stayed in the terminology of dance. Such expressions as: *pas (step)* – separate expressive movements performed in accordance with the dance rules; *pas de basque (pa de basque)* – jump from foot to foot; *pas glisse* and *pas chasse* – sliding step; *pas degage* – lifting the leg to the desired height for further transition to it; *pas assemble* – jump from place to place with change of legs and simultaneously pulling out the leg aside; *pas de bureau* – small dance steps performed with a change of legs and a turn; *dos-a-dos* – dance movement when partners stand back to each other; *vis-a-vis* – dance movement when partners are faced with each other; *poussette* – swing in dance; *plie* – squat; *demi-plie* – semi-detachment, without breaking the heel from the floor; *crouse* – cross step; *entrechat* – anthraci (vertical jump with leg crosses and position change); *battement* – a group of movements of the working leg, were borrowed from the French language.

French dance terminology, from which many dance poses and terms have been taken, which are firmly included in the practice of choreography in most countries, is used in the historical-domestic and classical choreography. Folk dances, getting into an aristocratic society, often received other terms. If, however, they were the same, then they call individual figures, movement in another way. Sometimes the dance was called by one of its movements. *Menuet* – *menuet* got its name from small steps (French *Pas menus "small step"*).

Over time, the same terms and names began to denote different or similar movements and concepts. In the historical dance *balance* – dance movement with stepping from foot to foot, lifting upside down and inclining the body. In the textbook I. Kuskova under *balance* (French "Equilibrium") is meant a curtsy, which in conjunction with *pas grave* (French *Pas "step", grave "heavy", "slow"*) was called *balance menuet*.

When exploring the dance terminology and the effect of borrowing, it is also necessary to say that some terms that denote the position of legs and rotation of hands are also borrowed from the French language: 1) *battement developpe* (expanded sweep), 2) *battement fondu* (light swoop), 3) *battement releve lent* (slow getting up on pointe), 4) *demi- and grand rond* (half-and-complete circular motion), 5) *pirouette* (360 degree rotation).

The analysis of the dance terms as an object of languages culture showed that in the dance language in quantitative terms, borrowing from the French language prevails. It should be noted that lexical borrowings appear as a result of translation by means of transliteration and transcription. They keep their foreign language form in the English language. Full borrowings, commonly referred to "foreign words," remain the same in a new language environment in external form and internal content: *reel, country dance, strathspey, petronella, quadrille, allemande, hornpipe, jig, twostep, foxtrot, slowfox, twist, fling, menuet, quickstep*.

Conclusion: the data obtained from the study showed that in the dance language in quantitative terms, borrowing from the French language prevails. "Due to the specified properties, terminology in any language can be arranged, bring synonymy into unity, clarify the meaning, unify the form of terms" [6, p. 110]. Consequently, the exact meaning of the term-concept can be perceived only in the system of terms of the given terminology field. The definition is the shortest possible verbal interpretation of the term meaning.

The prospects for further research are seen in the continuation of the study of borrowings in the English language and their functioning in the modern English language, as well as in the study of the dance terminology features as a whole.

REFERENCES

1. Крысин Л. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни / Л. П. Крысин // РЯШ. – М., 1994. – № 6. – С. 56–63.
2. Заботкина В. А. Новая лексика современного английского языка / В. А. Заботкина. – М., 1989. – 223 с.
3. Большой энциклопедический словарь (БЭС) Языкознание/ Под ред. В. Н. Ярцевой. 2-е изд. Лингвистического словаря 1990 года. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 685 с.
4. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1989. – 246 с.

5. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В. В. Акуленко. – Харьков: Изд-во Харьковского университета, 1972. – 265 с.
6. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – 4-е изд. – М., 1967. – 544 с.

Svitlana Kolosova,
Yulia Bezden

BORROWING AS A WAY OF TERMS CREATION IN CASE OF DANCE TERMINOLOGY

The article considers borrowing as a way of creating terms. The object of borrowing are terms, linguistic units that reflect the cultural characteristics of a particular ethnic community. The most important reason of borrowing is the realization that another language can be a source for the acquisition of values, achievements or lifestyle.

This topic is relevant because the issues related to the dance terminology, ways of its replenishment and development are not sufficiently studied at the moment, as the dance terminology is in the stage of formation. Dance art is one of the connecting components of folk life, part of the national wealth of the region, moreover, it is means of transferring and preserving of cultural values.

In our research, we will consider the borrowing that took place in the English terminology of classical and modern dance. To do this, we have studied the sources of borrowing in the terminology of dance, compared sources of borrowing of classical and modern choreography in different languages.

Dance terminology is taken as the subject of research. The purpose of the research is to analyze the borrowed terms of the dance sphere, which allows not only to trace their penetration, adaptation and use in the English language, but also to record the processes of their introduction into the linguistic picture of the world. The share of borrowings in modern English is investigated. The definition of the term "borrowing" and the views of various scholars on borrowing problems are given, the reasons of lexical borrowings and their influence on the formation of the recipient language are considered.

The study examines the ways in which borrowing takes place in English and identifies languages that continue to replenish the dance terminology in English and the causes that caused the intense penetration of dance lexical units from one language to another. Also, the article is about "internationalisms", which do not have particular difficulties for understanding and translation.

Key words: borrowing, internationalism, terminology, foreign words, recipient, semantics.

Светлана Колосова,
Юлия Безден

ЗАЙМСТВОВАНИЕ КАК СПОСОБ СОЗДАНИЯ ТЕРМИНОВ НА ПРИМЕРЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ТАНЦА

В статье рассмотрено заимствование как способ создания терминов. Объектом заимствования становятся термины, языковые единицы, отражающие культурные особенности определенной этнической общности. Важным мотивом для заимствований является осознание того, что другой язык может стать источником для приобретения ценностей, достижений или образа жизни.

Тема является актуальной, так как вопросы, связанные с терминологией танца, путями ее пополнения и развития, на данный момент недостаточно изучены, так как терминология танца находится в стадии формирования. Танцевальное искусство – одно из связующих компонентов народного быта, часть национального богатства региона, более того, оно является средством передачи и сохранения культурных ценностей.

В нашей работе мы рассмотрим заимствования, которые происходили в терминологии классического и современного танца английского языка. Для этого мы изучили источники заимствования в терминологии танца, сравнили источники заимствований классической и современной хореографии в разных языках.

За предмет исследования взято терминологию танца. Задачей исследования является анализ заимствованных терминов сферы танца, что позволяет не только проследить их проникновение, адаптацию и употребление в английском языке, но и фиксировать процессы их внедрения в языковую картину мира. Исследовано долю заимствований в современном английском языке. Дано определение термина «заимствование» и мнения различных ученых по проблемам заимствования, рассмотрены причины лексических заимствований и их влияние на формирование языка реципиента.

В исследовании выявлены пути попадания заимствований в английский язык и определены языки которые по-прежнему пополняют терминологию танца в английском языке и причины вызвавшие интенсивное проникновение танцевальных лексических единиц с одного языка на другой. Также статья рассказывает об «интернационализмах», которые не имеют особых трудностей для понимания и перевода.

Ключевые слова: заимствование, интернационализм, терминосфера, иностранные слова, реципиент, семантичность.

УДК 37 (09)

Іван Лопушинський
(Херсон)

ДЕРЖАВНА МОВА В УКРАЇНІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СТАТУСУ В ПЕРІОД МІЖЗАКОННЯ

У статті на основі Конституції, рішень Конституційного Суду України, законів нашої держави та підзаконних нормативно-правових актів досліджується статус української мови як державної; доводиться потреба застосування норм статті 10 Конституції України у зв'язку із скасуванням Конституційним Судом України чинності Закону України «Про засади державної мовної політики», виконання положень Указу Президента України «Про Концепцію державної мовної політики», якомога швидкої імплементації норм статті 7 Закону України «Про освіту» щодо мови освітнього процесу в Україні; пропонується якомога швидко ухвалити новий Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та видати Указ Президента, який би передбачив розроблення в Україні десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу української мови.

Ключові слова: державна (українська) мова, державна мовна політика, функціонування української мови як державної, зміцнення державного статусу української мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як відомо, стан нормативно-правової бази у сфері застосування державної (української) мови в Україні був до 1 березня 2018 року багато в чому незадовільним, оскільки Закон України «Про засади державної мовної політики» [10] суперечив статті 10 Конституції України [5]. У зв'язку з ухваленням Рішення Конституційного Суду України [15] про неконституційність Закону України «Про засади державної мовної політики» [10] та визнання де-юре таким, що набув чинності, Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» функціонування української мови як державної в Україні по суті не поновило своє регулювання та захист. Відсутність наразі законодавства, що забезпечує функціонування та захист української мови як державної, є загрозою для прав і свобод людини в Україні, для національної безпеки та територіальної цілісності держави.

Закон України «Про засади державної мовної політики» [10] авторства депутатів від Партії Регіонів Сергія Ківалова і Вадима Колесніченка було ухвалено Верховною Радою

України 3 липня 2012 року. Він, крім іншого, передбачав можливість офіційної двомовності в регіонах, де чисельність національних меншин перевищує 10%.

Після Революції Гідності, 24 лютого 2014 року Верховна Рада України проголосувала за скасування цього Закону [10]. Це, зокрема, стало підставою для заяв про «утиски прав російськомовного населення в Криму». Водночас на той час В.о. голови Верховної Ради та В.о. Президента України Олександр Турчинов відмовився підписувати це Рішення. Після цього 57 народних депутатів України звернулися з поданням до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), Закон України «Про засади державної мовної політики», ухвалений Верховною Радою України 3 липня 2012 року за №5029-VI (із змінами) [10].

28 лютого 2018 року на пленарному засіданні Великої палати Конституційного Суду України було ухвалено рішення [15] щодо Закону «Про засади державної мовної політики» [10]. Конституційний Суд визнав його неконституційним.

Водночас прикінцевими положеннями Закону Ківалова-Колесніченка [10] передбачалося, що «з дня набрання чинності цим Законом втрачають чинність: Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1989 р., № 45, ст. 631; Відомості Верховної Ради України, 1995 р., № 13, ст. 85; 2003 р., № 24, ст. 159) та Постанова Верховної Ради Української РСР «Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про мови в Українській РСР» (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1989 р., № 45, ст. 632).

Отже, якщо втратив чинність Закон «Про засади державної мовної політики» [10], чи це означає, що в самостійній Україні знову діє радянський Закон 1989 року «Про мови в Українській РСР»? Якщо ні – то яке законодавче підґрунтя забезпечення державного статусу української мови? У цьому зв'язку спробуємо розібратися з перипетіями національного законодавства. .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до питання забезпечення державного статусу української мови зверталися П. Білоусенко, П. Гриценко, Г. Євсєєва, С. Іваненко, С. Караман, І. Лопушинський, Т. Марусик, Л. Мацько, В. Олексенко, М. Пентилюк, І. Плотницька, М. Плющ, І. Фаріон, С. Хаджирадева та ін., у чийх працях аналізується забезпечення державного статусу української мови до початку 2018 року.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас після ухвалення Конституційним Судом України Рішення [15] про скасування Закону України «Про засади державної мовної політики» [10] в Україні виникла неординарна ситуація, коли мав би діяти ще радянський Закон «Про мови в Українській РСР».

Формування цілей статті. Зважаючи на ситуацію, що виникла в нашій державі із застосуванням законодавства про мову, **метою** нашої статті є довести українській владі і спільноті про потребу застосування норм статті 10 Конституції України про державність української мови [5], відповідного Рішення Конституційного Суду України [14], Указу Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» [11] та спонукати Верховну Раду України і Главу держави до ухвалення нового Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [9] і видання задекларованого Президентом держави Указу, який би передбачив розроблення в Україні десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу української мови [3].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [5].

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99 про офіційне тлумачення статті 10 Конституції України Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами

місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України) [14].

Отже, як видно, українська мова, поряд з Державним прапором, Державним гербом і Державним гімном, є одним з символів Української держави.

Володіння державною мовою та її використання посадовими і службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування є однією з обов'язкових умов для зайняття ними відповідних посад. Зокрема, стаття 2 Закону України «Про державну службу» [8] закріплює, що «державна мова – українська мова, якій Конституцією України надано статус мови офіційного спілкування посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування під час виконання посадових обов'язків, а також мови діловодства і документації цих органів та посадових осіб», п. 5 статті 8 Закону [8] зобов'язує державного службовця «обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації в органах місцевого самоврядування» [8], «право на державну службу мають повнолітні громадяни України, які вільно володіють державною мовою» (стаття 19 Закону) [8], при вступі на державну службу особа має подати на конкурс посвідчення атестації щодо вільного володіння державною мовою (стаття 25 Закону) [8].

Стаття 5 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [13] закріплює положення про те, що «на посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою та регіональними мовами в обсягах, достатніх для виконання службових обов'язків відповідно до вимог статті 11 Закону України «Про засади державної мовної політики» [10]. Водночас, зважаючи на Рішення Конституційного Суду України [14], ця норма Закону [13] потребує уточнення щодо використання, радше невикористання в роботі посадовими особами органів місцевого самоврядування регіональних мов.

Водночас, крім публічних службовців, і громадяни України повинні володіти українською мовою як мовою свого громадянства та використовувати її у сферах публічного спілкування. Зокрема, знання української мови відповідно до Закону [7] є неодмінною умовою набуття громадянства України. Так, п. 5 статті 9 Закону України від 18 січня 2001 року № 2235-III «Про громадянство України» закріплює положення про те, що «володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування» [7] є неодмінною умовою прийняття до громадянства нашої держави. При цьому кожен громадянин України є вільним у виборі мови або мов у приватному спілкуванні.

Як відомо, Конституція України [5] визначає поняття «державна мова», «мови національних меншин». Проте ці категорії мають різну природу: державна мова є невід'ємним атрибутом конституційного ладу держави та виконує націєтворчу функцію, у той час як використання мов національних меншин є одним з елементів забезпечення культурних та мовних прав національних меншин. Використання термінів «мови», «мовна політика» було штучно нав'язане попередньою владою для того, щоб послабити захист державної мови. Натомість приклад інших держав (Литва, Латвія, Естонія, Хорватія, Польща, Франція, Угорщина та ін.) підтверджує те, що державна мова має окремий статус, який регулюється окремим законом, а застосування мов національних меншин відбувається в рамках захисту прав національних меншин – носіїв таких мов.

Водночас Закон України «Про засади державної мовної політики» [10], як видно, суперечив Конституції України [5]. Відповідно до частини другої статті 8 Конституції України [5] «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй» [5].

Засади державної мовної політики і загальний порядок застосування мов в Україні визначено в Конституції України [5] та розтлумачені в Рішенні Конституційного суду України від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99 про офіційне тлумачення статті 10 Конституції України [14].

Водночас, у статті 4 Закону України «Про засади державної мовної політики» [10] зазначалося, що порядок застосування мов визначатиметься «виключно цим Законом, з норм якого мають виходити інші правові акти, що визначають особливості використання мов в різних сферах суспільного життя» [10]. Тобто, Закон України «Про засади державної мовної політики» [10] пропонував іншу, ніж визначена Конституцією ієрархію нормативно-правових актів, що суперечить частині другій статті 8 Конституції України [5]. Натомість Закон України «Про засади державної мовної політики» [10], позірно декларуючи «зміцнення статусу» державної мови, водночас гарантував «регіональним мовам або мовам меншин» захист на одному рівні з державною мовою.

З огляду на такий стан справ, Венеційська Комісія у своєму висновку на відповідний законопроект була поставила питання: «Чи не ставиться під загрозу роль української мови, яку вона повинна відігравати в українському багатомовному суспільстві як єдина державна мова, та чи не применшується її об'єднавча сила наданням захисту на такому ж рівні регіональним та міноритарним мовам у зазначених сферах» [2]. Більш того, відповідно до Оцінки Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин, не існує права осіб, які належать до національних меншин, ніколи не мати обов'язку використовувати державну мову. «Від усіх членів суспільства, у тому числі осіб, що належать національних меншин, може очікуватися використання державної мови у певних сферах спілкування в публічній сфері, як це визначено законом» [6].

Верховний комісар ОБСЄ з питань національних меншин також зазначив, що «скасування будь-якого регулювання та обмежень щодо використання державної мови в телерадіомовленні та пресі, зокрема в приватному секторі, може серйозно підірвати використання державної мови. Ринкові обставини, сукупно із ситуацією асиметричного білінгвізму в Україні, сприятиме імпорту та виробництву російськомовних програм, фільмів та публікацій, оскільки їх буде набагато дешевше імпортувати чи виробити. Така дерегуляція буде унікальною, оскільки більшість країн-учасниць ОБСЄ запроваджують регулювання з метою забезпечення адекватної присутності державної мови в ЗМІ, зокрема в телерадіомовленні» [6].

Таким чином, надання в Законі України «Про засади державної мовної політики» [10] «регіональним мовам або мовам меншин» захисту на одному рівні з державною мовою, закріплення обов'язкового вживання таких мов «поряд» з державною мовою у багатьох сферах суспільного життя підривало впродовж майже 6 років дієвість статусу української мови як державної, що суперечить пункту шостому Преамбули Європейської хартії регіональних або міноритарних мов [4].

Окрім цього, Венеційська комісія була звернула увагу на те, що «розвиток державної мови гарантує розвиток ідентичності суспільства в державі, і в подальшому забезпечить взаємне спілкування між та в межах складових частин населення. Можливість громадян вживати офіційну мову на всій території країни може бути також забезпечене з метою уникнення дискримінації щодо здійснення їхніх фундаментальних прав, у тих регіонах, де особи, що належать до національної меншини становлять більшість населення» [1].

Саме тому, зважаючи на викладені вище аргументи, а також на порушення процедури при ухваленні Закону «Про засади державної мовної політики» [10] Конституційний Суд України своїм Рішенням від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018 [15] скасував чинність Закону України «Про засади державної мовної політики» [10].

Крім Конституції України [5], наразі залишається чинною Концепція державної мовної політики [11], затверджена Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010, у якій, зокрема, зазначається: «Мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України» [11].

Статус державної мови в галузі освіти певною мірою було врегульовано й Законом України «Про освіту» [12], ухваленим Верховною Радою України 05 вересня 2017 року. Стаття 7 «Мова освіти» Закону [12] закріплює, що:

- мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти. Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою. Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою. Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства. Особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови;
- заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти – в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови;
- держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти;
- у закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу;
- за бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни;
- держава сприяє створенню та функціонуванню за кордоном закладів освіти, у яких навчання здійснюється українською мовою або вивчається українська мова;
- особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами [12].

Водночас, зважаючи на певні заперечення щодо статті 7 Закону «Про освіту» [12] з боку окремих країн-сусідів (Румунії, Угорщини, Болгарії, Польщі та ін.) Українська держава наразі погоджується дещо відтермінувати набуття чинності цією статтею.

09 березня 2018 року на церемонії вручення Національної премії імені Тараса Шевченка 2018 року Президент України Петро Порошенко сказав: «Протягом останніх місяців на мою адресу надійшло чимало звернень від дуже поважних осіб (зокрема, народної артистки України Ади Роговцевої – *І.Л.*), у тому числі із кола тут присутніх, із закликом проголосити 2018 рік роком української мови. Скажу прямо: я не буду цього робити. Чому? Абсолютно очевидно, що року – замало. А що в 2019 році будемо робити, забудемо про

українську мову? Року замало, щоб надолужити все те, що внаслідок колоніальної політики втратила українська мова. Тому, дуже дякуючи авторам петицій за активну громадянську позицію, за небайдужість, хотів би повідомити, що найближчим часом підпишу Указ про розробку можливо десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу рідної української мови. Я закликаю вас всіх до співпраці, до наполегливої роботи в цьому напрямку. Бо попереду – десятиліття української мови в Україні. Протягом цих десятиліть позитивні незворотні зміни мають відбутися. І ключове слово – незворотні [3]. Крім того, Глава держави наголосив, що новий Закон «Про освіту» [12] також суттєво поліпшив умови для опанування державної мови представниками національних меншин. Твердо відстоюючи свою позицію в діалозі з сусідами, ми маємо чути думку наших міжнародних партнерів, Венеційської комісії, і що головне, – самих меншин всередині України. Ми відкриті для чесної розмови та діалогу. І це правильно, якщо ми обрали європейський шлях. Бо якщо обрали, то й чинити треба по-європейськи і обов'язково дослухатися до голосу європейських структур [1; 2; 6 та ін. – *І.Л.*].

З метою розроблення модерного Закону щодо застосування державної (української) мови у Верховній Раді України, поряд з іншими, 09 червня 2017 року було зареєстровано проект Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (реєстраційний номер 5670-д) [9]. Свідомо проаналізуємо саме цей проект Закону, оскільки, на наше глибоке переконання, ухвалення парламентом нашої держави цього проекту як Закону України найбільшою мірою сприятиме укоріненню української мови як державної.

За визначенням авторів, завданням проекту Закону [9] є забезпечення державою:

- 1) захисту державного статусу української мови як мови громадянства України;
- 2) утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування і порозуміння в Україні;
- 3) функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності та національної безпеки;
- 4) застосування української мови як державної на всій території України у всіх сферах суспільного життя, а також у міжнародному спілкуванні та при здійсненні посадовими особами представницьких функцій;
- 5) розвитку української мови, як самобутньої мови титульної нації з метою зміцнення національної самосвідомості українців та збереження національної культури, традицій, звичаїв та історичної пам'яті української нації;
- 6) підтримки української мови шляхом сприяння: а) досконалому володінню українською мовою громадянами України; б) розвитку української мови жестів для спілкування із та між людьми, які мають вади слуху; в) застосування української мови відповідно до вимог українського правопису; г) використанню українських слів, словосполучень і термінів замість іншомовних; г) запобіганню вульгаризації української мови та змішування її з іншими мовами; д) поширення знань про українську мову та її роль у розвитку української та європейської культур; е) популяризації діалектів та говірок української мови та їхньому збереженню;
- 7) поширення української мови у світі та сприяння в задоволенні мовних потреб закордонних українців у країнах їхнього поселення [9].

Названий проект Закону [9] спрямовано на регулювання порядку застосування української мови як державної в публічних сферах суспільного життя. Дія цього Закону не поширюватиметься на мову релігійних обрядів та на сферу приватного спілкування між особами.

Закон регулюватиме: 1) застосування української мови як мови громадянства України; 2) застосування української мови в діяльності органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в Україні, державних і комунальних підприємств, установ та організацій, інших суб'єктів господарювання державної і комунальної форм власності; 3) застосування української мови в публічних сферах: а) в освіті та науці; б) в сфері культури, на телебаченні та радіомовленні, у друкованих засобах масової інформації, у книговидаванні та книгорозповсюдженні; в) у сфері електронних інформаційних систем; г) у сфері обслуговування споживачів; г) у сфері спорту, телекомунікацій та поштового зв'язку, юридичних послуг, охорони здоров'я, транспорту;

д) при позначенні топонімів, у рекламі, при виготовленні вивісок і табличок; е) в діяльності громадських об'єднань, політичних партій, суб'єктів господарювання приватної форми власності наданні інформації про їх товари і послуги; 4) застосування державної мови у власних назвах та іменах; 5) визначення стандартів державної мови; 6) порядок захисту державної мови [9].

Висновки з даного дослідження. Отже, ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [9], видання Указу Президента, який би передбачив розроблення в Україні десятирічної програми укорінення та зміцнення державного статусу української мови [3], на наше глибоке переконання, сприятиме злагоді в суспільстві, утвердженню української мови як державної на всій території України у всіх сферах суспільного життя, консолідації та розвитку української нації.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми вбачаються нам у висвітленні дальших кроків Української держави після радикального оновлення нормативно-правової бази державної мовної політики в нашій країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висновок Венеційської комісії № 555/2009 від 11-12 грудня 2009 року щодо Закону «Про державну мову Словацької Республіки», параграф 42. PRL: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)035-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)035-e.asp).
2. Висновок Венеційської Комісії № 651/2011 від 19 грудня 2011 року щодо проекту Закону «Про засади державної мовної політики, параграф 41. PRL: [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)047-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)047-e.pdf).
3. Виступ Президента України Петра Порошенка на церемонії вручення Національної премії України імені Тараса Шевченка 2018 року. PRL: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-ceremoniyi-vruchennya-nacional-46226>
4. Європейська Хартія регіональних або міноритарних мов. PRL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_014
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. PRL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page4>
6. Оцінка та рекомендації Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин до проекту Закону «Про мови в Україні» (№ 1015-3), від 20 грудня 2010 року, параграф 13. PRL: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=235755&cat_id=37486.
7. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. PRL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
8. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (із змінами, набув чинності 01 травня 2016 року). PRL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
9. Про забезпечення функціонування української мови як державної: проект Закону України. Реєстраційний номер 5670-д від 09 червня 2017 року. PRL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994
10. Про засади державної мовної політики: Закон України від 03 липня 2012 року № 5029-VI (із змінами). Втратив чинність на підставі Рішення Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 року «2-р/2018. PRL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
11. Про Концепцію державної мовної політики: Указ Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010. PRL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>
12. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. PRL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page7>
13. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 червня 2001 року № 2493-III (із змінами). PRL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України

- (справа про застосування української мови). № 10-рп/99 від 14 грудня 1999 року. PRL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018. PRL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-p_2018.pdf

Ivan Lopushynskyi

STATE LANGUAGE IN UKRAINE: ENSURING OF CONSTITUTIONAL STATUS IN THE PERIOD OF INTER-LAW

The article examines the status of the Ukrainian language as a state one on the basis of the Constitution, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, laws of our state and subordinate normative legal acts; the need to apply the norms of Article 10 of the Constitution of Ukraine in connection with the abrogation by the Constitutional Court of Ukraine of the Law of Ukraine "On the Principles of State Language Policy", the implementation of the provisions of the Decree of the President of Ukraine "On the Principles of State Language Policy", as soon as possible, the implementation of the norms of Article 7 of the Law of Ukraine " On Education "on the language of the educational process in Ukraine. It is proposed to adopt the new Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state one" as soon as possible and issue a Decree of the President, which would anticipate the development of a ten-year program for the establishment and strengthening of the state status of the Ukrainian language in Ukraine.

Key words: state (Ukrainian) language, state language policy, functioning of the Ukrainian language as a state language, state status strengthening of the Ukrainian language.

Иван Лопушинский

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК В УКРАИНЕ: ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СТАТУСА В ПЕРИОД МЕЖДУЗАКОНИЯ

В статье на основе Конституции, решений Конституционного Суда Украины, законов нашего государства и подзаконных нормативно-правовых актов исследуется статус украинского языка как государственного; доказывается необходимость применения норм статьи 10 Конституции Украины в связи с отменой Конституционным Судом Украины действия Закона «Об основах государственной языковой политики», исполнение положений Указа Президента Украины «Об основах государственной языковой политики», скорейшей имплементации норм статьи 7 Закона Украины «Об образовании» относительно языка образовательного процесса в Украине; предлагается как можно быстрее принять новый Закон Украины «Об обеспечении функционирования украинского языка как государственного» и издать Указ Президента, который бы предвидел разработку в Украине десятилетней программы укоренения и укрепления государственного статуса украинского языка.

Ключевые слова: государственный (украинский) язык, государственная языковая политика, функционирование украинского языка как государственного, укрепление государственного статуса украинского языка.

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕРМІНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(НА МАТЕРІАЛІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)**

У статті проаналізовано сучасні тенденції термінознавчих досліджень, основну увагу, зокрема, зосереджено на різних визначеннях понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова» «терміносистема», вказано на деякі відмінності та подібності цих понять. З'ясовано термінологічний статус таких найменувань, уточнено певні дефініції цих понять. Зауважено, що основним критерієм окреслення фахової мови є предметна і комунікативна сфери певної професійної діяльності. На матеріалі комп'ютерної термінології показано, що фахова мова цієї галузі містить термінологію, професіоналізми та номени, проширок загальноживаної лексики, що служить для всебічного опису процесів, предметів, явищ.

В українському науковому дискурсі спостерігаємо різні погляди науковців на визначення межі понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова» «терміносистема», це спричиняє деякі розбіжності в розумінні концепції терміна та терміносистеми. На нашу думку, термінознавство – вчення або наука про терміни. Терміносистема – це впорядкована система термінів, якій притаманні такі ознаки: відсутність термінів, що належать до кількох терміносистем одночасно або до жодної; цілісність, певна сталість; структурований характер; однозначність у межах однієї терміносистеми. Термінологія формується стихійно, вона містить термінологічні одиниці всіх типів: галузеві терміни, номенклатурні одиниці, професіоналізми, терміноїди. Фахова мова комп'ютерної галузі – це один із варіантів сучасної літературної мови, яку використовують переважно для специфічних комунікативних потреб фаху. Чітке розуміння понять термінознавства, термінології, терміносистеми, фахової мови сприяє доречному використанню цих термінів у наукових дослідженнях, впливає на ступінь сприйняття наукового тексту, а також на наукову вартісність дослідження, дає змогу упорядкувати та систематизувати значні напрацювання у комп'ютерній термінології.

Ключові слова: термінознавство, термінологія, терміносистема, фахова мова, комп'ютерна термінологія.

Українське термінознавство – один із популярних та актуальних напрямів сучасних мовознавчих досліджень, зумовлених великим потоком інформації, процесами інтеграції наук, інтенсивним зростанням процесів термінотворення. Вагому частину сучасного мовного фонду становить спеціальна лексика, обсяг якої стрімко збільшується. Як зазначає Л. Томіленко, «за спостереженнями дослідників, зростання кількості термінів різних наук випереджає зростання кількості загальноживаної лексики, і тому в наш час термінологічних одиниць нараховуємо більше, ніж слів загального вжитку. До того ж термінолексика стає головним джерелом поповнення словникового складу, активно проникаючи в загальноживану мову та впливаючи на неї» [14].

Метою статті є вкотре заакцентувати на відповідності понять термінологія, термінознавство, терміносистема, фахова мова, проаналізувати термінологічний статус таких найменувань, а також порівняти усталені погляди на ці поняття та виокремити нові тенденції в термінознавчих працях.

Актуальність статті зумовлена потребою опису сучасних динамічних тенденцій у термінознавчих дослідженнях.

В українському науковому дискурсі спостерігаємо різні погляди науковців на визначення межі понять «термінологія», «термінознавство», «фахова мова»

«терміносистема», це спричиняє деякі розбіжності в розумінні концепції терміна та терміносистеми.

Л. Симоненко зазначає: «...сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію» [11]; Т. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько у праці «Основи термінотворення» [5] наводять таке визначення термінології: наука про терміни; фахова лексика у складі всіх слів певної мови; спеціальна лексика, що обслуговує певну галузь, науки чи техніки. У своїх дослідженнях В. Даниленко [6] термінологію визначає як «...належність мови науки, як основна, найважливіша та найінформативніша частина лексичної системи мови науки». Термінологи Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк [10] розуміють термінологію як «систему позначень наукових і професійних понять будь-якої однієї галузі знань». Отож погоджуємося з думкою Л. Томіленко: «визначення термінології формують уявлення про специфіку цієї лексики як сукупності понять, що відбивають науковий світогляд; низки спеціальних найменувань різних галузей знань; групи взаємопов'язаних термінів; підсистеми словникового складу літературної мови; штучно сформованого лексичного пласту» [14]. Тому вважаємо, що *термінологія* – це сукупність мовних одиниць, тобто слів, словосполучень, речень на позначення спеціальних понять різних галузей науки, техніки, спорту, мистецтва тощо, наприклад комп'ютерна термінологія.

Науку про терміни більшість мовознавців [2; 11; 14] називає *термінознавством* (проте сучасні словники цього слова не фіксують, хоч воно утворилось у 30-х роках ХХ століття на стику лінгвістики, логіки, інформатики, психології тощо. Натомість у цьому значенні вживають слово *термінологія*). О. Суперанська [12] зазначає, що *термінознавство* – це вчення про склад термінів певної галузі знань, а також діяльність з упорядкування цих термінів, спостереження за їхнім функціонуванням і контролю за впровадженням (наприклад, електороенергетичне термінознавство), назву *термінологія* дослідниця вважає ширшою за *термінознавство*. Термінологи Н. Васенко В. Дубічинський, О. Кринець [3] *термінознавством* називають науку, що вивчає терміни, термінології і терміносистеми, закономірності їхнього творення та функціонування. На нашу думку, *термінознавство* (на зразок, *мовознавство, українознавство, літературознавство*) – вчення або наука про терміни.

Варто також розрізнити поняття *термінологія* і *терміносистема*. «Термінологічна система, – зазначає Л. Симоненко, – це система знаків, зміст і зв'язки якої замкнені межами однієї галузі знань» [11]. А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько [5] зауважують, що «...термін може існувати лише як елемент терміносистеми, якщо під нею розуміти впорядковану сукупність термінів, які адекватно відтворюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності». «Одним із показників системності, – наголошує І. Кочан [7], – є наявність тематичних чи лексико-семантичних груп». Автори навчального посібника «Фахова мова» [3] зазначають: «Терміносистема – це система термінів у певній галузі/підгалузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію».

Уважаємо, що *терміносистема* – це впорядкована система термінів, якій притаманні такі ознаки: відсутність термінів, що належать до кількох терміносистем одночасно або до жодної; цілісність, певна сталість; структурований характер; однозначність у межах однієї терміносистеми, такою термінологічною системою можуть послуговуватися одна чи декілька галузей одночасно. *Термінологія* формується стихійно, вона містить термінологічні одиниці всіх типів: галузеві терміни, номенклатурні одиниці, професіоналізми, терміноіди тощо. Виникнення і формування термінології починається одночасно з появою і формуванням конкретної галузі. Спостерігаємо такі етапи розвитку термінології: 1) виникнення неповної, образно кажучи, стихійної термінології; 2) поглиблення наукового знання; 3) розвиток термінології на власній основі (родо-видові поняття (*мережа* – родове поняття, *безпровідна мережа, соціальна мережа* видове поняття) тощо), виокремлення підгалузей (наприклад,

комп'ютерна термінологія, підгалузь – термінологія веб-дизайну). Терміносистема має також свої етапи формування та функціонування. Перший етап: перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми (тобто початок формування теорії науки); другий етап: зростання обсягу знань у межах теорії; третій етап: формування системи понять нової теорії, де кожен новий термін посідає своє певне місце. Терміносистема формується на певному етапі розвитку наукового знання тої чи тої галузі, коли створено наукову теорію, позначено об'єкти та зв'язки між цими знаннями. Отож поняття термінології значно ширше ніж терміносистема, проте терміносистема є більш високим ступенем організації терміноодиноць, ніж термінологія.

На сьогодні спостерігаємо особливий інтерес до вивчення проблем фахової мови. У вишах запроваджено для обов'язкового вивчення курси «Українська мова за фахом» «Українська мова за професійним спрямуванням» тощо. З огляду на відсутність достатньою мірою сформованих сучасних терміносистем дослідження фахових мов є особливо необхідним. Саме фахова мова – середовище народження термінології.

Фахова мова – це поняття, що вперше з'явилося в німецькому мовознавстві, і тому, як зазначає Н. Гимер [4], саме в цій мові воно найкраще опрацьоване, а його визначення є найбільш поширеним. Німецький мовознавець Лотар Гоффман (в деяких джерелах – Хоффман) [1] визначає фахову мову як «сукупність всіх мовних засобів, які використовуються в спеціально окресленій комунікативній сфері з метою досягнення розуміння між всіма фахівцями певної галузі». А. Міщенко [8, С. 163] зазначає, що термін *фахова мова* вживається в лінгвістичних працях на позначення всіх форм вербальної і невербальної фахової комунікації в межах науково-технічної галузі, а різні дефініції терміна *фахова мова* наголошують на відповідних властивостях фахових мов. І. Павлюк [9] указує, що фахова мова – варіант загальноживаної мови, який застосовується у певній сфері людської діяльності з метою порозуміння між фахівцями цієї сфери і оперує чітко окресленою термінологією. ДСТУ ISO-1087-1 «Частина 1. Теорія та використання» термін *фахова мова* визначає як «...підсистему мови, в якій використовують термінологію та інші мовні засоби, призначені для запобігання неоднозначності спілкування у конкретній предметній галузі» [13].

Сучасні фахові мови ґрунтуються на традиційній народній лексиці, оскільки розвинулися з народних знань про довкілля та практичних потреб суспільства. Стрімкий розвиток науки, техніки, новітніх технологій сприяє виникненню нових та подальшому становленню вже наявних галузей, що спричиняє необхідність чіткої номінації певних аспектів пізнання. Отож, з одного боку, фахова мова генерує в собі знання та досвід, з другого – слугує засобом професійного спілкування. Ще донедавна термін *фахова мова* обмежувався лише лексико-семантичним рівнем, проте нині цей термін розширився до фахового тексту. Фаховій мові кожної галузі притаманні свої специфічні риси: лексичні та синтаксичні конструкції, певні текстові структури. Проте всі фахові мови мають деякі спільні, так звані інтегральні, ознаки: основою фахової мови є розвинена національна мова; специфічний набір мовних одиниць (терміни не лише певної діяльності, але й суміжних з нею галузей, а також номенклатура та професіоналізми); вибір і використання мовних засобів та синтаксису загальноживаної мови у спеціальному значенні; наявність писемної та усної форм; міжрегіональний характер; тісний зв'язок із певною сферою діяльності.

Зокрема, фахова мова комп'ютерної галузі – це один із варіантів сучасної літературної мови, яку використовують переважно для специфічних комунікативних потреб фаху. Основними критеріями мови професійного спілкування є наявність термінології та професіоналізмів, особливостей у словотворі, синтаксисі. Найважливішим засобом вираження фахової мови виступає фаховий текст, до основних властивостей якого належать цілеспрямованість, прийнятність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність.

Так, фахова мова сучасної комп'ютерної термінології містить:

а) власне комп'ютерну термінологію : *накопичувач, зчитувач, байт, блог, сайт, переглядач, домен, кеш, курсор, логін;*

б) міжгалузеві терміни:

- математичні: *похибка, вибірка, деревоподібний, обчислення, лінійка*;
- фізичні: *роз'єм, рідкокристалічний, смуга поглинання*;
- радіотехнічні: *сигнал, перехідник, з'єднувач синхронізації*;
- лінгвістичні: мова (програмування), заголовок, редагувати, рецензування, текстовий;

в) пласт загальноживаної лексики: *сторінка, значок, доступ, переглянути, готовий, показати, замінити, пам'ять*.

г) терміноїди:

- професіоналізми: *баг, джойстик, хард, бан, забанити, конект, аська, глюк, тулити, зависання, пост, софт, юзер, хакер*;
- номени: *Майкрософт, Фейсбук, Ворд, Опера, Firefox, Mozilla*;

Серед них – іменники: *вхід, вихід, запис, взаємодія, вигляд, захист, відступ, зображення, фігури, таблиці, сторінки, посилання, застосунки, символи тощо*; прикметники та дієприкметники: *мережевий, структуровий, поглинальний, діалоговий, скопійований, текстовий, відформатований, маркувальний, узгоджений*; дієслова: *вставити, вирізати, переслати, групувати, повернути, скасувати, порівняти, вирівняти, редагувати, додавати, перейти, увімкнути*.

Особливості фахової мови комп'ютерної галузі спостерігаємо на лексичному рівні: будь-яка лексична одиниця виконує певні функції у фаховій комунікації (передусім номінативну, сигніфікативну, когнітивну та комунікативну), а також на морфолого-синтаксичному рівні: характерні особливості виявлено на рівні речення. Основою фахової мови є фаховий текст, який конкретизує об'єкти комп'ютерної терміносистеми і відображає реальну картину її термінології.

Висновок. Чітке розуміння понять *термінознавство, термінологія, терміносистема, фахова мова* сприяє доречному використанню цих термінів у наукових дослідженнях, впливає на ступінь сприйняття наукового тексту, а також на наукову вартість дослідження, дає змогу упорядкувати та систематизувати значні напрацювання у комп'ютерній термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. – Tubingen: Günter Naer, 1985. – S. 53
2. Булик-Верхола С.З. Основи термінознавства: навч посібник /С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівець. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. – 192 с.
3. Васенко Н. А. Фахова українська мова: навч. посібник / Н.А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кринець. – К.: 2008. – 272 с.
4. Гимер Н. О. Терміни як основа фахової мови / Н. О. Гимер // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – 2013. – Т. 21, вип. 19(1). – С. 89 – 93.
5. Д'яков А. С. та ін. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
6. Даниленко В.П. Теоретичні та практичні засади нормалізації наукової термінології/ В. П. Даниленко, Л. І. Скворцов // Мовознавство. – 1980, – № 6. – С. 16-21.
7. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Л., 2004. 519 с.
8. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу/А. Л. Міщенко. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 448 с.
9. Павлюк І.Б. Провідні характеристики фахових мов / І. Б. Павлюк // Проблеми семантики слова, речення, тексту : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 28. – С. 322 – 329.
10. Панько Т. І «Українське термінознавство» [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 217 с.

11. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку/ Людмила Симоненко // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3
12. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории/ А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – 6-е изд. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012. – 248 с.
13. Термінологічна робота. Словник термінів. Частина 1. Теорія та використання (ISO 1087-1:2000, IDT). – ДСТУ ISO 1087-1:2007. – К., 2009. – 36 с.
14. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній глумачній лексикографії української літературної мови: [монографія] / Л. М. Томіленко. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – 160 с.

Iryna Mentynska

MODERN TRENDS OF TERMINOLOGICAL STUDIES
(BASED ON COMPUTER TERMINOLOGY)

The article analyses the modern tendencies of terminological studies; the main focus is, in particular, on the various definitions of such concepts as ‘terminology’, ‘science of terminology’, ‘specialty language’, ‘terminological system’; some differences and convergence of these concepts are indicated. The terminological status of such names is clarified, and the certain definitions of these concepts are refined. It is noted that the objective and communicative spheres of a certain professional activity are the main criterion for defining the specialty language. The material of computer terminology shows that the professional language of this area contains terminology, professionalisms and denominations, a stratum of commonly used vocabulary, which serves for a comprehensive description of processes, objects, and phenomena. In the Ukrainian scientific discourse, we observe different views of scholars on the definition of the boundaries of concepts ‘terminology’, ‘study of terms’, ‘specialty language’, ‘terminological system’. This leads to some discrepancies in the understanding of the concept of the term and the terminology system. In our opinion, terminology is a teaching or science of terms. Terminology is an ordered system of terms, which has the following characteristics: absence of terms belonging to several terminological systems at the same time or to any one; integrity, certain constancy; structured character; unambiguousness uniqueness within a single terminology system. Terminology is formed spontaneously; it contains terminological units of all types: branch terms, nomenclature units, professionalisms, terminoids. Computer science specialty language is one of the variants of modern literary language, which is used mainly for specific communication needs of the specialty. A clear understanding of the concepts of study of terms, terminology, terminological system, and specialty language contributes to the appropriate use of these terms in scientific researches, affects the degree of perception of the scientific text, as well as the scientific value of the study, allows to streamline and systematize significant developments in computer terminology.

Key words: science of terminology, terminology, terminological system, specialty language, computer terminology.

Ирина Ментинская

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТЕРМИНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
(НА МАТЕРИАЛЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ)

В статье проанализированы современные тенденции терминоведческих исследований, основное внимание, в частности, сосредоточено на разных определениях понятий «терминология», «терминоведение», «профессиональная речь», «терминосистема», указано на некоторые различия и сходности этих понятий. Выяснен терминологический статус таких наименований, уточнены определенные дефиниции этих понятий. Отмечено, что основным критерием определения профессиональной речи является предметная и коммуникативная сфера деятельности. На материале компьютерной терминологии показано, что профессиональная речь этой отрасли содержит терминологию, профессионализмы и номены, пласт общеупотребительной лексики, служит для всестороннего описания процессов, предметов, явлений. В украинском научном дискурсе наблюдаем различные взгляды ученых на

определение границы понятий «терминология», «терминоведение», «профессиональная речь» «терминосистема», это вызывает некоторые расхождения в понимании концепции термина и терминосистемы. По нашему мнению, терминоведение – учение или наука о терминах. Терминосистема – это упорядоченная система терминов, которой присущи следующие признаки: отсутствие терминов, принадлежащих к нескольким терминосистемам одновременно или к одной; целостность, определенное постоянство; структурированный характер; однозначность в пределах одной терминосистемы. Терминология формируется стихийно, она содержит терминологические единицы всех типов: отраслевые термины, номенклатурные единицы, профессионализмы, терминоиды. Профессиональная речь компьютерной отрасли – это один из вариантов современного литературного языка, который используют преимущественно для специфических коммуникативных потребностей специальности. Четкое понимание понятий терминоведение, терминология, терминосистема, профессиональная речь способствует правильному использованию этих терминов в научных исследованиях, влияет на степень восприятия научного текста, а также на научную ценность исследования, позволяет упорядочить и систематизировать значительные наработки в компьютерной терминологии.

Ключевые слова: терминоведение, терминология, терминосистема, профессиональная речь, компьютерная терминология.

УДК 81'27

Анатолій Науменко
(Миколаїв)

МОВНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті аналізуються сучасні лінгвістичні, культурологічні та філософські аргументи «за» і «проти» діалогу культур в умовах глобалізації, розглядаються основні тенденції сучасного українського мовознавства щодо визначення етимології українських мови та культури порівняно з російськими культурою та мовою. Зокрема, у межах сучасної української культури протиставляються мова та культура української діаспори та так званої «галичанської меншини» культурі «великої української громади» та стверджується, що націоналістично налаштовані представники першої проводять агресивну «політику мовно-культурного геноциду» щодо решти населення України. Також ставиться під сумнів існування гомогенної української культури як єдиної «культурної ситуації», «єдиного українського світосприйняття», проводиться аналогія з англійською та німецькою мовами щодо існування декількох різних національних мов, які під тиском «національно забарвленої соціальної практики» спричинили появу різних типів світосприйняття, що є водночас світоглядною та лінгвістичною проблемою. Виходячи з логіки наукової політичної думки та східнослов'янської історії, піддаються критиці спроби українського історика М. Грушевського, экс-президента Л. Кучми та сучасного українського філолога В. Таранця розмежувати українську та російську культури і мови. Робиться спроба довести єдність української та російської культур та, виходячи з цього, стверджується «єдність» вищезгаданих етносів, починаючи з часів Київської Русі, стверджується їхня синкретична цілісність у межах культури східних слов'ян, зокрема, в українському, білоруському, руському «домострої», праслав'янській мові та православ'ї, засобом і джерелом самовідбиття якого стала російська мова. У статті наголошується помилковість підміни глобальних філософських проблем мови та культури лінгвістичними дискусіями.

Ключові слова: мова, культура, етнос, діалог культур, лінгвістична дискусія, мовна політика, національна мова, система мови, картина світу, глобалізація.

Назва цієї статті може видатися на перший погляд невиразною, сухою та змістовно майже безмежною, отже не науковою, а публіцистичною або, скоріш, дипломатичною. Саме тому я хотів визначити її трохи поетично, хоча і занадто довго, а саме так: **“Дайте мені спочатку першу наваристу українську страву з пампушками, а вже потім вимагайте від мене, щоб я називав її ‘борщем’!”**). Але потім я зрозумів, що наукова стилістика, її логіка та етика не дозволять мені залишитися при такому лексично перевантаженому формулюванні, і тому я вибрав другу, хоча і програшну в ефектності назву: **«Мовно-культурна політика сучасної України»**. Але її буцімто неефектність не повинна затьмарювати в очах і глибинний науковий зміст моєї розвідки, бо в ній насправді йдеться про історію, мову, переклад та діалог культур з погляду сучасного українського націоналізму, і її не менш вагомий політичний сенс, бо соціальною основою мого виступу є теза про те, що сьогодні українські націоналісти заради прославлення тільки галичанської меншини, тобто крихти українського суспільства, яку вони звеличують як істинно справжній український народ, проводять войовничо, невтомно, невідступно й підступно політику мовно-культурного геноциду кількісно і якісно великої української громади, тобто тьми народів, які мешкають на терені географічно сучасної України, заради історично фальшивого возвеличення, як я вже сказав, галичанської крихти від великої української громади.

Скажу відразу: справа зовсім не в тому, щоб з’ясувати, хто має більше історичних та інших переваг, щоб зватися символом, тобто взірцем української ментальності: наприклад, стародавні мешканці Львова чи Донецька, Харкова чи Сімферополя тощо. Справа в тому, щоб вирішити головне політичне питання: чи є велика громада на території сучасної України єдиним національним етносом (тобто носієм однієї мови, однієї культури, однієї системи звичаїв та традицій тощо), чи вона завжди була, є сьогодні і, скоріш за все, залишиться ще на багато десятків, а може й сотень років лише сумарною соціальною масою на державно обмеженому географічному просторі України (тобто без єдиної мови, без єдиної культури, без єдиної системи звичаїв та традицій тощо)?

Вирішення цього питання занадто складне й об’ємне, не для одного короткого повідомлення, та й не для одного повідомлювача. Тому я зосереджусь лише на кількох стрижневих аспектах. І перший з них – це співвідношення мови і громади. Зрозуміло, що для успішного й легкого адміністративного спілкування в одній громаді буде краще, якщо всі її члени будуть знати єдину мову (назвемо її адміністративною). Але державна практика багатьох сучасних країн світу (Канада, Швейцарія, Індія та ін.), не кажучи вже про історію цього питання, знає зовсім іншу мовно-керівну систему: там офіційні чиновники обов’язково повинні знати кілька провідних мов своєї країни, а не примушувати її різноплеменних мешканців вивчати єдину адміністративну мову. До речі: так повелося ще з часів великої Римської імперії, де мовна політика упродовж багатьох сотень років вирішувалась доволі просто і – головне! – мирно: бажеш бути адміністративною служкою імперії – будь ласка, вивчай латинську мову, не бажеш – до твоїх послуг чиновники адміністрації, які знають твою власну мову! (нагадаю, що наша буцімто самостійна Україна існує лише 17 років, але 16 з них політично й фізично воює зі своїм народом щодо мовного питання, тоді як Римська імперія всі 7 століть свого існування мирно розв’язувала це питання, бо не мала мовних націоналістів).

І ще одне «до речі»: звісно, що іврит (тобто давньоєврейська мова, якою написано багато книг Старого Заповіту Біблії) вже у IV ст.н.е. був незрозумілим навіть для іудейських жреців-рабинів, тобто зберігачів Тори, перших п’яти книжок цього самого Старого Заповіту, і такою мертвою мовою він залишався до кінця XIX ст. (навіть майже до середини XX-го), поки сіонізм не відродив його як живу державну мову Ізраїлю. Отже, виходить, що впродовж півтори тисячоліття іудейська громада не мала не тільки єдиної території, але й єдиної мови, але ніхто не примушував її використовувати єдину давньоєврейську мову. Виникає запитання: «А чи існував протягом цих півтори тисячі років іудейський етнос?» Відповідь зрозуміла: не тільки існував, але ще й активно завойовував найкращі місця під сонцем для багатьох своїх одновірців! Бо в іудеїв була сила, більш вагома, ніж мова, і ця сила, яка

півтора тисячі років цементувала і підбадьорювала всю чужомовну і полігеографічну іудейську громаду, звалась і зветься «єдина культура», бо всі іудеї у будь-якому куточку світу, якою б мовою вони не розмовляли, в один і той же час, з одним і тим же натхненням, в одному і тому ж сенсі, в одній і тій же формі, з одним і тим же прагненням виконували ритуали та звичаї, що їм приписав іврит до свого півторатисячного «засинання» у далекому IV ст. н.е.

Отже, українська мова й українська культура – це далеко не змістовні синоніми і тим більше не необхідні політичні важелі для соціальної перебудови сучасної України, яка є географічно, тобто територіально, але не етнічно цілісною. Нема потреби аргументувати той факт, що сучасна людина приходить у світ як у культурну ситуацію, що створена до та для неї й формує її (людину). Більш того: людина народжується вже з цією ситуацією, бо генна пам'ять не дозволяє людині бути Іваном, що забуває свою спорідненість з одноплемінниками, навіть якщо він і бажає цього, як це сьогодні активно роблять вчорашні слов'янські брати й побратими. І на логічну, етичну та соціальну авансцену тут висовується не традиційний випереджаючий вплив мови на формування уявлень індивіду про буття і, отже, на породження культури людиною, а зовсім навпаки: випереджаючий вплив уже існуючої культури на світосприймання індивіда. Все останнє (наприклад, гасло сьогоднішніх українських націоналістів про відродження української культури через насильне поширення та впровадження української мови), щоб там вони та їх наукові опричники не казали, – це ті самі добрі наміри, якими, як звісно, вибрукувано шлях до пекла, або ж це буцімто медоточиві поради власника цього пекла.

Отже, дайте людині на терені України спочатку наваристу українську страву з пампушками (тобто культуру), а вже потім вимагайте від неї (людини), щоб вона називала її «борцем» (тобто користувалася українською мовою). При цьому, однак, не можна не сказати про те, що в нашій державі сьогодні ще не існує єдиної загальнонаціональної української мови, бо на її географічному (а ще більш: політичному) просторі функціонують чотири її варіанти, так звані регіональні діалекти: східноукраїнський (перенасичений росіянізмами), західноукраїнський (заполонений полонізмами, австрійськими, романізмами і т.ін.), центральноукраїнський (яким можна писати тільки щирі та поетичні вірші, а не користуватися науково і буденно, бо йому бракує термінології та ситуаційних кліше) і, врешті, діаспорний (яким користуються проамериканські та проканадські засоби масової інформації і який відкидає українську мову майже на півтора-два сторіччя назад у добу її створення з її застарілістю й зашкарублістю).

Саме через цей чинник у багатьох сучасних географічних українців уже давно не викликає сумніву думка про те, що псевдопроблему української мови як синонім самостійної української культури накинута нам англійською (та частково німецькомовною) українська діаспора не без матеріальної та ідейної підтримки могутніх всесвітніх антисоціалістичних, антислов'янських і антиправославних сил. Треба ще раз підкреслити, що саме українська діаспора, яку давно вже світоглядно перевиховано іншим мовним та культурним середовищем, у котрого мало точок зіткнення з нашою східнослов'янською культурою, спробує своєю англійською, онімеченою та іншою псевдослов'янською свідомістю, а також своєю українськоподібною мовою вкинути нас у катастрофічні лінгвістичні та політичні полеміки щодо того, як нам, географічним, тобто справжнім, щирим українцям, повернути їй, псевдоукраїнськомовній діаспорі, той „український рай”, де „садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть, плугатарі з плугами йдуть, співаючи ідуть дівчата, а матері вечерять ждуть”; той рай, який вона сама собі нафантазувала в своїй прекрасній (для неї!) американській та канадській далечині [1].

Крім накидування нам неплідних, але нас знесилоючих та роз'єднуючих полемік, щоб ми таскали для діаспори поза Україною та її холуїв у самій Україні політичні (та й матеріальні) каштани з полум'я власного націоналізму, войовничу поведінку української діаспори не можна не знайти і в загрозливому засміченні української мови. Декілька років тому в газеті „Слово” було надруковано статтю молодого харківського історика І. Бондаря

під крикливою назвою „Дух понови” про потребу повернення до справжньої, на думку Бондаря, української ментальності. При цьому автору статті важливо було ввести в усі мовленнєві сфери його тексту (орфографію, пунктуацію, лексику, граматику) будь-яку зміну, „понову”, за його термінологією, щоб усе в статті писалось, лунало й значило не „московитському”. Така бондарська „понова”, тобто псевдоукраїнська мова, призвела до того, що навіть доктор філологічних наук не зможе прочитати цю статтю без словника іноземних слів, та й з ним – навряд чи [2].

На жаль, – це не єдиний та й не самий гіркий приклад. Так, націоналістично налаштовані теологи України та їх однодумці за її межами войовничо доводять прямо-таки доленосну необхідність тяжіння України до католицизму, або до греко-римської церкви, або до уніатської, але чомусь не до для українського народу традиційного і дійсно життєдайного православ'я. Так, наприклад, в українському уряді є департамент з євроінтеграції України і чомусь немає департаментів із самостійності української політики або ж з її плюралістичності. Так, учорашній український президент (Кучма Л.Д.) назвав свої книжкові політичні одкровення „Україна не Росія”, хоча за логікою наукової політичної думки та східнослов'янської історії повинен був би назвати їх „Україна і Росія” (на жаль, так сьогодні думає не тільки він один, а і вся ющенківська рать любих друзів – «Наша Україна»).

І ще один вагомий аспект досліджуваної мною теми: походження українців та їх мови.

Усі ми, автохтонні (тобто хронологічно давні географічні) мешканці України, є вихованцями великої, цілісної та неподільної культури східних слов'ян, яка дозріла ще в далекі ранньосередньовічні часи красою думки й діяння Київської Русі; тієї культури, яку сучасні українські націоналісти-самостійники, войовничо розвиваючи помилкову тезу М.С. Грушевського кінця XIX ст. [3], вважають лише українською [4], але котра насправді була синкретичною цілісністю, до якої українська, білоруська та руська обрядовість (тобто домострой, домоведення; до речі: які красиві та ємні, образні слова, оббрехані за останні два сторіччя!) входили не підсумовуючими, а синтезуючими компонентами; тобто не існували окремо, у самодостатній автономній чистоті і водночас в абстрактному алогічному злитті (як, наприклад, Бог-Дух, Бог-Отець та Бог-Син у православному понятті „Господь”), а проявляли себе лише у взаємодії, взаємовпливі, взаємопроникненні, ба мали спільне світосприйняття через загальну праслов'янську мову. Духовною ж основою цієї цілісної, триєдиної культури стало православ'я (а не католицизм і не уніатська церква, котрі зараз насильно поширюються в Україні), а засобом і джерелом самовідбиття стала російська мова [5].

До речі: про тільки що мною названу помилкову тезу Грушевського детальніше. Всі націоналістично налаштовані політики сьогоденної України вважають його першим великим президентом України, хоча за об'єктивним змістом своєї політичної діяльності він є другим після Мазепи великим зрадником українського населення. Це він, ставши першим керівником тільки що указом австрійського імператора створеної у Львівському університеті кафедри історії Південної Русі (11.04.1894), зробив усім сенсом свого наукового, політичного та буденного життя реалізацію власного зрадницького бажання відірвати духовно Україну від Росії і всебічно підпорядкувати її австрійському впливу. Для цього він на базі галицького говору придумав так звану «західноукраїнську мову», просякнувши її настільки угорськими, австрійськими та польськими лексемами і граматичними конструкціями, що вона стала радикально відрізнитися від тієї справжньої солов'їної української мови, якою співав Шевченко, писала Марко Вовчок, розмовляли Полтавщина, Черкащина та Таврія. Цей штучний суржик став потім зашкарублюю мовою сучасної української діаспори. Це він, Грушевський, вирішив свою фальшиву «Історію України-Руси» видати не українською, а німецькою мовою, щоб зробити приємне австрійським спонсорам. Це він, Грушевський, написав у цій псевдоісторії, що нащадками Київської Русі стали Галич, Волинь та Литва, а не Московська Русь, бо вона, на його думку, – це зовсім інше, та й ще варварське явище [6].

Усе це – усталені і навіть банальні істини, і якщо я наголошу на них, то лише для того, щоб ще раз підкреслити: нерозумно й помилково, як це зараз робиться в Україні, глобальні, суттєві, філософські проблеми мови й культури підмінювати лінгвістичними дискусіями (та ще й поверховими) щодо термінів. Для істинного філолога немає наукової, тобто об'єктивної ваги полеміка щодо того, називати яку-небудь мову самостійною чи національним варіантом або ж одним з говорів іншої. Немає тут об'єктивного сенсу тому, що на лінгвістичному рівні подібні спори вже давно вирішені: говір чи діалект стають національною мовою не тоді, коли починають обслуговувати державно-територіальне утворення, а тоді, коли у них з'явиться своя цілісна система із 6-ти компонентів (фонетика, орфографія, лексика, морфологія, синтаксис, стилістика, тобто стильове забарвлення лінгвістичної одиниці), отже система із 6 щойно названих компонентів, злита в лінгвістичну єдність, яка буде забарвлена етнографічно (власною національною картиною світу) і через це відрізняти себе від інших говорів та діалектів.

Ще раз треба акцентувати на тому факті, що всі ці 6 компонентів зможуть виникнути лише тоді, коли у носіїв говору чи діалекту визріє особливе, окреме від інших соціальних спільностей світосприйняття. Саме воно і тільки воно, нове світосприйняття (або як влучно сказав російський літературознавець Добролюбов *«миросозерцание»* [7]), породжує нову національну мову. Отже, скільки б завзяті українські націоналісти-самостійники не кричали “Москалі-окупанти, геть з рідної неньки-України!”, до того часу, поки сама практика, а потім і філологи, філософи, культурологи та інші вчені не доведуть, що є єдине українське світосприйняття, яке суттєво відрізняється від російського (або білоруського), всі розмови про єдину українську мову як джерело єдиної української культури будуть пустим, але політично страхітливим міфом.

Для справжніх учених давно вже перестав бути парадоксом зовнішнє парадоксальний факт, коли одна мова „раптом” (звичайно, не в хронологічному розумінні, а в психологічному сприйнятті) перетворювалась на декілька різних національних мов: англійська в Англії, США, Австралії та інших країнах – це одна мова за принциповими параметрами її як системи, хоча відзнаки, іноді значні, мають місце у вище названих 6-ти мовних сферах. Але водночас – це різні національні мови зі своїми картинами світу; на Заході навіть віддають перевагу не термінам „англійська мова в такій-то країні”, як це робиться у нас, а термінам „англійська мова”, „американська”, „австралійська” тощо, тому що у носіїв цих мовленнєвих варіантів колишньої єдиної англійської мови під багаточасовим тиском національно забарвленої соціальної практики сьогодні вже відзначаються різні типи світосприйняття.

Аналогічна ситуація і з німецькою мовою як системою: вже на початку ХХ ст. австрійці, які ще „вчора” розмовляли літературною мовою, єдиною з німцями, почали вимагати називати свою мову вже не „німецькою”, а „австрійською”, бо виявилось „несподівано”, що австрійський склад розуму й душі, побудований на віросповіданні католицизму та синтезі багатьох культур від германської через романську до тюркської та слов'янської, гостро протистоїть менталітету німецьких розуму й душі, який випестувано противником католицизму лютеранством та однією германською культурою. Друга світова війна породила ще більш парадоксальну ситуацію: розподіл Німеччини на Східну та Західну потягнув за собою виникнення двох різних світосприймань, а разом з ними і двох різних національних варіантів німецької мови (в НДР та ФРН).

Об'єднання двох Німеччин у 1990 році поки що не усунуло цієї світоглядної і, отже, лінгвістичної проблеми, а лише поглибило її, бо німецькі сьогоднішні політики використовують мову в цьому випадку не як джерело та засіб пізнання світу, а як прийом присилування, нав'язування буцімто єдиної німецької культури.

Те саме роблять політики і в сучасній Україні.

Нещодавно я з превеликим задоволенням і з не меншою науковою турботою прочитав монографію одеського професора Валентина Григоровича Таранця „**Арії. Слов'яни. Руси**” [8], яка присвячена порівнянню російської та української мов і має безпосереднє

відношення до тематики й проблематики мого повідомлення. І хоч я, на превеликий жаль, завжди зовсім далеко відстоюю і відстоюю зараз від порівняльно-історичного мовознавства, через що я біло заздрю авторам розвідок, у яких десятки і сотні прикладів щодо переходів та порівнянь праслів і прамов витанцьовують складний, стрункий, таємний, езотеричний танок, котрий є для мене чистою китайською грамотою, я все ж таки, читаючи цю книгу, зміг відчути, а місцями навіть побачити величезні енерговитрати її автора на кількісну аргументацію своєї концепції і на глибину, панорамність, але й, на його жаль, на дискусійність висловлених ним думок.

Уважаю, що В. Г. Таранець є одним із тих значних за якістю, але малих за рідкістю сучасних українських філологів (таких, як О. Б. Ткаченко, Г. П. Півторак та ін.), які об'єктивно доводять давнє твердження росіянина О. О. Шахматова (котре, до речі, згадує і сам В. Г. Таранець), що росіяни та українці „в доісторичну епоху” походили від різних племінних джерел. Але В. Г. Таранець йде ще далі: слідом за М. С. Грушевським з його „Історією України-Руси” кінця 19 ст. він відправляє недовговічних українців до праслов'ян і аж до аріїв, щоб зробити цих історичних немовлят старими батьками європейської цивілізації. Щоправда, він надає ту ж саму породжувальну місію і немовлятам-росіянам, хоч і гадає разом з другим великим у світі мовознавцем Л. Д. Кучмою, що Україна – не Росія (другим – після Сталіна, цим недовченим священиком, який написав для академіків програму їх наукової діяльності під назвою «Питання мовознавства»). В. Г. Таранець і його соподільники сприймають логічну і матеріальну схожість культур ранніх земних цивілізацій (наприклад, поклоніння сонцю та домашнім тваринам, зокрема корові та бику як символам життєдайності, або ж славлення весни як символу воскресіння чи вислободження з полону смерті) як запозичення іншими цивілізаціями в українців, і тоді всі етноси, які мешкали на території сучасної України і які не мали ніякого відношення до галичанського племені, обов'язково називаються «українцями» в сучасному політичному розумінні цього слова і визначаються прабатьками майже всіх земних цивілізацій та мов (див., наприклад, інтерв'ю українського академіка С. Наливайка у 2007-ому році про те, що українці, коли ще були мавпами і сиділи на деревах, вже породили триповерхові будинки Індії) (9).

І вже починають у всьому сучасному світі поширюватися думки про доленосну роль так званих українців. Так, у Польщі національно осяяні дослідники висовують тезу про те, що українці, білоруси та, зрозуміло, поляки є єдиним етносом, єдиною складовою імперії Річ Посполіта, а росіяни – це дика суміш фіно-угорських та іранських племен (нагадаю, що Польща виникла як етнос і держава тільки у ХУІ ст., коли держава на терені України вже нараховувала півтисячоліття свого існування).

Я не можу погодитись з такими кінцевими висновками про постійну минулу і навіть сучасну різність українців і росіян як етносів, бо логіка наукової думки та історичної фактографії примушує мене стати на позицію того ж О. О. Шахматова у другій половині його твердження: хоч племінне джерело українців та росіян у доісторичну добу і *може* бути різним, та починаючи з Київської Русі вони стали *одним* етносом. Звичайно, якщо культуру Галичини оцінити як символ всеукраїнської, то дійсно можна побачити між галичанами та росіянами етнічні розбіжності. Але якщо згадати про теж українські Полтавщину та Дніпропетровщину, Запоріжжя та Донецьк, Харків та Луганськ, то вийде зовсім інша картина.

Вибачаючись перед В. Г. Таранцем за те, що я зі своїм, мовлячи народною мудрістю, „свинячим рилом вліз до калачного ряду” його наукової єпархії, я все ж хочу щиро привітати його з талановитою науковою розвідкою, хоч її висновки здаються мені більш політичними, ніж науковими.

А може, на превеликий жаль, тільки такою і може бути сучасна українська філологія?

ЛІТЕРАТУРА

1. Руйнуючу політику української діаспори усвідомлювали справжні щирі українці завжди: так, київська газета «Всеукраинские ведомости» з гнівом писала ще у 1995 році, що діаспора

- видає за українську літературу лише твори представників діаспори (Поэзия, рассеченная пополам // Всеукраинские ведомости. – 3.1.1995. – С. 11).
2. Детальніше щодо засмічення сучасної української мови дивись статті саме її «засмічників», які використовують лексеми «*фундація*» замість «*фонд*», «*імпреза*» замість «*зустріч*», «*аналіза*» замість «*аналіз*», «*опінія*» замість «*громадська думка*», неукраїнське новомодне середньоязикове дзвінке «г» замість чудового давньоукраїнського задньоязикового «г», англійський звук «оу» (*воук*) замість українського «в» (*вовк*) тощо (Рудницький Я. Цінна праця доктора Петра Цимбалістого // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1992. – С. 335; Кабайда А. Чи буде Чечня незалежною республікою // Українське слово. – 15.12.1994. – С. 10; Шаян В. Віра забутих предків // Український світ. – 1994. -№ 3-4. – С. 1; Фоменко Б. Реабілітуємо повністю літеру «г» // Березіль. – 1994. – № 3-6. – С. 168-170).
  3. Цю тепер вже войовничу сьогоденну моду на пошук української країни там, де вона не могла принципово виникнути навіть як ідея, бо не було для неї ані матеріальних підстав (тобто українського народу), ані політичних (тобто української економіки та дипломатії), ані культурних (тобто поширеного продукування українського етносу), М. С. Грушевський увів у першому томі своєї «*Історії України-Руси*» (1898), коли, ведучи мову про виникнення людських поселень на території України, він, алогічно змішуючи два зовсім різних поняття «*народ України*» і «*народ на терені України*», заявив, що саме український етнос жив на території України «*з таких часів, в які ніяка історія не сягає*» (Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Т. 1. – К.: Перша спілка, 1913. – С. 81). Правда, наукове чуття та академічна сумлінність тоді ще не дозволили М.С.Грушевському безапеляційно стверджувати, що так і тільки так воно і було. Він висловився поки що занадто дипломатично: «*можемо з найбільшою правдоподібністю вказати, що...*» (там само).
  4. Иванов Я. Будьмо, потомки атлантов // Истеблишмент. – № 39. – 20.09.2005. – С. 22: «*И может статься, что Россия так и останется праматерью слонов, а мы будем вести счет своей державы Украины от Атлантиды*», которая «*располагалась на землях Запорожской области*», «*11500 лет назад*».
  5. Прихильники іншого підходу до виникнення української мови не бажають бачити в ній наслідок складного процесу новітньої історії 19-20 ст., а відносять її початки у далеке, майже доісторичне минуле. Так, Ю. Шилов заявляє, що українська мова є найстародавнішою мовою світу, бо нараховує 6 тисячоліть (Ш.Ю. Валентин Даниленко – дослідник писемної традиції в Україні // Український світ. – 1994. – № 3-4. – С. 30); Так, автори колективної монографії про початки української культури, стверджують, що перші українські колядки про світобудову (тобто про розумові складні філософські проблеми!) виникли ще 14 000 років тому (Культурне відродження в Україні. – Львів: Астериск, 1993. – С. 10), хоча, за найоб'єктивнішими даними українських геологів, людина розумна (поки що не щирий колядковий українець, а лише вчорашня мавпа!) виникла на терені України тільки з 8-го тисячоліття до нашої ери (Мороз С.А. Геологічні передумови виникнення українського етносу // Український світ. – 1994. – № 3-4. – С. 7).
  6. Детальніше дивись: Иванов Я. Империя и поляки // Настоящая газета. – 29.07–5.08.2004. – С. 5.
  7. Добролюбов Н. А. Темное царство // Добролюбов Н.А. Собрание сочинений. – Т. 5. – М., 1962.
  8. Таранець В. Г. Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв *Україна* і *Русь*. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – 296 с.
  9. Конторських Ірина. Українці – найближчі родичі ... індійців? // Експрес. – 16-23 серпня 2007. – С. 13.

Anatoly Naumenko

LANGUAGE AND CULTURAL POLICIES OF PRESENT-DAY UKRAINE

The paper provides the analysis of the present-day linguistic, culturological, and philosophical “pro” and “contra” reasons for the cultural dialogue within the scope of globalization. General tendencies of the modern Ukrainian linguistics for the Ukrainian vs Russian language and culture identification are considered. Notably, the language and culture of the Ukrainian diaspora and so-called “Galician minority” are opposed to those of the so-called “great Ukrainian society”, and it is stated that the nationalistically inclined representatives of the former ones exercise their

aggressive “policy of language and cultural genocide” on the rest of the Ukrainian population. The existence of the homogeneous Ukrainian culture as a uniform “cultural situation” and “a uniform Ukrainian mentality” is also doubted. The analogy with the English and German languages is drawn concerning the existence of some different national languages which, under the pressure “of nationally colored social policy” brought about the emergence of different types of mentality, and it turns to be an outlook and linguistic issue at the same time. On the basis of scientific political thought and Western Slavic history, the attempts of Ukrainian historian M. Hrushevskiy, ex-president L. Kuchma and modern Ukrainian philologist V. Taranets to distinguish Ukrainian and Russian cultures and languages are criticized. The author attempts to prove the unity on the Russian and Ukrainian cultures and thus states the “unity” of the aforementioned peoples starting from the Kyiv Rus times, their syncretic unity is stated within the measures of the Western Slavs culture, namely in Ukrainian, Byelorussian and Russian “domostroy” (patriarchal rules of family life), the Proto-Slavic language and orthodoxy, the latter having the Russian language as its tool and self-reflection. The paper states the invalidity of global philosophical issues of the language and culture for the linguistic discussions.

Key words: language, culture, ethnos, dialogue of cultures, linguistic discussion, language policy, national language, language system, picture of the world, globalization.

Анатолий Науменко

ЯЗЫКОВО-КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ

В статье анализируются современные лингвистические, культурологические и философские аргументы «за» и «против» диалога культур в условиях глобализации, рассматриваются основные тенденции современного украинского языкознания относительно этимологии украинского языка и культуры в сравнении с русскими культурой и языком. Так, в рамках современной украинской культуры противопоставляются язык и культура украинской диаспоры и так называемого «галичанского меньшинства» культуре «большого украинского общества» и утверждается, что националистически настроенные представители первой проводят агрессивную «политику языково-культурного геноцида в отношении остального населения Украины. Также ставится под сомнение существование гомогенной украинской культуры как единой «культурной ситуации», «единого украинского мировосприятия», проводится аналогия с английским и немецким языками относительно существования нескольких разных национальных языков, которые, под давлением «национально окрашенной социальной практики» привели к появлению разных типов мировосприятия, что одновременно является мировоззренческой и лингвистической проблемой. Исходя из логики научной политической мысли и восточнославянской истории, поддаются критике попытки украинского историка М. Грушевского, экс-президента Л. Кучмы и современного украинского филолога В. Таранца украинскую и русскую культуры и языки. Предпринимается попытка доказать единство украинской и русской культур и, исходя из этого, утверждается их синкретическая целостность в рамках культуры восточных славян, а именно, в украинском, русском, белорусском «домострое», праславянском языке и православии, средством и источником самовыражения которого стал русский язык. В статье подчеркивается ошибочность подмены глобальных философских проблем языка и культуры лингвистическими дискуссиями.

Ключевые слова: язык, культура, этнос, диалог культур, лингвистическая дискуссия, языковая политика, национальный язык, система языка, картина мира, глобализация.

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРНИХ ОДИНИЦЬ ДИСКУРСУ

У статті подано коротку оцінку стану дискурсивних досліджень, розглянуто основні параметри дискурсу лінгвістичних досліджень, виділено основні структурні одиниці, що визначають напрямки мовознавчих студій.

Розглянуто сучасні наукові підходи до вивчення елементів мовної системи, порушені проблеми понять «дискурс» та «текст», визначені основні лексико-граматичні параметри дискурсу.

Різноманіття понять, визначень та трактувань дискурсу змушує автора статті задуматися про його природу, зміст та структуру. У першу чергу автор онтологізує дискурс, що можливо тільки в межах історичного екскурсу.

На основі розглянутих положень автор уважає, що в предмет дослідження дискурсу поняття змісту повинне включатися в статусі базової категорії. Всі інші компоненти (місце, час, ситуація комунікації, соціальні особливості комунікантів), що супроводжують реалізації змісту, можуть бути зведені до фонового плану.

Аналітичний огляд показав складність загальної структури дискурсу. Він має двопланову побудову: формальну й змістовну. До числа формальних структурних елементів слід віднести сукупність різночасових письмових та усних текстів однієї тематичної спрямованості, що і замикає межі дискурсу.

У статті розглядаються проблеми сучасних напрямків лінгвістичних досліджень різних типів дискурсу. Відзначається істотний недолік лінгвістичних робіт із вивчення дискурсу, в основі якого лежить відсутність онтологічної окресленості цього феномену. На основі аналізу теоретичних джерел і практичних робіт робиться висновок про необхідність коректування наукового підходу в дискурсивній лінгвістиці. Пропонується авторська методологія мовознавчого дослідження дискурсу та поетапна методика його лінгвістичного вивчення.

Ключові слова: дискурс, текст, лінгвістична кураторія, інформація, сенс.

Основным направлением гуманитарных исследований современного периода без всякого сомнения следует назвать дискурс во всех его индивидуальных и коллективных трактовках. Широта пониманий и трактовок этого фантомного кумира науки заставляет задуматься о его природе, содержании и структуре. В первую очередь следует онтологизировать дискурс, что возможно только в рамках исторического экскурса. Однако эта задача едва ли выполнима, поскольку каждое научное направление (социология, политология, PR-дисциплины и пр.) оперирует собственным представлением об этом феномене. Остановимся лишь на одном типе дискурса – лингвистическом.

Известно, что роль языка учитывается в любом из дискурсивных направлений, т. к. любое из них опирается на важность процесса коммуникации, составляющими которого являются устная или письменная речь, вербальные и невербальные знаки и пр. Даже само становление дискурса, вернее, дискурс-анализа, связывается «с применением методов структурной лингвистики в процессе исследования литературных произведений и культурных мифов. Ранними опытами в области структурного дискурс-анализа... можно считать работу Владимира Проппа «Морфология народной сказки» (1928) и структуралистские исследования первобытной мифологии Леви-Стросса в 30-е годы XX-го века» [5, с. 11].

Очевидно, что лингвистика стала основой развития дискурсивных исследований в области философских и социальных дисциплин, которые в немалой степени способствовали «замыливанню» понятийного содержания термина. Однако в результате известного тупика

описательных лингвистических исследований языковеды охотно подхватили столь привлекательный термин, используя его весьма часто «всуде». Появляются такие понятия, как масштабный «постмодернистский дискурс», «художественный дискурс» и значительно менее широкие «дискурс семейной ссоры» и т. п. За бортом лингвистических студий моментально оказываются понятия «лексико-семантическое поле», «лексико-семантическая группа» и множество других традиционно признанных и «симпатичных» языковых явлений.

Попытку внести ясность в суть лингвистического дискурса предпринимает П. Прохорова, отмечая, что, «если исходить из посылки о том, что дискурс (лингвистический, разумеется) образуется совокупностью всех текстов по одной тематике, то получается, что его центральной единицей выступает текст. Разобраться в этой совокупности на начальном этапе исследования способен помочь контент-анализ текстовой информации, широко используемый в журналистике, связях с общественностью и т. д. Этот метод позволяет очертить объект исследования по принципу яичной скорлупы» [4, с. 300].

Здесь мы и подходим к вопросу о структуре лингвистического дискурса (пожалуй, вернее было бы говорить «дискурса лингвистических исследований»). Соглашаясь с предшествующим тезисом, признаем центральным звеном дискурса текст. Лингвистика текста – направление достаточно известное и потому не требует комментариев, хотя любопытно было бы взглянуть на ее конкурента «текстологию». Но этот вопрос выходит за рамки предлагаемой статьи.

И так, ядро любого дискурса – текст. Но при этом нельзя отбрасывать тот факт, что дискурс формируется совокупностью текстов – письменных и устных, пространственных и суггестированных и пр. Что должно их объединять? Несомненно, общая тема. Тема – категория эфемерная, поэтому объединение текстов следует осуществлять на основе коммуникативной интенции их отправителей и по ключевым словам, тогда в поле зрения исследователя окажутся и тексты с обратной полярностью относительно проблемы. Их столкновение на практике помогает достигнуть эффективности дискурса, реализовать его кратологическую функцию различной направленности. Выявление особенностей и механизма достижения подобной эффективности и должно являться объектом лингвистических исследований.

Важное место в исследованиях совокупности текстов должны занимать хронотопы. Известно, что «с понятием хронотопа связывается установление даты реальных событий, имевших место в действительности, которые представлены в каком-либо письменном документе... При этом хронологизация событий осуществляется на основе анализа географических реалий, представленных лексикой текста (топонимами), в контексте исторически засвидетельствованных фактов» [6, с. 73].

Попутно заметим, что на одной из научных конференций автору довелось услышать достаточно интересное выступление А. П. Пересыпкина, который предложил ввести в лингвистический терминологический аппарат понятие «лингвистической куратории». Это звучало примерно так: лингвистическая куратория, как комплекс обусловленности оптимального построения отдельного высказывания или текста, не зависящего от их протяженности, в результате актуального соответствия синхронических особенностей языковой системы внеязыковой действительности.

Если попытаться развивать эту мысль, то следует признать, что куратория, обладая собственным кратологическим потенциалом (нормативностью в определенной сфере), объединяет все интра- и экстралингвистические аспекты создания завершенной смысловой конфигурации. Для легитимизации этого феномена следовало бы основательно разработать теорию куратории, выявив все возможные грамматические, лексические, глубинные семантические, стилистические и структурные аспекты, составляющих ее элементов. В таком случае можно было бы говорить о «кураторском» диктате создания полноценного и эффективного дискурса. Только тогда куратория могла бы быть признана структурной единицей дискурса, его «микрочипом».

Тем не менее до настоящего времени в структуре дискурса доминирует текст, как ее верхний уровень. Этот ярус в иерархической структуре опирается на высказывание. Под высказыванием традиционно понимается «единица речевого общения» [8, с. 90], которая, впрочем, трактуется далеко не однозначно и даже противоречиво. Некоторые лингвисты определяют статус высказывания выше предложения, представители иных научных школ включают его в предложение в качестве составной части. Полагаем, что в иерархии уровней дискурса высказывание занимает более высокую позицию, что позволяет включать в состав макрообразования и устные тексты различной протяженности. Особенно важен этот структурный элемент при дискурсивном учете лозунговых единиц и рекламных роликов аудитивного и графического типов.

До сих пор мы вели речь о лингвистической характеристике дискурса, главным образом – о формальной. Однако значительно важнее в его конструкции сторона смысловая.

Дискурс несет информацию, в этом его основное предназначение. По принятому определению информация – это накопление характеристик системы X в системе Y. Отсюда следует, что накопление знаний о внеязыковой действительности трансформируется в систему языка и далее опосредуется широкому получателю. Здесь сопрягаются подходы философии, когнитивной науки и лингвистики в учении о триаде гносеологии: изучение реальной действительности → трансформация знания в языковую систему → трансляция оязыковленной информации получателю.

Для оценки однородности/неоднородности информации в рамках дискурса целесообразно использовать термин «смысл» [3, с. 64; 7, с. 114], в связи с тем, что «порождение смысла автором и восприятие его реципиентом осуществляются в ходе коммуникативного акта, анализ которого включает в себя рассмотрение особенностей функционирования смысла, описание своего рода жизненного цикла семантики. Принципиально, что при этом прагматика коммуникативного акта является тем средством, которое актуализирует смысл» [2, с. 7].

Этот термин фигурирует в разных частных направлениях лингвистики, которые оперируют понятийными категориями. В словарной дефиниции он трактуется как «то содержание (значение), которое слово (выражение, оборот речи и т. п.) получает в данном контексте употребления, в данной конкретной речевой ситуации (ситуации общения)» [1, с. 434].

На основе рассмотренных положений можно считать, что в предмет исследования дискурса понятие смысла должно включаться в статусе базовой категории. Все иные компоненты (место, время, ситуация коммуникации, социальные особенности коммуникантов), сопутствующие реализации смысла, могут быть сведены к фоновому плану.

Аналитический обзор показывает сложность общей структуры дискурса. Она имеет двухплановое построение: формальное и содержательное. Формальные качества формируют и удерживают «в скорлупе» тот или иной дискурс, не допуская его полной элиминации, но допуская диффузное взаимодействие с иными смежными образованиями. К числу формальных структурных элементов следует отнести совокупность разновременных письменных и устных текстов одной тематической направленности, которая и замыкает рамки дискурса. Проблематично, но потенциально возможно включение в формальную структуру лингвистической куратории, теория которой не достаточно широко известна. Внешняя структура формируется кроме всего этого высказываниями. Внутреннюю часть дискурса формируют базисная смысловая текстовая и фоновая информации.

Детальная разработка предлагаемого научного подхода теории и практики лингвистического дискурса может послужить стимулом дальнейших научных изысканий, которые способствовали бы преодолению простой декларативности и их практической наполненности языковедческим содержанием.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.

2. Гончаренко В.В., Шингарева Е.А. Фреймы для распознавания смысла текста / В.В. Гончаренко, Е.А. Шингарева. – Кишинев: Штиинца, 1984. – 243 с.
3. Косериу Э. Контрастивная лингвистика и перевод: их соотношение // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика: Переводы / Сост. В.П. Нерознака; Общ. ред. и вступ. Ст. В.Г. Гака. – М.: Прогресс, 1989. – С. 63-81.
4. Прохорова П. Дискурсивная лингвистика: камо грядеши? / П.Прохорова // Наукові записки. – Вип. 153. – Серія: Філологічні науки. – Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2017. – С. 298 – 301.
5. Русакова О.Ф. Современные теории дискурса: опыт классификаций / О.Ф. Русакова // Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ (Серия «Дискурсология») – Екатеринбург: Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2006, – С. 10 – 28.
6. Шама И.Н. К вопросу о хронотопе «страшной мести» Н.В. Гоголя // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя, 1995. – С. 73-75.
7. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
8. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

Volodymyr Prokhorov

TO THE PROBLEM OF DISCOURSE STRUCTURAL UNITS

The article gives a brief assessment of the state of discursive studies, examines the main parameters of the discourse of linguistic studies, identifies the main structural units of discourse that determine the directions of linguistic research. The modern scientific approaches to the study of the language system elements, problem of comprehension of the concepts «discourse» and «text», basic lexical grammatical parameters of discourse are considered. Discourse is the object for investigation of many humanitarian sciences today and one of the broadly used terms in different fields of stylistics, cultural studies, literary criticism, psychology and philosophy. The notion covers all aspects of communication including the idea and meaning of a spoken or written text, the sender and the receiver and the immediate situational context.

The article deals with the problems of modern trends of linguistic studies of different types of discourse. There drawback linguistic studies of the discourse, which is based on the absence of ontological outlined this phenomenon. This fact allows for arbitrary interpretation of the definition of discourse and a simple declaration of his work in the title. Based on the analysis of theoretical sources and practical work is deemed to be correct scientific approach in discourse linguistics.

This article considers discourse as a category giving a new perspective on the text. The author analyses various concepts of discourse, which were developed over the last decades within the cognitive, constructivist-poststructuralist, and neorhetorical approaches. Despite being based on different methodological principles, the concepts analysed in a text have a common ground: they focus on the same research object, namely, the text. Mono- and transtextual discourse models make it possible to transgress the limits of the text placing it within the dynamic space of communication. Discourse theory and the notion of discourse mark a new turn of the spiral of cognition that makes it possible to see and justify the cognitive and communicative potential of a text.

Key words: discourse, text, linguistic curatorium, information, meaning.

Владимир Прохоров

К ПРОБЛЕМЕ СТРУКТУРНЫХ ЕДИНИЦ ДИСКУРСА

В статье дается краткая оценка состояния дискурсивных исследований, рассматриваются основные параметры дискурса лингвистических исследований, выделяются основные структурные единицы дискурса, определяющие направления языковедческих исследований.

Рассмотрены современные научные подходы к изучению элементов языковой системы, затронуты проблемы понятий «дискурс» и «текст», определены основные лексико-грамматические параметры дискурса.

Разнообразие пониманий и трактовок дискурса заставляет автора статьи задуматься о его природе, содержании и структуре. В первую очередь автор онтологизирует дискурс, что возможно только в рамках исторического экскурса.

На основе рассмотренных положений автор полагает, что в предмет исследования дискурса понятие смысла должно включаться в статусе базовой категории. Все иные компоненты (место, время, ситуация коммуникации, социальные особенности коммуникантов), сопутствующие реализации смысла, могут быть сведены к фоновому плану.

Аналитический обзор показал сложность общей структуры дискурса. Она имеет двухплановое построение: формальное и содержательное. К числу формальных структурных элементов следует отнести совокупность разновременных письменных и устных текстов одной тематической направленности, которая и замыкает рамки дискурса.

В статье рассматриваются проблемы современных направлений лингвистических исследований различных типов дискурса. Отмечается существенный недостаток лингвистических работ по изучению дискурса, в основе которого лежит отсутствие онтологической очерченности этого феномена. На основе анализа теоретических источников и практических работ делается вывод о необходимости корректировки научного подхода в дискурсивной лингвистике. Предлагается авторская методология языковедческого исследования дискурса и поэтапная методика его лингвистического изучения.

Ключевые слова: дискурс, текст, лингвистическая куратория, информация, смысл.

УДК 811.16

Ирина Синица
(Далянь, КНР)

КВАЗИПАРАДИГМАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ КАК РЕЗУЛЬТАТ СОВРЕМЕННЫХ ДИСКУРСИВНЫХ ПРАКТИК

В статье проанализированы квазиантонимические отношения как результат современной дискурсивной практики.

Дискурс определённого типа создаёт условия для многих языковых преобразований. Этим свойством обладает и массмедийный дискурс, обладающий не только способностью влиять, но и манипулировать. Наиболее примечательными являются лексические и семантические изменения, которые отражают не только реальные процессы, происходящие на определённом языковом уровне, но и явления, которые характеризуют определённые стадии развития общества. Автор анализирует массмедийное украинское пространство, представленное печатными и Интернет-изданиями, выходящими в течение 2015-2016 годов. Массмедийный дискурс современной Украины демонстрирует факты возникновения квазипарадигматических семантических отношений.

В процессе функционирования в массмедийном дискурсе между парой лексем «зрада» и «перемога» наблюдаем возникновение отношений противопоставления. Каждое из слов имеет лексикографически зафиксированный антоним. Частое использование квазиантонимов в текстах определённого дискурса привело к возникновению квазипарадигматических отношений. Данная оппозитивная пара демонстрирует факты возникновения прагматических антонимических отношений. Примеры такого словоупотребления автор интерпретирует как результат нарушения логико-семантических парадигматических отношений в лексике, возникающих в рамках определённого дискурса и эксплицирующих прагматические интенции адресанта.

Кроме того, лексема «перемога (победа)» в массмедийном дискурсе данного периода теряет свою положительную коннотацию, актуализируемую в антонимической паре

«победа – поражение». Тот же процесс автор наблюдает и с лексемой «зрада (предательство)», при употреблении которой стирается однозначная отрицательная оценка. Модальность сомнения «зрада это или нет?» расширяет устоявшиеся представления о данных понятиях. Нейтрализация положительной / отрицательной коннотации является результатом определённого вида практики словоупотребления, реализующей конкретные прагматические цели.

Разрушение традиционных парадигматических связей между лексемами автор рассматривает как одно из средств манипулирования языковым сознанием человека. Такие оппозитивные пары автор статьи определяет как прагматико-дискурсивные антонимы.

Ключевые слова: квазипарадигматические отношения, квазиантонимия, прагматико-дискурсивные антонимы, массмедийный дискурс.

Структурно-системный принцип исследования языка за длительный и плодотворный период его применения стал не только базовым при изучении языков мира, но и во многом определяющим последующие направления лингвистического анализа. К какому бы из актуальных сегодня принципов изучения языка мы не обратились, в его основе прослеживаются системно-структурные приёмы описания языковых явлений. Важность использования данного подхода отмечал А. А. Реформатский: «Поскольку мы считаем, что язык – не идеология, а орудие и притом орудие особого рода, обладающее не конструкцией, как любое материальное орудие (топор, плуг, комбайн), а структурой и системной организацией, то для всех говорящих первая задача состоит в том, чтобы практически владеть этим орудием в данном его состоянии» [11, с. 20].

Поиск тех или иных отношений внутри и между элементами и единицами языка на различных уровнях является свидетельством системности языковых отношений. Прежде всего это касается лексико-семантического языкового уровня, где системные отношения изучены наиболее глубоко как в синхронии, так и диахронии. Соотносительная противоположность языковых элементов, то есть антонимические отношения между ними, являются одними из наиболее важных системных отношений в языке. Очевидно, по этой причине антонимические отношения стали объектом исследования многих отечественных и зарубежных исследователей. Назвав имена таких известных лингвистов, как Ш. Балли, А. М. Пешковский, Ю. Д. Апресян, Л. А. Новиков, М. А. Шанский, Д. Н. Шмелёв, М. Р. Львов, Л. А. Введенская, чьи научные интересы всецело или частично были связаны с семантикой противопоставлений, мы убедимся в важности и необходимости исследования антонимических отношений в языке. Благодаря работам этих и других учёных теория антонимических отношений как одного из видов парадигматических связей элементов языковой системы получила серьёзную разработку.

История теоретического освоения антонимии достаточно полно представлена в публикациях М. С. Пестовой [10], где исследовательница подробно описывает этапы изучения антонимов русского языка до 2010 года включительно, Турчин В. В. [13], Е. М. Моисеевой [5], Е. В. Задорожневой [3, с. 27–41], где освещаются различные принципы анализа языковой антонимии. Функционально-стилистический аспект антонимов преимущественно в художественных текстах проанализирован в работах Л. А. Введенской [2, сс. 412–446].

Как и большинство исследователей данного вопроса, хотим отметить, что антонимия и сегодня остаётся менее изученной по сравнению с синонимией. Именно поэтому и сегодня является актуальным обращение к анализу антонимических отношений не только как явления языковой системы, но, прежде всего, как явления, широко используемого в речевой практике носителей языка, где реализация данных отношений может носить как узальный, так и окказиональный или контекстуальный характер. В связи с этим **целью** данной публикации является анализ оппозитивных отношений, возникающих между лексемами в пределах одного дискурса.

О понятии «дискурс» написано уже много. При этом хотим заметить, что придерживаемся уже ставшего классическим толкования данного понятия Т. А. ван Дейком и его уточнения Н. Д. Арутюновой. В связи с избранным источником материала – массмедийный дискурс – хотим привести толкование дискурса французским лингвистом Элизабет Ле. Исследовательница говорит о трёх аспекта его изучения: 1) дискурс как использование языка; 2) дискурс как «вживание» в общественное сознание определённых представлений; 3) дискурс как взаимодействие социальных групп и индивидов. Поэтому перед исследователями, по мнению автора, возникают такие требования: во-первых, поскольку дискурс есть использование языка, его изучение предполагает анализ текста, охватывающий разные области: синтаксис, лексику, «голоса полифонии», функции, различные пути модализации отдельных компонентов с целью прояснить либо, наоборот, затуманить какие-то детали; во-вторых, дискурс формирует, «вживляет» представления и делает необходимым анализ продуцирования текстов и их интерпретации; в-третьих, дискурс как взаимодействие общественных групп и индивидов должен изучаться в контексте социальных структур культуры данного общества [4, с. 95].

По наблюдениям многих лингвистов, речь предоставляет нам для анализа уникальный материал, позволяющий не только наблюдать различные варианты словоупотребления, но и делать выводы о тех процессах, которые выходят за традиционные представления о языковой системе. Одно из таких явлений, которое мы обнаружили в общественно-политической речевой практике современной Украины, привлекло наше внимание. Именно поэтому **предметом** нашего анализа в этой публикации стала оппозиция «перемога – зрада», вербализуемая в массмедийном дискурсе Украины как отражение прагматических интенций адресантов коммуникации. **Материалом** исследования стали разножанровые украино- и русскоязычные публикации на сайтах информационных агентств Украины, собранные в течение 2015-2016 годов.

Данная пара лексем возникла в общественно-политическом дискурсе Украины приблизительно в середине 2015 года, именно августом–октябрём, по нашим наблюдениям, датируются её первые фиксации. В то же время некоторые блогеры говорят об активном использовании данной оппозиции уже в период Революции Чести. Важно то, что тексты фиксируют противопоставление двух абсолютно разных явлений, названных лексемами, образующими в лексико-семантической системе свои антонимические пары: 1) *перемога* (победа) – *поразка* (поражение), где *победа* – «Успех в бою, войне, в борьбе за что-л., достижение в результате борьбы, преодоления чего-л.», *поражение* – «Проигрыш, неудача в бою, в войне, в борьбе за что-л., в попытке достижения, преодоления чего-л.» [2, с. 257]; 2) *зрада* (измена, предательство) – *вірність* (верность), где *верность* – «Стойкость и неизменность в своих чувствах в исполнении своих обязательств по отношению к кому-, чему-л., своего долга перед кем-, чем-л.», *измена* – «Нарушение своих обязательств по отношению к кому-, чему-л., своего долга перед кем-, чем-л.» [2, с. 73]. Как видим, семантические структуры лексем *перемога* (победа) и *зрада* (измена, предательство) не содержат никаких оснований для их противопоставления. Но доказательством того, что авторы публикаций видят именно отношения противопоставления между названными лексемами, может служить сочетание данных лексем с помощью союза *или*, который чаще используется для выражения разделительных отношений, акцентирующих отношения взаимоисключения, несовместимость [12]. Причем разделительно-противительный союз *или* в массмедийном дискурсе, по нашим наблюдениям, используется чаще в заголовках, реже – в текстах публикаций, например: «"ЗРАДА" ИЛИ "ПЕРЕМОГА": о каком разведении сторон договариваются с Путиным» (23 августа 2016; <http://www.dsnews.ua/politics/-zrada-ili-peremoga-o-kakom-razvedenii-storon-dogovarivayutsya-23082016124500>); *Военные сборы резервистов 2016. Зрада или Перемога?*» (11 октября 2016; <https://inforesist.org/voennyie-sboryi-rezervistov-2016-zrada-ili-peremoga>); *Встреча нормандской четверки: #зрада или #перемога?*» (20 октября 2016; <http://nv.ua/opinion/fesenko/vstrecha-normandskoj-chetverki-zrada-ili-peremoga-248979.html>); *Зрада или перемога: блогеры комментируют Савченко в*

Москве» (26 октября 2016; <https://politeka.net/347182-zrada-ili-peremoga-blogery-kommentiruyut-savchenko-v-moskve/>); «Я пока затрудняюсь предположить, **зрада** это **или перемога**...» («Аттракцион невиданной щедрости. 26.10.2016; <http://mediananny.com/novosti/2318572/>) и др.

Значение противоположения поддерживает написание лексем через vs (Versus – лат. «против»). Часто сокращается до vs или v.): «**"Зрада VS перемога"** – *дискурс ущербный и вредный для страны*» (11 апреля 2016; <http://112.ua/mnenie/zrada-vs-peremoga--diskurs-ushherbnyu-i-vrednyu-dlya-strany-304042.html>) и др.

Характеризуя антонимию как явление языковой системы, Л. А. Новиков отмечает, что «в основе антонимии лежат некоторые общие причины, кроющиеся в самом характере человеческого мышления» [8, с. 12]. Антонимия определяется учёным «как наиболее существенное и характерное для всех носителей языка максимальное противопоставление слов, закреплённое в нормах литературного словоупотребления» [9, с. 6]. Анализируемый пример противопоставления, который активно используется в массмедийном дискурсе Украины, не укладывается в традиционные представления об антонимии с её различными видами, описанными в работах Ю. Д. Апресяна [1], Л. А. Новикова [6; 7; 8; 9], Л. А. Введенской [2], Е. В. Задорожной [3] и др. В то же время перед нами актуализированное противопоставление абсолютно разных явлений объективной действительности.

Исследователи антонимических отношений неоднократно говорили о том, что антонимы отражают сложное восприятие человеческим мозгом объектов действительности, переработку информации о них на основе сравнения с другими объектами или с теми же самыми, но в других условиях. Выбор того или иного антонима отражает влияние экстралингвистических факторов: ситуации, в которой человек сталкивается с объектом, его предварительных знаний об объекте, его собственных, а чаще навязанных ему стереотипов по отношению к объекту, его собственных особенностей восприятия. То есть при создании антонимической пары важную роль играет субъективный фактор, прагматический компонент коммуникации.

Лексико-семантические и другие особенности массмедийного дискурса Украины во многом обусловлены социальными и политическими событиями указанного периода. В связи со сказанным вполне обоснованно, на наш взгляд, звучит мнение, высказанное А. Шеховцовым в публикации на странице в Facebook [14]. Автор характеризует дискурс «**зрада vs перемога**» не просто как «*интеллектуально ущербный*», но и как «*вредный с точки зрения среднесрочной стратегии демократического развития страны*». Причины этого кроются в потенциальной возможности делать ошибки. Эти ошибки эксплицированы семантикой ложного противопоставления, заложенного данным дискурсом и обусловленного Оранжевой революцией. «*И "зрада", и "перемога", – по мнению автора публикации, – это именно отстранённое наблюдение за поведением политических элит, поэтому ... оба нарратива ведут к катастрофе. Украинское гражданское общество должно выйти за пределы дискурса "зрада vs перемога" и не просто контролировать политические элиты, но и напрямую участвовать в процессе демократизации страны*».

То есть дискурс «зрада vs перемога» мы можем характеризовать как дискурс отстранённости, создаваемый парой прагматических антонимов, противопоставленность которых является результатом последовательного употребления в месмедийных ресурсах с целью создания ложного эффекта активного участия в общественных процессах. Пытаясь дать ответы на вопросы, поставленные авторами публикаций о наличии «зрады / перемоги», адресат невольно приобщается к мнимому процессу борьбы за справедливость: за победу или против измены, хотя само противопоставление не является логически обоснованным. Не всякая победа может иметь положительные результаты, как и измены не всегда приводят к негативным последствиям. Доказательством этому могут служить многочисленные примеры как давней, так и современной отечественной и зарубежной истории.

Такая двойственность интерпретаций описываемых фактов наблюдается во многих статьях. Возможно, это стало причиной появления целого ряда публикаций, авторы которых пытаются найти объяснения тому, что такое «зрада / перемога».

Так, в статье «*В сети появилось видео, которое объясняет, что такое #перемога и #зрада*» (19 августа 2015; <http://obozrevatel.com/crime/64079-v-seti-poyavilos-video-kotoroe-obyasnyayet-chto-takoe-peremoga-i-zrada.htm>) авторы говорят о неоднозначной оценке фактов, интерпретируемых как измена, и о классификации измены как возможного «инструмента информационной войны и психологических операций противника».

Поиск ответа на вопрос «*Звідки прийшла мода на слова "зрада" та "перемога"*» (09 сентября 2015; http://gazeta.ua/articles/neliterturna-leksika/_zvidki-prijshla-moda-na-slova-zrada-ta-peremoga/646466) привели авторов публикации Олександр Горчинскую и Северина Наливайко к выводу о том, что первоначально привычка употреблять украинские слова «зрада», «пэрэмога», «здобулы», «свидоми», «мова», «слава», «ганьба» в переносном и пренебрежительном смысле принесена с российских сайтов и пабликов в соцсетях. Журналисты называют адреса сайтов и предполагают хронологию привнесения лексем в украинский интернет-контент. Для нас в данной статье важным является наблюдение авторов над тем, что и «зрада» и «перемога» употребляются с пренебрежительной коннотацией. То есть мы опять сталкиваемся с нарушением логико-семантических закономерностей и формированием прагма-семантических свойств. Если в антонимической паре, с точки зрения лексической семантики, один из членов несёт положительную оценку, второй – обязательно имеет отрицательные коннотации, то в анализируемой оппозиции изначально формируется негативная коннотация у обоих членов.

Лексема «перемога (победа)» в массмедийном дискурсе данного периода теряет свою положительную коннотацию, актуализируемую в антонимической паре «победа – поражение». То же наблюдаем и с лексемой «зрада (предательство)», при употреблении которой стирается однозначная отрицательная оценка. Модальность сомнения «зрада это или нет?» расшатывает устоявшиеся представления о данных понятиях.

Нейтрализация положительной / отрицательной коннотации является результатом определённого вида практики словоупотребления, реализующей конкретные прагматические цели. В данном случае мы можем говорить, что первоначальной целью, очевидно, являлась дезориентация носителей как русского, так и украинского языков в том, «что такое хорошо и что такое плохо». Разрушение традиционных парадигматических связей между лексемами мы рассматриваем как одно из средств манипулирования языковым сознанием человека. Следует отметить, что часто авторы статей эксплицируют бессмысленность противопоставления, актуализируемого данной оппозитивной парой (сравните: «...*Попытка оценить итоги берлинской встречи глав государств по формуле "зрада / перемога" бессмысленна*» (22 октября 2016; <https://news.pn/ru/RussiaInvadedUkraine/170736> и др.). Такие аксиологические рефлексивные высказывания мы вправе рассматривать как проявления языкового сопротивления носителей языка новым прагматико-дискурсивным стереотипам. Очевидно, большинство читателей воспринимают навязываемые парадигматические связи и активно используют данную оппозитивную пару. В связи с чем возникают новые вопросы, которые могут стать предметом анализа для следующих исследований.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика: 2-е изд., испр. и доп. / Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – 472 с.
2. Введенская Л. А. Словарь антонимов русского языка: Более 500 антонимических гнезд / Л. А. Введенская. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 445 с.
3. Задорожнева Е. В. Сочетаемость компонентов антонимо-синонимических блоков (на материале существительных, прилагательных, наречий русского языка): Дис. ... к.филол.н.,

- специальность 10.02.01 – русский язык / Волгоградский государственный педагогический университет / Елена Владимировна Задорожнева. – Волгоград, 2007. – 189 с.
4. Ле Э. Лингвистический анализ политического дискурса: язык статей о чеченской войне в американской прессе / Элизабет Ле // Полис. Политические исследования. – 2001. – № 2. – С. 95–112.
  5. Моисеева Е.М. Принципы выделения антонимических оппозиций // Социально-экономические явления и процессы. – 2011. – № 1-2 (023-024). – С.297–304.
  6. Новиков Л. А. Логическая противоположность и лексическая антонимия / Л. А. Новиков // Русский язык в школе. – 1966. – № 4. – С. 79–87.
  7. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 290 с.
  8. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке: (Теория. Семантический анализ. Классификация антонимов). – Дис. ... д-ра филол. наук. – М., 1974. – 364 с.
  9. Новиков Л. А. Русская антонимия и ее лексикографическое описание / Л. А. Новиков // Львов М. Р. Словарь антонимов русского языка: Более 2000 антоним. пар / Под ред. Л. А. Новикова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. – С.5–30.
  10. Пестова М. С. Антонимия как объект теоретического исследования // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». – 2014. – Вып. 11. – № 1. – С.18–21.
  11. Реформатский А. А. Принципы синхронного описания языка // Реформатский А.А. Лингвистика и поэтика. – М.,1987. – С. 20–40. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/reformatskiy-87a.htm>
  12. Русская грамматика. Т. 2: Синтаксис / Н. Ю. Шведова (гл. ред.). – М.: Наука, 1980. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.rusgram.narod.ru/3136-3156.html>
  13. Турчин В. В. Лінгвістичні напрямки у дослідженні антонімії / В. В. Турчин, В. М. Турчин // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». – Вип. 19. – 2011. – С. 337–341.
  14. Шеховцов Антон. Страница в Facebook. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.facebook.com/anton.shekhovtsov/posts/10206455150513353?pnref=story>

Iryna Synytsia

QUASIPARADIGMATIC RELATIONSHIPS AS A RESULT OF MODERN MASS-MEDIA PRACTICES

Within the article quasiantonymic semantic relations, which are the result of modern discursive practices, are considered.

The discourse of a particular type, creates the conditions for many of the linguistic transformations. A mass media discourse has this property too. It has not only the ability to influence, but also the ability to manipulate. The most remarkable are the lexical and semantic changes, which reflect not only the real processes taking place at a certain linguistic level, but also the phenomena that characterize certain stages of the development of society. The author analyzes the mass media Ukrainian space presented by print and Internet publications which were published during 2015-2016. The mass media discourse of modern Ukraine demonstrates the facts of the emergence of quasiparadigmatic semantic opposition.

The functioning of the pair of lexemes "зрада" (betrayal) and "перемога" (victory) in the mass media discourse of Ukraine demonstrates the emergence of oppositional relations between lexemes. Each of the words has lexicographically fixed antonym. The active functioning of the Ukrainian tokens, "betrayal" and "victory" in the media discourse, influenced the emergence of unusual antonymic relations between these tokens. Antonymic attitudes in this pair were the result of the mass media practice of the studied period. First of all they explode the pragmatic intentions of the sender of communication and are means of manipulative influence on the linguistic consciousness of the recipient. The author interprets the examples of such word consumption as a result of violation of logical-semantic paradigmatic relations in the vocabulary that arise within a certain discourse and explains pragmatic intentions of the sender.

In addition, the lexeme "victory" in the mass media discourse of this period loses its positive connotation, which is actualized in the antonymic pair "victory – defeat". The author observes the same process with the lexeme "betrayal", under the use of which the unambiguous negative

assessment was erased. The modality of doubt "is this a betrayal or not?" undermines the established ideas about these concepts. The neutralization of positive / negative connotation is the result of a certain type of word-use practice that implements specific pragmatic goals.

The author considers the destruction of traditional paradigmatic connections between lexemes as one of the means of manipulating the linguistic consciousness of a person. The author of the article defines such opposed pairs as pragmatic-discursive antonyms.

Key words: quasiparadigmatic relations, quasiantonymy, pragmatic-discursive antonyms, media discourse.

Ірина Синиця

КВАЗИПАРАДИГМАЛЬНІ СТОСУНКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СУЧАСНИХ МАСМЕДІЙНИХ ПРАКТИК

У межах статті розглянуто квазіантонімічні семантичні стосунки, що стали результатом сучасної дискурсивної практики.

Дискурс певного типу створює умови для багатьох мовних перетворень. У тому числі це є властивістю масмедійного дискурсу, який відзначається не тільки здатністю впливати, але і маніпулювати. Найбільш примітними є лексичні та семантичні зміни, що відображають не лише реальні процеси, що відбуваються на певному мовному рівні, але і явища, що характеризують певні стадії розвитку суспільства. Автор аналізує масмедійний український простір, представлений друкованими та Інтернет-виданнями, що виходили упродовж 2015-2016 років. Масмедійний дискурс сучасної України демонструє факти виникнення квазіпарадигмальних семантичних стосунків.

Функціонування пари лексем «зрада» і «перемога» в масмедійному дискурсі демонструє виникнення між лексемами стосунків протиставлення. Кожне зі слів має лексикографічно зафіксований семантичний антонім. Часте використання квазіантонімів у текстах певного дискурсу призвело до виникнення квазіпарадигмальних стосунків. Аналізована опозитивна пара демонструє факти виникнення прагматичних антонімічних стосунків. Приклади такого слововживання автор інтерпретує як результат порушення логіко-семантичних парадигматичних стосунків у лексиці, що виникають у межах певного дискурсу й експлікують прагматичні інтенції адресанта.

Крім того, лексема «перемога (победа)» в масмедійному дискурсі цього періоду втрачає свою позитивну конотацію, актуалізовану антонімічною парою «перемога – поразка». Той же процес автор спостерігає і з лексемою «зрада (предательство)», при вживанні якої стирається однозначна негативна оцінка. Модальність сумніву «зрада це чи ні?» розхитує усталені уявлення про ці поняття. Нейтралізація позитивної / негативної конотації є результатом певного виду практики слововживання, реалізує конкретні прагматичні цілі.

Руйнування традиційних парадигматичних зв'язків між лексемами автор розглядає як один із засобів маніпулювання мовною свідомістю людини. Такі опозитивні пари автор статті визначає як прагматично-дискурсивні антоніми.

Ключові слова: квазіпарадигмальні стосунки, квазіантонімія, прагматико-дискурсивні антоніми, масмедійний дискурс.

**ВЛАСНІ НАЗВИ БАСКЕТБОЛЬНИХ, ГАНДБОЛЬНИХ І ВОЛЕЙБОЛЬНИХ
КОМАНД У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ:
СТРУКТУРНИЙ ТА МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ**

Мова сучасної німецької спортивної публіцистики використовує значну кількість власних назв, передусім ергонімів – назв об'єднань та колективів. У статті розглядається один із видів цього типу власних назв, а саме командоніми – найменування спортивних команд. Матеріалом слугують власні назви баскетбольних, гандбольних і волейбольних команд, які представлені у відповідних вищих лігах Німеччини. Вибір саме цих видів спорту зумовлено передусім їх популярністю. Актуальність розвідки зумовлена відсутністю подібних досліджень у сучасній німецькій мові. Метою статті є встановлення компонентів власних назв команд та розкриття їхньої мотивації. Визначено, що основними компонентами зазначених командонімів можуть виступати 1) топонім – географічна назва місця, з якого походить команда; 2) патронім – найменування головного спонсора команди; 3) аббревіатура, що позначає назву клубу або спонсора; 4) зоонім – назва тварини, що є символом команди. Серед назв гандбольних та волейбольних команд переважає структура "аббревіатура + топонім", а серед баскетбольних командонімів – структура "патронім + топонім". Отже, власні назви баскетбольних, гандбольних і волейбольних команд формуються з урахуванням як національного, так і комерційного чинників. При цьому в баскетбольних командонімах переважає комерційний, а у гандбольних – національний компонент. При утворенні власних назв гандбольних команд не зафіксовано перевагу жодного компонента. З'ясовано, що більшість командонімів мають комбіновану локативно-патронімічну або локативно-символічну мотивацію. Останній вид мотивації виражено наявністю символу в структурі власної назви. Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні назв інших командних видів спорту для укладання словника командонімів сучасної німецької мови.

Ключові слова: власна назва, ергонім, командонім, топонім, патронім, зоонім, аббревіатура, національний чинник, комерційний чинник, мотивація.

Власні назви (оніми) належать до мовних універсалій та складають необхідний елемент лексичного складу будь-якої мови. Сукупність усіх власних назв мови становить її ономастичний простір, що є цікавим полем для дослідження [4, с. 314]. Мова спорту пропонує для вивчення, в першу чергу, розгалужену систему назв організацій та громадських об'єднань (ергоніми), до якої належать назви спортивних колективів – клубів, товариств, спілок, команд, а також найменування чемпіонатів, змагань та ліг.

Спортивні ергоніми були об'єктом вивчення низки дослідників на матеріалі української, англійської, польської мов. При цьому цей тип власних назв аналізувався у синхронії та діахронії, з погляду структури та мотивації утворення [2; 3; 5–7; 9].

Значну частину спортивного ономастикону сучасної німецької мови складають командоніми – власні назви спортивних команд [10, с. 271; 11, с. 58]. Вони потребують детального дослідження, адже часто зустрічаються в мові сучасної німецької спортивної публіцистики та відображають традиції називання (неймінгу) в сучасній Німеччині.

Найпопулярнішим видом спорту в Німеччині є футбол. Тому не є дивним наявність розвідок із вивчення мотивації назв футбольних команд [14; 15]. Відсутність робіт, де вивчаються командоніми інших видів спорту сучасної Німеччини, зумовлюють необхідність теми нашої розвідки. Об'єктом дослідження були обрані командоніми інших поширених командних видів спорту з м'ячем, а саме назви баскетбольних, волейбольних та гандбольних

команд. **Матеріалом** дослідження слугували назви 18 команд баскетбольної, 18 команд гандбольної та 11 команд волейбольної Бундеслиг Німеччини сезону 2017/18 [16–18].

Метою цієї розвідки є комплексне дослідження структури та мотиваційної основи назв баскетбольних, волейбольних і гандбольних команд. Уважаємо за необхідне визначити продуктивні структурні моделі їх утворення, що є одним із етапів дослідження спортивного ономастикону сучасної німецької мови.

Будь-які ергоніми мають вивчатися не лише з мовного погляду, але й у тісному зв'язку із суспільно-політичною, економічною, історичною та іншими сферами життя. Тому вивчення мотиваційного компоненту утворення баскетбольних, гандбольних та волейбольних командонімів дозволить визначити вплив економічних факторів на спорт (комерційний чинник) та прослідкувати зв'язок назви команди з її місцезнаходженням (національний чинник).

Баскетбол – це спортивна гра в м'яч між двома командами, учасники якої повинні руками закидати м'яч у кошик, що висить на стовпі [8]. Баскетбол є постійною рубрикою найпопулярнішого спортивного журналу Німеччини *kicker*, що свідчить про інтерес німців до цієї спортивної гри.

Найпоширенішим елементом назв **баскетбольних** команд Бундеслиги є топонім (16 одиниць):

- назва міста (14 одиниць): *Brose Bamberg, medi Bayreuth, Science City Jena, Alba Berlin, Walter Tigers Tübingen, Gießen 46ers, Telekom Baskets Bonn, Eisbären Bremerhaven, MHP Riesen Ludwigsburg, s.Oliver Würzburg, Basketball Löwen Braunschweig, BG Göttingen, ratiopharm Ulm, EWE Baskets Oldenburg*;
- назва міста та федеральної землі (1 одиниця): *FC Bayern München*;
- назва географічної частини Німеччини (1 одиниця): *Mitteldeutscher Basketball Club*.

У більшості баскетбольних командонімів елементом є назва головного спонсора команди – патронім (11 одиниць): *Brose Bamberg (Brose Fahrzeugteile GmbH & Co. KG), medi Bayreuth (medi GmbH & Co. KG), Alba Berlin (Alba AG), Oettinger Rockets (Oettinger Brauerei GmbH), Walter Tigers Tübingen (Water AG), Telekom Baskets Bonn (Deutsche Telekom AG), Fraport Skyliners (Fraport AG), MHP Riesen Ludwigsburg (MHP GmbH), s.Oliver Würzburg (s.Oliver Bernd Freier GmbH & Co. KG), ratiopharm Ulm (ratiopharm GmbH), EWE Baskets Oldenburg (EWE AG)*. Це свідчить про значну комерціалізацію цього виду спорту [18].

Уживання скорочення в баскетбольних командонімах є малопродуктивним (4 одиниці). Абревіатура позначає:

- спонсора команди (2 одиниці): *EWE (Energieversorgung Weser-Ems AG) Baskets Oldenburg, MHP (Mieschke Hofmann und Partner) Riesen Ludwigsburg*;
- клубонім (тип спортивної клубу/спілки) із зазначенням конкретного виду спорту (2 одиниці): *BG (Basketballgemeinschaft) Göttingen, FC (Fußball-Club) Bayern München*. Баскетбольна команда *FC Bayern München* є структурним елементом клубу *Bayern München*.

Назва виду спорту присутня в командонімах також через наявність слів *Baskets* та власне *Basketball* (4 одиниці): *Telekom Baskets Bonn, EWE Baskets Oldenburg, Basketball Löwen Braunschweig, Mitteldeutscher Basketball Club*.

Дві баскетбольні команди мають компонентом своїх командонімів зоонім – назву тварини: *Walter Tigers Tübingen, Eisbären Bremerhaven*. Тигр символізує силу та енергію, швидкість і витонченість. Ці якості мають бути притаманними спортсменам. Мотивацією використання позначення полярного ведмедя для команди з міста Бремергафен є його географічне положення на Півночі Німеччини. Лише один командонім має у своєму складі рік заснування команди – *Gießen 46ers* (рік заснування – 1846).

Слід розглянути особливі складники назв баскетбольних команд, а, отже, й особливу мотивацію утворення командонімів, які ми визначаємо як локативно-символічні одиниці.

Так, назва *Science City Jena* має історичне підґрунтя – ця команда була утворена на основі університету міста Єна, її першими гравцями були студенти. Мотивацією утворення

командоніма *Fraport Skyliners* є силует багатопверхових будинків Франкфурта, що є візитівкою міста. Такі власні назви спортивних команд є гарними прикладами, як командоніми відображають асоціації з історичними та географічними реаліями.

Елементом командоніма *MHP Riesen Ludwigsburg* є слово «велетні», що представляє постійне прагнення гравців до величі, постійних перемог і зростання. Схожу мотивацію має команда *Oettinger Rockets*, їх логотипом є запущена ракета, що виступає символом швидкості та стрімкості.

Беручи до уваги ті факти, що Батьківщиною баскетболу вважаються США, він і зараз залишається там популярним видом спорту, та те, що найкращими баскетболістами є американці, не викликає здивування наявність англіцизмів у назвах баскетбольних команд Німеччини: *Oettinger Rockets*, *Fraport Skyliners*, *Science City Jena*.

Як видно з наведеного вище, більшість баскетбольних командонімів утворюються за структурою найменування спонсора + місто (10 одиниць), такі назви команд є локативно-патронімічними. Найменш продуктивною є модель місто + рік заснування (1 одиниця). При цьому відзначаємо перевагу комерційного чинника при найменуванні баскетбольних команд.

Гандбол – це командна гра з м'ячем на прямокутному майданчику, в якій кожна команда намагається якнайбільше разів закинути руками м'яч у ворота противника [8]. Цей вид спорту входить у десятку найпопулярніших у Німеччині, а гандбольна Бундеслига є найсильнішою лігою цієї командної гри у світі [16].

Елементами назв гандбольних команд німецької Вищої ліги є:

1. Топонім (18 одиниць):

– назва міста (15 одиниць): *THW Kiel*, *Füchse Berlin*, *SC Magdeburg*, *HSG Wetzlar*, *MT Melsungen*, *SC DHfK Leipzig*, *HC Erlangen*, *Frisch Auf! Göppingen*, *TSV GWD Minden*, *TBV Lemgo*, *NVB 1898 Stuttgart*, *VfL Gummersbach*, *TuS N-Lübbecke*, *TV Hüttenberg*, *Die Eulen Ludwigshafen*.

– назва району (1 одиниця): *Rhein-Neckar Löwen*;

– назва громади певного міста (1 одиниця): *SG Flensburg-Handewitt*;

– назва міста та району, до якого це місто входить (1 одиниця): *TSV Hannover-Burgdorf*.

2. Зоонім (3 одиниці): *Rhein-Neckar Löwen*, *Füchse Berlin*, *die Eulen Ludwigshafen*. Лев символізує не лише силу, але й гордість; лис – не лише підступність, але й розум. А сова в назві команди *die Eulen Ludwigshafen* є символом міста Людвігсгафен.

3. Скорочення (13 одиниць). Аббревіатури в назвах гандбольних команд позначають:

– тип спортивної спілки (6 одиниць): *SG* (Spielgemeinschaft) *Flensburg-Handewitt*, *SC* (Sportclub) *Magdeburg*, *TSV* (Turn- und Sportverein) *Hannover-Burgdorf*, *TBV* (Turn- und Ballspielverein) *Lemgo*, *VfL* (Verein für Leibesübungen) *Gummersbach*, *TV* (Turnverein) *Hüttenberg*, *SC DHfK* (Sportclub Deutsche Hochschule für Körperkultur) *Leipzig*;

– тип спортивної спілки і географічну назву (4 одиниці): *THW Kiel* (*Turnverein Hassee-Winterbek e. V.*), *MT Melsungen* (*Melsunger Turngemeinde*), *TuS N-Lübbecke* (*Turn- und Sport Nettelstedt-Lübbecke*), *TVB* (*Turnverein Bittenfeld*) *1898 Stuttgart*;

– тип гандбольної спортивної спілки (2 одиниці): *HSG* (*Handballspielgemeinschaft*) *Wetzlar*, *HC* (*Handballklub*) *Erlangen*;

– тип спортивної спілки, колір форми команди та географічну назву (1 одиниця): *TSV GWD* (*Turn- und Sportverein Grün-Weiß Dankersen-*) *Minden*.

Один командонім має елементом рік утворення спілки (*TVB 1898 Stuttgart*), компонентом назви команди *Frisch Auf! Göppingen* є застаріла форма привітання шахтарів. У деяких районах Німеччини це привітання використовують зараз мандрівники. Воно символізує підйом, що для спортивної команди означає сходження по турнірній таблиці.

Отже, найпродуктивнішою моделлю утворення назв гандбольних команд є модель аббревіатура + місто (14 одиниць). Лише 3 командоніми мають у своєму складі топонім та найменування тварини – символу команди, що одночасно виступає їх прізвиськом. Найменш продуктивним із звичних способів утворення назв команд є використання назви міста та року

заснування клубу (1 одиниця). Тому на відміну від баскетбольних командонімів, у власних назвах гандбольних команд переважає національний компонент.

Волейбол – це спортивна гра, що полягає в перекиданні руками м'яча через сітку від однієї команди до другої [8]. Цей вид спорту не є особливо популярним та розповсюдженим у Німеччині, проте німецькі волейболісти є достатньо сильними, про що свідчить, наприклад, те, що збірна волейбольна команда чоловіків Німеччини грала у фіналі Чемпіонату Світу-2017.

Назви **волейбольних** команд Бундеслиги утворюються за різними моделями.

1. Типовим є використання географічної назви в імені команди (8 одиниць):
  - топоніму, що позначає місто (6 одиниць): *VfB Friedrichshafen*, *SWD powervolleys DÜREN*, *SVG Lüneburg*, *TSV Herrsching*, *Volleyball Bisons Bühl*, *TV Rottenburg*.
  - топоніму, що позначає район або місцевість (2 одиниці): *United Volleys Rhein-Main*, *Bergische Volleys*.
2. Згадування виду спорту у назві команди відбувається по-різному (7 одиниць):
  - використання слова *volley* є поширеним (5 одиниць): *United Volleys Rhein-Main*, *BERLIN RECYCLING Volley*, *SWD powervolleys DÜREN*, *HYPO TIROL AlpenVolleys Haching*, *Bergische Volleys*;
  - прямий повтор виду спорту (1 одиниця): *Volleyball Bisons Bühl*;
  - використання синоніма до слова волейболіст (1 одиниця): *Netzhoppers SolWo Königspark KW*.
3. Наявність скорочення в назві команди (6 одиниць). Аббревіатури позначають:
  - традиційні назви спортивних спілок в Німеччині (4 одиниці): *TV (Turnverein) Rottenburg*, *VfB (Verein für Ballspiele) Friedrichshafen*, *SVG (Spielvereinigung) Lüneburg*, *TSV (Turn- und Sportverein) Herrsching*;
  - спонсора команди (1 одиниця): *SWD (Stadtwerke Düren GmbH) powervolleys DÜREN*.
  - географічну назву та головного спонсора команди (1 одиниця): *Netzhoppers SolWo (Solides Wohnen) Königspark KW (Königs Wusterhausen)*.
4. Називання імені головного спонсора команди (2 одиниці): *HYPO TIROL AlpenVolleys Haching*, *BERLIN RECYCLING Volleys*.
5. Наявність назви тварини (1 одиниця): *Volleyball Bisons Bühl*. Бізон символізує міць, стійкість та безстрашність. Наявність такої тварини як символу команди має справляти відповідне враження на суперників.

Зважаючи на викладене вище, при утворенні назв волейбольних команд не виокремлено особливо продуктивних структур. Уживаними моделями є аббревіатура + топонім (5 одиниць) та найменування спонсора команди + згадування виду спорту + топонім (4 одиниці). Лише один командонім має у своєму складі найменування тварини – символу команди. Тому можна констатувати наявність однакової ваги, національного і комерційного чинника при утворенні власних назвах волейбольних команд Німеччини.

Висновки. Відповідно до досліджень у сфері спортивного наймінгу, найпоширенішими способами утворення назв команд є такі: при використанні назви міста або місцевості, при використанні найменування спонсора, при комбінуванні назви місцевості та образного компонента (напр., назви тварини, вид зброї) [1]. Наша розвідка підтверджує це положення. В основі більшості баскетбольних, гандбольних та волейбольних командонімів лежить відонімний принцип, вони є локативно-патронімічними. Тобто при їх утворенні відіграє роль як національний, так і комерційний чинник. Невелика частина досліджуваних власних назв спортивних команд є відонімно-відапелятивними, такими, що мають локативно-символічну мотивацію. Аббревіатури, що виступають компонентами командонімів, є переважно скороченнями власних назв клубів, до яких входять відповідні команди.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у вивченні спортивних жаргонізмів-прізвиськ баскетбольних, гандбольних та волейбольних команд Німеччини – дослідження їхньої структури, мотивації та їхнього зв'язку з офіційними назвами.

Перспективним напрямом є дослідження власних назв команд інших видів спорту (хокей, регбі, бейсбол) та їх порівняння. Результатом таких розвідок може стати укладання довідника командонімів сучасної Німеччини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галкин В.В. Спортивный бизнес для менеджеров: учеб. пособие. 2013. URL: <http://vadimgalkin.ru/sport-2/sportivnyj-biznes-dlya-menedzherov/brend-menedzhment-v-sportivnom-biznese-chast3-nazvaniya-sportivnykh-komand-i-klubov/> (дата обращения: 29.11.2017).
2. Григорук Н.В. Власні назви футбольних команд Білорусії, Росії, України // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. пр. Харківського нац. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2013. С. 8–12.
3. Григорук Н.В. Спортивна ергонімія: структура, продуктивність, дериваційно-мотиваційні особливості // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький, 2016. Вип. 10 (1). – С. 172–176.
4. Карпенко Ю.О. Власні назви // Українська енциклопедія. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ, 2004. 824 с.
5. Олейнік М. Із досліджень над хрематонімією. Зауваження щодо назв польських та українських футбольних команд // Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. Луцьк., 2014. – № 2. – С. 198–207.
6. Процик І. Власні назви українських футбольних команд, мотивовані онімами // Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. 2016. № 2 (6). URL: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/11959/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 01.12.2017).
7. Процик І. Національно-постколоніальна еклектика: назви футбольних команд у незалежній Україні // Проблеми гуманітарних наук. Серія Філологія. 2016. Вип. 38. URL: http://ddpu.drohobych.net/filol_gum/wpcontent/uploads/2016/04/2016-37pdf (дата звернення: 01.12.2017).
8. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnky/> (дата останнього звернення: 09.12.2017).
9. Ткачук-Мірошниченко О.Є. Мотиваційний компонент англomовних командонімів (на прикладі назв команд НХЛ, НФЛ, НБА, НБЛ та АБЛ) // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. 2015. Вип. 51. С. 333–335.
10. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький, 2008. 550 с.
11. Торчинський М.М. Українська ономастика : навч. посіб. Київ, 2010. 138 с.
12. Basketball-Bundesliga. URL: <http://www.easycrredit-bbl.de/de/> (zuletzt gesehen am 10.12.2017).
13. Handball-Bundesliga. URL: <http://www.dkb-handball-bundesliga.de/de/dkb-hbl/tabelle/saisonen/tabelle/saison-17-18/gesamt-tabelle/> (zuletzt gesehen am 10.12.2017).
14. Hüls K.-U. Wie das Geld den Profisport regiert. URL: <http://www.huffingtonpost.de/kaiuwehalss/-wie-das-geld-den-sport-regiert.html> (gesehen am: 26.11.2017).
15. Mehl T. Geld, Geld, Geld: Der Fußball entfernt sich von seinen Fans. URL: <http://www.augsburger-allgemeine.de/sport/Geld-Geld-Geld-Der-Fussball-entfernt-sich-von-seinen-Fans-id41809541.html> (gesehen am 25.11.2017).
16. Quotenhits: Das sind die beliebtesten Sportarten. URL: <http://www.evivam.de/sport-food/fitness/news/beliebtesten-sportarten-261633.html> (gesehen am 25.11.2017).
17. Volleyball-Bundesliga. URL: http://www.volleyball-bundesliga.de/cms/home/1blm/1blm_scoresstats/1blm_tabelle/1blm_normal.xhtml (zuletzt gesehen am 10.12.2017).
18. Wie viel Geld die Unternehmen in den Sport investieren. URL: <http://www.wirtschaftundschule.de/aktuelle/themen/unternehmenmarkt/wirtschafts/faktor-sport/wie-viel-geld-die-unternehmen-in-den-sport-investieren/> (gesehen am 26.11.2017).

PROPER NAMES OF BASKETBALL, HANDBALL AND VOLLEYBALL TEAMS
IN GERMAN: THE STRUCTURAL AND MOTIVATIONAL ASPECTS

The language of modern German sports journalism uses a significant number of proper names, first of all ergonyms – names of associations and groups. The article deals with one of the types of proper names, namely komandonyms – proper names of sports teams. The subject is the proper names of basketball, handball and volleyball teams, presented in the respective higher leagues in Germany. The choice of these sports is primarily determined by their popularity. The relevance of the study is caused by the lack of those studies in modern German language. The aim of the article is to determine the components of the proper names of the teams and to disclose their motivation. It has been specified that the main components of komadonyms can be 1) toponym – the geographical name of the place from which the team comes from; 2) patronym – the name of the chief sponsor of the team; 3) abbreviation for the name of the club or the sponsor; 4) zoonym – the name of the animal, which is the team's symbol. Among the names of handball and volleyball teams the prevailing structure is the abbreviation + toponym, and among the basketball komadonyms – the structure of the patronym + toponym. Consequently, the proper names of basketball, handball and volleyball teams are formed considering both national and commercial factors. At the same time as the commercial component is dominating in the basketball komadonyms, the national one is prevailing in the handball komadonyms. At forming the proper names of the handball teams, no advantage of any of these components was fixed. It was found out that majority of komadonyms have a combined locative-patronymic or locative-symbolic motivation. The last-named kind of motivation is expressed by the presence of a symbol in the structure of the proper name. Prospects for further research include the study of the names of other team sports for compiling a dictionary of komadonyms of modern German.

Key words: proper name, ergonym, komadonym, toponym, zoonym, abbreviation, national factor, commercial factor, motivation.

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ БАСКЕТБОЛЬНЫХ, ГАНДБОЛЬНЫХ И ВОЛЕЙБОЛЬНЫХ
КОМАНД В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ: СТРУКТУРНЫЙ И МОТИВАЦИОННЫЙ АСПЕКТЫ

Язык современной немецкой спортивной публицистики использует значительное количество имен собственных, прежде всего эргонимов – названий объединений и коллективов. В статье рассматривается один из видов этого типа имен собственных, а именно командонимы – имена собственные спортивных команд. Материалом служат имена собственные баскетбольных, гандбольных и волейбольных команд, представленных в соответствующих высших лигах Германии. Выбор именно этих видов спорта определяется, прежде всего, их популярностью. Актуальность исследования обусловлена отсутствием подобных исследований в современном немецком языке. Целью статьи является определение компонентов имен собственных и раскрытие их мотивации. Установлено, что основными компонентами командонимов могут выступать 1) топоним – географическое название места, из которого происходит команда; 2) патроним – имя главного спонсора команды; 3) аббревиатура, обозначающая название клуба или спонсора; 4) зооним – название животного, которое является символом команды. Среди названий гандбольных и волейбольных команд преобладает структура аббревиатура + топоним, а среди баскетбольных командонимов – структура патроним + топоним. Итак, имена собственные баскетбольных, гандбольных и волейбольных команд формируются с учетом как национального, так и коммерческого факторов. При этом в баскетбольных командонимах преобладает коммерческий, а в гандбольных – национальный компонент. При образовании имен собственных гандбольных команд не зафиксировано преимущество ни одного из этих компонентов. Выявлено, что большинство командонимов имеют комбинированную локативно-патронимическую или локативно-символическую мотивацию. Последний вид мотивации выражен наличием символа в структуре имени собственного. Перспективы

дальнейших исследований заключаются в изучении названий других командных видов спорта для составления словаря командонимов современного немецкого языка.

Ключевые слова: имя собственное, эргоним, командоним, топоним, зооним, аббревиатура, национальный фактор, коммерческий фактор, мотивация.

УДК 81'373:821.112.2-1 (1945–1961)

Наталя Романова
(Херсон)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ 1945–1961 РОКІВ

Стаття присвячена дослідженню емотивної лексики в німецькомовній поезії 1945–1961 років. Акцентовано увагу на проблемі актуалізації мовних одиниць, що постає як акт використання значущого значення, зумовленого (комунікативною) ситуацією. Запропоновано модифіковану дефініцію актуалізації емотивної лексики, уточнено поняття «емотив» крізь призму комунікативної лінгвістики, виявлено специфіку досліджуваного феномену. Детальне вивчення 231 німецькомовного поетичного тексту дало змогу зробити висновки щодо найбільш ефективних лексичних засобів вербалізації семантики базових емоцій та емоційних патернів. Доведено, що лексична семантика лівової частки базових емоцій пов'язана з предметністю та конвергенцією синсемантичної лексики, а емоційних патернів – із конвергенцією синсемантичної лексики, дією і словосполученнями, лінійна довжина яких не перевищує трьох словоформ, відображає емоційне ставлення ліричного героя до навколишнього світу та його емоційний стан, опосередкований емоційною оцінкою з лінійкою «позитив – негатив», естетичною оцінкою з лінійкою «гарне – негарне» та утилітарною оцінкою з лінійкою «схвально – несхвально». З частиномовного погляду, актуалізація емотивної лексики репрезентована двома групами: повнозначною – іменники, прикметники, дієслова, займенники та неповнозначною – емотивні частки, емотивні вигуки. За способом словотворення емотивна лексика поділяється на два різновиди: просту й похідну. Прості емотиви характеризуються полісемічністю та антонімічністю, похідні – моносемічністю. Встановлено поліфункціональність емотивної лексики, яка ґрунтується на позначенні базових емоцій і емоційних патернів, їх вираженні, описі, трансформації вихідної емоції та інформації про емоцію. Дані висновки підтверджують широковідомі міркування лінгвістів щодо семантичного потенціалу емотивної лексики та її прагматики.

Ключові слова: актуалізація, емотивна лексика, емоція, контекст, маркер, комунікативна формула.

Проблема актуалізації мовних одиниць лишається дискусійною, оскільки інтегрує в собі мову й мовлення, мову й мислення, мовлення і культуру [12, с. 5–9]. Виокремлюють два різновиди контекстів: мовний та мовленнєвий [4, с. 86]. Мовний контекст визначають «як сукупність формально фіксованих умов, за яких однозначно виділяється зміст будь-якої мовної одиниці» [13, с. 243], мовленнєвий трактують як ситуативне вживання елемента мовцем, адресоване слухачеві [14, с. 11]. Отже, можна стверджувати, що актуалізація мовних одиниць еквівалентна акту використання їхнього значущого значення, зумовленого (комунікативною) ситуацією.

У науковій літературі дефініція актуалізації має ментально-мовну природу, зумовлену соціокультурними чинниками й когнітивно-комунікативними потребами суспільства [18, с. 1].

Досліджуючи актуалізацію емотивної лексики, спираємося на модифіковану дефініцію С. І. Канонич: «екстравербальні ситуативні ознаки акту мовлення, що детермінують формування текстуального змісту» емотива [6, с. 18].

Термін «емотив» був запропонований В. І. Шаховським для позначення емоційних явищ у лінгвістиці [19, с. 23–24]. Емотив, на думку дослідника, – «мовна одиниця, у семантичній структурі якої є емоційна частка у вигляді семантичної ознаки, семи, семного конкретизатора, значення» [там само, с. 24–25]. Отже, в емотиві фіксується уявлення людини про безпосереднє переживання її ставлення до навколишнього світу. Це ставлення може бути позитивним, негативним та нейтральним [7, с. 122].

Позитивне ставлення збігається із задоволенням потреб і запитів людини, зумовлює появу позитивних емоцій, негативне не збігається, відповідно, тому з'являються негативні емоції. Стосовно нейтрального ставлення, цитований автор не акцентує на ньому уваги. Очевидно йдеться про стан спокою, «коли знижується інтенсивність життєдіяльності, вгамовується інтелектуальна воля й емоційна активність індивіда» [15, с. 180].

Актуалізація емотивної лексики має свою специфіку, що полягає, по-перше, у вираженні емоційного й оцінного ставлення до події, по-друге, у збереженні певної автономності емотивного значення або емотивної конотації у будь-якому лінгвістичному оточенні, по-третє, у можливості трансформації семантичної структури емотива, по-четверте, у динамічності реалізації емотивного вживання, по-п'яте, у функціональному навантаженні: назвати емоцію, виразити емоцію, описати емоцію [19, с. 57], інформувати про емоцію, змінити вихідну емоцію.

Говорячи про назву тієї чи тієї емоції у німецькомовній поезії 1945–1961 років, ми ідентифікуємо її, виділяємо з-поміж інших емоцій. Емоції номінуються насамперед іменниками називного відмінка або субстантивованими дієсловами, наприклад: *Die Hände krähen / deine Freude in den Wind, / und zögernd hält / der Knöchel / vor der stummen, / neuen Tür* (Hans Bender „Heimkehr“) [20, с. 49].

У наведеному уривку іменник *Freude* відображає радість ліричного героя через повернення додому, на батьківщину. Цю радість характеризуємо як тілесну *Die Hände*, інтенсивну *krähen*, посесивну *deine*, просторово орієнтовану *in*, енергетично рухливу *Wind*, формально рівноправну емоції страху *und zögernd*. Перехід однієї емоції в іншу зумовлений новизною ситуації – удома нікого немає із рідних *stummen*, тут мешкають «чужі» люди *neuen*.

Вираження певної емоції пов'язане з мовленнєвою поведінкою ліричного героя і його емоційним ставленням до навколишнього світу, наприклад: *Hebt es schon an, dies / Raunen: wie war es doch? / Schlägt uns in Bann, dies / Tastende: wißt Ihr noch? / Ach, schon beschwören wir / Und schon erhören wir / Zeiten des Grauens / Wie lichte Gefilde, / Wie schöne Gebilde, / Feurig im Blauen* (Marie Luise Kaschnitz “Beschwörung“) [20, с. 53].

Емотивна частка *doch*, емотивний вигук *Ach*, повтор займенників *es* (2), *dies* (2), *wir* (2), прислівників *schon* (3), *wie*, *Wie* (2) указують на емоційний патерн «інтерес – страх», тобто взаємодію двох емоцій – позитивної і негативної, що перегукуються одна з одною і розгортаються послідовно. Емоція інтересу активує пізнавальні процеси в ліричного героя, мотивує його до пошуків істини, дослідження об'єкта – причини Другої світової війни. Незнання породжує емоцію страху, яка не лише гальмує емоцію інтересу, але й зумовлює появу емоції горя: *Kaum erst entronnen / Stockt unser Gang, / Blutiger Sonnen / Untergang, / Brennender Nächte / Donner und Schrei – / Eben noch weinten wir, / Und schon erscheint es mir, / Wir sehnen's herbei* [там само, с. 53].

Маркерами емоції горя є дієслова *Stockt, weinten i sehnen*, іменники *Untergang, Donner, Schrei*, прикметники *Blutiger, Brennender*. Емотивне значення мають лише дієслова *weinten i sehnen*. Дієслово *weinten* об'єктивує тривалість і водночас відкритість пережитого горя певною групою людей, що актуалізується формою минулого часу (імперфектом), 1-ю особою множини *wir*, темпоральним прикметником *Eben*, прислівником міри й ступеня *nach*, дієслово *sehnen* реалізує потенційність до страждань, уяву про пережите горе певним колективом, до складу якого належить і ліричний герой.

Активатором *sehnen* є конвергенція синсемантичної лексики *Und, schon, es, mir, Wir*, детальну специфіку якої розглядатимемо нижче. Маємо синтез лексичної семантики в межах комунікативної формули «ми – я». «Ми» висвітлюється як пасивне, як жертва війни й навіть як її співучасник, «я», навпаки, – активне, незадоволене пріоритетами «ми» *Wir, Ihr*, намагається впливати на «ми» *wir* через словесний образ емоції горя.

Опис тієї чи тієї емоції охоплює певні біологічні, фізіологічні, психічні аспекти, наприклад, емоція сорому має фізіологічний атрибут – зміну пігментації шкіри обличчя – (традиційно) червоний колір та (аномально) блідий: *Rot ist die Farbe der Freiheit; / sie schämt sich, weil sie / versäumt worden ist, daher / der Ton. Aber Fahnen, sagte er, schämen sich nie; im Gegenteil, / sie sind exhibitionistisch und / kleptoman; denn sie haben / der Scham die Farbe gestohlen, / und die Scham ist jetzt bleich. / Es wird Zeit, sagte er, / daß die Scham wieder Farbe bekommt / und daß das Fahnenrot bleich wird. / Nur sehr zögernd ließ man ihn gehen* (Wolfdietrich Schnurre „Auskunft“) [20, с. 58–59].

Зворотнє дієслово *schämt sich* уживається тут метафорично для вираження самосуду змісту свободи. Свободу інтерпретують як політичний, економічний, духовний рівні розвитку суспільства, як незалежність від кого-небудь, як можливість діяти без перешкод і заборон [9, с. 255].

Як бачимо, зміст свободи аналізується з позиції утилітарної оцінки за шкалою «схвально – несхвально». Така оцінка є показником розвиненого, цивілізованого, правового суспільства.

Символом свободи вважають, зазвичай, жінку у фрігійському ковпаку, що тримає у руках скіпетр [17, с. 326].

Прапор як символ свободи інформує про перемогу над ворогом, ідентифікує ту політичну силу, що прийшла до влади.

Червоний колір символізує чоловіче начало, життя, вогонь, війну, енергію, агресію, небезпеку, революцію, імпульс, емоції, пристрасть, любов, радість, свято, життєву силу, здоров'я, фізичну силу, молодість, солярних богів, богів війни і влади загалом [там само, с. 167–168]. У цьому контексті колір прапора свободи виражає емоцію радості, свято, владу. Очевидним є емоційний стан переможених – сором. Гіпотетично сором є похідним від радості. Характеризується гострим підвищенням самосвідомості: невміння, непридатність, неадекватність дій у певній ситуації або під час виконання якогось завдання. Негативні емоційні переживання тотожні засмученню, неспокою, тривозі [5, с. 347–348].

Дієслово *schämen sich* антонімічне формі *schämt sich*. Цьому сприяють негативний прислівник *nie*, фразеологічна одиниця *im Gegenteil*. Визначити антонім емоції сорому не складно – *не соромитися*. Проте переживання ліричного героя, що виникає як його реакція на колір прапорів, лишається невизначеним. Спостереження над стилістичним контекстом показує, що антонімом емоції сорому є емоційний патерн «гнів – страх».

Маркерами емоції гніву виступають прикметники *exhibitionistisch, kleptoman, bleich*, дієслово в минулому часі (перфекті) *haben gestohlen*, конвергенція синсемантичної лексики *sie (2), und (2), denn, der, die (2), jetzt*. Повтор особового займенника 3-ї особи множини, сполучника сурядності, означеного артикля жіночого роду однини конституює інтенсивність емоції гніву та створює відповідний ритм хвилеподібного перебігу аналізованої емоції.

Маркерами емоції страху вважаємо синсемантичні слова *Nur, sehr, man, ihn* і дієприкметник I *zögernd*. Семантика градуальної частки *Nur* обмежує і водночас підсилює страх ліричного героя, нівелює його відповідальність за сказане щодо сорому, прислівник міри й ступеня *sehr* модифікує (посилює) якість емоційного стану.

Іменник *der Scham* маніфестує переживання емоції сорому, іменник *die Scham1* називає емоцію сорому, іменник *die Scham2* трансформує фізіологічні ознаки емоції сорому. Такі значення номена зумовлені синтагматичними відношеннями та комунікативною ситуацією.

Опис емоції ґрунтується на синтезі емотивної реакції та емоційної поведінки, наприклад: *Ich bin nicht da. Ich bin doch irgendwo? / Ich gehe laut, behorche meine Schritte, /*

Doch rühr ich mein Gesicht an, klingelt es so, / Als breche man ein Kelchglas in der Mitte. // Ich leid dies Klingen unter jedem Blick. / Die Stadt blickt einen abends fast entzwei. / Laßt mich doch los, sonst laufe ich zurück / Mit tausend Scherben im Gesicht und schrei (Silja Walter „Die Irre“) [20, с. 123–124].

Як видно з уривку, ліричний герой перебуває на межі двох світів – реального та уявного. Реальний світ тотожний «чужому» необжитому простору *nicht da*, уявний мислиться як децентралізована місцевість *irgendwo* без будь-якої інфраструктури *gehe laut*, ознак життя і безпеки *behorche*. У так званому «новому світі» людське тіло зазнає суттєвої біологічної трансформації *klingelt es so, / Als breche man ein Kelchglas in der Mitte, Klingen unter jedem Blick*, що асоціюється із молекулярною будова тіла й пов'язана з деформацією руху психічної енергії та якістю останньої [порівн.: 2, с. 28 і далі].

Емоційні реакції ліричного героя, безумовно, складні, оскільки формуються у межах семантичної моделі «матеріальне – ідеальне», оцінюються за двома лініями: емоційною «позитив – негатив» та естетичною «гарне – негарне».

Двоїстість світів опосередковується емоційним патерном «інтерес – страх1 – горе – страх2». Емоція інтересу стає джерелом емоції страху1, який виникає через дотик до частини свого тіла – обличчя; емоція горя пояснюється інтенсивністю емоційної реакції не стільки на метаморфози тіла, скільки на публічність цих метаморфоз, відправним пунктом емоції страху2 є неготовність індивідуума до адаптації, соціалізації, самовизначення і саморозвитку. Звідси випливає, що емоція страху має двоєдину природу: генетично-соціальну.

Не менш важливим є і той факт, що взаємодія між частинами тіла і емоційними реакціями релевантна мірі освоєння навколишнього світу *meine Schritte, mein Gesicht, einen, fast entzwei, Mit tausend Scherben*. Ця міра суб'єктивна *meine, mein*, метрична *Schritte*, просторово обмежена «низ *Schritte* – верх *Gesicht*», темпорально членована *einen abends*, недостовірна *fast entzwei*, кількісно обрахована *Mit tausend Scherben*. Упадає у вічі й волонтератив ліричного героя, волелюбство, емоційно-оцінне ставлення до освоєваних реалій, тісний зв'язок із «обжитим простором» *Laßt mich doch los, sonst laufe ich zurück*.

Актуалізація емотивної лексики як інформатора про пережиту емоцію трапляється у першому стовпчику вірша Карла Гусмера «Реквієм»: *Ich kannte ihn nicht, den Verunglückten: / einer von denen, die immer / ausziehen, das Fürchten zu lernen, / einer von denen, die auszogen, / den Schnee zu erlernen, den Bergwind / und vielleicht auch die Ostern* (Carl Guesmer „Requiem“) [20, с. 125].

Відповідно до наведеного прикладу, лексема *Fürchten* реалізує потенційний негативний емотивний досвід щодо дорожньо-транспортної аварії. Таке тлумачення емотивного значення – результат словотвірного процесу, а саме: конверсії. Семантика субстантивованого інфінітива *fürchten* являє собою процес вияву найбільш інтенсивної форми емоційного стану страху – жаху [порівн.: 16, с. 102]. Хоч ситуація і не пов'язана з безпосередньою загрозою для життя ліричного героя, проте може зашкодити тим, хто прагне адреналіну та пригод.

Пережита емоція об'єктивується, з одного боку, дериватом *Fürchten*, з другого – конвергенцією синсемантичної лексики: *Ich, ihn, nicht, den, einer, von, denen, die, immer, das*. Доведено, що артиклі, прийменники, прислівники, займенники в комунікативній ситуації є носіями додаткової інформації [8, с. 32–40; 11, с. 7–12].

Розглянемо більш детально семантику займенників у досліджуваному нами поетичному мовленні.

Займенники, як відомо, не позначають предмети, їх ознаки, кількість, чергування, а вказують на них [21, с. 331], тобто мають референційну функцію.

Виокремлюють дві групи займенників: мовленнєві й денотативні [1, с. 82]. Мовленнєві поділяються на анафоричні та дейктичні, денотативні кваліфікуються на: 1) невизначені (об'єкт невідомий мовцю); 2) слабо визначені (об'єкт відомий мовцю, але невідомий слухачеві); 3) екзистенційні (об'єкт не індивідуалізується); 4) універсальні (для

усіх об'єктів певного класу); 5) заперечні (відсутність певної якості у всіх об'єктів будь-якого класу); 6) питальні (об'єкт уточнюється) [10, с. 134].

У цьому контексті досліджувані займенники є репрезентантами першої групи. Зокрема, форма особового займенника 3-ї особи однини *ihn*, відносний займенник 1-ї особи множини *die* і його форма у давальному відмінку *denen* належать до анафоричної підгрупи, тобто відсилають до об'єктів дійсності, що передували займенникам у тексті, особовий займенник 1-ї особи однини *Ich* формує дейктичну підгрупу, яка орієнтує читача на мовленнєву ситуацію.

Семантика названих займенників і їхніх форм залежить від ситуативного контексту: Форма *ihn* еквівалентна чоловікові, авантюристу, аномальній поведінці, займенник *die* відображає спосіб життя чоловіків-авантюристів, прагнення до постійних змін, до поповнення емоціогенних знань, форма *denen* замінює сукупність чоловіків-авантюристів, до яких ліричний герой ставиться із певною упередженістю, відчуженістю, недовірою, зневагою, *Ich* указує на оповідача, ініціативність, умістилище епічних знань і водночас на обмеженість фонових знань.

Таким чином, анафоричні й дейктичні займенники беруть активну участь у модифікації (підсиленні) семантики форми вияву емоції страху – жаху, створюючи монологічне мовлення за формулою «*Ich* (я) – *ihn* (він) – *die, denen* (вони)». Формально «*Ich*» постає у позитивному світлі, «*ihn*» і «*die, denen*» у негативному.

Позитивність «*Ich*» убачаємо в повідомленні ліричного героя про ситуацію *kannte ihn nicht* та емоційній оцінці учасників останньої *Verunglückten*, негативність «*ihn – die, denen*» співвідносимо з відсутністю аналогічної оцінки *ausziehen*.

Зміну вихідної емоції через емотивну лексику простежуємо в титулі вірша Вальтера Геллерера „*O sieh den roten Mohn, erschrick*“ та в третьому рядку дев'ятого стовпчика, відповідно: *Und schwankst und tölpest schattenwärts: / O sieh den roten Mohn, erschrick, // Daß du es hältst, daß du es hast / Und daß du seist, / Und nicht als Fremder weiterreist* – [20, с. 140].

Активатором зміни вихідної емоції читача слугує дієслово *erschrick* у формі імперативу. Імператив у німецькій мові має чотири форми: 2-а особа однини, 2-а особа множини, 1-а особа множини, форма ввічливого звертання [22, с. 131–132].

Перші три форми виражають близькі, дружні стосунки між комунікантами, четверта форма служить для вираження ввічливості, етикету, статусу комунікантів і водночас для вираження дистанціювання, відчуження між останніми.

Не маючи граматичної категорії часу, імператив уживається у самотійному, незалежному реченні й тільки в прямій мові, реалізує теперішнє або майбутнє [3, с. 95].

На тлі сказаного вихідна емоція читача повинна змінитися на найбільш сильну специфічну емоцію – емоцію страху. Отже, емоційний стан людини вимірюється страхом. Страх – еталон, норма емоційної поведінки. Оскільки страх, як і будь-яка базова емоція, градується [5, с. 292–307], то еталоном, нормою, згідно з наведеним вище прикладом, є переляк. Переляк *erschrecken* ототожнюють із емоційним досвідом, що має дуальну основу – пережитий страх *Angst* та пережита форма страху – жах *Entsetzen* [23, с. 322, 835].

Із наведеного уривку зрозуміло, що причини переляку різні і можуть бути поділені умовно на декілька категорій: тактильні (*hältst*), предметні (*hast*), філософські (*seist*), соціально-психологічні (*nicht als Fremder*), культурні (*weiterreist*). Виокремлюємо формально три різновиди позицій активаторів: 1) сильну (тактильні й культурні); 2) слабку (предметні й соціально-психологічні); 3) перехідну (філософські). Сильна позиція поєднує категорії «відоме – невідоме». «Відоме» еквівалентне тактильним активаторам, «невідоме» – культурним. Слабка позиція являє собою семантичний простір категорій «старе – нове». «Старе» репрезентують предметні активатори, «нове» – соціально-психологічні. Перехідна ланка забезпечує розмаїття переходів: від «відомого» до «невідомого» і, навпаки, від «невідомого» до «відомого», від «старого» до «нового», від «нового» до «старого». Механізмом переходу між категоріями визнаємо когнітивні процеси, що лежать в основі

філософії як науки та знань. Доходимо висновку, що переляк обмежується тілом і культурою, спирається на предметність і міжособистісні стосунки, живиться розумом.

Аналіз актуалізації емотивної лексики в німецькомовній поезії 1945–1961 років дозволяє зробити такі висновки:

1. Емотивна лексика відображає емоційне ставлення мовця до навколишнього світу та його емоційний стан крізь призму оцінки. Емотивна лексика – поліфункціональна: називає емоцію, виражає, описує, змінює вихідну емоцію та інформує про емоцію. За семантичним критерієм виділяються позитивні, негативні й невизначені емотиви. Сміслова структура емотива охоплює основне, похідне й перенесене значення. Вираження того чи того значення у контексті здійснюється експліцитно через заголовок поетичного твору або текстову тканину.

2. Було встановлено, що слова з емотивним значенням поділяються на морфологічних засадах на дві групи: повнозначні й неповнозначні. Повнозначні – іменники, прикметники, дієслова – змінюються, неповнозначні – емотивні частки, емотивні вигуки – не змінюються. Словотвірний вимір емотивів обмежений: прості й похідні. Прості мовні одиниці, що позначають емоцію сорому, характеризуються антонімічністю та полісемічністю, похідні, утворені способом конверсії, є моносемантами.

3. Емотивна лексика бере участь у творенні словесного образу негативних емоцій.

4. Важливу роль у реалізації значення емотивної лексики відіграють синтагматичні відношення та взаємодія елементів із контекстом. Такий контекст може бути названий емотивно-оцінним, оскільки в його межах слово узуально набуває емотивно-оцінної семантики, йому не властивої.

5. Доведено, що синсемантична лексика – займенники – модифікує (підсилює), розширює та привносить нове значення у семантичну структуру емотива.

Перспектива дослідження полягає у розширенні матеріалу, із залученням поезій раннього, пізнього Середньовіччя, Бароко, Просвітництва, Класицизму, Романтизму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л. Р. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія / Л. Р. Безугла, І. О. Романченко. – Х. : ФОРМ Лисенко І. Б., 2013. – 182 с.
2. Бойко В. В. Психоенергетика / В. В. Бойко. – С.-Пб. : Питер, 2008. – 416 с.
3. Васильева М. М. Практическая грамматика немецкого языка : Учеб. пособие / М. М. Васильева, Л. Н. Гевелинг. – М. : Высшая школа, 1963. – 256 с.
4. Гамзюк М. В. Актуалізація значення стійких фраз / М. В. Гамзюк // Нова філологія : журнал. – Запоріжжя : ЗДЛУЦ, 2000. – № 1 (19). – С. 86–110.
5. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард ; пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева. – С.-Пб. : Питер, 2008. – 464 с.
6. Канонич С. И. Функции артикля в испанском языке (К вопросу о служебных словах в языках аналитического строя) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.05 / Канонич Софья Иосифовна. – М., 1974. – 382 с.
7. Кириченко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : Навч. посібник / Т. С. Кириченко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
8. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту : Учеб. пособие / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
9. Новий тлумачний словник української мови: У трьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпущко]. – К. : Аконт, 2003. – Т. 3 : П–Я. – 864 с.
10. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносённость с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е. В. Падучева. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 288 с.
11. Петренко Н. В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти : автореф. дис. ... кандидата філол. наук : спец 10.02.04 – «Германські мови» / Наталія Володимирівна Петренко. – Х., 2008. – 20 с.
12. Попович М. М. До питання про лінгвістичні теорії мовної детермінації іменника. Теорія актуалізації / М. М. Попович // Нова філологія : журнал. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – № 1 (10). – С. 5–10.

13. Приходько Г. І. Специфіка імпліцитних засобів вираження оцінки у висловлюванні / Г. І. Приходько // *Нова філологія* : журнал. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – № 1 (10). – С. 11–22.
14. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові : монографія / Г. І. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 362 с.
15. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 216 с.
16. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1953. – 376 с.
17. Тресиддер Дж. Словарь символов / Джек Тресиддер ; пер. с англ. С. Палько. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 448 с.
18. Черникова Н. В. Лексико-семантическая актуализация как средство отражения изменений в русской концептосфере (1985–2008 гг.) : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Наталия Владимировна Черникова. – М., 2008. – 38 с.
19. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка : монография / В. И. Шаховский. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 208 с.
20. *Deutsche Lyrik Gedichte seit 1945* / [Hrsg. von Horst Bingel]. – Stuttgart : dtv, 1961. – 256 S.
21. Jung W. *Grammatik der deutschen Sprache* / W. Jung. – С.-Пб. : Лань, 1996. – 544 с.
22. Smeretschansky R. I. *Grammatik der deutschen Sprache* / R. I. Smeretschansky. – К. : Vyšča Škola, 1981. – 312 S.
23. WAHRIG. *Wörterbuch der deutschen Sprache* / [von Renate Wahrig-Burfeind]. – München : dtv, 2012. – 1152 S.

Natalia Romanova

ACTUALIZATION OF EMOTIVE VOCABULARY IN THE GERMAN POETRY OF 1945–1961

The article deals with the exploration of the emotive vocabulary in the German poetry of 1945–1961. The author focuses her attention on the problem of actualization of the language units as an act of using meaningful values conditioned by the predefined (communicative) situation. A modified definition of the actualization of emotive vocabulary is proposed, the concept of "an emotive" is more concretized through the prism of communicative Linguistics, the specifics of the studied phenomenon is revealed. The detailed study of 231 German poetic texts has made it possible to come to the conclusion about the most effective lexical means that verbalize the semantics of basic emotions and emotional patterns. It has been proved that the lexical semantics of the lion's share of the basic emotions is associated with the thinness and the convergence synsemantic vocabulary, while emotional patterns are associated with the convergence of synsemantic vocabulary, action and word-combinations, the linear length of which does not exceed three word-forms, reflects the emotional attitude of the lyrical hero to the world and his emotional state, the indirect emotional assessment through the scale "positive – negative", aesthetic assessment through the scale "good-ugly" and utilitarian assessment within the scale "approved – disapproving". With regard to parts of speech, the actualization of the emotive vocabulary is represented by two groups: full-denotational – nouns, adjectives, verbs, pronouns, and auxiliary – emotive particles, emotive interjections. With regard to its word-building, the emotive vocabulary is divided into two types: simple and derivational. Simple emotives are characterized by polysemy and antonymity, derivatives – by monosemy. Polyfunctionality of the emotive vocabulary, its expression, description, transformation of the original emotion and information about emotion have been defined. These findings confirm the profound considerations of linguists concerning the semantic potential of the emotive vocabulary and its pragmatics.

Key words: actualization, emotive vocabulary, emotion, context, marker, communicative formula.

Наталья Романова

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЭМОТИВНОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ПОЭЗИИ 1945–1961 ГОДОВ

Статья посвящена исследованию эмотивной лексики в немецкоязычной поэзии 1945–1961 годов. Внимание автора сфокусировано на проблеме актуализации языковых единиц, которая является актом использования значимой семантики, детерминированной

(коммунікативної) ситуацією. Предложено модифіцировану дефініцію актуалізації емотивної лексики, уточнено поняття «емотив» з позиції коммунікативної лінгвістики, виявлено специфіку досліджуваного феномена. Детальне вивчення 231 німецькомовного поетичного тексту дало можливість зробити висновки стосовно найбільш ефективних лексических засобів вербалізації семантики базових емоцій і емоціональних паттернів. Доказано, що лексическа семантика більшості базових емоцій зв'язана з предметністю і конвергенцією синсемантичної лексики, а емоціональних паттернів – з конвергенцією синсемантичної лексики, дією і словосполученням, лінійна довжина яких не перевищує трьох слівформ, відображає емоціональне ставлення ліричного героя до оточуючого світу і його емоціональний стан через призму емоціональної оцінки за шкалою «позитив – негатив», естетичної оцінки за шкалою «красиве – некрасиве» і утилітарної оцінки за шкалою «похвально – непохвально». З точки зору морфології, актуалізація емотивної лексики представлена двома рядами частин мови: іменні – іменні іменні, іменні прикметникові, дієслово, займенник і службові – емотивні частини, емотивні прислівники. За типом словотвірної форми емотивна лексика ділиться на дві підгрупи: просту і похідну. Прості емотиви характеризуються полісемією і антонімічністю, похідні – моносемією. Встановлено поліфункціональність емотивної лексики, яка базується на позначенні базових емоцій і емоціональних паттернів, їх вираженні, описанні, трансформації початкової емоції і інформації про емоцію. Ці висновки підтверджують широко відомі роздуми лінгвістів про семантичний потенціал емотивної лексики і її прагматику.

Ключові слова: актуалізація, емотивна лексика, емоція, контекст, маркер, коммунікативна формула.

УДК 811.112.2'373.45

Оксана Слаба
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ОМОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ МІЖ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИМИ ТА НІМЕЦЬКИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ТЕРМІНАМИ

У статті здійснено комплексний аналіз впливу англоамериканізмів-термінів на семантичні, зокрема омонімічні, процеси в галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови. Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи наукові праці багатьох учених, було розглянуто особливості омонімічних відношень між англо-американськими та німецькими економічними термінами. Уточнено поняття омонімії в сучасній лінгвістичній науці, описано принципи розмежування явищ полісемії та омонімії. У результаті дослідження було з'ясовано причини виникнення термінів-омонімів у галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови, серед яких основними є конвергенція, дивергенція, метафора та метонімія і запозичення. Проаналізовано омонімію англо-американських і німецьких економічних термінів і встановлено зміни у семантичній структурі англоамериканізмів-термінів в економічній підсистемі німецької мови. Серед англо-американських запозичених лексических одиниць у галузевій лексиці з економіки виділено три типи омонімів за походженням, які за своїм звуковим складом є тотожним уже до наявного в німецькій мові, які походять з однієї мови та які проникають з різних мов. Виявлено, що омонімічні лексическі одиниці можуть мати літературний та регіональний, нейтральний і стилістично забарвлений, літературний та архаїчний характер. Встановлено, що результатом процесу запозичення англоамериканізмів у галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови є не лише поповнення лексического складу, але й зміни в структурі словникового фонду. Він сприяє

також варіантності лексичних одиниць у сфері німецької економічної терміносистеми, що призводить до формування омонімічних відношень. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є вивчення англоамериканізмів-термінів у галузевій лексиці з економіки в порівняльному аспекті.

Ключові слова: *омонімія, полісемія, англо-американські та економічні терміни.*

Постановка проблеми. Процес запозичення англоамериканізмів відіграє в галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови важливу роль, результатом якого є не лише поповнення лексичного складу, але й певні зміни в структурі словникового фонду, які полягають у кількості та складі різних угруповань слів, їх мовних взаємозв'язках тощо. Він сприяє також варіантності лексичних одиниць і значною мірою зумовлює цю варіантність у сфері німецької економічної терміносистеми, що призводить до формування омонімічних відношень.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення лексико-семантичних особливостей у формуванні економічної лексики німецької мови завдяки впливу англоамериканізмів, що сприятиме вирішенню зазначеної вище проблеми.

Метою запропонованої статті є комплексний аналіз впливу англоамериканізмів-термінів на семантичні, зокрема омонімічні, процеси в економічній лексиці німецької мови. Досягнення поставленої **мети** передбачає розв'язання таких основних **завдань**, як: уточнення поняття омонімії у сучасній лінгвістичній науці, узагальнення принципів розмежування полісемії та омонімії; визначення основних видів утворення термінів-омонімів завдяки впливу англоамериканізмів у галузевій лексиці з економіки сучасної німецької мови.

Аналіз останніх досліджень. Омонімія та проблеми відмежування її від полісемії завжди привертала увагу вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, зокрема Т. В. Валентея [1], С. В. Гриньова-Гриневича [2], С. О. Кантеміра [4], С. В. Кійко [5], Ю. С. Маслова [6], О. Д. Огуя [7], М. Д. Степанової [10], І. І. Чернишевої [10]. Це питання і по нині залишається одним із найскладнішим в сучасній мовознавчій науці. Оскільки явища омонімії і полісемії тісно взаємопов'язані між собою і не існує єдиного погляду на розмежування цих процесів, дискусія у мовознавстві щодо критеріїв визначення статусу омонімів і полісемантів триває впродовж багатьох років. Як зазначає С. В. Кійко, “основна причина полягає в тому, що наявність омонімії суперечить логічності мови, раціональній цілеспрямованості мовного знака і значення” [5, с. 41].

За визначенням Ю. С. Маслова, омонімія – це тотожність звучання двох чи декількох різних слів [6, с. 107]. О. О. Селіванова визначає омонімію як “збіг в одній знаковій формі кількох не пов'язаних між собою значень, причому кожне значення фіксується в окремій лексемі” [8, с. 425-426].

С. В. Гриньов-Гриневич визнає омонімію негативним явищем, вказуючи, що в термінології “поширені такі негативні явища, як омонімія, різноманітне тлумачення термінів представниками різних шкіл і напрямків” [2, с. 5-6].

Розмежовуючи полісемію та омонімію, лінгвісти виокремлюють процес переходу від полісемії до омонімії, зазначаючи при цьому такі критерії: словотвірна активність, синтаксичні ознаки. О. С. Селіванова вважає, що “у більшості випадків відмінність словотвірних парадигм, синтаксичної сполучуваності й функцій у реченні різних значень не є показниками семантичного розходження слів одного фонетичного та графічного вигляду. У сучасній когнітивній лінгвістиці таке розмежування проводиться на підставі структур знань про позначене й наявності реляцій між їхніми складниками” [8, с. 426].

Виклад основного матеріалу. У галузевій лексиці омонімія представлена досить широко. За О. В. Суперанською [8, с. 45], основними джерелами омонімії є: 1) конвергенція слів; 2) розмежування двох або декількох значень багатозначного слова – дивергенція; 3) метафора та метонімія; 4) запозичення з різних мов.

Стосовно омонімів, які виникають на основі розщеплення полісемантичних слів, та багатозначності помічено, що вони не піддаються однозначному трактуванню.

Термінологічна багатозначність і омонімія є більш складним явищем, яке ускладнюється явищем міжнаукової омонімії, коли за терміном закріплені різні дефініції та ці терміни-омоніми функціонують в різних терміносистемах, в одній науковій галузі омонімів майже не існує. Пор. в укр. мові *емісія* (фін.) “випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів” та *емісія* (фіз.) “виділення, випромінювання електронів, іонів твердими або рідкими тілами в навколишнє середовище”. В нім. мові *Reduktion f* (екон.) скорочення, зменшення (*Witrat, Poptu, Personalu toщо*), (філ.) “зведення однієї проблеми до іншої з метою спрощення її”, (лінгв.) “спрощення речення шляхом зменшення слів без зміни своєї власної структури”, (хім.) “відновлення”. Нами помічено, що значна частина омонімів у досліджуваній спеціальній лексиці виникла внаслідок запозичення англоамериканізмів, які утворюють омонімічний ряд: запозичення (англоамериканізми) та німецьке слово-термін: *schiften* від англ. *to shift* та нім. *schiften*.

Отже, термінологічна омонімія – це передусім проникнення термінів з однієї науково-технічної галузі в іншу. Омонімічними можна вважати лише такі терміни, які при зіставленні або порівнянні їх функціональних можливостей в інших терміносистемах, виражають різні значення у досліджуваній терміносистемі і можуть переходити в інші терміносистеми з різними визначеннями.

Досліджуваний нами корпус англоамериканізмів засвідчує один із наведених джерел омонімії, зокрема запозичення. Так, лексема *Check = Scheck* була запозичена в XIX ст. з англ. *cheque*, амер. *check*, походження якої є дискусійним, зі значенням “чек, платіжне доручення”. Омонімічна лексема *Check* [engl. *check = Hinderniss < afrs. eschec = Schach* також була запозичена з англ. мови, але лише з одним значенням “блокування (суперника (*в хокеї*))”. Цікаво, що в англ. мові обидві лексеми *check* також омонімічні. У першому випадку, крім ЛСВ “чек, платіжне доручення”, лексема має значення “багажна квитанція, номерок (*в гардеробі*)”. У другому випадку, крім ЛСВ “затримка, перешкода”, має ще два ЛСВ, а саме: 1) контроль, перевірка; 2) (*шахм.*) шах. Отже, ці обидві лексеми були запозичені з англійської мови, але тільки з одним ЛСВ відповідно до кожного, тобто тут можна говорити про звуження значення при запозиченні.

Англоамериканізм *Pool* “форма об’єднання, в якому встановлюються правила розподілу загальних витрат та прибутку” вступає в омонімічні відношення з лексемами *Pool* (усіченою формою *Swimmingpool* “відкритий басейн”) і *Pool* (гра в більярд), запозиченими також з англійської мови.

Досить часто в німецьку мову запозичується нова лексична одиниця, яка збігається за звучанням з німецькою. Так, лексема *schiften* є запозиченням з англійської мови *to shift* – “переміщувати, пересувати” і вживається у нім. мові як термін у морській справі зі значенням “зсунутися, переміститися (*щодо вантажу*)”. Водночас у нім. мові існує автохтонне дієслово *schiften*, яке походить з mhd. *schiften, scheften* і в будівничій справі означає: 1) вимірювати кути та габарити балок, які навскіс прилягають одна до одної, 2) поверхня зрізу (балки), 3) з’єднувати за допомогою цвяхів (балки).

Запозичений з англ. мови термін *Rad*, який є скороченням від *radiation absorbed dosis*, входить в омонімічні відношення з нім. лексемою *Rad* [mhd. *rat, ahd. rad*] зі значеннями: 1) колесо, 2) велосипед, 3) (*техн.*) (зубчасте) колесо, шестірня, 4) (*іст.*) колесо (*знаряддя страти*); англ. лексема *Rock*, яка є скороченням від *Rockmusik* та від *Rock and Roll*, з нім. *Rock* – 1) спідниця, 2) піджак, сюртук, кітель; англ. *Rand* на позначення валюти Південної Африки з нім. *Rand* [mhd., ahd. *rant*] зі значеннями: 1) край, межа, 2) узлісся, 3) околиця (*міста*), 4) поля (*сторінки*), 5) облямівка, 6) поля (*капелюха*).

Таким чином, обидві лексеми – німецька і запозичена (у даних випадках англоамериканська) – вступають у німецькій мові в омонімічні відношення. Тут виникли омоніми внаслідок звукових змін у процесі розвитку мов, що контактують.

У досліджуваному нами матеріалі виявлено випадок, коли відбулося розмежування декількох значень німецької лексеми та водночас було запозичене ще одне іншомовне слово, яке збігається за звучанням з німецькими лексемами. Так, нім. лексема *Stock* [mhd., ahd. *stoc*

“палиця, балка, пеньок” вживається з VIII ст. зі значеннями: 1) палиця, 2) колода, 3) пеньок, корінь, 4) основа/підпора з дерев'яних блоків або металу. Пізніше лексема *Stock* починає вживатися як окреме слово зі значенням “окремий поверх”. Тут відбулося розмежування одного з ЛСВ. Лексема *Stock* є усіченим варіантом від *Stockwerk*, що з XVI ст. почало вживатися спочатку зі значенням як “підпора для дому, яка ґрунтувалася на вимощеному з балок або брусків фундаменті”, а потім – як “окремий поверх”. У наше сьогодення з англ. мови була запозичена лексема *Stock*, яка в нім. мові вживається в економіці і має такі значення: 1) товарні запаси, 2) основний капітал, 3) цінні папери.

Отже, поряд із дивергенцією ЛСВ німецького слова, яке призводить до виникнення омонімії, відбувається збіг ще й запозиченого слова з лексикою мови-реципієнта.

Запозичені слова, у свою чергу, також розпадаються на омонімічні лексеми. Омонімічні лексичні одиниці, які відносяться до одного джерела, можуть диференціюватися по-різному. Вони можуть мати літературний та регіональний характер, нейтральний і стилістично забарвлений, літературний та архаїчний [3, с. 109]. Так, запозичена з англ. мови лексема *Office* зі значенням “бюро, контора, офіс” і така ж сама лексема *Office*, але запозичена з французької мови зі значенням “приміщення для сервірування столу в невеликому готелі з рестораном”, походять з лат. *officium* “обов'язок, посада”. У німецькій мові вони омонімічні та вживаються: перша – в загальнолітературній мові, друга – в швейцарському варіанті, тобто має регіональний характер.

Інша запозичена лексема *Reversible* від англ. *reversible* “двосторонній” уживається в текстильній промисловості на позначення тканини, яку можна використовувати з обох боків і має омонім *Reversible* зі значенням “одяг, який можна носити на обидві сторони”.

Інший випадок омонімії, коли обидва омонімічних слова є запозиченими з різних мов у німецьку і мають різне походження. Так, лексема *Quark* [spätmd. *twarc, quarc, zwarg*] запозичена з нижньолужицького варіанта *twarog* зі значенням “зроблений з кислого молока харчовий продукт”. Омонімічна лексема *Quark* від англ. *quark* в німецькій мові вживається у значенні “гіпотетична елементарна частка (фізика)”. Це вигадана назва розпливчастого створіння-привида з роману ірландського письменника Джеймса Доусона, яка була взята американським фізиком М. Гельманном для найменування свого відкриття.

Омонімічними також є лексеми *Store* “штора, завіса” і *Store* “склад, комора”. Перша лексема була запозичена з французької мови і вживається в загальнолітературній мові, друга – з англійської і використовується як термін у морській справі.

Інший випадок запозичення лексичних одиниць з різних мов, які в німецькій мові стали омонімами, – це термін *Promotion*. Він був запозичений в XVII ст. з пізньолат. *prōmōtio* на позначення “присудження наукового ступеня доктора наук”. Під впливом англійської мови цей термін почав вживатися зі значенням “стимулювання продажу товарів”, а також з англійською вимовою [prə'moʊʃən].

Омонімічними також можуть бути аббревіатурні назви: *Co.* – “кобальт (хім. знак)” і *Co.* – скорочення від *Compagnie, Kompanie*.

Запозичене з англійської мови слово *m Export* “вивіз, експорт” має в німецькій мові омонім *n Export*, що є скороченням від *n Exportbier* “сорт пива особливої стійкості, яке було призначене для експорту за океан”.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, серед англо-американських запозичених лексичних одиниць можна виділити такі типи омонімів за походженням:

1. омоніми, що утворилися шляхом запозичення слова, яке за своїм звуковим складом є тотожним уже до наявного в німецькій мові: *schiften, Rad, Rand, Stock* тощо;
2. запозичені слова-омоніми, що походять з однієї мови: *Check = Scheck* тощо;
3. запозичені слова-омоніми, що проникають з різних мов: *Store, Promotion, Office* тощо.

Перспективний напрямок подальших досліджень убачаємо у комплексному вивченні англоамериканізмів-термінів у галузевій лексиці з економіки в порівняльному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валентей Т. В. Некоторые особенности омонимии и лексико-семантического варьирования слова на примере экономических терминов/ Т. В. Валентей // Вестник Моск. гос. ун-та: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2000. – № 3. – Серия 19. – С. 26–31.
2. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 304 с.
3. Ивлева Г. Г. Тенденции развития слова и словарного состава (на материале немецкого языка) / Г. Г. Ивлева. – Москва : Наука, 1986. – 136 с.
4. Кантемір С. О. Полісемія vs. Омонімія : труднощі розмежування / С. О. Кантемір // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С.104–107.
5. Кійко С. В. Омонімія в мові і мовленні. Монографія / С. В. Кійко. – Чернівці : Видавничий дім “Родовід”, 2014. – 544 с.
6. Маслов Ю. С. Введение в языкознание : [Учеб. для филол. спец. вузов. – 2-е изд., перераб. и доп.] / Ю. С. Маслов. – М. : Высш. школа, 1987. – 272 с.
7. Огуй О. Д. Системно-квантитативні аспекти семантики та полісемії = System-quantitative Aspekte der Semantik und Polysemie : [Навч. посіб. з лексикології] / О. Д. Огуй; Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 1998. – 118 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
9. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории // А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева / отв. ред. Т. Л. Канделаки. – Изд. 6-е. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. – 248 с.
10. Stepanova M. D. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / M. D. Stepanova, I. I. Černyševa. – 2., verb. Aufl. – Moskau : Vysšaja Škola, 2003. – 252 S.

Oksana Slaba

PECULIARITIES OF HOMONYM RELATIONS BETWEEN ANGLO-AMERICAN
AND GERMAN ECONOMIC TERMS

The article focuses on a complex analysis of the influence of Anglo-American terms on semantic, in particular, homonym, processes in the German economic lexis. Analyzing, systematizing and generalizing the scientific works of many scholars, the peculiarities of homonymic relations between Anglo-American and German economic terms have been considered. The definition of the homonymy in modern linguistics, principles of polysemy and homonymy phenomena differentiation have been determined. As a result of the study, the reasons for appearing homonym-terms in the German economic lexis, including convergence, divergence, metaphor and metonymy, and borrowing, have been revealed. The homonymy of the Anglo-American and German economic terms has been analyzed and the changes in the semantic structure of Anglo-American terms in economic lexis of German have been established. Among the Anglo-American lexical units in economic lexis of German there are three types of homonyms by origin, which, by their sound composition, are identical to those already available in German, which originate from one language and which come from different languages. It is revealed that homonymic lexical units can have literary and regional, neutral and stylistically colored, literary and archaic character. It is established that the result of the process of borrowing Anglo-Americanism in economic lexis of German is not only the development of the vocabulary, but also changes in the structure of the vocabulary. It also contributes to the variability of lexical units in the German economic terminology, which leads to the formation of homonymic relations. Prospects for further research are the study of Anglo-American terms in economic lexis of German in a comparative aspect.

Key words: homonymy, polysemy, Anglo-American and economic terms.

ОСОБЕННОСТИ ОМОНИМИЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ
АНГЛО-АМЕРИКАНСКИМИ И НЕМЕЦКИМИ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ТЕРМИНАМИ

В статье осуществлен комплексный анализ влияния англоамериканизмов-терминов на семантические, в частности омонимические, процессы в отраслевой лексике по экономике современного немецкого языка. Анализируя, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых, были рассмотрены особенности омонимических отношений между англо-американскими и немецкими экономическими терминами. Уточнено понятие омонимии в современной лингвистической науке, описаны принципы разграничения явлений полисемии и омонимии. В результате исследования было выяснено причины возникновения терминов-омонимов в отраслевой лексике по экономике современного немецкого языка, а именно конвергенция, дивергенция, метафора и метонимия, и заимствования. Проанализированы омонимия англо-американских и немецких экономических терминов и установлено изменения в семантической структуре англоамериканизмов-терминов в экономической подсистеме немецкого языка. Среди англо-американских заимствованных лексических единиц в отраслевой лексике по экономике выделено три типа омонимов по происхождению, которые по своему звуковому составу идентичны уже существующим в немецком языке, которые происходят с одного языка и которые проникают из разных языков. Выявлено, что омонимические лексические единицы могут иметь литературный и региональный, нейтральный и стилистически окрашены, литературный и архаичный характер. Установлено, что результатом процесса заимствования англоамериканизмов в отраслевой лексике по экономике современного немецкого языка является не только пополнения лексического состава, но и изменения в структуре словарного фонда. Он способствует также вариантности лексических единиц в сфере немецкой экономической терминосистемы, что приводит к формированию омонимических отношений. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является изучение англоамериканизмов-терминов в отраслевой лексике по экономике в сравнительном аспекте.

Ключевые слова: омонимия, полисемия, англо-американские и экономические термины.

УДК 811.111:811.161

Катерина Шеремета
(Херсон)

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ
З МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Пропонована стаття присвячується вивченню особливостей функціонування англійських термінів з маркетингу в українській мові. Установлено, що всі терміни з маркетингу утворюють певну систему, в межах якої вони взаємодіють один з одним і системою загалом. Окремо у статті висвітлюється образність термінології маркетингу, що є результатом творення термінів на основі метафоричного переносу значень, тобто відсутність природного відбору одного з варіантів позначення певного явища, та, звісно, значно ускладнює роботу перекладачів текстів відповідної галузі науки. В статті йдеться про те, що термінологія маркетингу в українській мові звертає на себе увагу кількістю запозиченої лексики, що зумовлено низкою причин лінгвістичного та нелінгвістичного характерів. Головним чином, це явище пов'язане з розвитком науки маркетингу в Україні, заснованому на досвіді закордонних колег та браком, майже повною відсутністю, в українській мові власної термінології з маркетингу. В статті розглядаються запозичення

термінів з англійської мови, представлені у двох формах: графічного запозичення та морфемної копії терміна. Запозичення сприяє інтернаціоналізації лексики, що з огляду на співпрацю вітчизняних фахівців із закордонними спеціалістами, відіграє позитивну роль, але, з іншого боку, насичує мову невластивими їй формами та конструкціями, порушує систему української мови, витісняє її власні словотворчі елементи. Не дивлячись на таку розгалуженість поглядів, термінологія маркетингу продовжує активно поповнюватись англійськими запозиченнями, а запозичені терміни поступово освоюються в українській мові, асимілюючись. У статті доводиться необхідність подальшого вивчення термінів з маркетингу з огляду на динамічний розвиток галузі маркетингу в Україні.

Ключові слова: *термін, терміносистема, маркетинг, переклад.*

Сьогодні маркетинг в Україні перебуває на стадії активного розвитку, про що свідчать дані Української асоціації маркетингу, яка активно розвивається, співпрацює з міжнародними організаціями, створює нові проекти, численні факультети у вишах нашої країни, які пропонують підготовку спеціалістів з маркетингу, реклами, зв'язками з громадськістю тощо. Через те, що досвіду українських вчених ще недостатньо для створення гарної наукової бази даної галузі, доводиться активно використовувати надбання закордонних маркетингологів, що призводить до необхідності перекладу наукової літератури з маркетингу. Досі проблемі англо-українського перекладу спеціальних текстів з маркетингу приділялося мало уваги, дана сфера наукового-технічного перекладу є малодослідженою. У нашій роботі ми спробуємо виявити особливості функціонування маркетингової термінології в українській мові.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що переклад спеціальних текстів з маркетингу відіграє велику роль у розвитку маркетингу в Україні, заснованому на запозиченні досвіду закордонних вчених. Термінологія з маркетингу в українській мові є малодослідженою з лінгвістичної точки зору, проте активно використовується в професійній комунікації і, навіть вийшовши за межі професійної сфери, стала загальноживаною у повсякденному спілкуванні.

Маркетинг є відносно молодого наукою, яка з'явилася наприкінці XIX – на початку XX ст. в США і досі активно розвивається. Першим, хто вказав на те, що маркетинг має стати центральною функцією підприємства, а створення цільової групи споживачів – специфічною роботою менеджера, був Сайрес МакКормік, який більше відомий як конструктор першого комбайна. Маючи лише технічну освіту, він створив такі напрямки маркетингу, як вивчення та аналіз ринку, розробив основні засади та принципи вибору цінової політики та сервісу, що призвело до процвітання його фірми "Інтернешнл Харвестер". Однак перше визначення маркетингу належить американцям Р. Батлеру та А. Шоу. У книзі "Купівля, продаж та методи торгівлі" (Нью-Йорк, 1911 р.) вони визначили маркетинг як комбінацію чинників, котрі необхідно враховувати за організації робіт, що мають характер продажу, як діяльність, що сприяє продажу [4, с. 4].

Термінологія маркетингу, відповідно, розвивається разом із наукою і досі поповнюється новими термінами. Так як маркетинг, як наука виник у Сполучених Штатах Америки, явища, які виділяють в процесі розвитку даної науки, отримують назви англійською мовою, тобто терміни галузі маркетингу утворюються переважно на основі мовного фонду англійської мови. До того ж, останнім часом спостерігається тенденція **інтернаціоналізації нових термінів**. По-перше, це відбувається через важливість англійської мови у всьому світі і набуття нею статусу інтернаціональної, а по-друге, інтернаціональність термінів полегшує спілкування вчених і фахівців з різних країн.

Так, термін "*slogan*", "*слоган*" у значенні "*рекламне оголошення, рекламний лозунг*" увійшов у французьку, іспанську, італійську, німецьку, українську, російську та інші мови, так само, як і терміни "*brand*", "*merchandising*", "*label*" тощо [5].

Не оминуло поповнення "англіцизмами" і термінологію української мови. Запозичені з англійської мови терміни з маркетингу проникають в українську мову двома шляхами.

Перший – це **пофонемне відтворення оригіналу**, тобто створенням фонемної копії-запозичення. Так, в українській мові набули широкого використання терміни "бренд", "салоган", "тренд сетер", "брейнсотрмінг", "копірайтер", "маркетинг", "мерчандайзинг", "паттернінг", "піар", "промоушн", "дистрибуція" [5]. Даний процес передачі термінів при перекладі називається **транскодуванням** (транскрибуванням або транслітерацією).

Другий спосіб – це підстановка власних морфем, яких вимагає оригінал, тобто **створення морфемної копії** або **кальки**, наприклад: "direct marketing" – "прямий маркетинг", "direct response advertising" – "реклама прямої відповіді", "end user" – "кінцевий користувач" [6]. Як і терміни, передані при перекладі способом транскодування, кальковані терміни компактні та однозначні, але більшість таких термінів, як і терміни запозичені фонетичним способом, не передають змісту терміна.

Деякі із запозичених термінів ще зовсім не засвоїлися в українській мові і звучать дуже чужорідно: "трендсеттер" (від англ. "trendsetter" – "законодавець мод"), "байинг" (від англ. "buying" – "закупівля"), "копірайтинг" (від англ. "copywriting" – "написання рекламних текстів"), "брендинг" (від англ. "branding" – "високоєфективна технологія завоювання й утримання споживача") тощо [5; 6].

Інші, навпаки, поповнили українські тлумачні словники, ставши "своїми", і навіть не потребують додаткового роз'яснення змісту для не фахівців: "сервіс" (від англ. "service" – "служба", "обслуговування"), "бартер" (від англ. "barter" – "товарообмін"), "логотип" (від англ. "logotype" – "фірмовий" або "товарний знак") тощо [5].

Слід також зазначити, що запозичення іншомовного слова має певні обмеження – так, якщо слово багатозначне, то при запозиченні воно може вживатися тільки в одному або двох значеннях [2, с. 123]. Наприклад, запозичений термін "бренд", увійшовши в українську мову у формі фонетичного запозичення, перейняв тільки одне з багатьох значень оригінального терміна – "розрекламована торгова марка певного товару", "фабрична марка" так само як і термін "лейбл", який окрім запозиченого значення "товарна етикетка з фірмовим знаком", в мові оригіналу має ще декілька значень, серед яких "фірмова марка", "ярлик", "тавро", "категорія" (у значенні характеристики людей тощо)" та ін. [6].

Існує два погляди на таке "заселення" іншомовних термінів в українську мову. З одного боку, завдяки запозиченню іншомовних слів та термінів відбувається **збагачення** української мови, а мова спілкування фахівців стає інтернаціональнішою, але, з іншого боку, **витісняються власні елементи мови**, які замінюються на слова із подібним значенням як, наприклад, англійське "салоган" майже витіснило питоме українське слово "гасло" [3, с. 8; 1, с. 14].

Іноді запозичення іншомовних термінів в українську мову є неминучим. Причинами такого явища є потреба у поповненні, а то й у створенні лексико-семантичної групи, відсутньої або недостатньої в певний історичний момент у мові; вищий ступінь термінологічної визначеності запозиченого слова порівняно з наявним у мові-реципієнті відповідником; потреба у семантичному обмеженні питомого слова, усунення його багатозначності; компактність та однозначність запозиченого терміна, його дериваційна продуктивність [1].

Перекладач не створює нових термінів, але від нього може залежати чи залишиться іншомовний термін в мові перекладу у своєму оригінальному вигляді (у формі фонетичного запозичення), у вигляді калькованого терміна або взагалі заміниться відповідником мови перекладу.

Ще однією особливістю функціонування термінів з маркетингу в українській мові є **синонімія**, або **дублетність**, термінів. Дублетність термінів притаманна здебільшого "молодим" термінам, коли до одного поняття приходять різні дослідники і, відповідно, присвоюють даному поняттю різну номінацію. І якщо така причина дублетності терміна є характерною для мови, в якій він виник, то в мові перекладу дублети термінів можуть виникати в процесі переносу його з мови оригіналу, на що впливають уподобання, досвід та

знання рідної мови перекладача та, відповідно, спосіб перенесення ним терміна в мову перекладу (відповідник мови перекладу, калькування, транскодування).

Зазвичай, у мові перекладу термін, якщо має, то не більше двох-трьох термінів-дублетів. Але трапляються випадки, коли термін має більше дублетних відповідників, наприклад: *"productivity of advertising"* перекладається як *"дієвість реклами"*, *"ефективність реклами"*, *"ефект реклами"*, *"результативність реклами"*, *"рекламний ефект"*. Таку кількість дублетів, або синонімів, можна пояснити тим, що в мові оригіналу даний термін також має безліч дублетів: *"advertising performance"*, *"advertising effect"*, *"advertising effectiveness"*, *"advertising efficiency"* [5; 6].

Звісно, постає питання який з варіантів перекладу терміна є найточнішим. Деякі дублети в мові перекладу є **тотожними** (*"advertising objective"* – *"ціль реклами"*, *"рекламна ціль"*; *"advertising method"* – *"метод реклами"*, *"рекламний метод"*; *"sales management"* – *"управління збутом"*, *"управління продажами"*) [5], і з часом у мові повинно залишитися лише одне стійке термінологічне словосполучення, яке буде єдиним відповідником терміна-оригіналу.

Іноді варіанти перекладу терміна семантично трохи відрізняються (*"audience"* – *"аудиторія"*, *"слухачі"*, *"публіка"*; *"counterfeiting"* – *"контрафакція"*, *"підробка"*; *"premium pricing"* – *"преміальне ціноутворення"*, *"стратегія високих цін"*; *"sales literature"* – *"рекламна література"*, *"рекламні матеріали"*; *"word-of-mouth advertising"* – *"усна реклама"*, *"реклама з вуст в уста"*) [5]. Щоб виділити найточніший варіант перекладу слід з'ясувати значення терміна в мові оригіналу, використовуючи тлумачні галузеві словники та контекст.

Іноді терміни-дублети конкурують за стислістю, на яку впливає спосіб перекладу терміна: *"direct selling"* – *"прямий продаж"*, *"продаж без посередників"*; *"differential marketing"* – *"диференційований маркетинг"*, тощо [5;6].

Під визначенням терміна розуміється, в першу чергу, однозначність, тож згодом у кожного терміна повинен залишитися лише один еквівалент у мові перекладу, і у такому вигляді він увійде до всіх словників та буде вживаний усіма фахівцями даної галузі.

Отже, беручи до уваги актуальність даної роботи можна зробити висновок, що дослідження функціонування термінів з маркетингу в українській мові має широкі перспективи розвитку, адже на відміну від терміносистем різних галузей економічної сфери в англійській мові, які, не дивлячись на те, що й досі періодично оновлюються новими термінами, все ж таки вважаються сформованими, аналогічні терміносистеми української мови ще перебувають на стадії становлення, бо економічна термінологія української мови зазнала підйом та процес активного розширення лише на початку 90-х років ХХ ст. Нові терміносистеми ринкової економіки української мови формуються в основному за рахунок англійських термінологічних одиниць, які є оригінальними в даній сфері науки, завдяки цьому створюється єдиний термінологічний простір для англійської та української мов з уніфікованим термінологічним апаратом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белодед И. К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / И. К. Белодед. – Харьков : Вища школа, 1980. – 208 с.
2. Верба Л. Г. Грамматика современного английского языка / Л. Г. Верба, Г. В. Верба. – Киев : "Логос", 2001. – 386 с.
3. Володина М. Н. Национальное и интернациональное в процессе терминологической номинации / М. Н. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 112 с.
4. Павленко А. Ф. Маркетинг : [підручник] / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак. – К.: КНЕУ, 2003. – 246 с.
5. Marketing dictionary [Електронний ресурс] / Monash University. – © 2017. – Режим доступу до словника : <http://www.buseco.monash.edu.au/mkt/dictionary/>
6. The International Dictionary of Marketing: over 1,000 Professional Terms and Techniques [Електронний ресурс] / Daniel Yadin. – © 2012. – Режим доступу до словника : <http://www.slideshare.net/hrsivaraman/marketing-dictionary-6799065> .

Kateryna Sheremeta

THE PECULIARITIES OF ENGLISH MARKETING TERMS FUNCTIONING
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The proposed article is devoted to the research of the peculiarities of English marketing terms functioning in the Ukrainian language. All terms of marketing form a certain system, within which they interact with each other and the system as a whole. Special attention is paid to the imagery of marketing terminology, which is the result of creating terms on the basis of metaphorical transfer of meanings, and the lack of natural selection of one of the variants of the designation of a certain phenomenon, of course, complicates the work of translators in this branch of science. The article mentions that the terminology of marketing in the Ukrainian language draws attention to the amount of borrowed vocabulary due to a number of causes of linguistic and non-linguistic characters. Mainly, this phenomenon is associated with the development of science of marketing in Ukraine, based on the experience of foreign colleagues and the lack, almost complete absence, in the Ukrainian language of its own terminology on marketing. The article deals with the borrowing of terms from the English language presented in two forms: graphic borrowing and morphemic copy of the term. Borrowing contributes to the internationalization of vocabulary, which, in opinion of the cooperation of domestic experts with foreign specialists, plays a positive role, but, on the other hand, enriches the language with the forms and structures that are not characteristic of it, violates the system of the Ukrainian language, replaces its own word-formation elements. Despite such broadening of views, terminology of marketing continues to be actively replenished with English-language borrowings, and borrowed terms are gradually mastered in our language being assimilated. The necessity of further study of the marketing terms as for the dynamic development of marketing in Ukraine is proved.

Key words: term, terminology, marketing, translation.

Екатерина Шеремета

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ МАРКЕТИНГА В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Предлагаемая статья посвящается изучению особенностей функционирования английских терминов по маркетингу в украинском языке. Установлено, что все термины маркетинга образуют определенную систему, в рамках которой они взаимодействуют друг с другом и системой в целом. Отдельно в статье освещается образность терминологии маркетинга, которая является результатом создания терминов на основе метафорического переноса значений, то есть отсутствие естественного отбора одного из вариантов обозначения определенного явления, и, конечно, значительно усложняет работу переводчиков текстов данной области науки. В связи с тем в статье идет речь о том, что терминология маркетинга в украинском языке обращает на себя внимание количеством заимствованной лексики, что обусловлено рядом причин лингвистического и нелингвистического характера. Главным образом, данное явление связано с развитием маркетинга в Украине, основанном на опыте зарубежных коллег и нехваткой или почти полным отсутствием в украинском языке собственной терминологии маркетинга. В статье рассматриваются заимствования терминов из английского языка, представленные в двух формах: графического заимствования и морфемной копии термина. Заимствования способствуют интернационализации лексики, учитывая сотрудничество отечественных и зарубежных специалистов, играя тем самым положительную роль, но, с другой стороны, насыщают язык несвойственными ей формами и конструкциями, нарушают систему украинского языка, вытесняют ее собственные словообразовательные элементы. Несмотря на такую разветвленность взглядов, терминология маркетинга продолжает активно пополняться англоязычными заимствованиями, а заимствованные термины постепенно осваиваются в украинском языке, ассимилируются. В статье доказывается необходимость дальнейшего изучения терминов сферы маркетинга, учитывая динамичное развитие маркетинга в Украине.

Ключевые слова: термин, терминосистема, маркетинг, перевод.

Розділ II

ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ ТА СИНТАКСИСУ

УДК 811.111'367.625.41

Oksana Vasylenko,
Myroslava Yaroshenko
(Kyiv)

FUNCTIONS OF THE INFINITIVE IN THE SENTENCE

Стаття присвячується необхідності відстеження змін у функціонуванні інфінітива англійської мови на сучасному етапі. Упродовж вивчення англійської мови необхідно враховувати всі процеси, які у ній відбуваються, та коригувати мовлення тих, хто вивчає мову, залежно від актуальності тих чи тих конструкцій. Інфінітив та інфінітивні підрядні речення широко використовуються для повідомлення про бажання, наміри, зусилля, сприйняття станів та різні інші загальні дії.

Функції інфінітива вивчали І. Герасименко, Е. Хоменко, І. Корунець, В. Каушанська, але вони наводять приклади з художньої літератури і не враховують частотність уживання та переважання одних функцій над іншими. Автори цієї статті вивчали функції інфінітива в статтях газети "The Guardian", в якій 178 речень містять інфінітив чи інфінітивні конструкції. У сучасній англійській мові інфінітив зберігає подвійну природу, а саме іменникову та дієслівну. Таким чином, існує широкий спектр функцій інфінітива, таких, як підмет, присудок, частина складеного дієслівного присудка, додатка, означення, обставини (умови, мети, способу дії, допусту, причини, міри й ступеня дії) та вставного слова. Проте, дослідження показує, що використання інфінітива в функціях обставини способу дії, обставини умови та вставного слова не знайдено. З найвищою частотою інфінітив використовується в його функції складеного присудка (з дієсловами, що позначають початок, тривалість або кінець дії, з модальними дієсловами, модальними виразами та дієсловами, що виражають модальність), з нижчою – функцією додатка, обставини мети та обставини причини. Найменша частота використання інфінітива спостерігається в функціях підмета, обставини мети та обставини причини. Отже, предикативна функція інфінітива переважає над іншими. Функції підмета та обставини зведені до мінімуму.

Ключові слова: інфінітив, синтаксична функція, підмет, присудок, додаток, означення, обставина, вставне слово.

In the human consciousness 'infinitive' is associated with the simple or dictionary form of a verb. In "Oxford dictionary" we can find the definition: infinitive is "the basic form of a verb, without an inflection binding it to a particular subject or tense" [14]. The origin of the term is Latin "infinitives" (from "infinitus"). In Late Middle English it was used as an adjective.

The infinitive was evolved from the verbal noun. The noun was verbalized but preserved some of its nominal properties. In Modern English the infinitive retains a double nature, nominal and verbal [1, p. 185]. It causes a wide range of functions of the infinitive, such as a subject, a predicative, a part of a compound verbal predicate, an object, an attribute, an adverbial modifier and parenthesis.

The possible functions of infinitive are sufficiently studied in different grammar and scientific works. In the national linguistics functioning of the infinitive was investigated by

I. Gerasymenko, E. Khomenko, I. Korunets, V. Kaushanska ets. However, question of predominance of one function above other, disappearing of infinitive in a certain function from speech was not widely illustrated in the advanced studies. It predetermines actuality of this work.

The practical significance of the problem is disclosed in the need to take into account the processes taking place in modern English for improving the quality of teaching English among non-native speakers.

The **aim** of the work is to light up the processes of change of correlation or loss of functions of the infinitive in Modern English. **Tasks** of this work are: 1) to find and analyze sentences with an infinitive and infinitive constructions in texts; 2) to define the syntactic function of selected units; 3) to do the analysis of frequency of the use these constructions in a certain function; 4) to analyze patterns of the use of infinitive in certain functions in modern English.

We have made an attempt to investigate the functions of the infinitive at the modern stage of development of the English language on the material of the column “A letter to...” of the newspaper “The Guardian”. We have recognized this column as one that reflects the peculiarities of the speech of the local inhabitants of Great Britain, because it contains letters from ordinary people without special philological or journalist education.

We processed 12 articles of the newspaper “The Guardian” where 178 sentences contained infinitives or infinitive constructions. Infinitives were presented in different syntactic functions but with varying frequency of use.

In 57, 87% of sentences the infinitive is used in its predicative function. In 3,93% of examples it is applied with verbs denoting the beginning, duration or end of an action (7 cases): *I was because of one of those plays that you took our relationship into a forbidden realm and our lives began **to mirror** the characters in which we had become so absorbed* [10]; *But we have continued **to argue*** [8]; *You blamed my illness at the time, but that was when I began **to give in** to you* [4]; *I had just made the assumption that you were continuing **to ignore** me, as you always did when I was a child* [3]. In 53,93% – with modal verbs, modal expressions, and verbs expressing modality (96 cases): *I guess this must **have become** frustrating as, yes, I have seen your latest attempt on social media to provoke a reaction* [2]; *Perhaps I can **empathise** with all that pain you must **have felt**, to have left us in the way that you did* [3]; *In your mind you were a kind person, who should **be shown** gratitude for not punching me in the face* [7]; *I can **take** you there now* [12]; *You would **go on** to live in a care home for five years* [9]; *After I had paid, I could not **find** my daughter in the shop*[13]; *I asked the staff if they could **look** in the storeroom, but she was not there* [13]. The infinitive, which helps in the expression of modality, is used without particle *to* (sometimes known as the bare or zero infinitive). Also we can note that the form in this function is used as part of compound verbal predicate, not as a predicative.

The infinitive as a subject is used in 2, 25% of examples (4 cases of use): *My sister looked so calm, it was hard **to understand** that she could be brain dead and I didn't believe she would never regain consciousness* [12]; *Mum and Dad were uneducated, unlike you and I, so it wasn't hard for you **to make** them feel insignificant* [3]; *It was OK **to cry**, and **to let** the tears come – but at that moment we were interrupted by the world's most insensitive nurse, ruining what was obviously a special, private moment* [6]; *Although I couldn't understand it, **to have attracted** your attention was flattering and intoxicating* [10]. Sentences with an infinitive in this function are based on two structural schemes – with use of the infinitive at the end of the sentence (3 examples) or at the beginning (1 example).

21,34% of infinitives in researched texts were found in function of an object (38 cases): *I finally decided **to try to talk** to you about this* [5]; *I was grateful **to be** in your presence, but the person I knew was no longer there* [9]; *You helped me **pick out** some tops and I went into the changing room* [11]; *I could tell no one about what had happened and I was forced **to dodge** the rumours that quickly spread* [4]; *When I was a child, if I became upset, you'd tell me **not to cry**, because it upset you so much* [6]. In the function of the object, the infinitive is often used without a particle *to*, because of combining with verbs that require a dependent noun (to hear, to see, to feel,

to let, to make, to bid etc.): *I thought if I could make you **understand** how much time I spend doing it...* [12].

In function of an attribute the form is used in 1,12% of cases (in 2 sentences): *But stuff still seemed **to pile up** and you weren't a fan of rotas* [8]; *I let them drift away; it seemed the right thing **to do*** [4].

We found the infinitive in its function of adverbial modifier 33 times: 28 – as an adverbial modifier of purpose (15,73%); 5 – as an adverbial modifier of result (2,81%). As an adverbial modifier of purpose it is used in the following sentences: *My parents thought of you, but you never wrote to them **to apologise*** [12]; *You made numerous efforts trying to bond with me – taking me **to see** the Lion King, taking us on holiday to France and teaching me simple things, such as how to play catch* [9]; *We were told by the doctors **to be prepared** for the worst* [9]. As an adverbial modifier of result we can find it in such examples: *I felt as if a massive black cloud had covered our world and it took years **to go** away* [12]; *Sorry for every dirty look I ever gave you when I was an ungrateful or embarrassed adolescent (well into my 20s), still young enough and daft enough **to take** you for granted* [6].

Consequently, we found 178 examples of the use of the infinitive in samples of epistolary style in texts of the newspaper “The Guardian”. In 57,87% of the sentences this form is used in its predicative function: 3,93% – with verbs denoting the beginning, duration, or end of an action (7 cases); 53,93% – with modal verbs, modal expressions, and verbs expressing modality (96 cases). The infinitive as a subject is used in 2,25% of examples (4 cases of use). 21,34% of infinitives in researched texts were found in function of an object (38 cases). In function of an attribute the form is used in 1,12% of cases (in 2 sentences). We found the infinitive in its function of an adverbial modifier 33 times: 28 – as an adverbial modifier of purpose (15,73%); 5 – as an adverbial modifier of result (2,81%). During the researching we have not found examples of use the infinitive in functions of adverbial modifier of manner, of attendant circumstances and parenthesis.

During the researching we have not found examples of the use of the infinitive in functions of adverbial modifier of manner, of attendant circumstances and parenthesis.

With the highest frequency the infinitive is used in its predicative function, with a lower – in function of an object and adverbial modifier. The lowest frequency of use of the infinitive is observed in functions of a subject and an attribute. So we can note that its predicative function prevails over others. The functions of a subject and an attribute are minimized in use.

We haven't found the cases of use the infinitive in function of adverbial modifier of manner, of attendant circumstances and parenthesis, so we can ascertain that these functions in Modern English are rarely used or lost at all.

The prospect of further research is seen in the study of the use of infinitive functions in texts of other styles and types, in oral speech of the English-speaking population in different countries.

REFERENCES

1. Грамматика английского языка: пособие для студ. пед. ин-тов и ун-тов. Ч. 1. Морфология ; Ч. 2. Синтаксис / В. Л. Каушанская [и др.]. – 7-е изд. – Москва : [б. и.], 2006. – 319 с.
2. A letter to ... my brother, the bully: next time you need me, I won't be there. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/aug/26/a-letter-to-my-brother-the-bully-next-time-you-need-me-i-wont-be-there>
3. A letter to ... My brother, who was dead for 13 years without me realising. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/aug/05/a-letter-to-my-brother-dead-13-years-without-me-realising>
4. A letter to ... my extra-clingy, overprotective mother. – The Guardian. – 2017 – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/09/a-letter-to-my-extra-clingy-overprotective-mother>
5. A letter to ... My fake, devious sister, who twists my words. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/30/a-letter-to-my-fake-devious-sister-who-twists-my-words>

6. A letter to ... My mother, who is terminally ill. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/jul/29/a-letter-to-my-mother-who-is-terminally-ill>
7. A letter to ... my older brother, who tormented me throughout our childhood. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/23/older-brother-tormented-childhood-letter-always-wanted-write>
8. A letter to ... my partner – here we are again, arguing about the housework. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/16/a-letter-to-my-partner-here-we-are-again-arguing-about-the-housework>
9. A letter to ... my stepfather, who finally showed me what it meant to have a dad. – The Guardian. – 2017 – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/oct/21/a-letter-to-my-stepfather-who-finally-showed-me-what-it-meant-to-have-a-dad>
10. A letter to ... my teacher, with whom I had an affair. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/oct/14/a-letter-to-my-teacher-with-whom-i-had-an-affair>
11. A letter to ... the kind stranger who shared her grief with me. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/aug/12/a-letter-to-the-kind-stranger-who-shared-her-grief-with-me>
12. A letter to ... the man who caused my sister's death . – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/oct/28/a-letter-to-the-man-who-caused-my-sisters-death>
13. A letter to ... the woman who found my daughter. – The Guardian. – 2017. – Access: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2017/sep/02/a-letter-to-the-woman-who-found-my-daughter>
14. Oxford Dictionary of English (3 ed.). – Oxford University Press. – 2015.

Oksana Vasylenko,
Myroslava Yaroshenko

FUNCTIONS OF THE INFINITIVE IN THE SENTENCE

The article is concerned with the need to observe changes in the functioning of the infinitive in English language at the present stage of its development. While teaching students, we should take into account all the processes that occur in it and correct the students' speech, depending on the relevance of those or other constructions. The infinitive and infinitive clauses are widely used to report desires, intentions, efforts, perceptual states and various other general actions.

The functions of the infinitive were studied by I. Gerasymenko, E. Khomenko, I. Korunets, V. Kaushanska, but they give examples from fiction and they didn't study the frequency of occurrence and predominance of these functions. The authors of this article studied the functions of the infinitive in the articles of the newspaper "The Guardian" where 178 sentences contained infinitives or infinitive constructions. In Modern English the infinitive retains a double nature, nominal and verbal. Thus there is a wide range of functions of the infinitive, such as a subject, a predicative, a part of a compound verbal predicate, an object, an attribute, an adverbial modifier and parenthesis. However, the research suggests that the use of the infinitive in functions of adverbial modifier of manner, adverbial modifier of attendant circumstances and parenthesis has not been found. With the highest frequency the infinitive is used in its predicative function (with verbs denoting the beginning, duration, or end of an action; with modal verbs, modal expressions, and verbs expressing modality), with a lower – in function of an object, adverbial modifier of purpose and adverbial modifier of result. The lowest frequency of the use of the infinitive is observed in functions of a subject and an attribute. So, the predicative function of the infinitive prevails over others. The functions of a subject and an attribute are minimized in use.

Key words: infinitive, syntactic function, subject, predicative, object, attribute, adverbial modifier, parenthesis.

ФУНКЦИИ ИНФИНИТИВА В ПРЕДЛОЖЕНИИ

Статья посвящена необходимости наблюдать изменения функционирования инфинитива на английском языке на современном этапе его развития. Обучая студентов, мы должны учитывать все процессы, происходящие в нем, и исправлять речь учащихся в зависимости от актуальности тех или иных конструкций. Инфинитив и инфинитивные предложения широко используются, чтобы сообщать о желаниях, намерениях, усилиях, состояниях восприятия и различных других общих действиях.

Функции инфинитива изучали И. Герасименко, Е. Хоменко, И. Корунец, В. Каушанская, но они дают примеры из художественной литературы и не изучали частотность употребления и преобладание этих функций. Авторы этой статьи изучали функции инфинитива в статьях газеты "The Guardian", в которых 178 предложений содержат инфинитив или инфинитивными конструкции. В современном английском языке инфинитив сохраняет двойственную природу, именную и глагольную. Таким образом, существует широкий спектр функций инфинитива, как подлежащее, сказуемое, часть сложного глагольного сказуемого, приложения, определения, обстоятельства и вставного слова. Однако, исследование показывает, что использование инфинитива в функциях обстоятельства образа действия, обстоятельства условия и вставного слова не найдено. С высокой частотой инфинитив используется в его функции сложного сказуемого (с глаголами, обозначающими начало, продолжительность или конец действия, с модальными глаголами, модальными выражениями и глаголами, выражающими модальность), с ещё меньшей частотностью – функцией приложения, обстоятельства цели и обстоятельства причины. Наименьшая частота использования инфинитива наблюдается в функциях подлежащего, обстоятельства цели и обстоятельства причины. Итак, предикативная функция инфинитива преобладает над другими. Функции подлежащего и обстоятельства сведены к минимуму.

Ключевые слова: инфинитив, синтаксическая функция, подлежащее, сказуемое, дополнение, определение, обстоятельство, вводное слово.

УДК 811. 161

Светлана Короткова
(Днепр)**ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАРЕЧИЙ
МЕРЫ И СТЕПЕНИ КАК СЛОВ-ГРАДУАТОРОВ
В СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ**

Мета статті – розглянути поняття градуальності в сучасній лінгвістиці. Розглядається градуальність квантитативних та кваліфікативних прислівників, що функціонують у спеціальних текстах. Для аналізу сполучуваності були вибрані прислівники міри та ступеня, в семантиці яких відображається той чи той ступінь його інтенсивності. У семантиці прислівників міри та ступеня синтезовані характеристики якісних та кількісних ознак, а також ступені їх вияву. При аналізі прислівників-грудуаторів ми враховували, що в композиційному плані градуальність є триступеневою структурою: вона має центральний член та два протичлени – менше норми та більше норми. У статті встановлюється набір та лексичне заповнення прислівників у спеціальних текстах. Здійснюється огляд кваліфікативних та квантитативних прислівників. Адвербіальна лексика, вилучена з текстів навчально-наукової та виробничо-технічної сфер,

розподіляється залежно від ключового змісту, що виражає кожна лексема. Зіставляється частотність прислівників у текстах різного профілю. Виявлено, що градуальність у спеціальних текстах має триступеневу структуру – норма, менше норми та більше норми.

Результати дослідження: в процесі дослідження було встановлено, що прислівники міри та ступеня входять у групу квантитативних прислівників, найбільш частотні та в сукупності являють значну частину всіх прислівників сфери фахової комунікації. Аналіз лексичної сполучуваності прислівників ознаки продемонстрував, що категорія градуальності у фахових текстах активно означається за допомогою прислівникових інтенсифікаторів (очень, весьма, сильно, немного та ін.) та квантифікаторів (полностью, много, мало, часто, редко та ін.).

Ключові слова: прислівник, градуальність, інтенсифікація, спеціальний текст, кваліфікативні та квантитативні прислівники, шкала градації, синтагматика.

Для текстового аналізу сочетаемости нами вибрані наречия меры и степени, в семантике которых отражается та или иная степень проявления признака, степень его интенсивности. Они входят в группу квантитативных наречий, являются наиболее частотными и в совокупности представляют значительную часть всех наречий сферы специальной коммуникации.

Ученые отмечают, что упорядочение объектов действительности и их признаков в соответствии с некоторой шкалой является одной из важных мыслительных операций, сопровождающих процесс научного и обыденного познания человеком окружающего мира. В современных исследованиях для обозначения процедуры установления степени проявления признака используется введенный Э. Сепиром [7, с. 43] термин *градуирование*. Результаты градуирования как ментальной процедуры «получают в языке свое лексическое и грамматическое отражение: например, все слова, поддающиеся количественному определению, и слова, к которым применимы понятия количества; грамматические формы со значением меры и степени проявления признака» [7].

Семантическая категория, суть которой заключается в отражении способности качественного признака выступать в данном носителе в той или иной степени проявления относительно другого носителя или нормы этого признака, а также находится в состоянии перехода от одной степени проявления к другой [3, с. 20], обозначается термином *градуальность*.

Слова, передающие градуальное значение (меры, степени, величины признака, процесса, явления, предмета), были объектом изучения многих исследователей, начиная с Аристотеля и по настоящее время. Значительный вклад в развитие теории градуальности внесли работы С. М. Колесниковой, в которых представлен обзор лингвистических трудов, посвященных лингвистическому описанию градуальности в современном языкознании [4, с. 33–44], выработаны основные положения и обоснован терминологический аппарат, описывающие градуальность как функционально-семантическую категорию. Специфика градуальности заключается в особой, «мерительной», градуальной функции, которая реализует в языке коммуникативную цель выражения (самой) высокой / (самой) низкой степени признака разнообразных объектов действительности [4, с. 34–35]. «Цели градуальности, – отмечает исследователь, – относятся к собственно человеческим категориям. Они [цели] представляют практический и интеллектуальный мир человека, его деятельность, мироощущение; определяют большую или меньшую степень проявления отношения к разного рода объектам на шкале градации» [4, с. 35].

К средствам выражения градуального значения в языке наряду с другими относятся наречия меры и степени, активно функционирующие, как мы уже отметили, в специальных текстах и способные наиболее ярко выражать градуальное значение. Наречия – показатели градуальности признака относятся к разрядам кваліфікативних и квантитативних наречий, выполняющих в сочетании с полнозначным словом функцию указания на степень величины, интенсивности или количества.

Ученые отмечают, что в семантике наречий меры и степени синтезированы характеристики качественных и количественных признаков, а также степени интенсивности их проявления [2, 5]. По мнению Е. М. Вольф, «характеристики качеств чаще всего бывают связаны с интенсификацией» [1, с. 57]. «Признак может быть и количественно неоднородным, то есть проявляться в разной мере, выражать разную степень качественной количественности. В мере, выражаясь отвлеченно, соединяются количество и качество (Гегель Г., 1975). Количественная характеристика показывает объем понятия, дает его количественное определение. Различное проявление количества признака связано, с одной стороны, с логической категорией степени качества, с другой – с более общей и широкой категорией интенсивности, обнимающей все различия в количестве, величине, ценности, силе и т. д. (Балли Ш., 1955)» [3, с. 42]. Совершенно закономерно, что градуальность как функционально-семантическая категория связана с другими категориями, обладающими с ней общими признаками. С. М. Колесникова отмечает, что «особенно тесными и очень сложными оказываются отношения градуальности с категориями модальности, оценки, интенсивности, количественности и др., так как они отражают разные стороны понятий в лингвистике» [3, с. 156].

В научной литературе слова, с помощью которых обозначается степень свойства или состояния, интенсивность действия или процесса и т. п., получили название *интенсификаторов*. К их числу «относятся слова со значением полной, большой и малой степени признака, ср.: *совсем, совершенно, целиком, очень, весьма, сильно, намного, гораздо, немного, с трудом, едва, чуть-чуть* и т. п.». Для обозначения слова, дающего количественную характеристику объекта или ситуации, о которых идет речь, применяется термин *квантификатор*. Эту группу составляют слова типа *полностью, целиком, много, мало, часто, редко, иногда, всегда, никогда* и др. Как видим, одни и те же наречия в зависимости от их контекстной семантики могут интерпретироваться и как интенсификаторы, и как квантификаторы (*полностью, целиком* и др.). Мы предлагаем называть слова обеих подгрупп *градуаторами*. В конкретных контекстах слова данных групп наделены широким кругом функций: градационной, модальной, эмфатической (выделительной) [6, с. 175].

При анализе наречий-градуаторов мы будем учитывать также, что в композиционном плане градуальность представляет собой трехступенчатую структуру: она имеет центральный член, представляющий норму, и два противочлена – меньше нормы и больше нормы. «На шкалах степень – интенсивность – количество есть три основных точки: малый полюс, норма и большой полюс. Эти точки делят каждую шкалу на следующие основные области: меньше нормы (ср. *немного, мало; еле, едва, чуть, слегка, слабо* и т.п.), норма (ср. *достаточно, довольно*), больше нормы (ср. *очень, предельно, крайне, совершенно* и др.)».

Анализ лексической сочетаемости наречий на материале синтагматики наречий – показателей градуальности признака показал, что категория градуальности в специальных текстах активно выражается с помощью наречных интенсификаторов (*очень, весьма, сильно, немного* и др.) и квантификаторов (*полностью, много, мало, часто, редко* и др.). Наречия-градуаторы шкалируют степень – интенсивность – количество проявления чего-л. по трем основным областям: меньше нормы (*немного, мало, слегка* и др.) – норма (*достаточно, обычно, нормально* и др.) – больше нормы (*очень, крайне, совершенно* и др.). В специальных текстах наречия со значением высокой степени признака значительно превышают по количественному составу наречия со значением нормальной и низкой степени признака, преобладавая в соотношении 23:11:12 соответственно.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного: на материале иберо-романских языков / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1978. – 199 с.
2. Высоцкая Т. Н. О метаязыке терминологического исследования. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 5. – С. 123 – 130.

3. Воротников Ю. Л. Функционально-грамматическая сфера градационности признака в современном русском языке [Текст] : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Русский язык» / Ю. Л. Воротников. – М., 1987. – 214 с.
4. Колесникова С. М. Градуальность: системные связи и отношения в русском языке : моногр. / С. М. Колесникова. – М. : МПГУ, 2012. – 294 с.
5. Короткова С. В. О синтагматических возможностях наречия в специальном тексте. – Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. – Вип.. 23 (2). – Т. 20. – 2017. – С. 61 – 67.
6. Никитина Л. Б. Градуирование, градуальность, градуированность: к проблеме упорядочивания терминологического и понятийного аппарата лингвистических исследований [Электронный ресурс] / Л. Б. Никитина. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Philologia/3_149880.doc.htm (Дата вхождения 3.09.2015).
7. Сэпир Э. Градуирование / Э. Сэпир // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – С. 43–78.

Svitlana Korotkova

THE PECULIARITIES OF EXTENT AND DEGREE ADVERBS AS WORDS-GRADUATORS IN SPECIAL TEXTS

The purpose of the article: to investigate the notion of graduality in modern Linguistics concerning adverbs functioning in special texts. The adverbs of extent and degree were chosen to analyze the co-occurrence. The semantics of the chosen adverbs reflects some degree of the characteristic exposure, the degree of its intensity. The semantics of extent and degree adverbs synthesizes the characteristics of qualitative and quantitative features as well as the degree of their exposure. Analyzing adverbs-graduator we took into account the fact that the composition of graduality is manifested in its trial structure: it has a central member, which represents the norm, and two oppositions – less than the norm and more than the norm. It provides the review of quantitative and qualitative adverbs. The adverbial vocabulary is taken from educational, scientific and technological texts. The lexemes are divided into the group according the key meaning. The article also supplies the comparison of separate groups adverbs rate in the texts of different types.

The results of the investigation: In the process of investigation we draw a conclusion that the adverbs of extent and degree enter the group of quantitative adverbs. The adverbs of extent and degree are the most frequent in the sphere of special communication. It is also found out that the graduality in special texts has a trial structure – norm, less than the norm, more than the norm. The analysis of adverbs collocation on the material of adverbs-graduator syntagmatics showed that the category of graduality in special texts is actively expressed with the help of adverbial intensifiers (*очень, весьма, сильно, немного* and others) and quantifiers (*полностью, много, мало, часто, редко* and others).

Key words: adverb, graduality, intensification, special text, quantitative adverbs, qualitative adverbs, scale of gradation, syntagmatics.

Светлана Короткова

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАРЕЧИЙ МЕРЫ И СТЕПЕНИ КАК СЛОВ-ГРАДУАТОРОВ В СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ

Цель статьи: рассмотреть понятие градуальности в современной лингвистике, функционирующих в специальных текстах. Для анализа сочетаемости были выбраны наречия меры и степени, в семантике которых отражается та или иная степень проявления признака, степень его интенсивности. В семантике наречий меры и степени синтезированы характеристики качественных и количественных признаков, а также степени их проявления. При анализе наречий-градуаторов мы учитывали, что в композиционном плане градуальность представляет собой трехступенчатую структуру: она имеет центральный член, представляющий норму, и два противочлена – меньше нормы и больше нормы. Устанавливается набор и лексическое наполнение наречий в специальных текстах, осуществляется обзор квантитативных и квалификативных наречий. Адвербиальная лексика,

отобранная из текстов учебно-научной и производственно-технической сфер, распределяется в зависимости от выражаемого каждой лексемой ключевого смысла. Сопоставляется частотность наречий в текстах различного профиля.

Результаты исследования: В процессе исследования было установлено, что наречия меры и степени входят в группу количественных наречий, являются наиболее частотными и в совокупности представляют значительную часть всех наречий сферы специальной коммуникации. Выявлено, что градуальность в специальных текстах имеет трехступенчатую структуру – норма, меньше нормы и больше нормы. Анализ лексической сочетаемости наречий на материале синтагматики наречий – показателей градуальности признака показал, что категория градуальности в специальных текстах активно выражается с помощью наречных интенсификаторов (*очень, весьма, сильно, немного* и др.) и квантификаторов (*полностью, много, мало, часто, редко* и др.).

Ключевые слова: наречие, градуальность, интенсификация, специальный текст, наречия меры и степени, квалификативные и количественные наречия, шкала градации, синтагматика.

УДК 81-114

Марія Шведова
(Київ)

ДИНАМІКА ВЖИВАННЯ ВАРІАТИВНИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ-НАЗВ НЕІСТОТ У ЗНАХІДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ В ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТАХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ХІХ-ХХІ СТ.

У статті досліджується територіальна варіативність уживання двох форм іменників-назв неістот чоловічого роду в знахідному відмінку однини в українській мові. Варіативність виявляється у виборі між формами, які збігаються з називним відмінком, і формами, які збігаються з родовим відмінком (подібними до форм іменників, що називають істот). Ступінь цього варіювання різний у художніх текстах, створених у різних регіонах України. Дослідження базується на Генеральному регіонально анотованому корпусі української мови (ГРАК) загальним обсягом 190 млн слововживань за останні два століття. Територіальна варіативність літературної української мови значною мірою залежить від різниці між діалектами; зокрема, в ХІХ ст. на території Галичини і Буковини сформувались регіональні субнорми літературної української мови, які, незважаючи на конвергенцію з київською нормою в ХХ ст., зберігають багато своїх особливостей і пізніше. Форми, які збігаються з родовим відмінком, відсутні в діалектах Галичини і Буковини (вони більше характерні для Наддніпрянщини). Відповідно, в літературних текстах, які були створені в цих регіонах до 1918 р., вони також практично відсутні; зростання їх частотності починається тільки після 1945 р. й інтеграції Західної України в УРСР. Первісно воно пов'язане з творчістю людей, які приїхали з інших регіонів, але згодом кількість таких форм зростає в мові людей, народжених у Галичині. В інших регіонах України частка варіативних форм знахідного відмінка збільшується в періоди активного розвитку літературної мови (1917-1933 рр. і після 1991 р.). Корпус, розмічений за регіонами, дає змогу швидко знаходити і порівнювати великі обсяги прикладів уживання слів та граматичних явищ у текстах різних регіонів і відкриває широкі перспективи подальших досліджень варіативності писемної мови на лексичному та граматичному рівнях.

Ключові слова: українська мова, граматики, словосполучення, знахідний відмінок, регіональна варіативність, корпус.

Лексична та граматична варіативність української літературної мови пов'язана зокрема з неоднорідністю її діалектної основи. З огляду на це І. Г. Матвієв у 1998 р. виділив варіанти української літературної мови і показав їх реалізацію на прикладі українських літературних текстів ХІХ-початку ХХ ст. [2]. Методи корпусної лінгвістики дозволяють продовжити і розширити ці дослідження, охопивши більший корпус текстів, зокрема сучасних.

В українській літературній мові іменники-назви неістот кількох лексико-семантичних груп (назви частин тіла, зброї, грошей тощо [3, 2017/1958-1969; 4, 2018]) у знахідному відм. мають варіативні форми: *схопити ніж/ножа, розкрити рот/рота, дістати орден/ордена*, тощо. Основою цієї варіативності є діалектна різниця: форма знахідного відм., яка збігається з формою родового, широко вживається в говорах середньої Наддніпряниці та Полісся і не вживається в говорах Галичини та Буковини (див. Атлас української мови: т. I, карта № 278, т. II, карта № 262).

Було проведено дослідження вживання назв частин тіла (*язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб*) у формі знахідного/родового відм. (типу *затулити рота*) і знахідного/називного (типу *затулити рот*) у художніх текстах ХІХ-ХХІ ст., порівняно частотність цих форм у текстах різних регіонів у різні періоди, показано динаміку розвитку варіативних форм знахідного відм. в художніх текстах.

Текстова база дослідження – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК – uas Corpus.org), загальний обсяг якого понад 190 млн словоформ. У корпусі представлені оригінальні українські тексти і переклади, всі тексти датовані роком написання оригіналу або українського перекладу (для перекладних творів), частка художніх текстів складає приблизно 60% корпусу (113 млн сл.). Особливістю корпусу ГРАК є регіональна анотація: кожному тексту приписано один або кілька регіонів (за місцем, де народився, вчився, жив тривалий час автор або перекладач), отже є можливість укладати регіональні підкорпуси текстів і порівнювати їх. В основу регіональної анотації покладено сучасний адміністративний поділ України.

Для дослідження вживання двох форм знахідного відмінка ми порівнювали результати пошуку в корпусі за двома запитами: 1) сполучення дієслова (перед яким немає частки *не*) або прийменника (*в, у, на, за, перед, над, під, по, через, крізь, попід, поза, повз*) з формами *язика, рота, носа, лоба, пальця, живота, хвоста, дзьоба*; 2) сполучення дієслова або прийменника (*в, у, на, за, перед, над, під, по, через, крізь, попід, поза, повз*) з формами *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб*.

У підкорпусі 1819-1917 рр., який має загальний обсяг 5,91 млн словоформ, було знайдено 238 прикладів форм знахідного/родового відм. і 621 приклад знахідного/називного.

1. Обидві форми знахідного відм. широко вживають письменники з Полтавщини і Наддніпряниці (Панас Мирний, Архип Тесленко, Володимир Самійленко, Олена Пчілка, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Старицький, Марко Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Володимир Винниченко, Адріан Кащенко, Микола Аркас). Приклади варіативної форми знахідного відм. в текстах цього регіону: *Чижик понюхав табаки, чхнув, приставив пальця до лоба, подумав хвилин з п'ять та й поліз у шафу з старими ділами (Панас Мирний, Хіба ревуть воли як ясла повні, 1875); [Михайло]. От каторжна! Я їй утну язика! (Михайло Старицький, Не судилось, 1881). ...А як довідаюсь, що скажеш ще кому, то з дозволу вельможного пана старости одріжу язика, ей-богу (Іван Карпенко-Карий, Бондарівна, 1884); Саїбів кінь розпустив хвоста по вітру, роздув ноздрі, насторочив вуха й покатав, як стріла (Іван Нечуй-Левицький, Скривджені й нескривджені, 1886); [Старшина] (грізно) Тобі давно вже пора замазати рота! (Марко Кропивницький, Де зерно, там і полова, 1888); – Людей – хмуриють лоба й думає прикажчик – Та чоловік з тридцять буде (Володимир Винниченко, Суд, 1903); Пишучи фельєтони, я ніколи не розмовляю голосно, щоб часом не вирвалося яке недозволене слово. Щоб краще цього досягти, я зав'язую рота хусткою (Володимир Самійленко, Як я перейшов од слова до думки, 1905); ...Вийняв хусточку, утирає*

лоба, мокрий-мокрый (Архип Тесленко, *Свій брат*, 1910); ...*Стріла пробила йому обидві щоки, пройшла крізь рота й зачепила язика* (Адріан Кащенко, *Борці за правду*, 1913).

2. Переважно форму знахідного/наз. відм. вживають письменники Чернігівщини та Слобожанщини (Олекса Стороженко, Степан Васильченко, Олександр Кониський, Пантелеймон Куліш, Марко Вовчок, Борис Грінченко, Гнат Хоткевич), хоча є приклади і з варіативною формою: ...*В нього все вже підобрано, на все брехня готова, і хоч ти як хоч його розпитуй, а він відбрешеться, і не просунеш пальця між його речі* (Григорій Квітка-Основ'яненко, *Козир дівка*, 1838); *А се як тобі здається, що всі значні люде, що понайжджали на раду у Ніжень, бояться носа за ворота виткнути* (Пантелеймон Куліш, *Чорна рада*, 1845); *Налетіли на чорта [гемонське гайвороння] – дід і не схаменувсь, не вспів руки піднять – перехреститься, роззявить рота, щоб благослова заспівать, як вони вже й пошарпали Трутика на шматочки* (Олекса Стороженко, *Закоханий чорт*, 1863); *У бійці Денисові розбито носа, а він поплямив кров'ю й інших* (Борис Грінченко, *Серед темної ночі*, 1900); ...*Предсідатель суду, незважаючи на глупі тисячолітні традиції юриспруденції, звелів попросту фізично затулити рота обжалуваний* (Гнат Хоткевич, *Так мусило бути*, 1908). Олександр Кониський вживає обидві форми: *втерти носа, роззявити рота, але держати язик (за зубами), висолопити язик*: ...*Мізкую собі, що б його таке сказати, щоб втерти носа Мукосієві* (Олександр Кониський, *І ми – люди*, 1882); ...*Хоч той судовичок і з аби-яких, а все-ж воно панським милом вмивалося, то й ліпше держати язик на зашморозі, не розв'язувати* (Олександр Кониський, *Оттак були вскочили*, 1884). У прозі Степана Васильченка було знайдено тільки форму знахідного/наз. відм.: *Умовились затуляти рот, кому припаде сміятись, і почали лагодити ліру* (Степан Васильченко, *Циганка*, 1910); *Василько зліз з полу, взяв палець у рот, боком виходить на середину хати* (Степан Васильченко, *Свекор*, 1911).

3. Практично тільки форма знахідного/наз. відм. зафіксована в творах письменників Галичини та Буковини (Микола Устиянович, Іван Франко, Михайло Яцків, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович, Тимофій Бордуляк, Андрій Чайковський, Ольга Кобилянська, Юрій Федькович). Форма знахідного/род. відм. є лише в творах Івана Франка як факультативна (2 приклади), основною в нього також була форма знахідного/наз. відм. (51 приклад): – *Бачите мій хвіст – це буде у нас бойовий прапор <...> Як я запримічу якусь засідку, то зараз схилю хвоста трохи нижче* (Іван Франко, *Коли ще звірі говорили*, 1899).

У ХХ-ХХІ ст. форма знахідного/род. відмінка для неістот поширюється в художніх текстах по всій території України, проте частотність цієї форми різна на різних територіях.

У художніх текстах авторів з Полтавської, Черкаської та Кіровоградської областей в радянський період частка форм знахідного/род. відм. неістот (форм *язика, рота, носа, лоба, пальця, живота, хвоста, дзьоба*), стабільно складає 35-37% від загальної кількості випадків вживання цих слів у знахідному відм. після прийменника або дієслова. В сучасний період (1991-2018 рр.) спостерігаємо зростання цієї частки до 51,74% (Таб. 1).

Таблиця 1.

Форми знахідного відм. слів *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб* у текстах Полтавської, Черкаської, Кіровоградської обл.

Період (роки)	Обсяг корпусу (млн сл.)	Знах./род. (одиниць)	Знах./наз. (одиниць)	Частка знах./род.
1917-1932	0,67	43	79	35%
1933-1969	4,85	271	468	37%
1970-1990	6	330	545	37,70%
1991-2018	5	519	484	51,74%

У корпусі текстів Харківської та Сумської областей частка форм знахідного/род. відм. була трохи вищою у період активного розвитку літературної мови 1917-1932 рр., середньою

Розділ II. Проблеми граматики та синтаксису

в радянські роки після 1933 р. У сучасний період (1991-2018 рр.) частка цих форм і на території Харківської та Сумської обл. також зростає (Таб. 2).

Таблиця 2.

Форми знахідного відм. слів *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб* у текстах Харківської, Сумської обл.

Період (роки)	Обсяг корпусу (млн сл.)	Знах./род. (одиниць)	Знах./наз. (одиниць)	Частка знах./род.
1917-1932	0,92	67	97	40,85%
1933-1969	4,57	264	491	35%
1970-1990	2	131	233	36%
1991-2018	5	461	552	45,51%

Протягом ХХ-ХХІ ст. форма знахідного/род. відм. поширюється також і в текстах Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської обл. Після 1946 р. частка форм знахідного/род. відм. складає в текстах Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської обл. в середньому 37% (Таб. 3).

Таблиця 3.

Форми знахідного відм. слів *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб* у текстах Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської обл.

Період (роки)	Обсяг корпусу (млн сл.)	Знах./род. (одиниць)	Знах./наз. (одиниць)	Частка знах./род.
1917-1945	1,4	18	124	13%
1946-1969	1	83	126	39,70%
1970-1990	5,48	338	587	37%
1991-2018	11,64	769	1304	37%

Таке різке збільшення в текстах Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської обл. кількості форм знахідного/род. відм. частково пов'язане із міграцією людей. У період 1945-1969 рр. значна частина текстів, де було знайдено форму знахідного/род. відм., належить авторам, які приїхали з центральних та східних регіонів України (Геннадій Вовк, Григорій Тютюнник, Олекса Гай-Головка, Ростислав Самбук, Ніна Бічуя). У подальші роки зростає частка місцевих мешканців серед авторів і перекладачів, які вживають варіативну форму знахідного. В результатах пошуку за 1991-2018 рр. місцеві автори переважають; таку форму вживають Юрій Андрухович, Галина Пагутяк, Юрій Винничук, Анатолій Дністровий, Любоко Дереш, Юрій Іздрик, Олександр Ірванець та ін. (Таб. 4).

Таблиця 4.

Автори і перекладачі з Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської обл., які вживають варіативні форми знахідного відм. слів *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб*, за місцем народження

Місце народження →	Галичина	Волинь	Центральна, Східна Україна
Період ↓			
1945-1969	Олег Лисяк Софія Парфанович		Геннадій Вовк,

	Роман Іваничук Ольга Сенюк Ростислав Дуб		Григорій Тютюнник, Олекса Гай- Головка, Ростислав Самбук, Ніна Бічуча
1970-1990	Олег Романчук, Віталій Геник, Галина Пагутяк, Євген Куртяк, Роман Іваничук, Юрій Андрухович, Юрій Винничук, Юрій Покальчук, Мирон Левицький, Роман Колісник, Ольга Сенюк, Дмитро Андрухів, Іван Дзюб, Анатолій Онишко, Ольга Гавура, Степан Масляк	Іван Ющук, Олекса Палійчук, Степан Пінчук, Іван Сварник, Володимир Василюк	Ростислав Самбук, Юрій Ярмиш, Валерій Бойченко, Євген Крижевич, Валентин Корнієнко, Анатолій Таран
1991-2018	Богдан Сушинський, Роман Іваничук, Юрій Андрухович, Павло Курило, Василь Рябий, Володимир Хрущак, Володимир Читай, Галина Гордасевич, Галина Пагутяк, Гапа Н. Карпа, Юрій Покальчук, Юрій Винничук, Лідія Нестеренко-Ланько, Любко Дереш, Людмила Баграт, Марина Павленко, Михайло Андрусяк, Надія Гербіш, Оксана Сенатович, Олег Криштопа, Олекса Палійчук, Олекса Чинилук, Олександр Ірванець, Олексій Волков, Омелян Заячківський, Павло Ар'є, Роман Росіцький, Роман Федорів, Степан Грицюк, Степан Процюк, Тимофій Гаврилів, Анатолій Дністровий, Юрій Іздрик, Ярослав Трінчук, Сергій Ухачевський, Олег Рибчинський, Андрій Процайло, Антон Водяний Перекладачі: Анатолій Саган, Борис Щавурський, Наталка Римська, Наталя Іваничук, Віталій Геник, Наталка Сняданко, Володимир Куч, Мар'яна Прокопович, Роман Скакун, Олег Якушик, Віктор Морозов, Оксана Постранська, Ростислав Семків, Рома Попелюк, Олег Жупанський, Ярослав Павлюк, Ганна Лелів, Божена Антоняк, Андрій Гурмака, Наталія Гоїн, Олесь Кульчинський, Євген Гірін, Анатолій Онишко, Дмитро Андрухів, Іван Дзюб, Олена Замойська, Степан Масляк, Іван Лучук, Андрій Поритко, Наталя Михайлівська, Галина Синсока	Дара Корній, Ігор Павлюк, Володимир Василюк, Катерина Оніщук, Тетяна Савчинська	Галина Вдовиченко, Іван Будз, Ірена Карпа, Олександр Бугай, Олександр Івахненко, Павло Шевченко

З території Волинської та Рівненської обл. до 1970 р. маємо недостатній обсяг текстів для висновків щодо вживання варіантних форм у знахідному відмінку. З 1970 до 1990 р.

відношення цих форм приблизно таке, як на решті території України, а після 1991 р. спостерігаємо зростання частки знахідного/род. відм. (Таб. 5).

Таблиця 5.

**Форми знахідного відм. слів *язик, рот, ніс, лоб, палець, живіт, хвіст, дзьоб*
у текстах Волинської, Рівненської обл.**

Період (роки)	Обсяг корпусу (млн сл.)	Знах./род. (одиниць)	Знах./наз. (одиниць)	Частка Знах./род.
1970-1990	1,34	83	132	38,60%
1991-2018	3,7	408	339	54,62%

Отже, відносна частотність варіативної форми знахідного відм. (=род.) загалом зростає після 1991 р., можна припустити, що це пов'язано з активним розвитком мови, зокрема художнього стилю (пор. сплеск частотності цієї форми в харківських текстах 20-х-поч. 30-х рр.). Зростання частотності знахідного/род. відм. спостерігаємо в різних регіонах України. Ця форма поширюється також у Галичині, хоча історично для галицького варіанту української мови вона не була характерна. Значне підвищення частки варіативної форми знахідного відм. в галицьких текстах відбувається після другої світової війни, причому в перший повоєнний період ці форми трапляються переважно в текстах німецьких авторів, а в наш час їх широко вживають вже корінні галичани.

Корпус, розмічений за регіонами, дає змогу швидко знаходити і порівнювати великі обсяги прикладів уживання слів та граматичних явищ у текстах різних регіонів і відкриває широкі перспективи подальших досліджень варіативності писемної мови на лексичному та граматичному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас української мови. 1-3 тт. – К.: Наукова думка, 1984-2001.
2. Матвіяс І. Г. Варіанти української літературної мови / Іван Матвіяс. – К., 1998. – 162 с.
3. Огієнко І. Наша літературна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. – Друге видання. – К.: Наша культура і наука, 2017. – 356 с.
4. Шведова М. О. Варіативність форм іменників у знахідному відмінку однини (корпусне дослідження) // *Studia philologica*. – 2018. – у друці.

Maria Shvedova

DYNAMICS OF VARIATION IN ACCUSATIVE SINGULAR INANIMATE NOMINAL FORMS IN THE STANDARD-ORIENTED REGIONAL UKRAINIAN OF THE 19TH-21ST CENTURIES

The paper studies the diatopic variation in use of the two forms of inanimate nominal forms in accusative singular for masculine declension in Ukrainian. The variation in question involves two forms: the one coinciding with nominative (which is the default standard way for inanimate nouns in East Slavic) and coinciding with genitive (according to the pattern attested normally with animate nouns). The degree of this variation (viz. the presence of Accusative = Genitive for inanimates) is different in literary texts created in different regions of Ukraine. The study is based on the General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC, uacorus.org) that contains about 190 million tokens of standard-oriented literary representing all the regions of Ukraine since the beginning of the 19th century until the latest decades. This diatopical diversity is partly due to the dialectal diversity of the Ukrainian language that underlies the standard-oriented language. Notably in the 19th century regional standard subnorms, different from the ones developing in Kyiv and Kharkiv regions, existed in Western Ukraine (Halychyna and Bukovyna); after the World War II a certain convergence between these subnorms was achieved, without however eliminating all the diversity. In Western

Ukrainian dialects the variation in question is absent; correspondingly it was virtually missing in the corpus of the pre-1918 Ukrainian prose created in the territory of the then Austro-Hungary. After 1945 and the incorporation of Halychyna and Bukovyna to Soviet Ukraine the use of this form grows drastically in the texts created in these regions, first by the authors from the other regions who had migrated to the West, and later by the authors who themselves hail from Lviv and other regions. In other Ukrainian regions the frequency of the variation increases in the periods of the active development of the literary language (1917-1933 and after 1991).

Key words: Ukrainian language, grammar, verb phrase, accusative, regional variation, corpus.

Марія Шведова

ДИНАМИКА УПОТРЕБЛЕНИЯ ВАРИАТИВНЫХ ФОРМ НЕОДУШЕВЛЕННЫХ
СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ВИНИТЕЛЬНОМ ПАДЕЖЕ ЕДИНСТВЕННОГО ЧИСЛА В
ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТАХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ XIX–XXI ВВ.

В статье исследуется территориальная вариативность использования двух форм неодушевленных существительных в винительном падеже мужского склонения в украинском языке. Вариативность затрагивает выбор между формами, совпадающими с именительным падежом и формами, совпадающими с родительным падежом (как при одушевленных существительных). Степень этого варьирования различна в литературных текстах, созданных в различных регионах Украины. Наше исследование основано на Генеральном регионально аннотированном корпусе украинского языка (ГРАК) совокупным объёмом в 190 миллионов словоупотреблений за последние два столетия. Территориальное разнообразие литературного украинского языка в значительной степени зависит от диалектного разнообразия; в частности, в XIX в. на территории Галичины и Буковины сложились региональные поднормы литературного украинского языка, несмотря на конвергенцию с киевской нормой в XX в. сохраняющие многие особенности и гораздо позже. Формы, совпадающие с генитивом, отсутствуют в диалектах Галичины и Буковины (они больше характерны для Наддніпрянини). Соответственно, в литературных текстах, созданных в этих регионах до 1918 г., они также практически отсутствуют; рост их частотности начинается только с 1945 г. и интеграции Западной Украины в СССР. Первоначально он связан с творчеством людей, переехавших из других регионов, а затем количество данных форм растёт и в языке уроженцев Галичины. В остальных регионах Украины доля вариативных аккузативных форм увеличивается в период активного развития литературного языка (1917–1933 г. и после 1991 г.).

Ключевые слова: украинский язык, грамматика, словосочетание, винительный падеж, региональная вариативность, корпус.

Розділ III

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НОМІНАЦІЇ

УДК 821.112.2

Сергій Вапіров
(Запоріжжя)

СТИЛІСТИКА КАРНАВАЛЬНОГО ОБРАЗУ ТРИКСТЕРА (НА МАТЕРІАЛІ КАЗОК БРАТІВ ГРІММ)

У статті розглядається стилістичні особливості чарівних казок братів Грімм, уперше представлених з погляду карнавального світосприйняття, що знаходить своє втілення у її карнавальній поетиці.

Проведений аналіз спеціальної літератури, присвяченої питанням карнавалістики, показав, що серед фахівців немає єдиної думки у вирішенні цього питання. Одні вчені, до яких належать Л. Пінський, Ю. Манн, виходять у своїх дослідженнях з теорії М. Бахтіна і продовжують розглядати карнавал як універсальне явище, притаманне всім епохам і культурам. Результати їхніх досліджень знайшли своє відбиття в концепціях літературознавців, що займались вивченням впливу карнавальних традицій на творчість сучасних письменників. Інші, такі як О. Гуревич, Б. Гройс, відмовляються визнавати "глобальність" карнавалу, сприймаючи бахтінську теорію скоріше як "науковий міф".

У статті детально аналізується поняття «трикстер» та розглядається його місце у лінгвокогнітивній структурі казок братів Грімм. Трикстер здатен подолати будь-який страх, через свою наївність, впевненість та зухвалість. Карнавальній репрезентації зазнають також образи велетня, короля, принцеси. Так, герой казки позначається синонімічним рядом лексем, що відбивають його карнавальну природу, яка містить елементи хаосу та веселоців.

Проаналізований нами фактичний матеріал повністю підтверджує гіпотезу про карнавальні витоки та карнавальну природу німецької народної казки. Встановлено, що стилістика казки сприяє реалізації комічної модальності і спрямована на створення в творі карнавальної атмосфери. У цьому процесі використано мовні засоби мовних рівнів, починаючи від лексичного, словотвірного, фразеологічного, коли йдеться про елементи мовної гри, і закінчуючи текстовим та логіко-ситуативним рівнем. На рівні тексту спостерігаємо різноманітні стилістичні прийоми, як то: епітети, антитеза, порівняння тощо, внаслідок чого у казці виникає ситуативна інконгруентність.

Матеріали статті суттєво доповнюють уявлення про систему образів німецької народної казки, їх зв'язок з карнавальними традиціями німецької сміхової культури.

Ключові слова: сміхова культура, карнавал, казка, трикстер, архетип.

Карнавал як народна сміхова культура посідає помітне місце в дослідженнях не тільки з історії культури, але й у літературознавчих студіях. Відомий культуролог Ю. Манн визнає, що, «як невід'ємна частина традиційної культури, карнавальний початок імпліцитно присутній у мистецтві та житті постійно, необхідно лише враховувати, що в різні епохи «дух карнавалу» може втілюватись в дійсності з різним ступенем повноти» [8, с. 154]. А. Грінштейн, орієнтуючись на М. Бахтіна, під карнавалом розуміє «не стільки реальне явище культури Середньовіччя і Ренесансу, скільки ідеальну модель цього явища, абстракцію, що використовується тільки для аналізу певних процесів та тенденцій у

літературі наступних епох» [Гринштейн 1998]. В. Махлін у словниковій статті «Карнавалізація» для «Літературної енциклопедії термінів і понять» стверджує, що карнавал набуває характеру «комплексного феномена», в якому розкривається «зв'язок карнавалізації та літератури» [9]. Це означає, що карнавал може стати об'єктом спеціальних студій, яке синтезує інтерпретаційно-культурологічний та лінгвостилістичний підходи до вивчення народної сміхової культури.

Актуальність презентованого дослідження зумовлена двома основними моментами. *По-перше* – це невгасаюча зацікавленість сучасної філології проблемами сміхової культури та комічного. У сучасному літературознавстві вивченню спадщини родоначальника теорії карнавалу М. Бахтіна приділяється велика увага. З'явилися навіть поняття «бахтінологія», або «бахтіністика», що позначають сукупність досліджень, присвячених вивченню ідей Бахтіна, його біографії, історико-культурної долі його теорій [2, с. 12]. *По-друге*, в центр уваги сучасних філологів потрапляють літературні тексти карнавального характеру, вивчення яких не може обійтись без звернення до арсеналу стилістичних засобів карнавального мовлення.

Новизна статті полягає у тому, що чарівна казка братів Грімм уперше представлена з погляду реалізації карнавального світосприйняття, що знаходить своє втілення у її карнавальній поетиці. Презентована стаття може суттєво доповнити уявлення про систему образів німецької народної казки, їх зв'язок з карнавальними традиціями німецької сміхової культури.

Неодноразово наголошувалось, що карнавал має фольклорні корені і це об'єднує його з народною казкою, і навіть, робить останню його різновидом, оскільки обом притаманні такі дискурсивні ознаки, як: двосвітність/амбівалентність, ігровий початок, логіка «зворотності» (М. Бахтін), яка характерна також і для фольклору, взаємопроникнення гри і життя, комічність, тип персонажа (диваки), позитивний (стверджуючий) пафос, особливе мовлення (його карнавалізація) [5; 10]. Карнавальні елементи казки детерміновані аперцептивними характеристиками адресата (як правило, це дитяча аудиторія), що є визначальним для їх комунікативно-прагматичної специфіки. Отже, казка визначається як особливий тип карнавального дискурсу, що спирається на фольклорну традицію і становить значний інтерес в плані виявлення та аналізу лінгвостилістичних засобів створення карнавальних образів, закономірностей їх функціонування у дискурсивному просторі.

Як зазначалось, карнавал – це явище у вищому ступеню амбівалентне – руйнує межі між бінарними опозиціями, змішуючи смерть з народженням, небо з землею, верх з низом, початок з кінцем тощо. Така амбівалентність – спадщина архаїчних форм світосприйняття, для яких характерним є особливе циклічне, а не лінійне розуміння часу. В кандидатській дисертаційній роботі «Карнавал как форма праздничной культуры: Философско-культурологический анализ» (2004) А. Ляшок спирається, перш за все, на концепцію Бахтіна. «Світоглядна сутність карнавалу», на її думку, «розкривається через систему таких категорій, як «карнавальна свобода», «карнавальний сміх», «амбівалентність», «карнавальна поведінка», «карнавальний сміх». Вяч. Вс. Іванов в одній із своїх статей про будову і функції карнавального образу стверджує, що Бахтіну «вдалось не тільки визначити роль карнавальної традиції та споріднених з нею явищ карнавалізації в історії літератури і культури, але й встановити найбільш характерні риси карнавального образу» [4, с. 381].

Справа в тому, що карнавальні і казкові образи базуються на однакових архетипах. За К.-Г. Юнгом, архетипи – це компоненти "колективного несвідомого", які сформувалися у найдавніші часи й визначають структуру моральної, естетичної і пізнавальної діяльності людини. Основу духовного життя складає досвід, який передається від минулих поколінь наступним і є сукупністю архетипів. Серед найважливіших архетипів колективного несвідомого К.-Г. Юнг називав такі: Его, Тінь, Мудрий Старий / Стара, Дитина (включаючи й юного героя), Мати ("прамати" і "земна мати"), трикстер [14]. Останній виступає водночас як найважливіший карнавальний образ у лінгвокогнітивній структурі німецької народної казки.

Спираючись на підходи до вивчення міфологічного мислення, запропоновані К.Леві-Стросом та К.Г.Юнгом, можна знайти в первісній міфології так званий проміжний елемент, посередник між бінарними опозиціями людського існування. Таким сміховим елементом, що виконував функцію медіації між крайніми полюсами логічної опозиції в міфі був трикстер (шахрай, обманщик, блазень). Як стверджує Пол Радін, трикстер у К.Г. Юнга – це особистість, яка характеризується відсутністю стримуючого впливу розуму як регламентуючої функції і можливості відсувати і проявляти інтуїцію» [15, с. 265]. Р. Кулешов зазначає, що витівки трикстера часто продиктовані прагненням задовільнити голод та ненаситне бажання [6, с.32], що очевидно перекликається з карнавальною нестриманістю в їжі та акценті на тілесному. Сам Р. Кулешов також констатує зв'язок між архетипом трикстера і карнавальною свідомістю, підкреслюючи спорідненість трикстера і карнавального шута.

Фактичний матеріал свідчить про те, що трикстер здатен «вийти сухим» з найскладніших ситуацій. Він створює "гостре відчуття перемоги над страхом», що є дуже суттєвим моментом середньовічного сміху. До речі, це відчуття знаходить своє вираження в низці сміхових образів народних казок. Це – хоробрий кравчина, кмітлива донька селянина, солдат, роботяща служниця, пастух. В них завжди є цей переможний страх у формі потворно-смішного, в формі вивернутих навиворіт символів влади та насилля, в комічних образах смерті..» [11, с. 182]. Іншими словами, середньовічний сміх переміг страх перед світом і перед владою, розкриваючи про них правду, створюючи протистояння брехні та лицемірству. Носієм такої правди і був середньовічний блазень.

Звісно, що різноманітність суттєвих проявів людини – соціальних, особових, моральних – проявляється у першу чергу у зовнішності [12, с. 7]. Як зазначає А.А. Уфимцева, «зовнішність є результатом процесу сприйняття людиною іншої людини – об'єкта у просторі – розрізнення у цьому об'єкті окремих якостей, подальший їх синтез» [13, с. 53]. Опис зовнішності людини за допомогою характеристики статичних анатомічних деталей, рис обличчя, особливостей статури, одягу використовується багатьма науками, об'єктом дослідження яких є людина. У всіх цих галузях характеристика зовнішності людини сприймається як портретний опис людини.

У поняття «портретний опис» включається, у першу чергу, опис саме зовнішнього вигляду людини, хоча значущість таких складових портрету, як психологічні або так званий динамічний портрет важко відхилити. До цього референту можна віднести також особливості мовлення або фізіологічні прояви людини, як зір, прийом їжі тощо. Крім того, особливий різновид портретної лексики складають метафоричні утворення, засновані на здатності слів нести кілька значень при незмінності зовнішньої форми. При цьому метафоричне значення німецьких портретних дієслів визначається семантикою сполучуваних з ними іменників.

У казці "Хоробрий кравчик" роль трикстера грає юнак, який попри своє мізерне фінансове становище не втрачає віри в себе, у долю і використовує будь-яку ситуацію собі на користь. Карнавальна побудова образу починається з назви казки, де головний герой номінується лексемою зі зменшувально-пестувальним суфіксом – *Schneiderlein*, який вказує на його незначний соціальний статус. Він постійно робить спробу підкреслити свою значущість. Після перемоги над мухами, чим кравчик безперечно пишається (*'Bist du so ein Kerl?' sprach er, und mußte selbst seine Tapferkeit bewundern ..*), він швидко, в ейфорії (*in der Hast*) робить собі пасок і вишиває на ньому слова "сім одним махом", замовчуючи при цьому, кого саме він переміг. В авторському мовленні скрізь проглядається іронія: перемога над мухами позначається гіперболою *Tapferkeit*, а психологічний стан героя іронічно передається порівнянням *"sein Herz wackelte ihm vor Freude wie ein Lämmerschwänzchen"*. Його бажання: щоб про звичайного невідомого кравчика узнало все місто, і навіть, весь світ: *'das soll die ganze Stadt erfahren. Und in der Hast schnitt sich das Schneiderlein einen Gürtel, nähte ihn und stickte mit großen Buchstaben darauf 'siebene auf einen Streich!' 'Ei was Stadt!'*

sprach er weiter, 'd ganze Welt solls erfahren!' und sein Herz wackelte ihm vor Freude wie ein Lämmerschwänzchen.'

Він майстерно знімає емоційну напругу, що виникла на початку спілкування з велетнем (адже велетень був вороже налаштований і звертався до кравчика словами 'du Lump! du miserabler Kerl!'), використовуючи розмовно-фамільярне звертання "Kamerad": *Wie gefällt dir das Stückchen, Kamerad?* Це часто має місце у карнавальному дискурсі і, на думку М. Бахтіна, "послабляє мовленнєвий етикет та мовленнєві заборони. Обидва співрозмовника вступають у близькі приятельські стосунки, дистанція між ними зменшується (вони «на короткій нозі»), і тому форми спілкування між ними різко змінюються: стає можливим взаємне висміювання, можна похлопати один одного по плечу і навіть по животу (типовий карнавальний жест), з'являються жарти та підтрунювання [1, с.304] (наприклад, лексема *das Stückchen* (*das Stück+chen*) тощо".

Трикстер-кравчик з легкістю долає всі перепони (*Nun nahm er den Weg tapfer zwischen die Beine, und weil er leicht und behend war, fühlte er keine Müdigkeit*), завзято змагається у здібностях з велетнем. Приклад карнавального руйнування страху, яке створюється образом кравчика, спостерігаємо під час огляду їм печери, де він має переночувати з разом з велетнями, щоб довести свою сміливість та відвагу. Комічний ефект від його поведінки, що часто супроводжує карнавал, виникає в наслідок ситуативної інконгруентності. Замість того, щоб злякатись "сумнівного" товариства, кравчик займається тим, що порівнює розміри печери зі своєю коморою: *Das Schneiderlein sah sich um und dachte 'es ist doch hier viel weitläuftiger als in meiner Werkstatt.'*

Карнавальна природа художнього образу кравчика постійно підкреслюється у контрасті з іншими казковими образами, будь-то люди чи міфологічні істоти. Це можна побачити у зовнішніх характеристиках, що передаються епітетами, гіперболами та порівняннями. Велетень та його рухи змальовуються прикметниками *gewaltig*, *gemächlich* (порівняємо останній зі словосполученням *mit der Hast*, коли йдеться про дії кравчика під час виготовлення пасока): *ein gewaltiger Riese und schaute sich ganz gemächlich um. Das Schneiderlein ging beherzt auf ihn zu, redete ihn an und sprach*. Звертає на себе увагу гіпербола, що описує хропіння велетнів: *sie lagen unter einem Baume und schliefen und schnarchten dabei, daß sich die Äste auf und nieder bogen*.

Але при всій своїй фізичній силі, могутності, яка лякає інших, велетні виявляються безпомічними та наляканими, коли йдеться про кравчика: метафора 'kein Haar haben sie mir gekrümmt' з вуст кравчика показує другий бік його образу (перший бік – людина, яка не має надзвичайних сил та фізичних здібностей), а саме спритність та винахідливість. В епізоді з велетнями у лісі простежується характерний для психології трикстера синтез винахідливості, гострого розуму та жорстокості.

Такі ж самі характеристики трикстера спостерігаємо в епізоді з диким кабаном, зовнішність якого ("mit schäumendem Munde und wetzenden Zähnen") контрастує з беззбройністю кравчика (він навіть відмовився від супроводу мисливців): *Als das Schwein den Schneider erblickte, lief es mit schäumendem Munde und wetzenden Zähnen auf ihn zu, und wollte ihn zur Erde werfen: der flüchtige Held **aber** sprang in eine Kapelle, die in der Nähe war, und gleich oben zum Fenster in einem Satz wieder hinaus. Das Schwein war hinter ihm her gelaufen, er **aber** hüpfte außen herum und schlug die Thüre hinter ihm zu; da war das wüthende Thier gefangen*. Звісно, що, на перший погляд, кравчик не може чинити опір або змагатися з кабаном у силі. Його зброя – це його винахідливість; вона протиставляє кравчика образу грізного супротивника. Цьому сприяє на синтаксичному рівні сполучник *aber* у постпозиції. Попри те, що кравчик називається у цьому епізоді лексемою *der Held*, сполучення *der flüchtige Held* має іронічний відтінок, адже справжній казковий герой за не може рятуватись втечею.

Як бачимо, амбівалентний образ головного героя формується на базі карнавальних принципів та реалізується в силу своєї природи через такі карнавальні форми, як іронія та гумор. Уживання епітетів, порівнянь, гіпербол, антитези роблять головного героя таким, що не знає страху та докорів сумління і, незважаючи на свій зріст та фізичні можливості, дивним

образом виглядає сильнішим, дужчим та розумнішим за всіх. Наявність такого персонажу в чарівній казці дозволяє характеризувати її як різновид карнавального дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса // М. Бахтин. Собрание сочинений в 7-ми томах. Т. 4 (2). – М.: «Языки славянских культур», 2010. С. 7–516.
2. Библер В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика и культура. – М.: Прогресс, 1991. – 278 с.
3. Гринштейн А.Л. Карнавал и маскарад в художественной литературе. – Самара: Изд-во СГАКИ, 1998. – 120 с.
4. Иванов Вяч. Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры. – М.: "Языки русской культуры" // Серия: "Язык. Семиотика. Культура". – Т. III. – 2004. – 816 с.
5. Кравченко Ю. И. Смеховые начала средневековой культуры: Запад и Русь // Дисер. ... канд. филос. наук: специальность 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Ростов н/Д, 2004. – 124 с.
6. Кулешов Р.Н. Функциональное значение образа трикстера в архаической традиции // Электронное научное издание «Аналитика культурологи». – 2007. – № 2 (8). [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://www.yoga.net.ua/upload/files/830.doc>.
7. Ляшок А. Карнавал как форма праздничной культуры: Философско-культурологический анализ // Дисер. ... канд. филол. наук: специальность 24.00.01 – теория и история литературы. – Краснодар: 2004. – 177 с.
8. Манн Ю.В. Карнавал и его окрестности // Вопросы литературы. – 1995. – № 1. – Вып. 1. – С. 38 – 48.
9. Махлин В. Л. Карнавализация // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Гл. ред. А. Н. Николюкин. – ИНИОН РАН: Интелвак, 2001. – С. 338–340.
10. Мукатаєва Я.В. Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти // Дисер. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.04 – германські мови. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 19 с.
11. Пропп В. Я. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) // Фольклор и действительность: Избр. статьи. – М.: Наука, 1976. – С. 174-204.
12. Синегуб С. В. Семантика, синтаксис и прагматика немецких портретных глаголов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Светлана Викторовна Синегуб. – К., 1996. – 197 с.
13. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и формировании языковой картины мира / Анна Анфилофьевна Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С.108-140.
14. Юнг К.Г. Психология бессознательного. – М.: Канон, 1994. – 319 с.
15. Радин П. Трикстер. Исследование мифов североамериканских индейцев с комментариями К.Г. Юнга и К.К. Кереньи. – С.-Пб.: Евразия, 1998. – С. 265-286.

Sergiy Vapirov

STILISTIC OF TRICKSTER CARNEVAL FIGURE (AS EXEMPLIFIED IN BROTHERS GRIMMS FAIRY TALES)

The article is devoted to the stylistic features of Brothers Grimm fairy tales represented for the first time from the point of carnival worldview reflected through specific kind of poetics – the Carnival poetics.

The analysis of special literature, devoted to the problem of carnival science proved the absence of a common opinion among scientists in terms of solving this problem. One group of scientists, represented by L.Pinsky, J.Mann, bases its research upon the M.M. Bakhtin theory and continue to consider carnival as a global phenomenon, which is typical for all the ages and cultures. The results of their research have been reflected in concepts of literary theorists, that studied the influence of carnival traditions on the works of modern writers. Other scientists, such as O. Gurevich, B.Groys refuse to admit the “global” nature of carnival and consider the Bakhtin theory rather as a “scientific myth”.

The concept of „Trickster“ is defined in detail, and this place in the linguo-cognitive structure of German fairy tales is reconsidered. Trickster can overcome any fear thanks to his naiveté on one hand and confidence and even insolence on the other hand. There are also the figures of the giant, king, princess in the focus of carnival. The main character of the fairy tale is identified by the synonymous line of lexical items, which reflect his carnival nature with the elements of chaos and fun.

The factual material, that has been analyzed, proves fully the hypothesis of carnival origin and the carnival nature of folk German fairy tales. It is identified, that the stylistics of fairy tales contributes to implementation of comic modality and is aimed at the creation of carnival atmosphere in a literary work. The linguistic means of all language levels contribute to this process – beginning with lexical, word-formative, phraseological if this is about the elements of language game and ending with textual and logic-situational level. On the text level there are various stylistic marks, for example epithet, antithesis, comparison and so on, the application of which creates the incongruity in fairy tales.

Key words: carnival, fairy tales, trickster, linguistic game.

Сергей Вапиров

СТИЛИСТИКА КАРНАВАЛЬНОГО ОБРАЗА ТРИКСТЕРА (НА МАТЕРИАЛЕ СКАЗОК БРАТЬЕВ ГРИММ)

В статье рассматриваются стилистические особенности волшебных сказок братьев Гримм, которые впервые представлены с точки зрения карнавального мировосприятия, что находит свое выражение в карнавальной ее поэтике.

Проведенный анализ специальной литературы, посвященной вопросам карнавалистики, показал, что среди специалистов нет единого мнения в решении этого вопроса. Одни ученые, к которым относятся Л. Пинский, Ю. Манн, опираются в своих исследованиях на теорию М.М. Бахтина и продолжают рассматривать карнавал как универсальное явление, свойственное всем эпохам и культурам. Результаты их исследований нашли свое отражение в концепциях литературоведов, которые занимались изучением влияния карнавальных традиций на творчество современных писателей. Другие, такие как О. Гуревич, Б. Гройс, отказываются признавать "глобальность" карнавала, воспринимая бахтинскую теорию скорее "научный миф".

В статье детально анализируется понятие «трикстер» и рассматриваются его место в лингвокогнитивной структуре сказок братьев Гримм. Трикстер способен преодолеть любой страх, благодаря своей наивности с одной стороны и, уверенности, и даже наглости, с другой стороны. В фокус карнавала попадают также образы великана, короля, принцессы. Главный герой сказки обозначается синонимическим рядом лексем, которые отражают его карнавальную природу, которая содержит элементы хаоса та веселья.

Проанализированный нами фактический материал полностью подтверждает гипотезу о карнавальных истоках и карнавальную природу немецкой народной сказки. Установлено, что стилистика сказки способствует реализации комической модальности и направлена на создание в произведении карнавальной атмосферы. В этом процессе принимают участие языковые средства всех языковых уровней, начиная с лексического, словообразовательного, фразеологического, когда речь идет о элементах языковой игры, и заканчивая текстовым и логико-ситуативным уровнем. На уровне текста наблюдаем разнообразные стилистические приемы, например, эпитет, антитеза, сравнение и т.д., в результате употребления которых в сказке возникает инконгруэнтность.

Ключевые слова: карнавал, смеховая культура, сказка трикстер, архетип.

**ПЕРШОРЯДНІ ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ
КІЛЬКОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Стаття присвячується необхідності встановлення когнітивних особливостей функціонування вторинних номінацій кількості у фрагментах публіцистичного дискурсу. Пізнання людиною матеріального світу неминуче марковане виділенням кількісних характеристик його фактів та об'єктів, а вербалізатори категорії кількості є лінгвістичним продуктом її осмислення.

Зазначено, що у процесі комунікації мовна когніція виходить за межі системності, інтерпретуючи кількісні властивості реальних об'єктів завдяки інструментам метафоричності та семантичної деривації. Отримані вторинні номінації кількості здатні виражати не лише кількісний аспект реферованого об'єкта, але також отримують заряд експресивності, емоційності та аксіологічності. Автор статті підкреслює, що унікальні особливості публіцистичного дискурсу (необхідність формування інформаційного потоку та висловлення актуальної суспільної думки у межах газетної статті) формує жорсткі вимоги до відбору інструментів вираження тексту. Визначено, що завдяки своїм властивостям актуалізувати не лише невизначено-кількісну, але й оцінну семантику, вторинні номінації кількості постають ефективним засобом реалізації цілей публіцистичних текстів у вигляді художніх тропів, переважно метафор та метонімії. На емпіричному матеріалі продемонстровано дієвість квантитативних метафор та метонімії, зумовлену осмисленням нових якостей вторинного об'єкта завдяки асоціаціям із кількісними характеристиками первинного. У статті наголошується, що поліаспектність одиниць із квантитативно-невизначеною семантикою, а саме – здатність до семантичних модифікацій, робить їх потенційними виразниками емоційного ставлення автора до описуваного об'єкта. Доведено, що вторинні номінації із семантикою невизначеної кількості виконують такі важливі функції як експресивна, оцінна та емоційна, тим самим реалізуючи першорядні завдання текстів публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: вторинні номінації кількості, публіцистичний дискурс, метафора, метонімія, прагматична функція, експресивність, аксіологічність, емоційність.

Результатом пізнавальної та комунікативно-практичної діяльності людини неодмінно виявляється категоризація усіх аспектів оточуючої дійсності. Кількість та розмірність як невід'ємні характеристики усіх об'єктів реального світу концептуалізуються у свідомості суб'єкта як категорія квантитативності та володіє лінгвістичною релевантністю.

У мові існують різні способи вираження кількісних значень: від сенсорних синкретних величин та кількісної оцінки, властивої повсякденно-побутовій картині світу, до точних математичних форм – у відображенні наукового світогляду. Лінгвістичний аспект кількості постійно привертає увагу дослідників (В. В. Акуленко, С. В. Баранова, О. І. Єгорова, С. А. Жаботинська, І. К. Кобякова, І. В. З. Панфілов, С. О. Швачко). Однак, у зв'язку із становленням лінгвокогнітивної парадигми питання омовлення категорії квантитативності отримує нові ракурси для розгляду, що поміщає подану статтю у поле актуальності.

Кількісні відносини, властиві об'єктивній реальності, пізнаються та вербалізуються визначено, приблизно та невизначено [3, с. 14]. Предметам об'єктивної дійсності властива точна кількість, але у процесі комунікації мовна когніція виходить за межі системності, інтерпретуючи кількісні властивості реальних об'єктів за допомогою інструментів метафоричності та семантичної деривації. Так, отримані вторинні квантитативні номінації, реалізуючи ідею невизначеної або приблизної кількості, перетинаються із категорією якості,

що надає їм додаткових переваг під час відбору мовних інструментів реалізації авторського задуму у ході мовленнєвої інтеракції.

Мета поданої статті полягає у розгляді функціоналу вторинних номінацій кількості (ВНК) у публіцистичному дискурсі, оскільки останній є показовим і включає у себе різні комунікативні стилі. З огляду на поставлену мету, **завдання** статті полягає у встановленні когнітивних особливостей функціонування ВНК у контексті, створеному публіцистичним дискурсом. **Об'єктом** дослідження виступають вторинні номінації кількості, а **предметом** – їх функціональне навантаження у фрагментах розглядуваного дискурсу.

Відмітною особливістю публіцистичного тексту є словесно-експресивне подання інформації, продиктоване необхідністю досягнення максимального рівня впливу на адресата у межах газетної статті [2, с. 25]. Досягнення необхідного експресивного забарвлення тексту реалізується за допомогою художніх тропів, таких як метафори, метонімії, порівняння та інші емоційні елементи мови.

Одним із широко використовуваних художніх тропів у публіцистиці є метафора, оскільки вона вдало інтерпретує подані факти та ефективно сприяє розширенню інформаційного простору тексту, надаючи йому яскравої експресії, наочності та образності [1, с. 10]. З таких позицій залучення вторинних найменувань кількості вбачається дієвим рішенням: асоціативні зв'язки викликають у когніції реципієнта знайомі образи, дозволяючи тим самим глибоко та повно зрозуміти кількісну та якісну сутність одних об'єктів на основі їх співставлення з іншими.

Актуалізація невизначено-кількісних характеристик об'єктів передбачає їх лінгвальну інтерпретацію завдяки образам природних явищ. Так, у реченнях *The attack was stopped when eight armed officers killed them in a hail of about 50 bullets, fearing it was a "life or death situation"* (The Guardian, 2017, June 3); *During the second half of the match loud bangs led to a sudden rush in the middle of the crowd, causing a surge that flung people against barriers* (The Guardian, 2017, June 3) кількісні метафори використовуються для відтворення оцінно-експресивного значення шляхом співвіднесення характеристики первинного референта із масштабними природними феноменами.

Залучення ВНК, наприклад, із ад'єктивом у вищому ступені порівняння, надає висловлюванню більшої експресивності: *The three attacks in Westminster, Manchester, and now London Bridge have claimed 33 lives in total, and constitute the worst wave of atrocities to hit the UK since the London suicide bombings on 7 July 2005* (The Guardian, 2017, June 3). У поданому фрагменті вжита форма прикметника *bad* покликана підкреслити невизначено-кількісну семантику лексеми *wave*, тим самим підвищивши емоційне сприйняття усього текстового фрагменту.

Залучення дієслівних лексем із кількісним значенням у метафоричній функції має значний експресивний ефект за рахунок апеляції до перебігу процесу та його характеристик. Прикладами функціонування ВНК у ролі дієслівної метафори можуть слугувати наступні речення: *But as Republican candidates back away from him over his remarks about Mexico and immigrants, and corporate partners cut business ties, Trump has rocketed in the polls* (The Guardian, 2015, July 05); *The truth is we're getting illegals in this country, drugs are flowing over that border and we need to slam it closed* (The Guardian, 2015, July 05); *Yet another actress I know was coming forward with her story of a foul encounter with Harvey Weinstein, and this thought swilled around in the grubby impression left by the details* (The Guardian, 2017, October 16). Номінації процесів оточуючої дійсності, потрапивши у нове контекстуальне оточення та зазнавши метафоричних модифікацій, яскраво презентують описувані події та реалізують ефект емоційного впливу на реципієнта.

Іншим лінгвальним засобом вираження публіцистичного дискурсу є метонімічні перенесення. Кількісна метонімія як різновид ВНК, видається дієвим авторським інструментом, оскільки володіє високою експресивністю та орієнтована на економію газетного простору. Це ілюструють наступні фрагменти дискурсу: *Cameron will be unable to act without the support of the Labour frontbench because Tory rebels would cut his parliamentary*

majority on any military action (The Guardian, 2015, July 02); *I saw the entire piazza went in the direction next to the screen to escape, all in a panic,*” Brian Hendrie, an Associated Press reporter, said (The Guardian, 2017, June 03).

Завдяки своєму експресивному та емотивному потенціалу вторинні номінації кількості посіли важливе місце у ряді інструментів вираження суб'єктивного ставлення автора публіцистичного тексту. Більше того, природа ВНК сприяє їх здатності виконувати оцінну функцію – у якості допоміжного засобу розкриття якісного образу референта.

У фрагменті публіцистичного дискурсу “*Media coverage of other events that are causing more harm in the world should not be neglected at the expense of media marathons discussing the cruelties of terrorists*” (The Guardian, 2015, August 01) виділена метафора допомагає розкрити думку автора стосовно основної теми висловлювання. Апеляція до ідеї марафонського бігу як довготривалого, виснажливого процесу без якісно корисних прискорень, актуалізує низьку оцінку висвітлення гострих суспільних питань, виражену автором статті.

У висловлюванні *Weinstein – the Hollywood mogul who produced films including Pulp Fiction and Gangs of New York – was on a voluntarily leave of absence after a slew of sexual harassment allegations emerged last week in a New York Times exposé* (The Guardian, 2017, October 09) ужита ВНК володіє негативною невизначено-кількісною семантикою: очевидно, що настільки велика кількість позовів проти пана Вайнштайна затягне його до «болота» нескінченних судових засідань та усіх неприємних для публічної персони наслідків.

Вторинні найменування кількості є комплексним, специфічним та поліфункціональним явищем. Серед широкого спектру функцій, які вони виконують, першорядними вважаємо експресивну, аксіологічну та емоційну. Описаний потенціал лексем із невизначено кількісною семантикою дозволяє авторам публіцистичних текстів використовувати їх у ролі художніх тропів з метою увиразнення висловлювань.

Аналіз емпіричного матеріалу продемонстрував, що квантитативні метафори та метонімії актуалізують у когніції реципієнта образи, які ефективно сприяють розкриттю ставлення автора до описуваного об'єкту та здійсненню впливу на думку читачів. Перспективним вважаємо дослідження другорядних функцій вторинних номінацій кількості на матеріалі фрагментів публіцистичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахарев Н. Е. Структурно-функциональное развитие заголовков (на материале заголовков из газет и журналов за 1903-1907, 1935-1939, 1965-1970 гг.) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Н. Е. Бахарев. – Алма-Ата, 1971. – 26 с.
2. Киселева О. В. Прагматика бытования этических концептов в современном публицистическом дискурсе : на материале журнала "Нева" : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / О. В. Киселева. – Череповец, 2006. – 147 с.
3. Швачко С. О. Екстеріоризація пізнавального процесу / С. О. Швачко // Засоби квантифікації : лінгвокогнітивні аспекти : Монографія / За редакцією проф. С. О. Швачко / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова, О. М. Медвідь, Н. І. Чернюк. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – С. 14–21.

Anna Zinchenko

KEY PRAGMATIC FUNCTIONS OF THE SECONDARY NOMINATIONS OF QUANTITY IN ENGLISH JOURNALISTIC DISCOURSE

The article is devoted to the necessity of establishing cognitive features of the secondary nominations of quantity functioning in texts of the journalistic discourse. Human learning of the material world is inevitably marked by allocation of its facts and objects quantitative characteristics. Thus, the verbalizers of the category of quantity outcome as a linguistic product of its comprehension by people.

It is noted in the article that in the process of communication, the linguistic cognition goes beyond the limits of the system, interpreting the quantitative properties of real objects through the

instruments of metaphorical and semantic derivation. The secondary nominations of quantity received along with the quantitative aspect of the object referred obtain also expressive, emotional and axiological charge. The author of the article emphasizes that the unique features of journalistic discourse (necessity of forming an information flow and expressing an actual opinion within the newspaper article) forms a rigid requirement for the selection of instruments making the text more evocative. It is stated that the secondary nominations of quantity possess the abilities of actualizing indefinite quantity as well as estimation. Thus, they appear to be an effective means of realizing the goals of newspaper articles. The empirical data demonstrates that the secondary nominations of quantity are mostly used as figures of speech like metaphors and metonymy. It is emphasized that multifunctionality of secondary nominations with indefinite quantitative semantics possess the ability to become semantically modified. The empirical material demonstrates the effectiveness of quantitative metaphors and metonymy, as the secondary object obtains the quantitative characteristics of the primary one due to the associations. That makes them potential expressers of the author's emotional attitude to the object described in the article. It is proved that secondary nominations with the indefinite quantity semantics perform such key textual functions as expressive, evaluative and emotional. It is concluded that due their functional upload they efficiently fulfill the primary tasks of journalistic texts.

Key words: secondary nominations of quantity, journalistic discourse, metaphor, metonymy, pragmatic function, expressivity, evaluation, emotiveness.

Анна Зинченко

ПЕРВОСТЕПЕННЫЕ ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ВТОРИЧНЫХ НОМИНАЦИЙ КОЛИЧЕСТВА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящается необходимости определения когнитивных особенностей функционирования вторичных номинаций количества в фрагментах публицистического дискурса. Познание человеком материального мира неизбежно маркировано выделением количественных характеристик его фактов и объектов, а вербализаторы категории количества являются лингвистическим продуктом ее осмысления.

Отмечено, что в процессе коммуникации языковая когниция выходит за пределы системности, интерпретируя количественные свойства реальных объектов благодаря инструментам метафоричности и семантической деривации. Полученные вторичные номинации количества способны выражать не только количественный аспект реферируемых объекта, но также получают заряд экспрессивности, эмоциональности и аксиологичности. Автор статьи подчеркивает, что уникальные особенности публицистического дискурса (необходимость формирования информационного потока и высказывания актуального общественного мнения в рамках газетной статьи) формируют жесткие требования к отбору инструментов выразительности текста. Определено, что благодаря своим свойствам актуализировать не только неопределенно-количественную, но и оценочную семантику, вторичные номинации количества являются эффективным средством реализации целей публицистических текстов в виде художественных тропов, преимущественно метафор и метонимий. На эмпирическом материале продемонстрирована эффективность количественных метафор и метонимий, обусловленная осмыслением новых качеств вторичного объекта благодаря ассоциациям с количественными характеристиками первичного. В статье отмечается, что полиаспектность лексем с неопределенно-количественной семантикой, а именно – способность к семантическим модификациям, делает их потенциальными средствами выражения эмоционального отношения автора к описываемому объекту. Доказано, что вторичные номинации с семантикой неопределенного количества выполняют такие важные функции как экспрессивная, оценочная и эмоциональная, тем самым реализуя первостепенные задачи текстов публицистического дискурса.

Ключевые слова: вторичные номинации количества, публицистический дискурс, метафора, метонимия, прагматическая функция, экспрессивность, аксиологичность, эмоциональность.

УДК 81'276.3

Світлана Мартос
(Херсон)

АФІКСАЦІЯ ІМЕННИКІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЛЕНГУ

*У статті проаналізований один із способів творення молодіжного сленгу – морфологічний, зокрема афіксація іменників-сленгізмів у субмові молоді. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовних праць, присвячених явищам і процесам словотвору жаргонно-сленгових страт, автор зазначає, що субстандартний словотвір має цілий спектр своїх особливостей, не властивих іншим складникам національної мови, і виявляє активність словотвірних процесів. Стверджено, що єдиним засобом афіксації у зафіксованих сленгових іменниках є суфікс, а твірними основами постають як літературні, так і жаргонні. Особливістю афіксації у творенні ненормативної, некодифікованої, субстандартної лексики названо розмаїтий репертуар словотворчих засобів, серед них виділені такі, які непродуктивні або взагалі нефункціональні в літературній мові, як належність словотвору просторозмовної мови, арготичних систем тощо, а також спільні для літературної мови й молодіжного сленгу афікси. Відзначена у субмові молоді Херсона частотність моделей з нестливими та зменшено-нестливими суфіксами, що є загальною тенденцією українського жаргонізованого мовлення. Звернено увагу на різні несподівані узуальні елементи, які виконують словотвірну функцію в жаргонно-сленгових системах, зокрема форманти **-ган, -бан, -фан**, вони є фонетико-символічними модифікаціями суфікса **-ан**, їх автор вважає штучними, специфічними для молодіжного сленгу. У статті схарактеризовано імітацію звучання інішомовних слів засобами суфіксація, що є джерелом неологізації молодіжного сленгу, такі молодіжні сленгізми виконують метамовну функцію, відтворюючи структуру іноземних мов, з якої «експортується» словотвірний тип, засвідчено, що, за матеріалами херсонського молодіжного сленгу, найбільша кількість таких сленгізмів імітує італійську мову, а також наведені приклади імітації іспанської, французької, німецької та інших мов.*

Ключові слова: молодіжний сленг, спосіб творення, афіксація, іменники-сленгізми.

Словотворення молодіжного сленгу рухливе, у його системі закладені великі потенції, реалізація яких практично необмежена. У молодіжному сленгу словотвірні процеси протікають так само, як і в літературній мові, оскільки мовець об'єктивно спирається на базову мовну систему, включаючи загальноновживану літературну лексику, і водночас колективний мовний розум постійно й неуклінно прагне до оновлення, до творчості, піддаючи «очудненню» різноманітні поняття й номінації на їх позначення.

Специфіка кожного соціолекту виявлена насамперед на рівні лексики, фразеології та словотвору. Аналіз наявних досліджень виявляє парадоксальну картину: ґрунтовних праць, присвячених процесам і явищам словотвору жаргонно-сленгових страт, його системності, немає. Звичайно, жаргонно-сленговий словотвір має цілий спектр своїх особливостей, не властивих іншим складникам національної мови, і виявляє активність словотвірних процесів. Недослідженість словотвірних особливостей молодіжного соціолекту зумовлює актуальність нашої студії. Матеріал дослідження зібраний у місті Херсоні, більшість наведених у статті прикладів не зафіксована жаргонними словниками. **Мета** нашої статті – схарактеризувати творення молодіжних сленгізмів-іменників способом афіксації.

За морфологічним складом у молодіжному сленгу домінують іменники, іншим частинам мови відведене досить скромне місце, що властиво не лише українському молодіжному сленгу. У зафіксованих сленгових іменниках єдиним засобом афіксації є суфікс, твірними постають основи як літературні, так і жаргонні. Особливість афіксації при утворенні субстандартної лексики полягає у використанні розмаїтого репертуару словотворчих засобів. Серед них виділені такі, які непродуктивні або взагалі нефункціональні в літературній мові, як належність словотвору розмовної, просторозмовної мови, арго тощо. Існують і особливі, штучні суфікси, які насамперед привертають до себе увагу дослідників, а спільні для літературної мови і молодіжного сленгу афікси лишаються поза увагою. Проте, матеріал херсонського молодіжного сленгу свідчить, що часто останні виявляють не меншу продуктивність. Подібне спостерігають і в інших мовах, зокрема в болгарській: «Безпідставно вважають, що сленг надає перевагу непродуктивним суфіксам. По суті, молодіжний сленг орієнтований і на суфікси, слабо розповсюджені або зовсім не вживані в літературній мові. Це, однак, не означає, що саме вони є найуживанішими словотворчими формантами» [4, с. 77].

Нормативний суфікс **-іст (-ист)** додається до основи жаргонізму і творить іменники на позначення осіб чоловічої статі за характером діяльності, за внутрішніми й зовнішніми ознаками тощо, напр.: *баяніст* 'наркоман' ← *баян* 'медичний шприц'; *конопліст* 'наркоман' ← *конопля* 'марихуана'; *лапишист* 'брехлива людина' ← *лапишити* 'брехати'; *шлеміст* 'брехлива людина' ← *вдягати шлем* 'брехати'.

У найменуванні осіб чоловічої статі за родом діяльності бере участь просторозмовний варіант нормативного **-ник** суфікс **-щик**, який додається до жаргонних основ, напр.: *лоховозищик* 'водій громадського транспорту' ← *лоховоз* 'автобус'; *членовозищик* 'водій громадського транспорту' ← *членовоз* 'урядова автомашина'; *ширищик* 'наркоман' ← *ширка* 'наркотик для внутрішнього вживання'; *екваторищик* 'студент 3 курсу' ← *екватор* 'час після зимової сесії на третьому курсі'. Ці найменування стоять поруч з кримінальними жаргонізмами — назвами різних злочинних «спеціальностей»: носії арго або жаргону, створюючи «професію», потім дають їй власну назву, яка не має відповідника у кодифікованій літературній мові (кишеньковий злодій, щипач тощо).

У літературній мові іменники із суфіксом **-ун** означають актуальні для сьогодення професії та заняття, пов'язані переважно із спортом, хоч словотвірний тип утратив продуктивність [5, с. 19]. Непродуктивний у літературній мові суфікс **-ун** виявляє активність у творенні субстандартних одиниць від жаргонних основ, напр.: *ширун* 'наркоман' ← *ширятися* 'уводити собі наркотики внутрішньовенно'; *шарун* 'людина легкої вдачі' ← *шара* 'шанс, можливість'; *шуришунчик* (+ **-ик**) 'активна людина' ← *шуришати* 'старанно працювати, метушитися, бути активним'.

Похідні з суфіксом **-ар** у літературній мові називають осіб за професією та видом діяльності. Кримінальна субмова формально успадковує загальномовну традицію словотвору: у кримінальному жаргоні імена на **-ар** об'єднують переважно злочинні «професіоналізми» (*клюкар*, *зонтар*, *очкар*). У молодіжному сленгу утворення на **-ар** називають осіб за родом діяльності, а мають емоційно-оцінну жаргонну орієнтацію, бо слугують не стільки для номінації, скільки для оцінки особи. Вони поєднують у собі номінацію особи та її негативну оцінку, напр.: *дубар* 'дурний' (від літературного *дуб*); *тупар* 'дурний' (від жаргонного *тупий*).

Іменники жіночого роду з розмовним суфіксом **-ш(а)** утворені від літературних основ: *кураторша* 'куратор'; *психологша* 'викладач психології'; *контроша* 'контрольна робота'; *кенгуруша* 'прямокутна сумка з великою кришкою'; *кенгурушка* (+**-к**) 'светр з капюшоном'.

У творенні фемінативів беруть участь літературні суфікси **-к(а)**, **-их(а)**, **-ин**, **-иц**: *училка*, *учиха* 'учителька'; *бурсачка* 'учениця ПТУ'; *пацанка* 'дівчинка'; *психічка* 'викладач психології'; *істориня* 'викладач історії'; *учителиця* 'учителька' (зближення з жаргонним *телиця* 'жінка'); *сулемешниця* 'викладач української мови' (від прочитання аббревіатури

СУЛМ *сулеме*). Подібні сленгізми утворені й уживані здебільшого у шкільному й студентському жаргонах.

Частотні в молодіжному сленгу й просторозмовній мові Херсона одиниці з суфіксами **-к**, **-лк-**. Переважна кількість таких сленгізмів утворена від літературних дієслівних основ, формуючи лексико-семантичну групу 'частини тіла' за виконуваною ними функцією, напр.: *дригалки* 'ноги' ← *дригати*; *дibalки* 'ноги' ← *дибати*; *кліпалки* 'очі' ← *кліпати*; *лупалки*, *вилупки*, *лупіки*, *лупки* 'очі' ← *лупати*, *вилупити*. Рідше похідними бувають літературні недієслівні основи, напр.: *корявки* 'руки' ← прикметник *корявий*; *паганки* 'руки' ← іменники *пагіння*, *пагінчик*, *пагін*.

В іменниках-назвах частин тіла (рот і ніс) виділяємо суфікси **-льник**, **-лк(а)**, які творять сленгізми зі значенням виконавця дії. Твірними постають як літературні основи (*їдальник*, *ротельник*, *чмокалка* 'рот'; *смаркальник*, *сопальник*, *нюхалка*, *чіхалка* 'ніс'), так і жаргонні (*шамальник*, *хавалка* 'рот'). Наведені приклади демонструють, що основою номінації часто служить функція частини тіла, яку носії сленгу вважають основною.

Основним виразником словотвірного значення одиничності в кодифікованій літературній мові є суфікс **-ин**. Словотвірна категорія одиничності іменників властива передусім назвам неістот. Специфіка сингулятивів на **-ин(а)** полягає в тому, що вони називають предмет або особу не взагалі, а як такі, що виділені з-поміж подібних предметів чи осіб [5, с. 141]. Аналогічну функцію виконує формант **-ин** у молодіжному сленгу, напр.: *мальборина* 'сигарета «Мальборо»'; *п'ятачина* 'оцінка «5»'; *молочина* 'порція наркотику'.

Стилістично маркований суфікс **-л(о)** (**-ил(о)**, **-йл(о)**) виявляє високу продуктивність у молодіжному сленгу Херсона, засвідчуючи загальну тенденцію українських жаргонізованих стилів комунікації до вживання подібних назв [7, с.117]. За допомогою цього форманта від дієслівних основ (і літературних, і жаргонних) утворені назви осіб за якоюсь визначальною для них (звичайно негативною) дією або станом, напр.: *вишибайло* 'охоронець'; *недоганяйло* 'людина з повільною реакцією'; *заливайло* 'брехлива людина'; *молотило*, *потякало* 'базика'; *терпило* 'терпляча людина'; *недоросло* 'школяр'; *зубрило* 'учень/студент, який старанно вчиться'; *двигало* 'наркоман'. Ця продуктивна й популярна в молодіжному сленгу модель суфіксального творення особових імен виконує стійку емоційно-оцінну функцію. Лише окремі слова цього словотвірного типу виконують також і номінативну функцію, пор.: *вишибайло* 'охоронець', який *вишибає* (виганяє) небажаних відвідувачів. Усі останні утворення виключно оцінні, характеризують особу за здійсненою нею негативною діяльністю.

Семантичної трансформації зазнали одиниці лексичного складу української мови на **-л(о)**, які називають частини тіла людини. Переважають тут номени на позначення рота й носа (за виконуваною ними функцією), напр.: *гавкало*, *нявало*, *зівало*, *чавкало*, *пілікало* 'рот'; *фиркало*, *шмаркало* 'ніс'. За цією ж моделлю утворений сленгізм *гримасло* 'обличчя' і лексема шкільного і студентського жаргону *п'ятило* 'оцінка «5»'.

У розмовній літературній мові суфікс **-ня** творить іменники зі значенням місця (приміщення) та збірні іменники — назви людей або тварин. Різко виявлена негативна оцінка збірного значення зумовила закріплення цього словотворчого форманта за ненормативною сферою. Указівка за велику кількість часто використовується не тільки й не стільки для вираження кількості осіб або предметів, скільки для демонстрації зневажливого або презирливого ставлення до об'єкта, напр.: *волосня* 'волосся'; *чухня* 'негативна ситуація'; *барижня* 'кафе'. Популярність і продуктивність моделі в розмовному мовленні призвели до звичайної для таких утворень нечіткості дериваційних ланцюжків, нерозмежуванні в похідних словах осіб або предметів відповідно до віддієслівних і відіменних твірних, пор.: *лоскотарня* 'вечірка'; *книжня* 'бібліотека'; *шухерня* 'негативна ситуація'.

Як експресивне посилення негативної оцінки збірності об'єктів (осіб, предметів, обставин) — від зневажливої до презирливої — сприймається використання зниженого розмовного модифікаційного форманта **-ень**, напр.: *головень* 'голова'; *мордень* 'обличчя'.

Додаткове значення негативної оцінки вносить суфікс **-(еш)ник**: *лобешник, головешник* — експресивні синоніми літературних *лоб, голова*.

Характерні для субстандарту суфікси зі значенням збільшеності (аугментативності), яке невіддільне від негативно-оцінного значення: **-ищ, -ур (-юр), -ар (-яр), -аг (-яг)**. Нюанси негативної оцінки можуть бути надзвичайно різноманітними — осуд, зневага, огида тощо, причому вони нерідко переплітаються або накладаються. Твірними постають жаргонні лексичні основи, напр.: *пацанюра* 'хлопець' ← *пацан*; *додяра* 'погана, неприємна людина' ← *додік*; *ханяга* 'алкоголік' ← *ханига*; *рвачуга* 'відмінник' ← *рвач*. Зафіксований сленгізм *алколітрище* 'алкоголік' утворений складанням основ + суфікс **-ищ**, який додає різко виражену пейоративну, стилістично знижену конотацію. Для подібних утворень характерне послідовне зниження й регулярна негативна оцінність — зневажлива або презирлива. Негативно оцінне нарощування смислу в сленгових утвореннях розвинене на тлі базової розмовної семантики збільшеності.

У херсонському молодіжному сленгу частотністю відзначені моделі з пестливими та зменшено-пестливими суфіксами, що є загальною тенденцією українського жаргонізованого мовлення: «У спонтанній розмовній комунікації до жаргонної основи часто додаються демінутивні суфікси, що вносять у різнотипні сфери спілкування ореол м'якого національного гумору або іронії» [7, с. 118], напр.: **-ик**: *чмирик* 'погана, неприємна людина'; *сябрик* 'білорус'; *цуцики* 'гроші'; *потухлик* 'людина, яка втратила свідомість'; *атестик* 'атестат'; *зачик* 'залік'; **-ець**: *шпанець* 'підліток'; *бабулець* 'гроші (загальне значення)'; *шнобелець* 'ніс'; **-ул'**: *хіпуля* 'заможна, гарно вдягнена людина'; **-ок**: *типок* 'чоловік'; *дашок, котелок* 'голова'.

Демінутивні суфікси додають і до літературних основ, напр.: **-ець**: *понець* 'сідниці'; *ротець* 'рот'; *ніздрець* 'ніс'; *дистрофець* 'слабка людина'; **-ик**: *задохлик* 'слабка людина'; *дюймик* 'низька людина'; *дирчик* 'мопед'; *барчик* 'кафе'; **-ул'**: *підкрадулі* 'жіночі черевики на високій платформі'; *загрибульки* 'руки' (+**-к**); **-ун'**: *тавруня* 'автомобіль «Таврія»'.

Носії соціальних діалектів надають перевагу окремим словотворчим формантам, більшість яких спеціально призначена для вираження стилістичного зниження, згрубілості з конотаціями зневаги, напр.: **-ух(а), -он, -ак (-як)** тощо.

Особливу активністю позначена словотвірна модель на **-ух(а)**. Більшість похідних мотивована субстантивними твірними, напр.: *сеструха* 'сестра' ← *сестра*; *центруха* 'музичний центр' ← *центр*; *шелестуха* 'гроші' ← *шелест*. Інший різновид твірних — універбати, утворені від атрибутивного компонента іменних словосполучень, напр.: *курсуха* 'курсова робота'; *практух* 'практична робота'. Деякі слова на **-ух(а)** утворені від дієслів, напр.: *розвалюха* 'старий транспорт'; *движуха* 'місце зустрічі, вечірка'; *зашибуха* 'позитивна ситуація'. Усе розмаїття мотивації, дифузність і варіативність похідних на **-ух(а)** інтегроване спільним прагматичним змістом таких слів: крім мовної економії похідного, що вже саме по собі привабливе для побутового масового мовлення, особливо молодіжного, такі одиниці мають згрубіле фамільярно-зневажливе забарвлення і стилістичне зниження номінації [8, с. 139]. Знаковий зміст форманта **-ух** для молодіжного сленгу суттєвіший, ніж чітка словотвірна мотивація моделі.

Суфікс **-ак (-як)** у жаргонній деривації служить для творення іменників зі значенням особи за атрибутивною ознакою й іменників з конкретним предметним або субстанційним значенням. У молодіжному сленгу побутують лексеми *дохляк* і *хиляк* зі значенням 'слабка людина', у яких власне формант **-ак (-як)** надає похідним лише загального відтінку зниженості, характерного й для літературних утворень цієї моделі. Словотвірний тип іменників з предметним суфіксальним формантом **-ак (-як)** продуктивний і дифузний за мотивацією та семантикою. Предметні субстантиви утворені не лише від атрибутивних словосполучень, а й від окремих слів, здебільшого іменників, напр.: *дубляк* 'куртка/пальто з дубленої шкіри'; *трусняки* 'трусси'; *пітняки* 'шкарпетки'; *шарпак* 'магнітофон фірми «Шарп»'; *движняк* 'вечірка'; *кубляк* 'кафе'; *триндяк* 'оцінка «3»'.

Словотвірну функцію в жаргонно-сленгових системах часто виконують різні несподівані узуальні елементи. В.Хімік уважає, що форманти **-ган, -бан, -фан** є фонетико-символічними модифікаціями суфікса **-ан**, який утворює в кримінальному жаргоні іменники 'найменування осіб за субстантивною ознакою' [8, с. 137]. У молодіжному сленгу ці суфікси значно розширюють свою функцію, утворюючи різноманітні за значенням деривати, напр., серед учнів херсонських шкіл побутують лексеми *контробан* 'контрольна робота'; *п'ятифан* 'оцінка «5»'; у загальномолодіжному жаргоні м. Херсона вживана лексема *гульбан* 'вечірка'. Форманти **-ган, -бан, -фан** слід вважати штучними, специфічними для молодіжного сленгу. Нами зафіксовані окремі лексеми, у яких теж наявні узуальні суфікси: *азербут* 'азербайджанець'; *алкобас* 'алкоголік'; *мафонтольчик* 'магнітофон'.

Джерелом неологізації молодіжного сленгу є не лише запозичення з інших мов, а й імітація звучання іншомовних слів засобами суфіксації. Такі сленгізми виконують метамовну функцію, відтворюючи структуру іноземних мов, з якої «експортується» словотвірний тип [6, с. 221]. Матеріали херсонського молодіжного сленгу свідчать, що найбільша кількість сленгізмів імітує італійську мову, напр.: *сестрічі* 'сестра'; *кабельберто* 'дурна людина'; *марчелло* 'німецька грошова одиниця (марка)' (*марка* + популярний суфікс зниженості **-ило** → *марчило* → *марчелло* (популярне італійське ім'я)); *красавелло* 'позитивна оцінка'; *баргелло* 'кафе'; *брюшелло, пузелло* 'живіт'. Імітація іспанської мови забезпечена суфіксами **-ос** (*обалдос* 'позитивна ситуація', вигук 'вираження приємного подиву, захоплення') і **-льдо** (*ригальдо* 'алкоголік'). Наведемо приклади імітації з інших мов: французька — *маманте* 'мати'; *самженель* 'самогон'; *мордель* 'обличчя'; *триндель* 'оцінка «3»'; німецька — *черепахунд* 'людина з повільною реакцією'; *штонс* 'особлива тканина, ніби з латок'; латинська — *фантастикус* 'позитивна ситуація'.

Отже, афіксація є продуктивним способом творення жаргонно-сленгових іменників. Засобом афіксації є суфікс, твірними постають основи як літературних слів, так і жаргонних. Особливість афіксації при утворенні субстандартної лексики полягає у використанні більш широкого арсеналу словотворчих засобів; суфікси, приєднані у молодіжному сленгу до твірних основ, відрізняються великою розмаїтістю: нормативні літературні, просторозмовні, стилістично марковані, демінутивні, узуальні. Джерелом неологізації молодіжного сленгу є не лише запозичення з інших мов, а й імітація звучання іншомовних слів засобами суфіксації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовенко А. В. Некоторые способы образования неологизмов в молодежном сленге современного болгарского языка / А. В. Березовенко // Вісн. Київ. ун-ту: Літературознавство. Мовознавство. – К.: Вища шк., 1989. – Вип. 31. – С. 56–60.
2. Врублевська Г. Й. Лінгвокреативні процеси формування молодіжного жаргону / Г. Й. Врублевська // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2004. – №14. – С. 186–187.
3. Дейнега В. Г. Способи словотвору молодіжного сленгу / В.Г. Дейнега // Вісн. Київ. нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 3–5.
4. Карастойчева Ц. Българският младежки говор / Ц.Карастойчева. – София: Наука и изкуство, 1988. – 219 с.
5. Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників: Монографія / В. П. Олексенко. – Херсон: Айлант, 2001. – 240 с.
6. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 464 с.
7. Ставицька Л. Національно-мовна специфіка сучасного українського сленгу / Л. Ставицька // Південний архів: Філологічні науки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – Вип. 14. – С. 115–121.
8. Хімік В.В. Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен / В. В. Хімік. – СПб.: Филолог. ф-т СПбГУ, 2000. – 272 с.

AFFIXATION OF NOUNS IN YOUTH SLANG

The article analyzes one of the ways of youth slang creating - morphological, particularly, the affixation of nouns in slang sublanguages of the youth. The urgency of the study is due to the lack of solid works devoted to the phenomena and processes of the word-formation of the jargon-slang layers; the author points out that subprime derivation has a range of its features, not peculiar to the other components of the national language, and detects the activity of word-building processes. It is asserted that the only means of affixation in the recorded slang nouns is a suffix and the forming bases are both literary and slang.

A feature of affixation in the formation of offensive, uncodified, substandard lexicon is called a diverse repertoire of word-building tools, among them there are those that are unproductive or even nonfunctional in the literary language, as belonging to the word formation of the spoken language, argotic systems, etc., as well as affixes common to the literary language and affixation of youth slang. The frequency of models with affectionate and diminutive caressing suffixes was noted in the sublanguage of the youth of Kherson, that is the general tendency of the Ukrainian slang term. Attention is drawn to a variety of unexpected usual elements, which perform the function of word-formation in the vernacular, slang systems, in particular the formants **-gan**, **-ban**, **-fan**, which are phonetic and symbolic modifications of the suffix **-an**, the author considers them artificial, specific for youth slang. The article describes the imitation of the sounding of foreign words by means of suffixation, which is the source of the neologization of youth slang, such youth slangisms perform a metalinguistic function, reproducing the structure of foreign languages, by means of which the word-formation type is "exported", it is testified that according to the materials of Kherson youth slang the greatest number of such slengizms imitates the Italian language, as well as examples of imitation of Spanish, French, German and other languages.

Key words: youth slang, way of creation, affixation, nouns-slengizms.

Светлана Мартос

АФФИКСАЦИЯ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В МОЛОДЕЖНОМ СЛЕНГЕ

В статье проанализирован один из способов словообразования молодежного сленга — морфологический, в частности аффиксация существительных-сленгизмов в субъязыке молодежи. Актуальность исследования обусловлена отсутствием фундаментальных трудов, посвященных явлениям и процессам словообразования жаргонно-сленговых шаров, автор отмечает, что субстандартное словообразование имеет целый спектр своих особенностей, не свойственных другим составляющим национального языка, и проявляет активность словообразовательных процессов. Утверждено, что единственным средством аффиксации в зафиксированных сленговых существительных является суффикс, а образующими основами выступают как литературные, так и жаргонные. Особенностью аффиксации в образовании ненормативной, некодифицированной, субстандартной лексики назван разнообразный репертуар словообразовательных средств, среди них выделены такие, которые непроизводительные или вообще нефункциональные в литературном языке, как принадлежность словообразования разговорного языка, арготических систем и т.п., а также общие для литературного языка и молодежного сленга аффиксы. Отмечена в субъязыке молодежи Херсона частотность моделей с ласковыми и уменьшительно-ласкательными суффиксами, что является общей тенденцией украинской жаргонизированной речи. Обращено внимание на различные неожиданные узусные элементы, которые выполняют словообразовательную функцию в жаргонно-сленговых системах, в частности форманты **-ган**, **-бан**, **-фан**, которые являются фонетико-символическими модификациями суффикса **-ан**, их автор считает искусственными, специфическими для молодежного сленга. В статье охарактеризована имитация звучания иностранных слов средствами суффиксации, что является источником неологизации молодежного сленга, такие молодежные сленгизмы выполняют метаязыковую функцию, воспроизводя структуру иностранных языков, с которой «экспортируется» словообразовательный тип, засвидетельствовано, что, по

матеріалам херсонського молодежного сленга, найбільше кількість таких сленгізмів імітує італійський мовний матеріал, а також наведені приклади імітації іспанського, французького, німецького та інших мов.

Ключові слова: молодежний сленг, спосіб мовотворення, афіксація, існуючі-сленгізми.

УДК 811.161.2'38+81'366.5

Оксана Микитюк
(Львів)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ХОРОНІМА УКРАЇНА В МОВНО-НАЦІОНАЛЬНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДМИТРА ДОНЦОВА

*Предметом розгляду є хоронім Україна на тлі тогочасних умов життя, що можливе завдяки прийому мовознавчо-історичної інтерпретації. Мета – дослідити аспекти вербалізації хороніма Україна в «Літературній есеїстиці» Дмитра Донцова. У статті проаналізовано вплив хороніма **Україна** на формування національної свідомості українців та утвердження державотвірного світогляду. Показано, як мислитель пропагує україноцентричний світогляд, вивчення героїчного минулого, плекання сильної особистості (на відміну від культу мас та всезагальної рівності). Схарактеризовано роль культурно-історичного контексту для розуміння хороніма **Україна**. Виявлено лексико-семантичне навантаження досліджуваного слова в мовно-національній картині світу Дмитра Донцова. Доведено, що основним значенням лексеми **Україна** в текстах «Літературної есеїстики» є боротьба за незалежність. Простежено індивідуальний стиль публіциста на основі зазначеної назви.*

*В аналізованих творах хоронім **Україна** є регулярно відтворюваним і визначальним для формування канви текстів. Служова інваріантна домінанта зазначеного номена – це формування самостійної держави. Варіантними семантиками для показу хороніма **Україна** є: звеличення героїчного минулого українського народу, відтворення історичного періоду, опис життя письменників та політичних діячів, особливості місця певних дій, показ члена «провідної верстви» та оспівування сильної козацької жінки. У публіцистичному стилі хоронім **Україна** характеризує творчу манеру автора, емоційно підживлює текст та формує ідейне ціле. Отже, національно-мовна картина світу Дмитра Донцова є інформаційно багатогранною, інтелектуально змістовною й політично вмотивованою. Перспективи вивчення поданої теми полягають у дослідженні хороніма **Україна** в творчості вісниківців та в розгляді топонімного поля творів Дмитра Донцова.*

Ключові слова: мовно-національна картина світу, лексико-семантичне навантаження, хоронім Україна, Дмитро Донцов.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Одним із аспектів відтворення мовно-національної картини світу Дмитра Донцова є топонімний зріз його текстів, які мають вагоме значення для формування культурно-політичного світогляду та для творення сильної держави. Попри те, що більше ніж половину свого життя мислитель провів на еміграції, його активна політична позиція (перший голова СВУ, праця в уряді Павла Скоропадського, робота при посольстві УНР в Берні), редакторська, викладацька та публічна діяльність – усе було спрямоване на формування покоління борців, що зможуть змінити ситуацію в Україні.

У публіцистичному стилі топоніми відтворюють настанови автора, характеризують його творчу манеру, емоційно підживлюють текст та формують ідейне ціле. Позаяк

топонімний простір творів головного фундатора українського націоналізму неймовірно широкий, предметом розгляду є хоронім *Україна* на тлі тогочасних умов життя, що можливе завдяки прийому мовозновчо-історичної інтерпретації.

Формулювання мети й завдань дослідження. Мета розвідки: дослідити аспекти вербалізації хороніма *Україна* в «Літературній есеїстиці» Дмитра Донцова. Поставлена мета передбачає розв'язок таких завдань:

- простежити вплив аналізованої лексеми на формування національної свідомості українців та утвердження державотвірного світогляду;
- виявити лексико-семантичне навантаження номена *Україна* в мовній картині світу Дмитра Донцова;
- проаналізувати індивідуальний стиль публіциста на основі зазначеної назви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких розглядалася проблема і на які спирається автор. Текстовий аналіз пов'язаний «передусім із антропозорієнтованим скеруванням лінгвістики» [13, с. 255]. Відтак творчість Дмитра Донцова розглядають політики, історики, літературознавці тощо. У Науково-ідеологічному центрі ім. Д. Донцова (керівник – Олег Баган) видано 10 томів його творів. Проте до сьогодні не проаналізовано самотні риси мовного стилю мислителя на тлі індивідуально-авторської картини світу, що зумовлює актуальність статті.

Топонімний пласт слів є об'єктом вивчення низки мовознавців. Відтак вагомим відтворювачем культурно-історичного контексту є комплексний аналіз мовотворчості письменників XIX–XXI ст. (Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, В. Винниченка, О. Гончара, В. Лиса, В. Шевчука тощо), чільне місце серед яких посідають топоніми [1; 3; 4; 7; 8; 10; 12]. Відрадно, що мовно-естетичну семантику образу *України* на основі художньо-белетристичного масиву української літератури 20–30 рр. XX ст. розглянула Л. Ставицька [11]. Історію досліджуваного номена здійснили Л. Цегельський, В. Січинський, Д. Дорошенко, М. Грушевський [9, с. 105]. Важливим залишається аналіз онімного рівня публіцистичних текстів, без характеристики яких годі собі уявити формування рівня національної свідомості. Крім того, фундаментальні дослідження творів української літератури дозволяють відтворити стан суспільної свідомості та визначити рівень мислення покоління письменників міжвоєнного часу.

Виклад матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів. Хоронім *Україна* – це слово-символ, що репрезентує нашу державу та посідає визначальне місце в численних працях, зокрема, Л. Ставицька зазначає, що «мовно-естетична підсистема “образ *України*” несе на собі печать відповідної ієрархічної структури мегаобразу» [11, с. 46]. Відтак вербалізація хороніма *Україна* належить до найдавніших і найзнаковіших номенів у мовно-ментальній картині світу. Як знак української етнокультури назву *Україна* вживають у значенні: 1) країна, держава в Східній Європі, 2) край, країна, уділ, усобиця [6, с. 610–611]. Щодо другого значення, то І. Огієнко пише, що слово *Україна* «спершу визначало воно пограниччя (див. Іпатіїв Літопис)» [9, с. 100], а вже згодом «назва малої місцевості перенеслася на всю країну» [9, с. 102].

В ідеолога націоналізму, мислителя, великого публіциста Дмитра Донцова хоронім *Україна* становить ядро топонімного простору текстів різних часових зрізів. Уживання цього номена зумовлено такими чинниками: а) автор апелює до українців, до зміни їхньої свідомості, до вироблення націєцентричних поглядів; б) Дмитро Донцов (як українець) знає причини «наших нещастя»; в) мислитель аналізує українське минуле, щоб вплинути на майбутнє.

У межах «Літературної есеїстики» Дмитра Донцова хоронім *Україна* є високочастотним щодо вживання, відтак творить регулятив на тлі культурно-історичного контексту. Автор подає зазначений номен для актуалізації таких смислових домінант: 1) процес творення самостійної держави; 2) героїчне минуле; 3) певний історичний період; 4) місце подій; 5) велич члена «провідної верстви» та показ культу сильної козацької жінки.

1) Кількісно основним є контекст, що відтворює семантичне навантаження 'формування самостійної Української держави'. Аналітика Дмитра Донцова спрямована на пошук істини, відтак, подаючи думки Тараса Шевченка про Бога і націю, автор аналізує «облудну політику Росії на **Україні**» [5, с. 228].

Мислитель засадничо формує політичну та культурну самостійність, пояснює, що землі, які відділилися від Росії, створили власні держави (це: Фінляндія, балтійські держави, Польща), а **Україна** «*лишилася при Росії з карикатурою замість “власної хати”*» [5, с. 283]. Тому «*єдиний рятунок для **України** – се зірвати культурний зв'язок з Росією і “йти в науку” до Європи*» [5, с. 247]. Хоронім **Україна** є тлом для розуміння позиції нації, бо ми свідки авангардних боїв, що виведуть Україну «*з провінціального закутку на арену, де змагаються світово історичні народи*» [5, с. 263]. Зрештою, на сторожі незалежності **України** [5, с. 384] стояв архистратиг Михайл. Отже, формування самостійної української держави – це доктрина, яку сповідував ідеолог націоналізму та до втілення якої доклав чимало зусиль.

2) Домінантним для номена **Україна** є контекст, що стосується звеличення героїчного минулого. Це провідна тема публіцистики мислителя, позаяк наша історія знає неймовірні злети і такі самі неймовірні невдачі, бо «*коли перемагала героїчна ідея (“Слово о полку”, “Милость Божія”) – сильна і пишна була **Україна**. Перемогли плебеї – була **Україна** Барабашів, Киселів, Кулішів і тих, хто в наші часи їздили на поклін до червоного Кремля...*» [5, с. 329].

Аналізована лексема є стрижневою для того, щоб апелювати до ідей патріотизму старої **України**, що для людей різного духу було парадоксом, для Т. Шевченка – непохитною вірою. Дмитро Донцов звертається до його думок і наголошує, що в гнобленню, яке зазнавала **Україна**, Кобзар відчуває не гніт економічний, а сором за неволю, «*“сором козакові” перед престолом Всевишнього “стать у кайданах”*» [5, с. 325]. Давню **Україну** Пророк любить не за садки, а за те, що була «*могутня і вільнолюбна*» [5, с. 327] та чекає, «*як з посіяних його сліз мечі обоюдні виростуть на **Україні***» [5, с. 339]. Надактуальними до сьогодні є звернення Дмитра Донцова до постаті Т. Шевченка, бо Кобзар бачить **Україну**, той рай, «*занапащений займанцем і своїми перевертнями*» [5, с. 343]. Публіцист робить посил і на постать Стороженка, для якого **Україна** також «*не була мила, затишна, ідилічна., вона йому ввижається як “значна, сановита, гарна, пишна, величава”*» [5, с. 334].

В аспекті звернення до героїки минулого автор позитивно характеризує нашу країну, бо **Україна** «*збудилася від огидної дійсності*» (коли запровадили панщину), бо ще живі сильні «*залишки старої **України***» [5, с. 330]. Дмитро Донцов ставить засадниче питання: «*Чи здобуде собі **Україна** назад втрачене право первородства на Сході Європи?*» [5, с. 316] та вважає, що сильною може стати країна лише тоді, коли «*братерство з'єднає націю в великім ділі*» [5, с. 317] (як це було зі запорізьким козацтвом), бо люди з рідним духом – це «*несмертельні постаті*» в могилах **України** [5, с. 321]. Уласові Самчуку, голові МУРу, Дмитро Донцов пояснює позицію щодо майбутнього **України**: «*Я шукав символики не в санчо-пансівській **Україні**, а в іншій, древній*» [5, с. 571]. Мислитель закликає до відродження духу нашої давнини та вірить, що почне боротися наша країна.

Регулятив **Україна** часто є маркером бінарності поглядів українців, позаяк аналіз подій показує, що постійно йде балансування між добром і злом. Це типова «*боязнь покинути один і одверто піти на другий шлях*», це завжди один крок вперед, а інший – назад, це «*безнастанна зміна позицій*» [5, с. 35].

За висновком Дмитра Донцова, люди дужі, вільні і сміливі мають відродити «*зганьблені завойовником історичні традиції*» [5, с. 597].

3) На тлі хороніма **Україна** відтворено певний суспільно-історичний періоду кризь призму життя видатних діячів української історії та літератури. Наприклад, час, в якому жив Шевченко, вимагав від людини «*нелюдської напруги, душевної сили, невсипущого чування*» [5, с. 371], його переходила не тільки **Україна**, а й уся Західна Європа. Український Пророк проклинав «*свою миколаївську добу*» тому, що «*збезбарвилось життя*», «*бур'яном укрилось*», що «*сміттям з помела*» зробилися люди, тому маємо постійне апелювання до

життя в *Україні*, де «*лихо танцювало*», «*було добре жити в колишній Україні*» [5, с. 162]. Відтак Дмитро Донцов на чільне місце ставить ідеї Т. Шевченка, який йшов проти свого часу та створив програму «*беззглядної боротьби з московським наїздом*» [5, с. 29].

Крізь призму аналізованого номена публіцист відтворює життя Лесі Українки. Це була «*проклята доба суспільного маразму на Україні*» [5, с. 37], бо героїчний період давно відшумів і прийшов час, коли «*на Україні зброю можна було найти лише в курганах або музеях, коли історичну легенду заступила проза щоденного життя, коли на зміну непокірних дідів прийшли зрівноважені онуки*» [5, с. 60].

Поряд з нейтральним зображенням хороніма *Україна* в часи Шевченка та Лесі Українки, впадає у вічі позитивна конотація аналізованої лексеми в поемі «Мазепа» Байрона. Саме в цьому творі змальовано «*видатне життя тодішньої України*» [5, с. 42], показано могутні степи, на яких звершуються численні перемоги. Проте, аналізуючи постать І. Мазепи в українському контексті, Дмитро Донцов розглядає його життя «*на тлі загальної деградації національного життя на Україні*» [5, с. 41]. У численних статтях автор показує, яка «*існуюча нудна дійсність на Україні*» [5, с. 210], яка «*Україна нашого віку*» [5, с. 264], відтворює історичні умови життя *України* в період революції 1917 року, аналізує трагедію, яка назріває не тільки в *Україні*.

Мислитель розуміє, що «*парафіяни передбольшевицької доби*» не могли зрозуміти давню козацьку епоху «*з її твердим законом*» [5, с. 381], проте в XIX ст. та від 20-30-х рр. XX ст. бачимо в *Україні* зацікавлення старокиївською добою. Тому ідеалом вісниківців, зокрема Дмитра Донцова, була «*старокозацька Україна з її культурою, світоглядом, звичаями, характерами, стилем життя*» [5, с. 348].

4) У низці статей «Літературної есеїстики» Дмитра Донцова хоронім *Україна* актуалізує значення 'місця, де відбуваються події'. Наприклад, *Україна* – це край козаків, це козацька земля (в Т. Шевченка), це територія, де жив Мазепа.

Завжди вагомим є смислове навантаження персономена Шевченко та хороніма *Україна*. Попри те, що історико-політичні обставини не сприяли перебуванню Кобзаря на батьківщині, його «*горіння душі*» завжди буде пошановане в *Україні*, а критики його «*не будуть гідні “отв’язати ремінь від ноги його”*» [5, с. 146].

Привертає увагу актуалізація номена *Україна* в текстах Дмитра Донцова як фактажу, де проживали письменники, наприклад, Олена Теліга свого часу жила в *Україні*. Також мало знають в *Україні* М. Башкирцеву. Автор аналізує і коментує «номенклатурну» ідею забрати Хвильового «*коли не з України, то бодай з Харкова чи Києва*» [5, с. 229].

Впадає у вічі думка мислителя про те, що соціально-визвольні ідеї не чужі *Україні*, а «*чужий її психіці російський большевизм*» [5, с. 285]. Крім того, «*Україна знаходиться в осередку велетенської історичної завірюхи, що має рішити про дальше існування цілої християнської цивілізації*» [5, с. 319].

5) Численним є семантичне наповнення номена *Україна* для характеристики керманіча народу, яким є член «провідної верстви». Недаремно о. д-р. Д. Блажейовський, аналізуючи українську історію, пише: «В *Україні* є загальний занепад національної свідомості і духовності» [2, с. 57], бо (за Д. Донцовим) 350-літнє панування Москви в *Україні* призвело до виховання багатьох «*духовних яничарів*» [5, с. 522]. Автор пояснює основну проблему *України* – занепад «*правлячої верстви*», бо одні стали плюшкиніми, інші пішли «*вмирати “не за Україну”, а за її ката*» [5, с. 579].

Причини відсутності належних керманічів публіцист коментує на основі поглядів Гоголя, який виокремлює два психічні типи населення *України*: перший – «*тип войовника, одчайдуха, мандрівного лицаря, нового варяга, будівничого держав, який тоді втілювався в типі козака, і другий – отих “мирних слов’ян”, мирної людности, яка орала землю, плодилася, розмальовувала глечики, співала пісні...*» [5, с. 361]. Ідеолог українського націоналізму вірить в козацтво як народ, що «*накинув свій характер і, можна сказати, колорит на всю Україну*» [5, с. 360]. Відтак в *Україні* віддавна існує «*незмінний тип члена провідної верстви – тип лицаря*» [5, с. 346].

На тлі хороніма *Україна* показано звеличення козацької жінки, що є символом *України* від часів Шевченка. Під час «воєнницької атмосфери» жорстокої епохи жінка-козачка «тримала в руках долю незалежної *України* або її виборювала», «вносила облагороджуючий первень, первень естетики і краси» [5, с. 371]. «*Доньки зкозаченої України*» вправлялися в «заїздах на сусідів, магнатів або в збройних бунтах проти короля» [5, с. 373]. Отож, мужність, непохитність, жертвовність та навіть нелюдська сила жінок козацької України – це предмет неабиякого замилювання Д. Донцова.

Від української козацької епохи йдуть в літературу образи сильних особистостей, яких вимальовано в «Літературній есеїстиці». Відтак зникають нещасні жінки, а їх змінюють сильні особистості: Олена Пчілка, Леся Українка, Марія Башкирцева, Олена Теліга. Отже, звеличення члена «провідної верстви» та культ сильної козацької жінки відтворює ідею Дмитра Донцова зміцнювати волю нації.

Висновки та перспективи дослідження в цьому напрямі. Топонімний зріз текстів «Літературної есеїстики» відтворює національно-мовна картина світу Дмитра Донцова, що є інформаційно багатоаспектна, інтелектуально змістовна й політично вмотивована.

В аналізованих творах хоронім *Україна* є регулярно відтворюваним і визначальним для формування канви текстів. Смыслова інваріантна домінанта зазначеного номена – це формування самостійної держави. Варіантними семами для показу хороніма *Україна* є: звеличення героїчного минулого українського народу, відтворення історичного періоду, опис життя письменників та політичних діячів, особливості місця певних дій, показ члена «провідної верстви» та оспівування сильної козацької жінки. Отже, замість європеїзаторства мислитель пропагує україноцентричний світогляд, вивчення уроків української історії, плекання сильної особистості (на відміну від культу мас та всезагальної рівності).

Дмитро Донцов вболіває за майбутнє своєї Батьківщини, йому не байдужа роль *України* в світі, відтак у текстах (хоча є подекуди оцінювальні елементи) найчастіше хоронім *Україна* подано як нейтральний номен, що пов'язано з науково аргументованою позицією автора та публіцистичним стилем, який здебільшого не передбачає позитивних чи негативних маркувальних ознак.

Перспективи вивчення поданої теми полягають у дослідженні хороніма *Україна* в творчості вісниківівців та в розгляді топонімного поля творів Д. Донцова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст. / Л. О. Белей. Автореф. дис. ... докт. філол. наук: спеціальність 10.02.01 – українська мова. – Ужгород, 1997. – 48 с.
2. Блажейовський Д. Моє століття та деякі мої погляди на українську історію / Д. Блажейовський. – Львів : Вид. фонд о. д-ра Д. Блажейовського, 2011. – 104 с.
3. Богдан С. Вербалізація лексичного регулятиву *Німеччина* в епістолярних текстах Лесі Українки / С. Богдан // Лінгвостилістичні студії : наук. журн. / [редкол. : С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 4. – С. 23–38.
4. Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини XX с. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького) / Т. Б. Гриценко. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.01 – українська мова. – К., 1998. – 17 с.
5. Донцов Д. Літературна есеїстика / Відп. ред. і упорядник О. Баган / Д. Донцов. – Дрогобич : Відродження, 2009. – 688 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
7. Левчук І. Функційно-семантична специфіка топонімного компонента поетонімосфери роману Володимира Лиса «Століття Якова» / І. Левчук // Лінгвостилістичні студії : наук. журн. / [редкол. : С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 4. – С. 103–113.
8. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка / Г. П. Лукаш. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спеціальність 10.02.01 – українська мова. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.

9. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М. С. Тимошик / І. Огієнко (Митрополит Іларіон). – К.: Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
10. Скорук І. Функційно-семантичне навантаження периферійних онімів роману Валерія Шевчука «Стежка в траві» / І. Скорук // Лінгвостилістичні студії: наук. журн. / [редкол.: С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 4. – С. 200–208.
11. Ставицька Л. О. Естетика слова у художній літературі 20-30 рр. ХХ ст. / Л. О. Ставицька. Автореф. дис. ... докт. філол. наук: спеціальність 10.02.01 – українська мова. – К., 1996. – 52 с.
12. Степаненко М. Синтагматика оніма Україна в поетичному дискурсі Тараса Шевченка / М. Степаненко // Лінгвостилістичні студії: наук. журн. / [редкол.: С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – Вип. 2. – С. 188–203.
13. Шабат-Савка С. Т. Парцельовані комунікати як маркери вербалізації інтенцій мовця та експресивності художнього тексту / С. Т. Шабат-Савка // Записки з українського мовознавства: Вип. 24. У 2-х томах. – Т. 1. – Одеса: Поли-Принт, 2017. – С. 254–363.

Oksana Mykytyuk

VERBALIZATION OF THE CHORONYM UKRAINE IN THE LANGUAGE AND NATIONAL WORLDVIEW OF DMYTRO DONTSOV

The subject of the research is the choronym *Ukraine* on the background of the living conditions of that time, which is possible thanks to the method of linguistic-historical interpretation. The purpose is to study the aspects of verbalization of the choronym *Ukraine* in the «Literary Essays» by Dmytro Dontsov. The influence of the choronym *Ukraine* on the formation of national consciousness of Ukrainians and the establishment of a state-created worldview is analysed in this article. It is shown how a thinker is promoting a Ukrainian-centric worldview, studying the heroic past, cultivating a strong personality (in contrast to the cult of mass and universal equality). It was found out that the analysed name is regularly reproducible and determinative for the formation of texts canvas. The lexical-semantic loading of the choronym *Ukraine* in the language and national worldview of Dmytro Dontsov was revealed. It is proved that the main meaning of the lexeme *Ukraine* in the texts of «Literary Essays» is the formation of an independent state. Based on the given name the individual style of a publicist is traced.

In the analysed works, the choronym *Ukraine* is regularly reproducible and determinative for the formation of texts canvas. The semantic invariant dominant of this name is the formation of an independent state. Optional semes for the demonstration of the choronym *Ukraine* are: the glorification of the heroic past of the Ukrainian people, the reproduction of the historical period, the description of the life of writers and politicians, the peculiarities of the place of certain actions, the display of a member of the «leading stratum» and the praises of a strong Cossack woman. In a journalistic style, the choronym *Ukraine* characterizes the creative style of the author, emotionally nourishes the text and forms an ideological whole. Consequently, the national-language worldview of Dmytro Dontsov is informationally multi-aspect, intellectually meaningful and politically motivated. Prospects for further research in this area are in the study of the choronym *Ukraine* in the works of the writers of the journal «Visnyk» and in the consideration of the toponymic field of works by Dmytro Dontsov.

Key words: the language and national worldview, lexical-semantic loading, the choronym *Ukraine*, Dmytro Dontsov.

Оксана Микитюк

ВЕРБАЛИЗАЦІЯ ХОРОНИМА УКРАЇНА В ЯЗЫКОВО-НАЦІОНАЛЬНОЇ КАРТИНЕ МИРА ДМИТРИЯ ДОНЦОВА

Предметом рассмoтpeния является хороним *Україна* на фоне тогдaшних условий жизни, что возможно благодаря приему языковой и исторической интерпретации. Цель – исследовать аспекты вербализации хоронима *Україна* в «Литературной эссеистике» Дмитрия Донцова. В статье проанализировано влияние хоронима *Україна* на формирование

национального сознания украинцев и утверждение государственно-творческого мировоззрения. Показано, как мыслитель пропагандирует украиноцентрическое мировоззрение, изучение героического прошлого, воспитание сильной личности (в отличие от культа масс и всеобщего равенства). Охарактеризовано роль культурно-исторического контекста для понимания хоронима *Украина*. Выявлено лексико-семантическую нагрузку изучаемого слова в культурно-национальной картине мира Дмитрия Донцова. Доказано, что основным значением лексемы *Украина* в текстах «Литературной эссеистики» является борьба за независимость. Прослежено индивидуальный стиль публициста на основе указанного названия.

В анализируемых произведениях хороним *Украина* является регулярно воспроизводимым и определяющим для формирования канвы текстов. Смысловая инвариантная доминанта указанного номена – это формирование самостоятельного государства. Вариантными семами для показа хоронима *Украина* являются: возвеличивание героического прошлого украинского народа, воспроизведение исторического периода, описание жизни писателей и политических деятелей, особенности места определенных действий, показ члена «интеллектуальной элиты» и воспевание сильной казацкой женщины. В публицистическом стиле хороним *Украина* характеризует творческую манеру автора, эмоционально подпитывает текст и формирует идейное целое. Итак, национально-языковая картина мира Дмитрия Донцова является информационно многоаспектная, интеллектуально содержательная и политически мотивированная. Перспективы исследования по данной теме заключаются в изучении хоронима *Украина* в творчестве висникивцев и в рассмотрении топонимного поля произведений Дмитрия Донцова.

Ключевые слова: культурно-национальная картина мира, лексико-семантическая нагрузка, хороним Украина, Дмитрий Донцов.

УДК 811.161.2'06.373

Володимир Олексенко
(Херсон)

СЛОВОВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛІЗМА МЕДІА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

*У статті встановлено словотвірний потенціал, виявлено й проаналізовано лексико-семантичні особливості неолексем із англізмом **media**. На широкому фактичному матеріалі простежено особливості пристосування англізма **media** як складника нових похідних, аналіз яких демонструє словотвірну продуктивність англізма **media** в українській мові, адже запозичений на початку ХХ сторіччя англізм **media** у сучасному українському літературному мовленні тепер широко вживається замість громіздкої словосполуки «засоби масової інформації» чи створеної на її базі аббревіатури ЗМІ, оскільки новотвір, будучи компактним, виявився більш придатним для словотворення.*

Ключові слова: неолексеми, словотвірний потенціал, лексичні інновації, словотвірні процеси, запозичення, англізм, лексико-семантичні групи.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки позначений високим динамізмом лексичної підсистеми мови, що викликано суттєвими змінами в суспільно-політичному, економічному та культурному житті країни. Тому предметом дослідження лінгвістів на зламі II-III тисячоліть є динамічний розвиток лексичного складу мови, зокрема виникнення лексичних інновацій. Досліджуючи динаміку мовної системи, мовознавці наголошують, що

розвиток мови загалом – це передусім зміни в лексиці, рух уперед у часі під впливом реальної дійсності, людського мислення, свідомості.

Динаміку лексики виявляє не лише лексика на позначення нових реалій і понять суспільного життя, їхніх ознак і процесів із ними, а й лексика, появу якої в сучасному активному українському лексиконі спричинює дедалі глибша й об'ємніша зміна самих мовних норм, комунікативних настанов мовців.

Зміна стану й статусу української мови на початку XXI сторіччя сприяє активізації в ній інноваційних словотвірних процесів. Розвиток суспільства виявляється виразно чітко в лексико-семантичному аспекті словотворення, зокрема в поповненні словотвірних типів новими похідними словами, в активізації тих чи тих семантичних розрядів лексики і твірних основ.

Лексичний склад кожної розвиненої мови перебуває під значним впливом позамовної дійсності й відбиває динаміку її поступу, що є об'єктивним процесом, зумовленим загальним прогресом людства. Формування глобального інформаційного простору, тенденція до світової інтеграції суспільних та економічних процесів стимулюють появу нових концептів, що потребують відповідних експонентів. Це збагачує словниковий склад мови, у тому числі й української, яка дає багатий фактичний матеріал для дослідження словотвірного потенціалу одиниць, уживаних для позначення нових об'єктів дійсності та їхніх процесуальних чи непроцесуальних ознак, значну частину яких становить запозичення, наприклад, у сфері творчої діяльності суспільства: економіці, музиці, літературі, мистецтві, індустрії розваг, комунікацій, технологій опрацювання інформації й інше.

Активне збагачення словникового складу української мови відбувається за рахунок участі в процесах деривації не тільки питомих і давно запозичених твірних слів, але й унаслідок творення дериватів від новозасвоєних чужомовних одиниць у ролі твірних основ.

Проникнення в сучасну українську мову значної кількості чужомовних запозичень, особливості функціонування та засвоєння їх системою мови, їхня словотвірна активність зумовлює всебічне вивчення таких мовних одиниць. Міру входження інновацій до мовної системи та продуктів їх реалізації, усних і письмових текстів, визначає спектр тих відношень, у яких така лексико-словотвірна номінація-нововведення перебуває з уже наявними одиницями в системі мови та в тексті, і, ширше, в певній комунікативній ситуації загалом.

Серед останніх мовознавчих розвідок, що охоплюють проблеми змін у системі мови, свідчать про динаміку розвитку української мови, назово праці Є. Карпіловської [11], Н. Клименко [15], І. Кочан [18], Д. Мазурик [21], М. Навальної [22], О. Стишова [31], Л. Струганець [33] та ін.

У працях із дериватології та лексикології неодноразово наголошувалося, що завдяки словотворенню «мова постійно підтримує феноменальну здатність забезпечувати широкі й дедалі зростаючі комунікативні потреби суспільства» [26, с. 6]. Спостерігаємо зростання словотвірної активності нових та потужності засвоєних раніше запозичень.

Поява значної кількості неолексем – явище цілком закономірне. Адже неологізми з'являються в мові в часи великих, докорінних змін у житті народу. Потреба в нових словах зумовлена передусім різними екстралінгвальними чинниками, зокрема політичними та соціальними змінами в суспільстві, тому що лексична система будь-якої мови є найбільш гнучкою і динамічною порівняно з іншими підсистемами. Це пов'язано з необхідністю якомога повніше відбити постійно мінливу картину світу, що сприятиме більшій ефективності процесу спілкування між людьми. Ю. Жлуктенко зауважував, що «лексика не може в своєму наявному складі вичерпно відбити всю безмежність людського досвіду і навколишнього світу, тому більшість лексико-семантичних рядів і мікросистем перебуває у «відкритому» стані, тобто в постійній схильності до інновацій» [8, с. 126].

Економічні та суспільні перетворення в Україні, відкритість, інтеграція в міжнародні культурні й інформаційні сфери спричинили кількісне зростання частки англійців, що надзвичайно посилювалося наприкінці XX – початку XXI сторіччя.

Нині спостерігаємо динамічне зростання кількості праць, присвячених дослідженню запозичень, зокрема новітніх англізмів. Загальні й різноаспектні характеристики їх вивчення втілено у працях сучасних українських мовознавців (Л. Архипенко, Я. Битківська, О. Дьолог, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, Д. Мазурик, А. Олійник, Л. Симоненко, О. Стишов, С. Федорець та ін.). Утім складні процеси в новітній українській лексико-семантичній системі, пов'язані з появою значної кількості запозичень, потребують вивчення їх адаптації, характеру зв'язків значення запозичення з етимологом, ієрархічності семантичних компонентів у мові-реципієнті та інше. Нинішній етап запозичення англізмів в українську мову становить інтерес та вимагає подальшого дослідження, оскільки складні лексико-семантичні процеси в ній, спричинені сучасними мовними контактами, а також їх імовірні наслідки заслуговують найпильнішої уваги і є актуальною мовознавчою проблемою. Новітньому періоду властиве прискорення асиміляції запозичених англізмів. Часто повторювані в спілкуванні, в ЗМІ нові іншомовні слова нині значно швидше, ніж це відбувалося в попередні історичні періоди, засвоюються мовцями й набувають статусу запозичених, а потім і засвоєних. У результаті номінативної діяльності, зокрема найменування на основі запозичених з англійської мови назв нових для української дійсності реалій, відбувається приведення мови на її номінаційно-лексичному рівні (мовної картини світу) в синхронну відповідність із її поняттєвою картиною. Освоєння запозичень відбувається на різних рівнях мовної системи, однак лексико-семантичний і словотвірний потенціали є вищими ступенями асиміляції лексичних запозичень, оскільки вони найбільше реагують на зміни в усіх сферах українського суспільства та впливають на світову глобалізацію.

У працях Н. Клименко [34, с.648], Є. Карпіловської [16, с. 173-193], Л. Кислюк [13; 14] знайшло всебічне обґрунтування поняття словотвірного потенціалу слова, певних засобів його творення, зокрема нових словотворчих ресурсів. Так, Н. Клименко у статті «Словотвірний потенціал слова» до енциклопедії «Українська мова» (2007) визначає це поняття, як «здатність слова бути твірним, основою для творення нових слів» [34, с. 648]. Ю. Романюк трактує словотвірний потенціал «не лише як саму здатність певної мовної одиниці брати участь у словотворенні, а й як її питому вагу в системі мови, сумарний показник її активності та продуктивності» [27, с.227]. Словотвірний потенціал, на думку дослідниці, виявляється в активності або пасивності словотворчої одиниці, в її можливості утворити більше або менше назв позамовних об'єктів за допомогою певної словотворчої одиниці [Там само]. Високий словотвірний потенціал, тобто здатність ставати базовим для дериватів, має запозичений іменник *media*, що є синонімом засобів масової інформації.

Метою нашої розвідки є встановлення словотвірного потенціалу, виявлення й аналіз лексико-семантичних особливостей неолексем на позначення поняттєвої сфери «Інформація»: *media* (мас-медіа), ЗМІ впродовж новітнього періоду (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) на матеріалі сучасних лексикографічних джерел та текстів засобів масової інформації, що мають невичерпні можливості поповнювати словниковий склад мови.

У 1999 р. уперше «Російсько-український словник іншомовних слів» фіксує поняття «засоби масової інформації (комунікації)», що включає пресу, радіо, телебачення, кіно, плакати, аудіо- і відеопродукцію, і як синоніми з'явилися «мас-медіа», «медіа» (< англ. mass media від лат. massa – масовий, широкі верстви населення, народ і маса + media, мн. від medius засіб, посередництво) [28, с. 178-180]. Слова *мас-медіа* та *медіа* фіксує у своєму реєстрі ВТССУМ (2001) [4]. 2002 року цей англізм разом із першими дериватами фіксують уже два видання. По-перше, у словнику-довіднику «Нове в українській лексиці» [21, с. 71] Д. Мазурик подає *мас-медіа*, *медіа* зі значенням «засоби масової інформації», а також похідні *медіальний*, *медіа-піратство*. По-друге, «Словник новотворів української мови кінця ХХ століття» [3] Г. Віняр, Л. Шпачук у текстах сучасної української газетно-журнальної публіцистики фіксує це запозичення у формі *мас-медіа* та похідні від нього лексеми *медіа-дискурс*, *медіа-індустрія*, *медіамагнат*, *медіамагнатство*, *медіа-проект*. «Російсько-український словник» за редакцією В. Жайворонка (К., 2003) фіксує запозичення *мас-медіа*,

а його варіант *медіа* кваліфікує як активний компонент складних запозичених номінацій, напр.: *медіа-клуб*, *медіа-компанія*, *медіа-лист*, *медіа-проект*, *медіа-холдинг*. А. Нелюба у словнику «Лексико-словотвірні інновації» (1983-2003) подає лексему *мас-медійно* ← *мас-медійн-(ий)* [23, с. 65]. Зі значенням «засоби масової інформації (радіо, телебачення, преса, кіно і т.ін. [ВТССУМ, с. 516] в усталеному написанні *мас-медіа*, невідм. мн. [ВЗОС СУЛ, с. 340] та *медіа*, невідм. мн. [ВЗОС СУЛ, с. 343] зафіксована неолексема у словнику В. Бусела (2003 р.).

У «Великому зведеному орфографічному словнику сучасної української лексики» за ред. В. Бусела (К.–Ірпінь, 2003) подано словотвірний ланцюжок *мультимедіа* – *мультимедійний* – *мультимедійність* та префіксальне утворення *гіпермедіа*. У працях дослідників інноваційних процесів в українському лексиконі натрапляємо на нові утворення від цього запозичення. Так, О. Стишов у додатках до своєї монографії подає такі новотвори: *медіа-акція*, *медіа-бомба*, *медіа-магнат*, *медіа-олігарх*, *медіа-партнер*, *медіа-патронат*, *медіа-підтримка*, *медіа-програма*, *медіа-простір*, *медіа-технологія* [31, с.354-355]. В. Фурса у монографії, присвяченій тенденціям засвоєння невідмінюваних запозичених імен у складі української лексики, з лексемою *мас-медіа* і похідною від неї *медіа* подає такі новотвори: *мас-медійник*, *мас-медійний*, *мас-медійно*, *масмедіальний*; *медіа-барон*, *медіа-імперія*, *медіа-переворот*, *медіа-ресурс* [36, с.227].

У словнику «Лексико-словотвірні інновації (2004-2006)» А. Нелюба, крім слів *мас-медійно*, *мас-література*, *мас-медійник* фіксує лексеми *медіаактив*, *медіабізнес*, *медіабільність*, *медіавласник*, *медіагосподар*, *медіакорпорація*, *медіаменеджер*, *медіаресурс* [24, с. 79-81].

Преса кінця ХХ – поч. ХХІ сторіччя свідчить про активне функціонування як власне запозичень переважно у двох варіантах написання *мас-медіа* та *медіа*, так і їхніх похідних: «У роботі семінару взяли участь провідні працівники канадських *мас-медіа*» (ЛУ, 3.02.94); «Проблема полягає в самих *медіа*» (Д, 12.02.97); «Загострення відносин між США та Україною на ґрунті боротьби з *медіа-піратством* мало би статися ще раніше» (Поступ, 9.08.01, с.70-71); «*Медіа-партнер* Фонду Шваба...»; «наші *медіа-бомонд* зголоднів за справжніми успіхами вітчизняного кіно» (ДТ, 2006, №580); «Телеведучих і дикторів тут називають *медіа-кілерами*» (Критика, 2006, №100); «нарошують *медіа-потенціал*» («ГПУ», 11.08.06). Крім того, Є. Карпіловська твердить, що «ці лексеми перебувають у зоні пильної уваги журналістів, про що свідчить передусім дальша фонетична адаптація запозиченого компонента *медіа*, а саме: усунення невластивого українській мові всередині кореня з'являння голосних» [16, с. 39]. Наявні тексти, далі продовжує авторка, фіксують активне вживання цього запозичення саме в «українізованій» формі в літературному розмовному мовленні, пор. приміром *мас-медії* у викладі інтерв'ю з письменником Юрієм Андруховичем [16, с. 39]. Пор.: (... *мас-медій* кожної з країн (Всесвіт, 2003, № 7-8); (... заробляння грошей на ринку *мас-медіа*) (ПіК, 2003, № 34); (... донецькі *медіа* ... намагаються зобразити конфлікт) (ПіК, 2003, № 32-33) і ще більш «просунутого» вглиб фонетичної системи української мови *медії* (... *попри* недвозначні *натяки українських медій*). Функціонування в одному друкованому виданні різних графічних варіантів одного запозичення доводить, з одного боку, що процес його адаптації ще не завершено, а з іншого засвідчує новий етап його освоєння – залучення такої основи до словотвірної деривації, яка й виявляє незручність уже наявного графічного варіанта із з'являнням голосних у фіналі твірної основи для приєднання українських суфіксів [Современный, 2001, с. 506, 510]. І на базі цих варіантів, як стверджує Є. Карпіловська [16, с. 39-40], спостерігаємо активне словотворення запозиченої основи *медіа*, пор.: *медійний* (Останнім часом *медійне* поле збагатилося ще двома цікавими проектами – «ВіК», «Вгору» (ПіК, № 44, 2003); Своє звільнення тележурналіст мотивує тим, що «5-й канал» начебто не відповідає вимогам *медійного* ринку... (УМ, 2.06.2006, № 99, с.9), *мас-медійсти* (Бо його [Свирида Петровича Голохвастова] бідолаху, на тім світі разом із Пронею Прокопівною грець ухопив, коли довідалися, яке «монпансьє» ліплять з української мови їхні нащадки-рекламісти та *мас-медійсти*) (Я. Жолдак. Реквієм по Голохвастову, або Супердякую за

супердійство // УУ, 2002, №3). Проте і варіант *медіа* не втрачає своєї активності як база для словотворення, пор.: *медіальний* за наявності *медійний* (*Лише копітка виважена праця і, як результат – якісний медіальний продукт*) (ПіК, № 44, 2003), ідеться про херсонську газету «Новий день». Активність опрацювання цього запозичення в професійному мовленні журналістів доводить поява композитів на заміну словосполук, а отже, створення компактніших, зручніших для спілкування номінацій, пор. вищеподану словосполуку *медійне поле* та її «згортку» – композит *медіаполе* (*Небезпека власне у тих нулях, що і гарантують безкарну зачистку медіаполя і продовження «і так далі»* – І. Магдиш. Слово теж діло – «І», 2004, № 32), а також словосполуку *медійна корпорація* (*...більш досконалою формою є надання великими медійними корпораціями грантів на покращення медіаосвіти на вже існуючих університетських програмах*) (УМ, 23.06.2006, с.17) та співвідносні з нею за змістом композити *медіаорганізація* (*...медіаорганізації постійно підвищують кваліфікацію своїх працівників – Там само*), *медіа-структура* (*Таємнича медіа-структура існує у місті Києві*) (УМ, 02.06.2006, № 99, с.9) та *медіаіндустрія* (*...максимально наблизити навчальний процес до вимог самої медіаіндустрії*) (УМ, 23.06.2006, с.17). Про те, що лексема *медіа* вживається досить часто, свідчить активне формування цього словотвірного гнізда. Від *мас-медіа* утворено три суфіксальні деривати: *мас-медійний* словотвірного з похідними другого ступеня *мас-медійно*, *мас-медійник*. Варіант *медіа* як базове слово гнізда є набагато продуктивнішим, оскільки дає життя, окрім суфіксальних: *медійний* (з похідним другого ступеня *електронно-медійний*), *медіальний*, ще й дев'ятнадцяти складним дериватам, утвореним словоскладанням, де *медіа* – є першою частиною складних слів (окрім *кіномедіа*) з дериватом другого ступеня *медіамагнатство*. Спостерігаємо розгортання словотвірних ланцюжків: *мас-медіа* – *мас-медій-н(ий)* – *мас-медійн-ик*, *мас-медійно*; *медіа-медій-н(ий)* – *електронно-медійн(ий)*; *медіа-магнат* – *медіамагнат-ств(о)*. Гніздо весь час розростається за рахунок аглютинативних утворень першого ступеня похідності без будь-яких обмежень.

Потребу в нових поняттях, а відповідно й у нових номінаціях формує творення інформаційного суспільства, що виявляється в розбудові відповідного концептуального поля, окресленні сфери його вживання. Новотвори позначають такі сфери і явища, що зазнають у періоди суспільного розвитку найбільшої активізації – економіка, преса, музика, література.

Аналіз широкого фактичного матеріалу свідчить, що англiзм *медіа* є високо затребуваним у сучасному суспільстві, тому має потужний функційний потенціал, комунікативну спрямованість, і, зрештою, системну підтримку.

Серед значної кількості похідних із англiзмом *медіа* на позначення поняттєвої сфери «Інформація» виділимо такі найважливіші лексико-семантичні групи, що називають: **людей, відповідальних за щось, за фахом, родом діяльності, уподобаннями** (*медіабайєр, медіабоси, медіаварта, медіавласник, медіагосподар, медіаексперт, медіаконструкти, медіакоординатор, медіамагнат, медіаменеджер, медіапартнер, медіаюрист*). Напр.: Є й інші закупники, наприклад, **медіабайєр** займається вибором і закупівлею кращих рекламних площ, які принесуть багато покупців і за помірні гроші (<http://posekretu.com.ua>); Чи щось змінилося з того часу? Які уроки зробили **медіабоси**? (Д, № 42-43, 07-08.03.2014, с. 20); ... чому наших великих **медіагосподарів** навчили дві минулі передвиборчі кампанії – 2004 і 2006 року? (<http://pravda.com.ua>. 07.02.07); Такий собі Дмитро Крикун, представлений ведучим як **медіаексперт**, вимагав ліквідувати її (державну пресу) якнайшвидше (Д, № 28-29, 15-16.02.2013, с. 19); Переконалися **медіаменеджери** й у тому, що в умовах медійного плюралізму на кожну пачку купюр завжди може знайтися дві пачки... (<http://pravda.com.ua>. 07.02.07); Юрій Марченко ... є спеціальним **медіапартнером** заходу, тому має можливість поділитися кількома секретами цього незвичайного проекту (М1, № 2, березень, 2016, с. 18); **назви товариств, спілок, груп людей, об'єднаних на основі певних інтересів** (*медіааудиторія, медіаконференція, медіакорпорація, медіатусовка, медіафахівці, медіахолдинг*). Напр.: Цього року впродовж двох днів відбудуться чотири паралельні конференції, що об'єднують близько двохсот учасників, які говоритимуть про **медіаменеджмент, медіатехнології, медіаконтент та медіааудиторію** (Д, № 83-84, 18-

19.05.2012, с. 19); **Масштабні медіаконференції** з участю медіафахівців, журналістів і працівників радіо й ТБ Незалежна асоціація телерадіомовників організовує уже в'яте (Д, № 83-84, 18-19.05.2012, с. 19); Однак ті, від кого реально залежало, з якими підсумками для суспільства та вітчизняної **медіакорпорації** розв'яжеться цей «трудовий конфлікт» – зволіли не реагувати і на ці натяки ([http:// pravda.com.ua](http://pravda.com.ua). 07.02.07); Власне, мабуть, передбачивши інтерес **медіатусовки** до її нового ампула, Ліля Пустовіт не вийшла на пресконференцію після показу (Д, № 184-185, 11-12.10.2013, с. 16); **Всього за п'ять років медіахолдинг** досяг лідируючих позицій в Україні по аудиторії і рекламними доходами в інтернет (Режим доступу: (https://uk.wikipedia.org/wiki/UMH_group); **клуби, місця зібрань, громадські організації** (медіаклуб, медіамайдан, медіаорганізація, медіаскверик, медіастіна, медіацентр) Напр.: Полтавський обласний **медіаклуб** є громадською неприбутковою організацією (Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=977920895>); Громадська **медіаорганізація** відреагувала на критику Володимира Різуна з боку «1+1 медіа»: «Це рефлексія самовпевнених людей» (Режим доступу: <http://www.osvita.mediasapiens.ua>); 3 ініціативи працівників Тернопільського прес-клубу облаштовано **медіаскверик** та розписано **медіастіну** (УМ, № 105, 20-21.07.2012, с. 3); У **медіацентрі** «Час» відбулася дискусія на тему «Роль самоорганізації населення в політиці на рівні регіону» (Режим доступу: timeua.info/mediacentr); **організації, спілки, об'єднання, установи** (медіагалузь, медіамашина, медіаорганізація, медіаспілка, медіаспільнота, медіатовариство) Напр.: На думку фахівця (Володимира Різуна), який уже близько 30 років готує фахових мовців-журналістів, сьогодні в журналістиці відбувається «криза професії»... Причина в тому, що в **медіагалузь** прийшло дуже багато людей, які мають опосередковане ставлення до журналістики (Д, № 135-136, 02-03.08.2013, с. 19); ... а російська пропаганда і **медіамашина** дуже потужно працюють (Д, № 17-18, 31.01-01.02.2014, с. 2); Збільшення вартості доставки преси, а отже, й самої передплати, звісно, проблема не лише конфліктуючих сторін-видавців та **медіаорганізацій**, з одного боку, та «Укрпошти» – з другого (Д, № 150-151, 23-24.08.2013, с. 18); Українські та польські **медіаспілки** обіцяють разом боротися за свободу слова (Д, № 174-175, 27-28.09.2013, с. 18); ... вона (Ека Згуладзе-Глуксманн) надіслала **медіатовариству** чіткий сигнал, який заслуговує на повагу і розуміння... (ІЗ, № 1-2, 15.01.2015, с. 6); **випадки, дії, процеси, явища** (медіанасильство, медіаподія, медіанідтримка, медіапоказник, медіапереворот, медіаскандал, медіатренінг). Напр.: **Медіаподією** року, за версією «Дня», став канал ТВІ (Д, № 1-2, 2011, с. 17); «Всеукраїнська мережа ЛЖВ» оголошує про відкритий конкурс надавача послуг з організації **медіанідтримки** проекту «Сильна спільнота через партнерство» (Режим доступу: <http://www.gurt.org.ua/vacancies/185271>); Нагадуємо, що у квітні цього (2013) року канал ТВІ опинився у центрі серйозного **медіаскандалу**... (Д, № 135-136, 02-03.08.2013, с. 19); На факультетах журналістики і на **медіатренінгах** увагу звертають передусім на те, з якої платформи краще продаватиметься інформація, якою буде роль блогерів... (Д, № 145-146, 17-18.08.2012, с. 17); **акції, форуми, нормативно-правові акти, що регулюють інформаційну діяльність** (медіаакція, медіафорум, медіазаконодавство, медіаправо). Напр.: У Вінницькому обласному художньому музеї відбулася **медіаакція** «Світославський про Україну»... (Режим доступу: <http://artmus.org.ua>); На Львівському **медіафорумі** презентували нове видавництво «Човен»... (Режим доступу: <http://lvivmediaforum.com/2017/>); У Британії **медіазаконодавство** дуже суворе, і головним механізмом є видання через суд судової заборони писати про щось (indication) (Д, № 150-151, 23-24.08.2013, с. 18); Експеримент програми «**Медіаправо**» полягає ще і в тому, що в юридичному ВНЗ студенти вчать писати журналістські тексти і працювати перед відеокамерою (Режим доступу: <http://nlu.edu.ua>); **назви наукових галузей, їх підрозділів** (медіаправо, медіапроект, медіапубліцистика, медіаредагування, медіареклама, медіаосвіта). Напр.: **Медіаправо** – підгалузь інформаційного права щодо суспільних відносин, пов'язаних із засобами масової інформації (ЗМІ), засобами масової комунікації (ЗМК) (Режим доступу: <http://www.art-medialog.com>); В Україні стартував новий **медіапроект** про географію і людей *Ukrainer*

(Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/>); **типи мовно-мисленнєвої діяльності, сукупність знань, відомостей, блоків інформації** (*медіадискурс, медіакритика, медіакommунікація, медіамова, медіаміст, медіарецензія, медіавідгук, медіасфера, медіатекст, медіатехнології, медіафайли*). Напр.: **Медіадискурс** – це специфічний тип мовно-мисленнєвої діяльності, яка характерна виключно для інформаційного поля мас-медіа (Режим доступу: [https:// sites.google.com/](https://sites.google.com/)); **Медіакритика** – складова частина журналістикознавства, предметом якої є сучасні інформаційні процеси (ССЛіЖ 2009, с. 250); Львівське радіо «Ініціатива» разом із будапештським радіо «Тілош» утворили перший **медіаміст** у Південно-східній Європі та передавали передачі белградського радіо (Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>); Отже, у рамках польської християнської **медіасфери** католицькі канали мають свою нішу, як у супутниковій і кабельній платформах, так і у мережевому просторі (Д, № 145-146, 16-17.08.2013, с. 19); Також слід вказати місце події, дату, час і номер виборчого округу, коротко описати порушення і завантажити докази у вигляді **медіафайлів** (УМ, № 99, 11.07.2012, с. 4); **видання, збірки, ресурси, запаси чого-небудь** (*медіаактиви, медіакарта, медіавидання, медіатаблৌди, медіаресурси*). Напр.: ... антимонопольний комітет не може на цьому етапі запобігти такому об'єднанню **медіаактивів** (Д, № 110-111, 27-28.06.2013, с. 20); **Медіакарта** – база даних ЗМІ (СЖ, 2007, с. 52); **Ще 40 медіавидань** – в процесі розробки (ІЗ, № 18-19, 12.05.2011, с. 21); **Українські медіатаблৌди**, зокрема ресурс «Дуся», поширили інформацію про те, що в колективі «112 Україна» назріває розкол (Д, № 7-8, 17-18.01.2014, с. 18); **прилади, пристрої, механізми, спорядження** (*медіаобладнання, медіаплеєр*). Напр.: ... вже розроблено спільну навчальну програму і забезпечено наші вищі сучасним **медіаобладнанням** (Д, № 189-190, 10-11.10.2014, с. 21); Для комфортного перегляду відео у різних форматах варто купити хороший **медіаплеєр** ... (Режим доступу: www.foxtrot.com.ua/ru/shop/mediaplayer.html).

Іноді словниковий склад української мови поповнюється невідмінюваними іменами для заміни наявних, переважно описових, найменувань. Запозичений на початку 90-х років ХХ сторіччя американізм *мас-медіа/медіа* у сучасному українському літературному мовленні тепер широко вживається замість громіздкої словосполуки «засоби масової інформації» чи створеної на її базі аббревіатури ЗМІ, оскільки новотвір, будучи компактним, виявився більш придатним для словотворення. Проте три лексеми вступають у синонімічні відношення, про що свідчить їхнє вживання в одному виданні навіть у межах однієї статті, наприклад, в інформації газети «Україна молода» про прес-конференцію Президента України Віктора Ющенка з нагоди Дня журналіста: *На прес-конференції з нагоди Дня журналіста Президент говорив про відповідальність мас-медіа, коаліцію, статус російської мови, інтеграцію в НАТО й те, чому важко бути українським Президентом; Також у планах влади – створення суспільних і громадських медіа; ...першим питанням, яке пролунало на прес-конференції, було те, чи відчув Віктор Ющенко зміну ставлення до себе з боку ЗМІ порівняно з його теперішнім президентським статусом і колишнім, опозиційним* (УМ, 7.06.2006, № 102, с.1,4). У цьому випадку спостерігаємо дію тієї самої тенденції до заміни запозиченням уже наявної в мові-реципієнті словосполуки з метою економії мовних зусиль і зручності творення на його основі нових номінативних одиниць.

Характерно, що компонент *медіа* може виступати і в постпозиції: *мас-медіа, мас-медійник. Мас-медіа* (засоби масової інформації (комунікації)) (лат. *massa* шматок і *mediallis* – серединний) – своєрідна система форм і комунікаційних технологій періодичного поширення масової інформації, до якої входять періодичні друковані видання (*газети, журнали, бюлетені тощо та разові видання з визначеним накладом*); аудіовізуальні засоби масової інформації (*радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис та ін.*); інформаційні служби (*телеграфні агентства, агентства преси, рекламні бюро, прес-служби, агентства публік-релейнз, професійні журналістські клуби та асоціації*). Поняття «масовий» означає здатність засобів масової інформації доносити інформацію до численної кількості людей на великих територіальних просторах [9, с. 168-169].

Зважаючи на важливість щоденної інформації й інформаційної сфери в житті сучасного суспільства, вплив засобів масової інформації на свідомість і світогляд громадян, аббревіатуру ЗМІ та неозапозичення *мас-медіа* (*медіа*) О. Земська [10, с. 95] відносить до так званих «ключових слів доби», що мають високу частоту вживання, семантичну ємність (набувати нових значень) та словотвірну активність (здатність утворювати нові номінації).

Однак за досить високої частоти вживання аббревіатура ЗМІ має досить низький словотвірний потенціал, його реалізацію засвідчено в монографії О. Стишова: інформаційний ЗМІЙ [31, с. 49] та словнику А. Нелюби (*досвідчені ЗМІсти вирішили*) [24, с. 49], оскільки семантичний потенціал словотвірної абрсооснови ЗМІ уже заповнений (від змії, змія), а поодинокі деривати є експресивно маркованими.

Неозапозичення з англізмом *медіа* не адаптовані до граматичної системи української мови. Ці складні одиниці поєднують два іменники, перший із яких виражає атрибутивне значення. К. Городенська твердить, що такі утворення «є наслідком перенесення на ґрунт української мови словотвірної моделі англійської мови»: *медіа-життя, медіа-підтримка, медіа-програма, медіа-аналітика, медіа-трибуна, медіа-стиль, медіа-школа, медіа-група, медіа-працівник, медіа-текст* [6, с. 4].

На думку В. Лейчика, подібні лексеми в сучасній російській мові також виникли під впливом англійської мови з її атрибутивними комплексами [19, с. 7]. У таких складних словах у ролі одного з компонентів, здебільшого – першого, функціонує лексема іншомовного походження, або ж вони загалом є кальками з англійської мови. Такі юкстапозити, як зазначає К. Городенська, «деформують системно зумовлену граматичну норму української мови виражати атрибутивність за допомогою прикметника – спеціалізованого засобу реалізації ознаковості та обмежують відіменникове творення прикметників» [5, с. 7]. Такі утворення, на думку С. Климович, не належать до складних слів. Отже, їх написання через дефіс не відповідає правилам чинного правопису [17, с. 8]. Замість початкового означального іменникового компонента *медіа* в подібних складних утвореннях К. Городенська пропонує вживати спільнокореневі з ними прикметники (*медійний*) чи аббревіатуру ЗМІ (*до медійний*), пор.: *медійне життя (життя ЗМІ), медійна підтримка (підтримка ЗМІ), медійна програма (програма ЗМІ), медійна аналітика, медійна трибуна, медійний стиль (стиль ЗМІ), медійна школа, медійна група (група ЗМІ), медійний працівник (працівник ЗМІ), медійний текст* і т. ін. [6, с. 4-5]. І далі продовжує дослідниця [Там само, с. 5-6], що «із словотвірною нормою конфліктує чимало лексичних запозичень з англійської мови, які безпідставно освоєні українською мовною практикою як складні іменники, що їх пишуть через дефіс, хоч вони не є в українській мові юкстапозитами, утвореними з двох самостійних іменників без сполучного голосного (*мас-медіа*).

Отже, активізація процесу творення слів є результатом відображення взаємодії мови, її словотвірної системи з особливостями розвитку і потребами українського суспільства на сучасному етапі.

Зміни суспільно-політичного, державного й економічного устрою України, зміна форми власності, науково-технічний прогрес та інші події й процеси продовжують відбуватися і слугують важливим чинником поповнення українського лексикону новими словами за рахунок запозичень. Саме неолексеми здатні оперативнo й максимально адекватно номінувати всі ті нові явища і процеси, що з'являються. Ці деривати є ключовими словами, що акумулюють і репрезентують відповідну інформацію.

Широка комбінаторика англізма *медіа* свідчить про його продуктивність, тобто здатність брати участь у творенні нових номінацій, розкриває його високий словотвірний потенціал у сучасній українській деривації. Цей англізм має достатньо питому вагу в системі мови завдяки його властивостям утворювати нові номінації для називання нових об'єктів дійсності, маючи всі перспективи усталитися як продуктивний словотвірний ресурс сучасної української номінації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипенко Л.М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англїцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) / Л.М. Архипенко: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2005. – 20 с.
2. Битківська Я.В. Тенденції засвоєння та розвиток семантики англїцизмів у сучасній українській мові / Я.В. Битківська дис. ... канд. філол. наук. – Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2008. – 368 с.
3. Віняр Г.М., Шпачук Л.Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття // Г.М. Віняр, Л.Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – вип. 2. – 232 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВПФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Городенська К.Г. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови / К.Г. Городенська // Українська термінологія і сучасність. – Вип. VIII. – К., 2009. – С. 7-11.
6. Городенська К.Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм / К.Г. Городенська // Українська мова, 2013. – № 2. – С. 3-12.
7. Дьолог О.С. Процесс адаптации новейших английских заимствований в современном украинском языкознании / О.С. Дьолог // Уч. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В.И. Вернадского. – Сер. «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т. 24 (63). – № 4. – Ч. 2. – С. 118-121.
8. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К.: Вища школа, 1974. – 176 с.
9. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. – Т. 2 / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 350 с.
10. Земская Е.А. Активные процессы современного словопроизводства / Е.А. Земская // Русский язык конца ХХ столетия (1985-1995). – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 90-141.
11. Карпіловська Є.А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики) / Є. А. Карпіловська // Українська мова. – 2004. – № 3. – С. 3-29.
12. Карпіловська Є.А. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку / Є.А. Карпіловська // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 20. – С. 28-32.
13. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) / Л. П. Кислюк: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К.: НАН України, Ін-т української мови, 2000. – 19 с.
14. Кислюк Л. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові / Л. Кислюк // Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 730 с.
15. Клименко Н.Ф. Неологізування в українській мові в часи глобалізації / Н.Ф. Клименко // V Міжнародний конгрес Міжнародної асоціації українців. Мовознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 38 – 42.
16. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: [монографія] / Н.Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2008. – 336 с.
17. Климович С.М. Структурно-семантичні типи абрутворень в українській мові / С. Климович: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Херсон, 2008. – 20 с.
18. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові / І.М. Кочан. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 519 с.
19. Лейчик В.М. О некоторых современных способах словообразования / В.М. Лейчик // Особенности словообразования в научном стиле и норме. – Владивосток, 1983. – С. 7-18.
20. Мазурик Д.В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) / Д.В. Мазурик: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. – 21 с.
21. Мазурик Д.В. Нове в українській лексиці / Д.В. Мазурик: Словник-довідник. – Л., 2002. – 130 с.

22. Навальна М.І. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст.: [монографія] / М.І. Навальна. – К., Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
23. Нелюба А.М. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003) / А.М. Нелюба. – Х., 2004. – 136 с.
24. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006): Словник. – Х.: Майдан, 2007. – 144 с.
25. Олійник А.Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології / А.Д. Олійник: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. – 20 с.
26. Паламарчук Л.С. Лексико-семантичний розвиток мови / Л.С. Паламарчук // Мовознавство. – 1982. – № 4. – С. 3-7.
27. Романюк Ю.В. Словотвірний потенціал нових засобів номінації в сучасній українській мові / Ю.В. Романюк // Мови і культури у новій Європі: контакти і самобутність: Збірник наукових доповідей. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 672 с.
28. Русско-украинский словарь иностранных слов. – Х., 1999.
29. Словотвірність незалежної України. 1991-2011: Словник; Укладач А. Нелюба. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 600 с.
30. Стишов О.А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А. Стишов: дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2003. – 597 с.
31. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А. Стишов. – 2-ге вид., переробл. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
32. СЛОВНИК.net, 2006 – 2010 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.slovyk.net/about> (опрацьовано станом на 30.09.2010).
33. Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л.В. Струганець. – Тернопіль, 2002.
34. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – 856 с. – Вид. 3-є, зі змінами і доповненнями.
35. Федорець С.А. Англійські запозичення в мові сучасної української реклами / С.А. Федорець: дис. ... канд. філол. наук / Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. – 203 с.
36. Фурса В.М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен / В.М. Фурса. – К.: Інститут української мови НАН України, 2005. – 252 с.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЛУ – Літературна Україна (газета письменників України)
 Д – День (щоденна всеукраїнська газета)
 Поступ – Поступ
 ДТ – Дзеркало тижня (український суспільно-політичний тижневик)
 ГпУ – Газета по-українськи (газета)
 ПіК – Політика і культура (журнал)
 УМ – Україна молода (щоденна інформаційно-політична газета)
 УУ – За Українську Україну
 М1 – Маршрут № 1 (спеціалізований додаток до газети «День»)
 ІЗ – Іменем закону (громадсько-правовий тижневик)
 ССЛіЖ – Сучасний словник літератури і журналістики
 СЖ – Словник журналіста
 Критика – Сучасний український інтелектуальний часопис
 Всесвіт – Український журнал іноземної літератури

Volodymyr Oleksenko

WORD-FORMATION POTENTIAL OF THE ENGLISH WORD «MEDIA» IS IN UKRAINIAN LANGUAGE

Word-formation potential is set in the article, the lexico-semantic features of neolexemes are detected and analysed from the English word «*media*». On wide actual material the peculiarities of adaptation of the English word «*media*» are traced as the constituent of new derivatives. The analysis of them demonstrates the word-formation productivity of the English word «*media*» in the Ukrainian language. This word borrowed at the beginning XX century of this word is commonly

used in the modern Ukrainian language now instead of bulky word-combination «means of MASS-MEDIA Information» created on its base abbreviation a new formed word, being compactit, appeared to be more suitable for a word-formation.

Key words: neolexemes, word-formation potential, lexical innovations, word-formation processes, borrowing, the English word, lexico-semantic groups.

Владимир Олексенко

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ
АНГЛИЦИЗМА МЕДИА В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье установлен словообразовательный потенциал, выявлены и проанализированы лексико-семантические особенности неолексем с англицизмом *медиа*. На широком фактическом материале прослежены особенности приспособления англицизма *медиа* как составляющей новых производных, анализ которых демонстрирует словообразовательную производительность англицизма *медиа* в украинском языке, ведь заимствованный в начале XX столетия англицизм *медиа* в современном украинском литературном языке теперь широко употребляется вместо громоздкого словосочетания «средства массовой информации» или созданной на её базе аббревиатуры СМИ, поскольку новообразование, будучи компактным, оказалось более пригодным для словообразования.

Ключевые слова: неолексемы, словообразовательный потенциал, лексические инновации, словообразовательные процессы, заимствования, англицизм, лексико-семантические группы.

УДК 81'42=134.2

Сабіна Сечіна
(Київ)

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В ІСПАНСЬКІЙ
МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПІВОСТРІВНОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТУ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ)**

Статтю присвячено образу Іспанії крізь призму концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ, який є одним з ключових концептів лінгвокультурного простору країни. Існують концепти, які мають особливу ціннісну значущість у когнітивному просторі та в культурі тієї чи іншої країни, адже визначають цілий комплекс цінностей та установок цієї спільноти. Одним з таких ключових слів іспанської лінгвокультури є ідентичність, яка виступає як концепт, що охоплює багато сфер життя. В умовах глобалізації світу з його універсалізацією цінностей іспанці зберігають свою ідентичність, що як концепт в сукупності безлічі сутностей, ознак і явищ пронизує когнітивний простір та визначає мовну картину світу, яка показує специфіку національної ментальності. У полі зору такого напрямку мова досліджується не тільки як система втілення культурних цінностей, а й як система відображення національної традиції, що експлікує зв'язок між ментальністю, мовою, мовною свідомістю представників соціуму і картини світу. У межах дослідження визначаються та аналізуються такі основні екстралінгвальні чинники, як театр, фламенко, корида, футбол. Було досліджено вплив цих чинників на формування лексичних одиниць, які представляють собою культурно-значущу лексику та відображають основні риси культури іспанців. У статті розглянуто формування і розвиток культурно значущої лексики півострівного національного варіанту іспанської мови, виявлено форми взаємозв'язку лексичної своєрідності іспанської мови з менталітетом і мовною картиною світу іспанців, здійснено аналіз ролі культурних домінант при формуванні концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ. Здійснений

аналіз розкрив іспанську національну ідентичність не просто як сукупність індивідуальних характеристик, а як взаємний вплив один на одного учасників цієї лінгвоспільноти. Аналіз системи відносин і цінностей дозволили показати національний характер і менталітет сучасного іспанця.

Ключові слова: *Іспанія, концепт, мовна картина світу, вербалізація, мовна репрезентація.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття мовознавці перейшли від вивчення мови як замкнутої в собі системи одиниць до вивчення її взаємодії зі свідомістю і мисленням мовної особистості. У зв'язку з цим реконструкція та орієнтація в мовній картині світу народу – це необхідна фундаментальна база для когнітивних, лінгвокультурологічних і власне лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Концепти складають мовну картину світу (МКС), яка у вербальних формах відображає специфіку індивідуальної і суспільної свідомості. Мовна картина світу показує специфіку національної ментальності і може бути розглянута як концептуалізований мовний простір. У полі зору такого напрямку мова досліджується не тільки як система втілення культурних цінностей, а і як система відображення національної традиції, що експлікує зв'язок між ментальністю, мовою, мовною свідомістю представників соціуму і картини світу.

Опис МКС – одне з головних завдань сучасної лінгвістики. Її дослідження здійснюється в таких напрямках, як словотвір, відображення МКС в лексичній семантиці, роль метафори у формуванні МКС, відображення менталітету в МКС, вивчення мовної картини внутрішнього світу носія мови, національна специфіка картини світу. Ця проблема є предметом дослідження низки східноєвропейських лінгвістів, а саме Ю. Д. Апресяна, Г. В. Колшанського, О. С. Кубрякової, М. В. Піменової, З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, Ю. С. Степанова, В. М. Телія.

Ю. Д. Апресян називає МКС наївною картиною, підкреслюючи цим визначенням той факт, що вона істотно відрізняється від наукової картини світу. Проте наївні уявлення аж ніяк не примітивні, зауважує вчений, навпаки у багатьох випадках вони не менш складні і цікаві, ніж наукові, наприклад як уявлення про внутрішній світ мовної особистості [1, с. 35].

Шляхом інтерпретації отриманих результатів дослідження МКС дозволяє виявляти позначені мовою когнітивні структури свідомості, моделювати і описувати концептосферу, концептуальну картину світу носіїв мови.

Мова не володіє самодостатньою силою при утворенні МКС, і не можна говорити, що різні мови вибудовують різні МКС в свідомості своїх носіїв, вони надають лише деяку специфіку, національний колорит, що пояснюється відмінностями в культурі і традиціях народів, значимістю предметів та явищ.

У зв'язку з цим говорять про національну МКС, що представляє собою загальні, стійкі риси, що повторюються в сприйнятті світу окремими представниками певного народу, і яка передбачає специфічні для нього прийоми аналізу дійсності та способи пояснення причини явищ й подій. Специфічність зумовлюється особливостями національного складу мислення та об'єктивними відмінностями складових природного середовища і матеріальної культури.

У нашому дослідженні ми поділяємо сформульоване З. Д. Поповою та Й. А. Стерніним розуміння МКС як *сукупності зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі його розвитку, уявлення про дійсність, вербалізоване в значеннях мовних знаків, а саме мовне членування світу, мовне впорядкування предметів і явищ, інформація про яких закладена в системних значеннях слів* [3, с. 54].

Зміст концепту як одиниці мовної картини світу завжди національно- специфічний, оскільки відображає особливості культури і світобачення конкретної лінгвоспільноти. Однак існують концепти, які мають особливу ціннісну значимість в когнітивному просторі та в культурі тієї чи іншої країни, адже визначають цілий комплекс цінностей та установок цієї спільноти. Сучасні дослідники називають такі концепти “ключовими словами культури”

(А. Вежбицька), “константами” (Ю. С. Степанов), “логоепістемами” (Е. М. Верещагін, В. Г. Костомаров), “лінгвокультуреми” (В. В. Воробйов), “лінгвокультурного концептами” (З. Д. Попова, Й. А. Стернін). Одним з таких ключових слів іспанської лінгвокультури є ідентичність, яка виступає як концепт, що охоплює багато сфер життя.

Тому метою дослідження є аналіз особливостей репрезентації зазначеного концепту в мовній картині світу іспанців, пошук та визначення основних екстралінгвальних чинників, які мали вплив на процес його формування. Для досягнення мети були поставлені такі завдання: 1) розглянути формування і розвиток культурно значимої лексики півострівного національного варіанту іспанської мови; 2) виявити форми взаємозв'язку лексичної своєрідності іспанської мови з менталітетом і мовною картиною світу іспанців; 3) провести аналіз ролі культурних домінант при формуванні концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ в мовній картині світу іспанців.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах глобалізації, з нав'язуванням універсальних цінностей, іспанці намагаються зберегти свою ідентичність, яка продовжує залишатися ключовою складовою національної картини світу цієї країни.

Іспанський письменник та історик С. де Мадар'яга був переконаний в тому, що психологічний центр іспанської ідентичності знаходиться в душі, і тому природна реакція на обставини життя для представників цього народу полягає в *пристрасті*: “кожен з нас є людиною дії думки або пристрасті подібно до того, як кожен має темне волосся, невеликий рот або орлиний ніс... людина дії впрягає свій інтелект і серце в колісницю дій, людина думки живить інтелект вчинками і пристрастями, а людина пристрасті спалює дії і думки в своїй вогняній душі” [7, с. 21]. Цим обумовлюється цілісність іспанської нації, яка характеризується спонтанністю, безмірністю і безперервністю дій, яким бракує послідовності та наполегливості, що призводить до нескінченної низки нових починань.

Про дуалізм іспанського менталітету писали великі іспанські філософи. Мігель де Унамуно підкреслював трагічне сприйняття життя іспанцями, а про себе говорив: “*Me duele España*”. За словами цього філософа, іспанський (мається на увазі перш за все кастильський пейзаж) “не пробуджує відчуття бурхливої радості життя, не вселяє ілюзію легкого й солодкого спокою...” [2, с. 3]. Ортега-і-Гассет, аналізуючи національні символи і вчинки, писав, що іспанці швидко переходять від пориву до розчарування, смутку, меланхолії [2, с. 5].

У межах цього дослідження нами були проаналізовані такі основні екстралінгвальні чинники, як театр, фламенко, корида, футбол, які вплинули на формування концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ в півострівному національному варіанті іспанської мови. Нами було досліджено вплив цих чинників на формування лексичних одиниць, які представляють собою культурно-значущу лексику та відображають основні риси культури іспанців.

Театр набув популярності в Іспанії в епоху “Золотого століття”, а до 1750 році домінував над іншими проявами культури. У перші десятиліття століття популярними були комедії епохи бароко, з характерними для творів іспанського “Золотого століття” надприродними істотами, екзотичними проявами і безліччю трюків, а також *comedias de figurón, comedias de capa u espada, comedias de cantos u comedias heroico-militares*.

У повсякденній поведінці іспанців залишається багато театрального: активна жестикуляція, гучні голоси, перебільшено-емоційне сприйняття інформації, широке використання додаткових лексичних засобів, що підкреслюють значення слова. Недостатньо сказати просто *café*: якщо мова йде про хорошу каву, це буде звучати як *café-café; es toro-toro* – кажуть про бика, що володіє справжніми якостями для видовищного бою. А щоб висловити заперечення чого-небудь або незнання будь-якого предмету, мало сказати *no lo sé*, потрібно надати негативний колорит – *no sé nada; no sé nada de nada; no tengo ni la más ligera idea; no te quepa la menor duda. No me vengas con tu drama* кажуть іспанці, коли не хочуть слухати про чужі проблеми.

Фламенко є одним з важливих елементів культури Іспанії. Великий вплив на його розвиток і становлення зробило злиття і взаємопроникнення різних культур, що мало місце в

Андалусії протягом довгого часу. Фламенко – це особливий вид мистецтва, який поєднує в собі різноманітні ритми, звуки і стилі. Цей танець базується на мові тіла і музиці, яка створює неповторну медитативну атмосферу, що змушує людину повністю зануритися в танцювальний процес і висловити в ньому всю глибину своїх емоцій і почуттів.

На наш погляд, вивчення феномена фламенко в сучасній іспанській мові і культурі дозволяє виявити ряд особливостей, характерних для національного менталітету іспанців, їх системи цінностей, духовного сприйняття світу, а також ознайомитися з уявленнями, закріпленими в національній свідомості цієї мовної спільності. Метамова фламенко сформувала лексику, яка описує рухи, характерні для фламенко, костюми, різні танцювальні елементи, стилі співу.

Будучи важливою складовою фламенко, танець значно збагатив словник лексики фламенко, наприклад наведемо приклади слів, що описують ключові елементи цього танцю: *braceo, escobilla, escobillado, giros, vueltas, golpeo, floreo, media plantilla, palmas, paseos, pitos, punta, posición, planta, plantilla, taconeo, talón, zapateo*.

Важливим елементом фламенко поряд з танцем є *cante jondo* – музичне народне мистецтво Андалусії, це пісня, душа танцю фламенко. Паралельно з *cante jondo* в XVIII столітті формується стиль *cante flamenco*, створений андалузький селянами. До найважливіших пісенних форм *cante flamenco* відносяться *petenera, malagueña, granadina, rondeña, sevillana*. *Cante flamenco* має кілька видів: *cante a palo seco, cante a compás, cante ad libitum, cante grande*.

Важливу роль в метамові фламенко займає лексика, що описує різні стилі і прийоми гри на гітарі: *arabesco, floreo, falsetas, punteado, melisma, punteado, rasgueo, rasgueado, toque flamenco*. Наведемо приклади лексичного позначення основних атрибутів танцюристів фламенко: *bata de cola, castañuelas, chaleco, mantón (mantón de Manila), peineta, pendientes, zapatos, taconeo, abanico*.

Іспанці порівнюють контури своєї країни на карті зі шкурою бика – *la piel de toro*. Для Хосе Гарсія Ньето, автора словника термінів кориди, який написав “*como un toro se extiende la patria en que naciste*”, бик – це символ Іспанії [5, с. 70]. Невід'ємною частиною іспанської культури є тавромахія (*tauromagia*), тобто мистецтво бою биків. Для розуміння іспанської мовної картини світу необхідно враховувати, що це не тільки розвага, але і важлива подія в житті іспанців. Корида має глибоке історичне коріння і вважається одним із втілень національного духу.

Лексема *corrida* утворена від дієслова *correr*, головне значення якого бігти. У цього дієслова є і інші значення, наприклад *correr una suerte*. Іспанці називають кориду просто *toros*, тобто бики. Корида пронизує національну свідомість іспанців і присутня у всіх проявах їх життя, тим самим знаходить своє відображення в мові.

Терміни кориди виходять за межі професійного вживання, вони метафоризуються, проникають в розмовно-побутовий стиль мови, збагачуючи і прикрашаючи його. Ці терміни можна зустріти в пресі, фольклорі, на телебаченні і кіно, в художній літературі та поезії, навіть коли теми творів далекі від кориди.

На кориді тореро повинен *torear* – битися з биком. Дієслово *torear* є одним з найважливіших термінів, який позначає “*брати участь у бою биків*”, “*вести бій з биком*”. *Torear* – це комплекс дій, які тореро робить на арені. Є інші значення цього дієслова: обманювати, водити за ніс, висміювати, знущатися, набридати [8]. У цьому значення синонімом дієслова *torear* є дієслово *burlar*.

Амбівалентність дієслова *torear* пояснюється тим, що поведінка тореро на арені є складною: він дражнить бика, вимотує його, ухиляється від нападів, демонструючи свою хитрість, спритність і хоробрість. У багатьох фразеологізмах подібні дії порівнюються з процесом спокушання жінки за допомогою різних хитрощів і обману.

Наприклад, вираз *correr aventuras con mujeres fáciles* можна перекласти як шукати пригод з жінками легкої поведінки. У термінології тавромахії вираз *torear por las afueras* має негативний характер, а в якості метафори означає шукати любовні зв'язки на стороні. Якщо

тореро здобув перемогу на кориді і отримав трофеї, то про нього говорять, що він *salió por la puerta grande* або *cortó la oreja y el rabo*. Коли чоловік хоче похвалитися своїми перемогами у жінок, він вживає ці самі висловлювання, а якщо стикається з труднощами або зазнає невдачі, то використовує вираз *pinchar en hueso*.

Спільне життя подружжя може бути охарактеризоване як *lidia* або *brega*. Народне іспанське прислів'я говорить: “*El matrimonio es como una plaza de toros: los que están dentro quieren salir y los que están fuera quieren entrar*”.

Вираз *torear por lo fino* означає робити що-небудь витончено і красиво; *torear a una persona* – водити людину за ніс; *torear problemas* – уникати проблем. Дієслово *torear* вживається і в політичному контексті, наприклад *torear por la derecha y por la izquierda, torear de salón*.

Кожне слово, пов'язане з коридою і биками, породжує у іспанців асоціативний ряд. У чоловічій розмові можна почути опис зовнішності жінки: *tiene buen trapío, enmorillada, de mucha romana, señora de bandera*. Також простежуються аналогії в поведінці жінки і в поведінці бика на арені. Пиху жінки висловлює фразеологізм *se encampanó*; якщо жінка товариська і гідно себе поводить, то вона характеризується як *muy pastuena; se deja torear* – дозволяє з собою грати. Про кокетливу жінці скажуть *torea al toro, pero no aguanta las cornadas*. Про жінку, здатну зрадити своєму чоловіку, кажуть, що вона *es una mujer del arte taurino* або *le pone cuernos*, а чоловік стає *cornudo* або *novillo*.

Тавромахія знайшла відображення також в кулінарії: 1) назви барів та ресторанів: *En el quinto toro, Las banderillas*; 2) назви страв в меню: *estocada (carne picante con salsa), capote (carne y tomate en rodajes)*. Маленькі загострені палички, які подають в барах, щоби їсти оливки, називаються *banderillas*, а вираз *poner un par de banderillas* означає образити, поранити кого-небудь колючими словами, покарати.

Є вирази, пов'язані з предметами костюма тореро, наприклад, *ponerse el mundo por montera, echar un capote*.

Особливий інтерес для дослідження мають семантичні трансформації термінів тавромахії, коли вони набувають переносного значення, метафоризуються і стають стійкими ідіоматичними виразами, наприклад, порівняння *como un toro en la plaza*; епітет *vergüenza torera*; метафора *enchiquerar*; метафора, виражена приказкою *estocada por cornada, ni el toro ni yo no nos debemos nada*; синекдоха *¡Vete al cuerno!*.

Наразі йде активна полеміка про те, наскільки корида відповідає суті іспанської культури, її так званої *la españolez*. Захисники бою биків посилаються на численні висловлювання Ортеги-і-Гассета, який говорить про те, що не можна зрозуміти історію Іспанії, її літературу, поезію, мистецтво без ретельної реконструкції історії тавромахії [4]. Крім того, філософ стверджується, що на кориді знаходить своє підтвердження філософське значення життя, а смерть на арені тільки підсилює це вічне протистояння природи.

Для іспанця в будь-якому проведенні часу важливо бачити і коментувати одночасно. У цьому плані футбол повністю відповідає іспанському національному характеру. Футбол став національною гордістю іспанців, національним святом, яке як і корида викликає в іспанського глядача *afición*, пристрасть, в ньому можливі непередбачувані перемога і поразка. Вболівальників в Іспанії називають *aficionados, hinchas, hinchada*. Крім того, на футбольному матчі іспанський уболівальник відчуває себе частиною групи. Недарма, іспанцям подобається дивитися матчі не вдома по телевізору, а у великій компанії в барах, в фан-зонах або на самому матчі.

Результати гри стають предметом спілкування, нескінченного обговорення, в якому кожен має свою точку зору. Щодо фразеології і лексики, пов'язаної з процесом обговорення футбольного матчу, тут у лексиконі фанатів помічаємо вплив ЗМІ, а саме футбольних коментаторів, які суттєво збагатили футбольний лексикон: *comer un gol* – пропустити гол, *calentar el banquillo* – сидіти на лаві запасних, *gol de camerino* – гол на перших хвилинах матчу, *escupir la pelota* – сильно вдарити по м'ячу [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений нами аналіз, дозволяє зробити висновок про те, що іспанська національна ідентичність, це не просто сукупність індивідуальних характеристик, а взаємний вплив один на одного учасників цієї лінгвоспільноти, внаслідок чого формується загальний спосіб відчувати і сприймати навколишню дійсність. Національна своєрідність іспанської ідентичності полягає в неповторному поєднанні екстралінгвістичних чинників, які мають великий вплив на формування мовної картини світу іспанського лінгвосоціуму. Аналіз системи відносин і цінностей дозволили розкрити національний характер і менталітет сучасного іспанця. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у взаємозв'язку з його репрезентацією в чилійському та мексиканському національному варіанті іспанської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Том 1. Лексическая семантика. – М.: Школа «Языки русской культуры», Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995. – VIII с. – 472 с.
2. Дрю Лоней. Эти странные испанцы. – М.: Эгмонт Россия Лтд, 1999. – 33 с.
3. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
4. Хосе Ортега-и-Гассет. Гойя і народне [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.ru/FILOSOF/ORTEGA/ortega20.txt>
5. Nieto J. G. Geografía es amor. – Madrid : Espasa Calpe, 1982. – 215 p.
6. Nomdedeu Rull A. Terminología del fútbol y diccionarios: elaboración de un diccionario de especialidad para el gran público [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/r4JAi1>
7. Salvador de Madariaga. Spain: A modern history – New York: Frederick A. Praeger, 1958. – 736 p.
8. Diccionario de Real Academia Española [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dle.rae.es/?id=a7OUuTR>

Sabina Siechina

THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT IDENTITY IN THE SPANISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD (BASED ON THE MATERIAL OF THE PENINSULAR NATIONAL VARIANT OF THE SPANISH LANGUAGE)

The article is dedicated to the image of Spain through the prism of the concept of IDENTITY, which is one of the key concepts of the linguistic and cultural space of the country. There are concepts that have a particular value in the cognitive space and culture of a country, because they define a whole set of values and attitudes of this community. One of such key words of Spanish linguoculture is identity, which acts as a concept and covers many areas of life. In conditions of globalization of the world with its universalization of values, the Spaniards conserve their identity, that as a concept in the aggregate of a multitude of essences, signs and phenomena permeates cognitive space and determines the linguistic picture of the world. In the field of view of such direction, the language is examined not only as a system for the embodiment of cultural values, but also as a system for displaying the national tradition, explicates the connection between mentality, language, language consciousness of the representatives of society and the world picture. This study identifies and analyzes the basic extralinguistic factors such as theater, flamenco, tauromachy and football. The influence of these factors on the formation of lexical units, which are a culturally significant vocabulary and reflect the main features of the culture of the Spaniards, was investigated. The article considers the formation and development of the culturally significant vocabulary of the peninsular national variant of the Spanish language, reveals the forms of interrelation of the lexical originality of the Spanish language with the mentality and linguistic picture of the Spaniards, and analyzes the role of cultural dominants in the formation of the concept IDENTITY. The analysis reveals the Spanish national identity not simply as a set of individual characters, but as a mutual influence of the participants of this lingua community. The analysis of relations and values makes it possible to show the national character and mentality of the modern Spaniard.

Key words: Spain, concept, language picture of the world, verbalization, language representation.

Сабина Сечина

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА ИДЕНТИЧНОСТЬ В ИСПАНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ
КАРТИНЕ МИРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЛУОСТРОВНОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
ВАРИАНТА ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА)

Статья посвящена образу Испании сквозь призму концепта ИДЕНТИЧНОСТЬ, который является одним из ключевых концептов лингвокультурного пространства страны. Существуют концепты, которые имеют особую ценностную значимость в когнитивном пространстве и в культуре той или иной страны, ведь определяют целый комплекс ценностей и установок этого сообщества. Одним из таких ключевых слов испанской лингвокультуры, является идентичность, которая выступает как концепт и охватывает многие сферы жизни. В условиях глобализации мира с его универсализацией ценностей испанцы сохраняют свою идентичность, что как концепт в совокупности множества сущностей, признаков и явлений пронизывает когнитивное пространство и определяет языковую картину мира, которая показывает специфику национальной ментальности. В поле зрения такого направления язык исследуется не только как система воплощения культурных ценностей, но и как система отображения национальной традиции, эксплицирует связь между ментальностью, языком, языковым сознанием представителей социума и картины мира. В рамках исследования определяются и анализируются такие основные экстралингвистические факторы, как театр, фламенко, коррида, футбол. Было исследовано влияние этих факторов на формирование лексических единиц, которые представляют собой культурно-значимую лексику и отражают основные черты культуры испанцев. В статье рассмотрено формирование и развитие культурно значимой лексики полуостровного национального варианта испанского языка, выявлены формы взаимосвязи лексического своеобразия испанского языка с менталитетом и языковой картиной мира испанцев, осуществлен анализ роли культурных доминант при формировании концепта ИДЕНТИЧНОСТЬ. Проведенный анализ раскрыл испанскую национальную идентичность не просто как совокупность индивидуальных характеров, а как взаимное влияние друг на друга участников этого лингвообщества. Анализ отношений и ценностей позволили показать национальный характер и менталитет современного испанца.

Ключевые слова: Испания, концепт, языковая картина мира, вербализация, языковая репрезентация.

УДК 821.161.1

Людмила Черкун
(Херсон)

**ДВОЙНАЯ АКТУАЛИЗАЦИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ
ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ПРОЗЕ М.ЦВЕТАЕВОЙ И Б.ПАСТЕРНАКА**

В статье рассматривается прием двойной актуализации как одно из средств создания выразительности в прозаических произведениях М. Цветаевой и Б. Пастернака. В приеме двойной актуализации компонентов фразеологизма выделяем несколько разновидностей: в контексте представлено параллельное употребление слова в свободном значении и в качестве компонента устойчивого словосочетания; буквализация одного или нескольких компонентов фразеологизма; одновременная реализация идиоматического, образного плана сочетания и его прямого значения.

В статье также делается попытка определить, с какой стилистической целью авторы используют семантическую двуплановость слов и словосочетаний.

Ключевые слова: *фразеологическая единица, двойная актуализация, фразеологически связанное значение, буквализация, экспрессивность.*

Проблема исследования семантики слов в системе художественного целого остается актуальной до настоящего времени. В современной лингвистике представлены различные подходы к исследованию поэтической функции языка, разработан целый ряд методик изучения и описания художественной речи. Одна из них предлагает проводить лингвостилистический анализ произведения по уровням языка, так как принцип целостного восприятия художественного произведения не исключает необходимости пристального внимания к составляющим его элементам.

Цель нашей статьи – рассмотреть прием двойной актуализации как одно из средств создания выразительности в прозе М. Цветаевой и Б. Пастернака.

Для увеличения смысловой емкости слова, большей конкретизации его отдельных значений и усиления экспрессивных возможностей писатели используют различные приемы (способы) художественной актуализации слов. Одним из таких приемов является двойная актуализация, когда в небольшом контексте сталкивается слово (словосочетание) в свободном значении и фразеологически связанном.

Следует сказать, что одни лингвисты считают, что прием двойной актуализации строится на использовании омонимии (Л.И. Ройзензон, М.А. Бакина, В.П. Ковалев, И.Б. Голуб и др.). «В художественной речи наблюдается межуровневая, или разноуровневая, омонимия – сталкивание фразеологизмов с совпадающими с ними по составу свободными сочетаниями слов» [1, с. 67]. Другие ученые полагают, что фразеологически связанное значение слова – это один из его лексико-семантических вариантов, поэтому в основе приема двойной актуализации фразеологической единицы лежит явление полисемии (Ю.Д. Апресян, Э.В. Кузнецова, Д.Н. Шмелев и др.). Так, Э.В. Кузнецова отмечает, что одним из факторов, «с которым может быть связано развитие устойчивых словосочетаний, имеет чисто лингвистический характер. Это фактор семантического варьирования слов, их полисемии» [2, с. 200].

Способность фразеологизмов к видоизменениям семантики и структуры является подтверждением того, что фразеологические единицы в современном языке представляют собой словный комплекс. «Возможность намеренного переименования фразеологизмов, их обыгрывание... лишний раз свидетельствуют о том, что слова, образующие фразеологизм, воспринимаются говорящими именно как слова, а не как какие-то только внешне совпадающие со словами компоненты фразеологизма» [7, с. 320].

В приеме двойной актуализации компонентов фразеологизмов выделяется несколько разновидностей. В контексте может быть представлено параллельное употребление слова в свободном значении и в качестве компонента устойчивого словосочетания: «*Все-таки трагедия, когда **лицо** – лучшее в тебе и красота – главное в тебе, когда **товар** – всегда **лицом**, - твоим собственным **лицом**, являющимся одновременно и товаром*» [6, с. 66]. Умелое переплетение свободного значения слова *лицо* и фразеологически связанного помогает автору подчеркнуть, логически выделить главное в смысловом отношении.

Обыгрываемая лексема может не повторяться в контексте, а заменяться местоимением. Например: «*Почвенность, народность, национальность, расовость, классовость – и сама современность, которую творят, - все это поверхностный, первый или седьмой слой **кожи**, из **которой** поэт только и делает, что **лезет***» [6, с. 364].; ср.: «из кожи лезть».

При употреблении того или иного слова в свободном значении и как компонента устойчивого словосочетания образ приобретает как бы двойную перспективу: он воспринимается в его конкретном наглядном изображении и в то же время вбирает в себя иносказательный смысл фразеологизма.

Многочисленными и достаточно выразительными в исследуемых произведениях являются примеры, где словам, входящим во фразеологизм, возвращается их прямое,

первичное значение. Этот прием называется исследователями по-разному: «дефразеологизацией» (Э. Ханпира), «деформацией фразеологических единиц» (О.С. Ахманова), «буквализацией» фразеологизма (Е.Е. Клековкина), «возвращением фразеологизму или его части прямого конкретного значения» (И.В. Дубинский) и т.д. В работе мы будем использовать термин «буквализация», понимая под ней разрушение семантической монолитности фразеологической единицы, оживление составляющих ее слов как самостоятельных единиц. Степень буквализации (а следовательно и экспрессии) фразеологизмов различна в зависимости от того, какими путями она достигается.

Так, в свободном значении может восприниматься один из компонентов устойчивого словосочетания: *«Да, но разве мы едем в такую даль огородничать? Тут нельзя даже скаламбурить «за семь верст киселя хлебать», потому что верст этих, к сожалению, три или четыре тысячи»* [3, с. 421]; *«Дантес жил – Пушкин рос. Тот поднадзорный и дерзкий литератор, ... низкорослый муж первой красавицы, им убитый, - превращался на его глазах в первого человека в России, не шел в гору, а в гору – выросал»* [6, с. 66]. Данные контексты организуются таким образом, что компоненты фразеологизмов освобождаются от семантической зависимости друг от друга и начинают восприниматься в свободном значении. Когда в сознании читателя одновременно сосуществуют фразеологически связанное и свободное значение одного и того же слова, резко повышается экспрессивность всего фразеологизма благодаря противопоставлению двух речевых окружений бифункционального слова. Добавочные информации в контексте художественного произведения выполняют важную эстетическую функцию. Они не случайны, а всегда целенаправленны и, будучи связаны друг с другом в контексте, вызывают в сознании читателя цепь ассоциаций.

«Буквализоваться» могут все слова, входящие во фразеологизм. Прежде всего, это происходит в тех случаях, когда сталкиваются фразеологизмы с совпадающими с ними по составу свободными сочетаниями слов. Такие примеры находим в прозе М.Цветаевой. При этом устойчивые и свободные словосочетания употребляются не параллельно, а происходит расщепление, сегментация фразеологизма, и каждый из его компонентов предстает в свободном употреблении. Например:

« - Ну, как, Сонечка, продали башмаки?

- Нет, Марина, мне сказали, что очень просто: придти и встать – и сразу с руками оторвут. Рвать-то рвали, и очень даже с руками, но, Марина, это такая мука...» [6, с. 217]; *«И еще одно: даже когда они плакали – эти глаза смеялись. Поэтому их слезам не верили. Москва слезам не верит. Та Москва – тем слезам – не поверила. Поверила я одна»* [6, с. 129].

Мы видим, как в обоих случаях контекст восстанавливает первоначальное необразное значение входящих в состав фразеологизмов слов. В последнем примере экспрессия как бы пульсирует: сначала выделенные слова употребляются в свободном значении, потом – в составе фразеологизма, а затем происходит буквализация его компонентов, слова вновь реализуют свои свободные значения. «Ощущение «внутреннего образного стержня» фразеологизма актуализирует словные свойства его компонентов: мы ясно осознаем фонетико-графические и семантические границы компонентов, осознаем обобщенно-переносный характер значения...» [4, с. 177].

Возвращение прямого значения всем компонентам фразеологизма достигается и другим путем – с помощью контекста, в котором имеются ключевые слова и словосочетания, способствующие двойной актуализации фразеологической единицы. Двуплановость семантики устойчивого словосочетания создается благодаря тому, что, с одной стороны, сохраняется целостная образная семантическая структура фразеологизма, с другой – она разрушается, так как каждый компонент начинает «работать на себя», а не на образное значение. Например: *«Половина ума решила, воймя воем и назад к белякам. А другие оглобли наоборот и сюда всем обозом»* [3, с. 357], где наблюдается буквализация

структурно измененного фразеологизма «поворачивать оглобли», а в качестве «буквализатора» выступает существительное *обоз*.

Контекст поддерживает прямые значения слов, входящих в состав устойчивых словосочетаний, и в таком примере: «- *Вы подумайте, какое сейчас время!.. Подумайте: со всей России сорвало крышу, и мы со всем народом очутились под открытым небом. И некому за нами подглядывать. Свобода!*» [3, с. 145]. «Буквализатором» может служить и однокоренное слово: «...знаете ли вы, что вы его с меня, с моей души, одним своим рукопожатьем – *как рукой снимаете?*» [6, с. 181].

Автор может сам или от лица своего персонажа давать пояснение, в результате которого наблюдается двойная актуализация: «*Молодой человек был охотник. Он отличался чрезвычайной разговорчивостью и поспешил с любезной улыбкой вступить с доктором в беседу. При этом он не в переносном, а самом прямом смысле все время **смотрел** доктору в рот*» [3, с. 158]. В подобных примерах происходит как бы восстановление той образной основы, которая генетически послужила отправным моментом фразеологизма. При этом, как и во всяком образном контексте, номинативные значения слов сосуществуют с фигуральным значением целого.

Контекст может быть организован таким образом, что одновременно реализует идиоматический, образный план сочетания и его прямое значение. Например: «*В Москве же Толины дела совсем ухудшились, ибо в Тарусе земля слухом полнилась... В Москве же **следы** заливали ливни, **заметала метель***» [6, с. 19]. В подобных случаях трудно определить, какой план – прямой или переносный – преобладает, что, бесспорно, повышает экспрессию высказывания.

Нередко обыгрывание семантики фразеологизма наблюдается при одновременной трансформации его структуры. В прозе Бориса Пастернака и Марины Цветаевой двойная актуализация нередко происходит за счет расширения границ устойчивого словосочетания. При распространении устойчивого словосочетания наблюдается лишь частичная буквализация значения с сохранением фразеологических связей, которые не утрачиваются благодаря фразеологическому окружению. Например: «*Он чувствовал себя стоящим на равной ноге со вселенной*» [3, с. 89]; «*Сначала впереди, а потом вперемежку с ними бежал их прапорщик, размахивая над головой револьвером и **крича во весь, до ушей разодранный рот*** «ура...» [3, с. 114]; «... а сколько я говорю, Марина, и объясняю, **из кожи, из глаз, из губ** – *лезу, и никто не понимает*» [6, с. 201]. Изменение контекстуальных связей устойчивого сочетания, расширение его границ приводит к реализации образа, лежащего в основе фразеологической единицы, к актуализации прямого значения одного или всех компонентов фразеологизма.

Таким образом, распространение компонентного состава фразеологизмов, в результате которого происходит двойная актуализация, с одной стороны, служит средством интенсификации их образного значения, с другой стороны, приспособливает фразеологическую единицу к определенной речевой ситуации.

У фразеологизмов, возникших на базе свободных словосочетаний, развитие образного значения идет от конкретного к абстрактному. Если же компонентам фразеологизма возвращается прямое значение, т.е. он «буквализируется», конкретное значение выступает на первый план, а фразеологическое отодвигается на второй. Конкретный план и реализует экспрессию.

Как показало исследование, двойная актуализация может быть полной и частичной. Полная двойная актуализация предполагает полное наложение фразеологизма на свободное словосочетание, частичная включает наложение только одного из компонентов фразеологической единицы на соответствующий компонент свободного словосочетания.

Умелое обыгрывание прямых и фразеологически связанных значений слов и словосочетаний в сравнительно небольшом контексте оживляет авторское повествование, усиливает, конкретизирует словесный образ, создает дополнительную экспрессию. Нередко авторы используют прием двойной актуализации для портретной характеристики своего

героя, передаче его внутреннего состояния, настроения. Двойная актуализация лежит и в основе создания каламбура. Достаточно выразительным является такое обыгрывание слов, когда они используются в реплике адресанта в одном значении, но адресатом специально вводятся в такой контекст, который обнаруживает другое их значение. Например:

«- Как ты не понимаешь, что твои замечания только **подливают масла в огонь**.

- О, **масло**, Тонечка, это было бы превосходно! Печка мигом бы запылала. То-то и горе, что не вижу я ни **масла**, ни **огня!**» [3, с. 187].

Таким образом, прием двойной актуализации используется в прозе М. Цветаевой и Б. Пастернака с различными стилистическими целями. Любое обыгрывание свободного и фразеологического сочетания (или отдельных его компонентов) подчинено определенной установке автора на раскрытие содержания своего произведения, так как замысел писателя и словесное выражение представляют собой неразложимое целое.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ковалев В.П. Выразительные средства художественной речи. Пособие для учителя / В. Ковалев. – Киев: «Рад. школа», 1985. – 136 с.
2. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка: Учеб. пособие для филол. фак. ун-тов / Э. Кузнецова. – М.: Высш. шк., 1989. – 216 с.
3. Пастернак Б.Л. Собрание сочинений. В 5-ти т. / Б. Пастернак. – Т. 3 – М.: Худож. лит., 1990. – 734 с.
4. Солодуб Ю.П., Альбрехт Ф.Б. Современный русский язык. Лексика и фразеология (сопоставительный аспект): Учебник для студентов филологических факультетов и факультетов иностранных языков. / Ю.П. Солодуб, Ф.Б. Альбрехт – 2-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 264 с.
5. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. – М.: Русский язык, 1986. – 543 с.
6. Цветаева М. Сочинения: в 2-х т. / М. Цветаева. – Т.2. – М.: Худож. лит., 1988.
7. Шмелев Д.Н. Современный русский язык: Лексика / Д.Н. Шмелев. – М.: Просвещение, 1977. – 335 с.

Людмила Черкун

ПОДВІЙНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ВИРАЗНОСТІ В ПРОЗІ М. ЦВЕТАЄВОЇ ТА Б. ПАСТЕРНАКА

У статті розглянуто прийом подвійної актуалізації як один із засобів створення виразності в прозових творах М. Цветаєвої та Б. Пастернака. У прийомі подвійної актуалізації компонентів фразеологізму виділяється декілька різновидів: у контексті подано паралельне вживання.

Слова з вільним значенням і як компонента стійкого словосполучення; буквалізація одного чи декількох компонентів фразеологізму; одночасна реалізація ідіоматичного, виразного плану, сполучення і його прямого значення.

У статті також зроблено спробу визначити, з якою стилістичною метою автори використовують семантичну двоплановість слів і словосполучень.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, подвійна актуалізація, фразеологічно зв'язане значення, буквалізація, експресивність.

Liudmila Cherkun

DOUBLE ACTUALIZATION AS A MEANS OF EXPRESSIVENESS IN THE PROSE OF M. TSVETAYEVA AND B.PASTERNAK

The given article considers the device of double actualization as one of the means of creating expressiveness in prosaic works of M. Tsvetayeva and B. Pasternak. We distinguish several varieties of the device of double actualization of the components of a phraseologism: the context presents a parallel usage of a word in its literal and phraseologically bound meaning; one or

several components of a phraseologism are used in their literal meanings. The figurative and the literal planes of the meaning of a component of the phraseological unit are realized simultaneously.

The article also an attempt is made to define with what stylistic purpose the authors make use of semantically bilateral character of works and word-combinations.

Key words: phraseological unit, double actualization, phraseologically bound meaning, literal meaning, expressiveness.

Розділ IV

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 811.161.1

Світлана Алексенко
(Суми)

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОГО ПРОСТОРУ ЖІНОЧОГО ГЛЯНЦЕВОГО ЖУРНАЛУ

Стаття присвячується вивченню структурних компонентів лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу, який розглядається як структурований системоуніверсум зі створення певних образів через породження бажань та їх втілення. Такий простір жорстко форматує реальність, підлаштовуючи правила поведінки та стиль мислення читачок під систему цінностей гламурного способу життя, ключовими елементами якої є молодість та споживання краси. Ціннісні характеристики лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу реалізуються через його архітектуру, до структурних компонентів якої відносимо рекламний текст, перитекст та власне текст. Друкований рекламний текст характеризується змістовою і структурною завершеністю, а також авторською настановою презентувати об'єкт рекламування в найбільш привабливому вигляді. Креолізований характер рекламних текстів дозволяє використовувати ілюстрації як дієвий засіб встановлення комунікативного каналу між рекламодавцем та споживачем. Багатозначність інформації у зображенні несе велике емоційне навантаження, доповнюючи, уточнюючи чи навіть замінюючи текст. Основними інформаційними компонентами в структурі рекламного тексту є заголовок, підзаголовок, основний текст та слоган, кожен з яких виконує певну когнітивно-дискурсивну функцію. З'ясовано, що сучасний рекламний дискурс у жіночих журналах позиціонує такі стереотипні уявлення про жінок, як міська кокетка, ділова жінка та дружина / домогосподарка. Перитекст як специфічні оздоблювальні знаки нарративної інформації включає обкладинку, фотографії, різноманітну графіку і виконує семіотичну роль з вибудовування системи символічних естетичних, моральних та соціальних цінностей. Організування спілкування читачької аудиторії відбувається через імітацію адресантно-адресатних відношень в межах текстового простору журналу.

Ключові слова: лінгвосеміотичний простір, дискурс глянцевого журналу, рекламний текст, перитекст, власне текст.

Постановка проблеми. У зв'язку із беззаперечним і потужним впливом сучасних засобів масової інформації на людську свідомість і, як наслідок, поведінку наукові лінгвістичні дослідження все частіше фокусуються на вивченні медійного дискурсу, який формує власну систему ідеологем. Медійний дискурс як специфічний мовленнєво-мисленнєвий вид діяльності реалізується у масовому інформаційному просторі і характеризується набором відносно стійких правил формування, інтерпретації та трансляції масової інформації [8, с. 84].

Дискурс жіночого глянцевого журналу складає великий сегмент сучасного медійного дискурсу і претендує на роль розробника і постачальника еталонів смаку, способу життя і думок жінки. Він отримує серйозне ідеологічне підґрунтя з боку зацікавлених суб'єктів соціуму з метою впровадження в суспільну свідомість «стандарту споживача». Розроблена в

сучасній науці методологія гендерної лінгвістики і аксіології дозволяє досліджувати лінгвокультурні, ціннісні та комунікативно-прагматичні аспекти дискурсу жіночого «глянцевого» журналу, які формують його лінгвосеміотичний простір.

Метою дослідження є вивчення структурних компонентів лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу, яка передбачає вирішення таких **завдань**: описати сутність лінгвосеміотичного простору глянцевого журналу з точки зору ціннісних характеристик; обґрунтувати комунікативно-прагматичну спрямованість рекламних текстів та розглянути їх структурні компоненти; визначити семіотичну роль перитекстових та текстових характеристик глянцевого журналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс жіночих глянцевого журналу як об'єкт лінгвістичних досліджень вивчається на предмет лексико-стилістичних особливостей заголовків [9], специфіки дискурсивного простору [6], особливостей маніпулювання свідомістю жінки [3], культу фемінності [10; 11], хронотопу [2], проте лінгвосеміотичний простір жіночих журналів не був предметом окремого дослідження.

Семіотичний простір, будучи «цілісним механізмом чи навіть організмом текстів» [4, с. 11-12], представляє собою складний багатовимірний структурований системоуніверсум, одними з характерних ознак якого є його відмежованість від інших семіопросторів (іншосеміотичного простору) та замкнутість. Остання проявляється в тому, що, аби впусити іншосеміотичні елементи до певної семіосфери, необхідно перелаштувати їх на її внутрішньосеміотичний код.

Структура лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу є досить складною і кожен елемент в ній націлений на ствердження «гламуру» як ціннісного орієнтиру того стилю життя, який глянцевого журнал пропагує. Такий семіопростір нагадує машину, що влаштована як конвеєр: створення образів – породження бажань – їх втілення. Товари, послуги, спосіб проведення дозвілля, правила поведінки, коло читання, коло друзів, стиль мислення та цінності – все це та багато іншого просякнута гламурним міфом, наполегливо і жорстко форматує реальність і виключаючи з неї заборонені теми, що вимагають серйозного осмислення: хвороби, моральні та фізичні вади, старість, смерть. Результатом є так званий «тюнінг реальності», який заявляється не тільки як необхідний, але і як неминучий: створюються нові смисли необхідності трансформації пересічних панянок на бездоганних рафінованих красунь. Згідно з соціологічними дослідженнями, уявлення про ідеальну зовнішню красу формують саме глянцевого журнали. Краса перетворилася на маркетинговий бренд, яким займаються цілі агентства, компанії і навіть галузі промисловості. Для мешканців глянцевого світу старість стала страшніше смерті, а для досягнення ідеалу вони жертвують навіть тривалістю свого життя. Гламур – це свідомо прикрашений або штучно сконструйований образ дійсності, що спокушає ілюзорно привабливими якостями, близькими до загальноприйнятих стандартів розкоші: красою, артистичністю, багатством [7, с. 98].

Окреслені ціннісні характеристики лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу реалізуються в його архітектоніці, до структурних компонентів якої відносимо рекламний текст, перитекст та власне текст.

Друковані рекламні тексти як багатоаспектне явище створюються з урахуванням глобальних маркетингових технологій та культурологічних особливостей суспільства, в якому функціонують. Вони складаються з декількох певним чином організованих речень та зображення (ілюстрації, фотографії тощо) і характеризуються змістовою і структурною завершеністю, а також специфічною авторською настановою, яка полягає в презентації об'єкта та предмета рекламування в найбільш привабливому вигляді [1, с. 95]. Рекламний текст глянцевого журналу має універсальні та специфічні особливості: специфічну прагматичну спрямованість, особливість денотата (рекламований продукт), когнітивні особливості сприйняття рекламного тексту. До останніх відносимо креолізовану природу рекламного тексту, який спирається на ілюстрацію – найдієвіший спосіб встановлення комунікативного каналу між рекламодавцем та споживачем.

Основна перевага ілюстрацій полягає у простоті їх сприйняття. Адресат реклами витрачає значно менше зусиль і часу для їх розуміння, тому цей процес стомлює його менше, ніж читання тексту. Окрім того, багатозначність інформації, яку несе зображення, має великий емоційний заряд, що дозволяє швидше створювати потрібний настрій. Вміле застосування ілюстрацій дозволяє охарактеризувати об'єкт реклами з будь-якої точки зору: зовнішнього вигляду, структури, організації, розміру, кількості, розташування тощо. Образотворчий матеріал сприяє кращому розумінню інформації, доповнює, уточнює текст, а в деяких випадках замінює його.

Жіночі глянцеви журнали, реалізуючи стратегію спокуси та транслуючи святкове світовідчуття, містять здебільшого рекламні тексти косметичної продукції певних брендів, ціль яких – підвести цільову аудиторію жінок до купівлі косметичного засобу, що рекламується. Гламур як домінуючий ціннісний орієнтир глянцеви журналів стає, таким чином, перетвореною у споживання формою краси, коли чудове та дивне сприймається не у процесі безкорисливого естетичного милування, а в реалізації жадання споживача.

Основними компонентами в архітектоніці рекламного тексту, що несуть не тільки експресивно-емоційне, а й інформаційне (змістовне) навантаження, є заголовок, підзаголовок, основний текст та слоган. Кожен з них виконує певну когнітивно-дискурсивну функцію.

Заголовок – це коротка фраза, функціональне значення якої полягає в актуалізації інформації, у реалізації номінативної, комунікативної, рекламної функцій. Заголовок є багатофункціональним, про що свідчать функції зовнішні (репрезентативна, з'єднувальна, функція організації читацького сприйняття) та внутрішні (номінативна, делімітативна, текстостворююча) [5, с. 53]. Підзаголовок як своєрідний місток між заголовком та основним текстом, несе додаткову інформацію як до заголовка, так і до основного тексту. Основний рекламний текст реалізує та обумовлює в розгорнутому виді закладені заголовком авторські інтенції і функціонально представлений трьома блоками: вступ, основна частина, висновки. Композиційна організація інформації охоплює опис-перерахування якостей, пояснення переваг перед іншими конкурентними товарами та цитування відомих джерел та персоналій щодо ефективності чи необхідності товару чи послуги. Слоган – це вербальний еквівалент логотипу, що екстеріоризує торгову концепцію та стратегію, виконує функцію розгорнутого логотипа, привертає увагу широкого кола цільової аудиторії реклами та активує запам'ятовування символічного висловлення.

Для лінгвістів цінність рекламних текстів полягає у можливості виявити експлуатовані і впроваджені у свідомість споживачів стереотипні уявлення, моделі поведінки та нав'язувані соціальні ролі і проаналізувати їх регуляторний потенціал.

Безсумнівно, реклама в більшості випадків закріплює і, більше того, посилює гендерні стереотипи в суспільстві, багаторазово і постійно тиражуючи їх. Аналіз текстів рекламних текстів, а також огляд результатів досліджень в рамках даної тематики дозволяє зробити висновок про те, що в сучасному рекламному дискурсі можна виділити кілька стереотипних уявлень про жінку.

Одним з основних стереотипів є образ жінки як міської кокетки. Це молода, життєрадісна дівчина, що не обтяжена сім'єю, головні хобі якої – догляд за собою, піклування про свою привабливість, завоювання нових симпатій, відпочинок на вечірках, побачення, покупки та бесіди з подругами.

Іншим не менш поширеним є образ ділової жінки. На перший план в даному випадку виходять такі якості, як впевненість у собі, незалежність і контроль над ситуацією. Однак, робота – не єдина сфера інтересів жінок подібного типу. Для них також важлива турбота про будинок, комфорт у широкому сенсі як для самої себе, так і для свого безпосереднього оточення, увага до свого зовнішнього вигляду та якості відпочинку. Краса для ділової жінки – це засіб досягнення успіху.

Третя група образів, представлених в рекламі – це образ жінки як домогосподарки, дружини, матері. Для даного типажу пріоритетність становить сімейне благополуччя,

збереження затишку в домі і здоров'я близьких. Така жінка все знає і вміє, в її домі панує ідеальна чистота і порядок, тепло і затишок, вона прекрасно готує, знає, чим лікувати і як смачно і правильно харчуватися, щоб бути здоровим і енергійним.

Отже, рекламний текст відноситься до текстів малих форм і представляє собою структурно-семантичне ціле вербальних та візуальних елементів, що характеризується особливою прагматичною спрямованістю.

Не можна залишити поза увагою такий компонент лінгвосеміотичного простору жіночого глянцевого журналу як перитекст. Це так званий «навколотекстовий» компонент, який включає обкладинку з фотографією відомої зірки та назва журналу; фотографії; різноманітну графіку.

Периферія тексту може розглядатися в якості специфічних для різноманітної наративної продукції знаків оздоблюваної роботи, яка супроводжує продукти художньої практики в сучасній цивілізації.

Обкладинка жіночого глянцевого журналу являє собою короткий зміст глянцю, де у виді графічних та візуальних елементів опубліковані основні теми. Традиційно на ній зображується жінка, яка уособлює розкішне життя. Ілюстрація в глянцевому журналі виконує особливу семіотичну роль – це візуальний код, який вибудовує систему символічних цінностей: естетичних, моральних та соціальних. Але навіть ілюстрації в глянцевох журналах потребують текстової підтримки: вербальний ряд посилює інформаційне посилення ілюстрації.

Одним із компонентів структури жіночого глянцевого журналу є безпосередньо сам текст, через який відбувається спілкування адресанта та адресата. Текст як впорядкована система, в якій усе взаємопов'язано та взаємообумовлено, визнається комунікативною одиницею вищого ієрархічного рівня, що дозволяє вписати його в загальну схему мовної структури як продукт мовленнєвої діяльності в усій складності граматичних і семантичних відношень (і співвідношень) компонентів мови та мовлення. Оскільки комунікативна мета глянцевого журналу визначається установкою не тільки інформувати, але й організувати спілкування читацької аудиторії, то слід враховувати особливості адресантно-адресатних відношень при аналізі текстового простору журналу.

Висновки та перспективи дослідження в цьому напрямі. Об'ємну архітектоніку лінгвосеміотичного простору жіночого журналу вибудовують реклама, перитекст та текст. Кожен із цих компонентів реалізує функцію впливу на адресаток та транслює святкове світобачення і один з його принципів (в умовах глобалізованого світу) – споживання – як нескінченне «бажання бажати». Лінгвосеміотичний простір «глянцю», уявний гламурний світ для обраних, формується як засіб трансляції прийомів маніпуляції дійсністю та свідомістю читачок у сфері несвідомого. Перспективними у даному напрямі вважаємо дослідження впливу культурних та цивілізаційних домінант на формування світогляду жіночої читацької аудиторії через моделювання таких компонентів семіосфери глянцевох журналів, як жіночі уявні світи та екзистенційні установки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альперина С. И. Адаптация женских иностранных изданий к российскому рынку (На примере журналов «Космополитен» и «Эль»): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.10 / С.И. Альперина. – Москва, 2003. – 23 с.
2. Гудова М. Ю. Женские глянцевые журналы: хронотоп воображаемой повседневности / М. Ю. Гудова, И.Д. Ракипова. – Екатеринбург, Изд-во Уральского ун-та, 2010. – 242 с.
3. Кирьянова О. Г. Американские женские журналы как тип массовых пропагандистских изданий / О. Г. Кирьянова // Вест. Моск. ун-та. – М., 1998. – № 1. – Сер. 10. Журналистика. – С. 78-90
4. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике и типологии культуры / Ю. М. Лотман. – Таллин: Изд-во «Александра», 1992. – Т. 1. – 479 с.
5. Пешкова Н. П. Модель описания текста в терминах его лингвистических характеристик / Н. П. Пешкова. – М.: Наука, 1989. – 160 с.

6. Полонский А.В. Ключевые особенности дискурса глянцевого журналов / А. В. Полонский, Е. А. Самотуга. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2010. – 235 с.
7. Рева Н. С. Архітектонічні аспекти композиції реклам косметичних засобів на матеріалі англомовного дискурсу / Н. С. Рева // Філологічні науки – Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – С. 95-100.
8. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры: Динамические процессы в языке и стиле журналистики / С. И. Сметанина. – С.-Пб.: Центр научной литературы, 2002. – 383 с.
9. Шаповалова Г.В. Типологічні особливості масових журналів / Г. В. Шаповалова. – К.: Академія, 2003. – 183 с.
10. Ferguson M. Forever Feminine: Women's Magazines and the Cult of Femininity / Marjorie Ferguson. – L.: Heinemann, 1983. – 243 p.
11. Talbot M. A synthetic sisterhood : false friends in a teenage magazine / M. Talbot // Gender Articulated. – N. Y.: Routledge, 1995. – P. 144-165.

Svitlana Aleksenko

STRUCTURAL COMPONENTS OF LINGUOSEMIOTIC SPACE OF A GLOSSY MAGAZINE FOR WOMEN

The article deals with the study of structural components of linguosemiotic space of a glossy magazine for women, which is treated as a structured systemic universe aimed at creating certain images through the generation of wishes and their fulfilment. Such space rigidly changes reality adjusting behavior patterns and the way of thinking of female readership to the system of values of the glamorous mode of life, whose key elements are youth and the consumption of beauty. Value-based characteristics of linguosemiotic space of a glossy magazine for women are realized through its architecture, to the structural components of which we refer advertising text, peritext and text proper. The printed advertising text is characterized by the completeness of content and structure as well as the author's intention to present an object of advertising in the most enticing way. The creolized nature of advertisements allows to use illustrations as an efficient means of installing the communicative channel between an advertiser and a consumer. The polysemy of information put across by an image is highly emotionally loaded, being able to compliment, specify and even replace the text itself. The main informational components in the structure of advertisements are the heading, the subheading, the body of text and the slogan, each of them performing a certain cognitive and discourse function. It has been found out that the modern advertising discourse in female glossies puts forward such stereotypical perceptions of women as a city coquette, a business woman and a housewife. Peritext being specific decorative signs of a narrative comprises the cover, photos, various graphics and plays the semiotic role of arranging the system of symbolic aesthetic, moral and social values. The initiation of communication of the magazine readership is carried out by means of imitating addressor-addressee relations within the framework of textual space of a glossy.

Key words: linguosemiotic space, the discourse of glossies, advertisement, peritext, the text proper.

Светлана Алексенко

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЛИНГВОСЕМИОТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЖЕНСКОГО ГЛЯНЦЕВОГО ЖУРНАЛА

Статья посвящается изучению структурных компонентов лингвосемиотического пространства женского глянцевого журнала, которое рассматривается как структурированный системоуниверсум по созданию определенных образов через порождение желаний и их осуществление. Такое пространство жестко форматирует реальность, приспособляя правила поведения и стиль мышления читательниц под систему ценностей гламурного способа жизни, ключевыми элементами которой являются молодость и потребление красоты. Ценностные характеристики лингвосемиотического пространства женского глянцевого журнала реализуются через его архитектуру, к структурным компонентам которой мы относим рекламный текст, перитекст и собственно текст.

Печатный рекламный текст характеризуется содержательной и структурной завершенностью, а также авторской установкой представить объект рекламирования в наиболее привлекательном виде. Креолизованный характер рекламных текстов позволяет использовать иллюстрации как эффективное средство установления коммуникативного канала между рекламодателем и потребителем. Многозначность информации в изображении несет большую эмоциональную нагрузку, дополняя, уточняя и даже заменяя текст. Основными информационными компонентами в структуре рекламного текста являются заголовок, подзаголовок, основной текст и слоган, каждый из которых исполняет определенную когнитивно-дискурсивную функцию. Определено, что современный рекламный дискурс в женских журналах позиционирует такие стереотипные представления о женщинах, как городская кокетка, деловая женщина и жена / домохозяйка. Перитекст как специфические отделочные знаки нарративной информации включает в себя обложку, фотографии, различную графику и играет семиотическую роль по выстроению системы символических эстетических, моральных и социальных ценностей. Организация общения читательской аудитории осуществляется через имитацию адресантно-адресатных отношений в пределах текстового пространства журнала.

Ключевые слова: лингвосемиотическое пространство, дискурс глянцевого журнала, рекламный текст, перитекст, собственно текст.

УДК 821.112.2+82-31

**Юлія Богдан
(Херсон)**

ОБРАЗ АВТОРА У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МАНДРІВНОМУ РОМАНІ

Стаття присвячена дослідженню поняття образу автора в сучасному німецькомовному мандрівному романі. Встановлено, що постмодерністська література здатна поєднувати різні жанрові підтипи, утворюючи нові або надаючи іншої форми вже існуючим. У статті надано стислу характеристику сучасної постмодерністської прози та одному з її різновидів – сучасному роману. В процесі дослідження визначено поняття мандрівний роман, його жанрові особливості та встановлені його типові форми оповіді. Зазначений жанр відзначається високим ступенем авторської свободи, саме тому залежно від авторського відношення до того, що зображується, використовуються різні варіанти оповіді. Оскільки образ автора найповніше розкривається саме у великих епічних формах, поняття «образ автора» розглядається в статті як важливий об'єднуючий елемент художнього твору. Матеріалом цього дослідження послуговували романи-подорожі найпопулярніших представників сучасної німецької мандрівної літератури. У процесі аналізу досліджено образ автора в наданих творах та виявлено типові форми оповіді у романі-подорожі. В статті приділяється також увага поняттям «авторська картина світу», «авторська позиція», «авторська свідомість», «авторська рефлексія», «адресант художнього тексту», які є невід'ємними складовими поняття «образ автора». В ході дослідження художніх творів німецьких авторів-мандрівників встановлено, що найчастіше вживаною формою оповіді є оповідь від 1-ої особи однини, оскільки саме вона відрізняється найбільшим ступенем суб'єктивності та змальовує авторське ставлення до зображуваного. В перспективі подальшого розгляду та вивчення цієї теми доцільно дослідити та порівняти типологію оповідача в сучасному українському мандрівному романі, встановити спільне та відмінне в типології оповідача в мандрівному романі XXI століття.

Ключові слова: *образ автора, оповідач, постмодерністський роман, мандрівний роман, роман в новелах, роман-щоденник, подорож*

Проблема образу автора постійно перебуває в полі зору літературознавців та мовознавців. Образ автора, на думку багатьох дослідників, відіграє одну з основних ролей у художньому творі. Письменник відтворює у читача уявлення про своє відношення до подій та героїв твору, своє світобачення й світосприйняття. Беручи до уваги існування низки робіт з цієї теми класиків мовознавства В. Виноградова, М. Бахтіна, Б. Кормана, Ю. Лотмана, О. Потебні, Р. Барта, М. Фуко, В. Шміда та ін., праці яких зазначили основні етапи вивчення поняття образ автора, слід наголосити, що ця тема неоднозначна й нерозкрита повністю. Залишаються невизначеними багато питань, у тому числі термінологічна дублетність (автор, образ автора, абстрактний автор, позиція автора), типи та види образу автора, образ читача, категорія автора в публіцистиці тощо.

Метою пропонованої роботи є дослідити образ автора як ключової фігури у сучасному німецькому мандрівному романі, окреслити його поняттєво-термінологічні параметри. Основними завданнями дослідження постають: визначити поняття образ автора; визначити особливості жанру мандрівного роману та встановити типові його оповідні форми; описати форми та функції образу автора у німецькому романі-подорожі XXI століття (на матеріалі романів Олівера Люка та Андреаса Брендта).

Серед німецьких мовознавців питанням образу автора одними з перших зацікавилися В. Кайзер, К. Фрідемманн, Н. Фрідман, Ф. К. Штанцель, Й. Вогт, Й. Х. Петерсон, Б. Совінські, А. Шварц-Фрізель, Р. Петч, Г. Міхель, Д. Кінатедер, М. Шмелінг. На сучасному етапі більшість мовознавців, що цікавляться проявами авторського «Я» у художньому творі, дотримуються або найрозповсюдженішої схеми Ф. К. Штанцеля, або нарратологічної класифікації В. Шміда, (напр. Х. Шьонауер, Н. Кароусса, Г. Шрьодер, В. Веле, С. Куше, С. Янссен, Р. Хофманн, М. Ручкі, Й. Кар та ін.). Більшість з цих досліджень присвячена певним аспектам проявлення образу автора у різних видах романного жанру, як то наприклад, виявлення авторської позиції у *E-Mail*-романі (*Sabrina Kusche, Der E-Mail-Roman. Zur Medialisierung des Erzählens in der zeitgenössischen deutsch- und englischsprachigen Literatur*), чи то оповідна структура французького антироману (*Winfried Wehle, Französischer Roman der Gegenwart. Erzählstruktur und Wirklichkeit im Nouveau Roman*), або порівняльне дослідження переважно англійської мандрівної літератури 90-х років XX ст. та початку XXI ст. (*Anne Mayrhofer, Die Erfahrung des Reisens in der Popliteratur. Zwischen postkolonialen Tendenzen, Freiheitssuche, Nostalgie und Utopie*). Проте наразі нами не виявлено жодної розвідки щодо позиції автора саме у німецькому постмодерністському мандрівному романі XXI століття. Дослідженню цього питання присвячена ця робота.

На думку швейцарського літературознавця Маріо Андреотті, постмодерністська література охоплює період з кінця 70-х років XX ст. Він називає цей період як «пізній модерн» або «другий модерн», характеризує його як період так званих «Montagetexten», особливість яких – це здатність поєднувати декілька жанрів, відновлювати або утворювати нові нетипові форми як то роман у новелах, кібер-роман чи то мобільний роман, (тобто роман, котрий можна зберігати у смартфоні й читати під час поїздок), або Twitterlyrik, тобто он-лайн-вірші, які публікуються у Твіттері [11, с. 65].

Аналізуючи сучасний стан у літературному процесі, автори праці «Історія української літератури XX – поч. XXI ст.» зазначають, що «період характеризується розмаїттям, неординарними, навіть радикальними формами творчого вияву авторської свідомості [...] постмодернізму притаманне поєднання естетичного досвіду високої та масової літератури, насамперед у вигляді різноманітних жанрово-стильових модифікацій роману: авантюрно-пригодницького, детективно-філософського, роману-рефлексії, історико-пригодницького та ін». [3, с. 18; с. 21]

Сабріна Куше, досліджуючи сучасний постмодерністський роман як жанрову форму, підтримує думку Вірджинії Вульф щодо його так званого «канібалізму». На думку вченої,

роман поглинає інші жанри, поєднує або змішує їх та утворює щось нове, перебуваючи у постійному діалозі з іншими мистецькими формами. [9, с. 26-27] Роман не має твердо усталеного канону.

Згідно Н. І. Бернадській, порівняно з іншими епічними жанрами, це найбільш “вільна” форма, нескута внутрішніми нормативами, форма, яка дозволяє широкий спектр пошуків у доборі та розміщенні художньо осмислюваного матеріалу й у виборі оповідача, засобів втілення авторського задуму. Роман – це універсальний жанр, який здатний відтворити найширше коло життєвих явищ, порушувати кардинальні проблеми духовного, морально-етичного, екзистенційного, соціального, суспільного, метафізичного планів, створювати цілісні картини життя, сповнені складних перипетій і суперечностей, глибоко й всебічно досліджувати людські характери в їх становленні й розвитку, в найрізноманітніших зв’язках зі світом. [1, с. 3]

Мандрівний роман являє собою один з різновидів роману, в основі якого, за визначенням М. Черняк та В. Михайлова, лежить опис реального переміщення в достовірному (реальному) просторі мандруючого героя (найчастіше героя-оповідача), очевидця, який описує маловідомі або невідомі вітчизняні або іноземні реалії та явища, власні думки, почуття й враження, що виникли під час подорожі, а також розповідь про події, котрі відбувалися на час подорожі. [5, с. 165]

Серед дослідників, котрі займаються вивченням саме німецького мандрівного роману, слід назвати таких мовознавців, як П. Бреннер, Х. Бергнер, М. Лебер, Г. Вілперт, К. Граббе, У. Бірнат, З. Сценді, З. Клатік та ін.

Мандрівний роман як жанрова форма відзначається високим ступенем авторської свободи. Маріо Андреотті називає образ автора проміжною інстанцією між автором (тобто письменником), історією та читачем [6, с. 235].

Поняття образу автора дуже тісно пов’язане з поняттями авторська свідомість, авторська позиція, авторська рефлексія. Вони є невід’ємними складовими образу автора та беруть активну участь у створенні останнього. За визначенням Ю. Короля авторська свідомість – це творча воля автора, де автор являє собою людину як цілісність. Вона виявляється у тексті як цілісності, коли йдеться про зміст і форму, проблематику і поетику, метод і стиль. Авторська рефлексія як форма вираження його свідомості є засобом вираження авторської позиції. Зокрема, в авторських міркуваннях і відступах автор може прямо рефлектувати свою позицію щодо предмета, героя, наприклад, або з його оцінки. Авторська позиція проявляє себе і у відборі матеріалу, і у способі його подання, і в композиції твору. Ступінь вираження авторської позиції може суттєво різнитись у творах, що залежить від творчої манери письменника, від тих естетичних завдань, які він ставить перед собою. Іноді активна авторська позиція є вагомою складовою твору, в інших випадках вона зведена до мінімуму, або й зовсім відсутня [4, с. 15]. Велике значення для формування образу автора відіграє поняття картина світу митця. На її утворення впливає багато чинників, зокрема такі як своєрідність мовленнєвої образності, індивідуально-психологічні особливості письменника, творча обдарованість, освіта та виховання та ін. Оскільки образ автора відображає особистісне ставлення письменника до зображеного предмета чи явища, саме його картина світу та світобачення формують це відношення до об’єктивної дійсності.

У німецькомовній лінгвістиці традиційно спираються на теорію розповіді, яку запропонував австрійський мовознавець Ф. К. Штанцель, й виокремлюють три основних типи оповідача: аукторіальний (оповідач в формі третій особи однини, Er-Erzähler), персональний, (це або діюча особа твору, або оповідач, позначений ім’ям), та оповідач у формі першої особи (так званий Ich-Erzähler). На відміну від аукторіального оповідача ця форма зберігає ілюзію максимального занурення оповідача в події, він є головним протагоністом подій [8, с. 24-29]. М. Андреотті додає ще й так званого нейтрального оповідача [6, с. 169]. Він як і Н. Кароусса вважає, що оповідач від першої особи являє собою найчастіше використаний тип оповіді в мандрівному романі, оскільки має найбільший ступінь присутності у творі. Автор поєднує обидві функції – дійової особи та оповідача,

виступає безпосереднім учасником подій. Автобіографічність оповіді є однією з найважливіших складових мандрівної літератури, одним з її прагматичних чинників. Позиція Я-оповідача дозволяє авторові найкраще відобразити думки та почуття головного героя. Саме ця форма оповіді дозволяє читачеві відчувати себе уважним слухачем, повністю зануритися у події, які оповідаються особою, котра мала безпосередній контакт, так би мовити саме прямо з полю бою. Я-оповідач відображає саме те, що він відчув та пережив [8, с. 163-164].

Спробуємо на прикладі двох німецьких мандрівних романів розглянути деякі з вищевказаних типів оповідача. Роман, який пропонує Олівер Люк „*Neues vom Nachbarn. 26 Länder, 26 Menschen*“ (2013), це розповідь про його 20-місячну подорож Європою. Роман відповідає усім канонам мандрівної літератури: має початок подорожі та повернення герою, мальовничі описи місцевостей, рефлексію автора щодо зображених людей та подій, карти подорожі та фотографії з цитатами, котрі ілюструють персонажів твору. Структурно роман поділено на 28 частин: вступне слово від автора, 26 новел-оповідей, епілог. Кожна частина має епіграф-преамбулу, в якому читача знайомлять з новим персонажем, наприклад: „*IRLAND. Die fabelhafte Welt der Clare Murphy*

Irland ist das Land der Legenden und Mythen, der Fabeln und Märchen. Und Clare Muireann Murphy kennt viele von ihnen – sie ist Geschichtenerzählerin. Sie lebt in Galway und reist um die Welt. Überall baut sie Brücken zwischen Phantasie und Wirklichkeit“ [10, с. 271]. Цей роман утворює мозаїку життя, описує різні судьби в короткій оповіді, що утворюють цікаву мапу Європи. З цієї мапи можна дізнатися не лише про судьби персонажів, їх життя або епізоди з їхнього життя, але й пізнати історію Європи.

На початку роману автор анонсує, про що буде розповідатися далі. Пролог нагадує, скоріш, рекламу, котра пропонує приєднатися до цікавої подорожі: *Es soll eine Reise zu Menschen und ihren Geschichten werden – 26 Länder, 26 Menschen, 26 Geschichten. Darunter eine Lettin, die am Strand vor ihrer Haustür über 30 Flaschenpostbriefe gefunden hat, der beste Freund von Arnold Schwarzenegger und eine schwedische Biologin, die eine umweltfreundliche Alternative der Bestattung entwickelt hat* [10, с. 10].

За будовою твір є романом у новелах з кільцевою побудовою. Подібні романи будуються або як біографія героя або як історія його подорожі. Кожна наступна новела стає сюжетним елементом усього твору. П. Рудяков визначає, що цілісність такого твору при цьому забезпечується за допомоги «різних композиційних прийомів-зв'язок фабул кожного з фрагментів та створення своєрідного фабульного ланцюжка, котрий відіграє роль композиційного каркасу, а приналежність твору до романного жанру забезпечить авторська концепція» [2, с. 303].

Саме образ автора є особливістю цього роману, оскільки кожна новела відрізняється від іншої манерою оповіді, перспектива оповіді постійно змінюється. Переважна частина роману оповідається від третьої особи однини, проте періодично з'являється автор у постаті оповідача в першій особі, щоб зацентувати увагу на певних відчуттях, або як пов'язуючий елемент оповіді провести читача далі. Подекуди автор наче віддаляє камеру зображення й зникає з кадру, починається зовсім нейтральна оповідь, котра знайомить нас з певною традицією або країнознавчою інформацією. Сам автор постає у образі всезнаючого автора, він немов би режисер виводить на сцену одного персонажа за іншим, демонструючи одну історію за іншою, наче нанизує їх на сюжетну лінію. Авторська позиція в цьому романі найяскравіше проявляється саме в деталях, які характеризують персонажі роману. Більшість з них звичайні люди, автор перераховує події з їхнього життя, оповідає про їх великі та маленькі трагедії, ретельно вимальовує буденною мовою картину їх світу. Складається враження багатопланового діалогу – діалогу автора з цими персонажами, діалогу з читачем, завдяки якому читач потрапляє до оповіді, занурюється у детально вимальовану ситуацію, стає співрозмовником.

Зовсім іншу манеру оповіді пропонує Андеас Брендт у своєму романі „*Boarderlines*“ (2015). Твір являє собою автобіографічний роман-подорож, що зображує 10 років пошуку себе й сенсу в житті головного героя. Спробувавши одного разу подолати

хвилі, герой за дуже влучним визначенням літературного критика «був інфікований вірусом серфінгу». Читач подорожує разом з головним героєм в пошуках найкращої хвилі, насолоджуючись красотою теплих країн. Разом з тим приходить розуміння, що прагнення головного героя стати гарним серфером й отримати бажану владу над хвилями, є досить важкою справою. Герою потрібно визначитися, що ж є найважливішим в його житті. Тяжкі роздуми щодо вибору майбутнього, падіння та зльоти в опануванні дошки, пошуки себе в цьому світі показують нам, що і в тропічному раю людина залишається людиною, з її душевними роздумами, з тривогою за майбутнє. Роман сприймається як захоплива подорож, з кумедними історіями та практичними туристичними порадами. При цьому не зважаючи на легкість сприймання, у читача постає питання: а чи зміг би й він також вчинити? А що б він зробив на місці головного героя? Який вибір вчинив би?

За формою оповіді цей роман пропонує типову суб'єктивну оповідь від 1-ої особи, де оповідач є одночасно й головною дійовою особою. Протягом усього твору форма оповіді періодично змінюється: на початку та наприкінці кожної частини тексту з'являється Я-оповідач, потім використовується оповідь від третьої особи, потім автор стає на певний час спостерігачем, описуючи мальовничі краєвиди чи життя невеликого селища: *Das Panorama ist unbeschreiblich, weil alles so scharf und kontrastiert aussieht. Reine Idylle in klaren Farben. Es ist windstill und die noch ruhende Insel sieht aus wie im Bilderbuch.[...]. Irgendwie ist die Welt heute vollkommener als sonst. Der Horizont besteht aus den unendlichen Weiten des Indischen Ozeans. Die Palmen am Strand strahlen eine gutmutige Ruhe aus. Dahinter die vielen kleinen Dächer des Ortes, in denen die Träume der Schlafenden hausen. Die Vögel in der Ferne gleiten sanft umher und ein paar Wolkenfetzen lachen im Licht des beginnenden Morgens* [7, с. 131].

На відміну від більш філософського роману Олівера Люка ми спостерігаємо й співпереживаємо разом з головним героєм Andi, занурюємося з головою у його пригоди та роздуми. Образ автора в уяві читача ідентифікується з реальним письменником. Наприкінці твору в епілозі автор звертається у листі до читача, розповідаючи як з'явилася книга й чим закінчилася історія. Більш того, він пропонує читачеві долучитися до розповсюдження книги та обіцяє поділитися згодом продовженням історії, оскільки в нього залишилося багато спогадів, котрі не ввійшли до книги. У 2017 р. вийшла друга книга Андреаса Брендта, „Boarderlines. F*ck your happiness“, яка на відміну від першого автобіографічно-авантюрного мандрівного сюжету поєднала в собі любовні та пригодницькі перипетії головного героя на тлі подорожі найкращими пляжами світу.

Отже, образ автора як категорія прояву письменницького світогляду, відображення його життєвої позиції та авторської свідомості являє собою важливу складову сучасного мандрівного роману. Поєднання різних типів романів у мандрівному сюжеті призводить до багатогранного відтворення авторської свідомості і дослідження саме цього питання відкриває перспективи як для аналізу стану сучасної німецької мандрівної літератури, так і мандрівного роману тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернадська Н. І. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Н. І. Бернадська. – Київ, КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2005. – 26 с.
2. Бровко О. О. Новела в структурі української прози: модифікації та функції: монографія / О. О. Бровко. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 400 с.
3. Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст. У трьох томах. 3 том. Навчальний посібник / За ред. В.І. Кузьменка. – К.: ВЦ «Академія», 2017. – 544 с.
4. Король О. Ю. Проблема автора і героя в художній біографії / О. Ю. Король // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. – Вид-во ЛНПУ «Альма-матер», 2006. – № 15 (110). – С. 14-19.
5. Черняк В. Д., Черняк М. А. Массовая литература в понятиях и терминах. Учебн. словарь-справочник / В. Д. Черняк, М. А. Черняк. – М. : «Флинта», 2015. – 192 с.

6. Andreotti M. Die Struktur der modernen Literatur: Neue Wege in der Textinterpretation: Erzählprosa und Lyrik / Mario Andreotti. – Haupt Verlag, Berlin-Stuttgart-Wien. 4.Auflage: 2009. – S.488.
7. Brendt A. Boarderlines. Roman / Andreas Brendt. – Conbook Medien GmbH, Meerbusch, 2015. – S. 413.
8. Karoussa N. Entstehung und Ausbildung des personalen Erzählens in der Mitte des 19. Jahrhunderts. Grundfragen einer Narrativik deutschsprachiger fiktionaler Texte unter besonderer Berücksichtigung der Erzähltechnik Theodor Storms. (Germanistische Texte und Studien 17) / N. Karoussa. – Hildesheim, 1983. – 237 S.
9. Kusche S. Der E-Mail-Roman. Zur Medialisierung des Erzählens in der zeitgenössischen deutsch- und englischsprachigen Literatur / Sabrina Kusche. – Stockholm, 2012. – 211 S.
10. Lück O. Neues vom Nachbarn. 26 Länder, 26 Menschen / Oliver Lück. – Rowolt Taschenbuch Verlag, Hamburg, 2013. – S. 317.
11. Rudiger Heins im Gespräch mit Mario Andreotti „Gegen die neuen Medien, die längst zu Massenphänomenen geworden sind, hat die Lileratur keine Chance“ [Електр. джерело] // www.experimenta.de. – Online- und Radio-Magazin für Literatur und Kunst. – Oktober 10/12, 2012. – С. 64-66. URL: http://www.vortragsverein.ch/media/Andreotti_Dok.pdf

Julia Bogdan

IMAGE OF THE AUTHOR IN THE MODERN GERMANY TRAVEL NOVELS

This article is devoted to the study of the concept of "image of the author" in the modern German-language travel novel. It has been established that postmodern literature is capable of combining different genre subtypes, creating new ones or providing other forms of existing ones. The article gives a brief description of postmodern prose and one of its varieties – the modern novel. In the course of the research, the concept of "travel novel", its genre features and its typical forms of narration are defined. This genre is marked by a high degree of author's freedom, so depending on the author's attitude to what is portrayed, different versions of the narrative are used. Since the author's image is most fully disclosed in large epic forms, the concept of "image of the author" in the article is considered as an important unifying element of artistic creativity. The materials of this research involve the travel novels of the most popular representatives of modern German travel literature. The image of the author in the presented works is researched and the typical forms of narrative in the travel novel are revealed. The article also focuses on the concept of "author's picture of the world", "author's position", "author's consciousness", "author's reflection", "addresser of artistic text", which are integral components of the concept of "image of the author." During the study of the artistic works of the German authors-travelers, it has been established that the most commonly used form of the narrative is the first-person narrative, since it is the one that has the greatest degree of subjectivity and depicts the author's attitude to the image. In the perspective of further consideration and study of this topic, it is expedient to investigate and compare the typology of the narrator in the contemporary Ukrainian travel novel, to establish a common and distinct typology of the narrator in the 21st century travel novel.

Key words: image of the author, narrator, postmodern novel, travel novel, diary novel, travel

Юлия Богдан

ОБРАЗ АВТОРА В СОВРЕМЕННЫХ НЕМЕЦКИХ РОМАНАХ-ПУТЕШЕСТВИЯХ

Статья посвящена исследованию понятия «образ автора» в современном немецкоязычном романе-путешествии. Установлено, что постмодернистская литература способна объединять различные жанровые подтипы, создавая новые или придавая другую форму уже существующим. В статье приведена краткая характеристика современной постмодернистской прозы и одной из ее разновидностей – современного романа. В процессе исследования определено понятие «роман-путешествие», его жанровые особенности и указаны его типичные формы повествования. Упомянутый жанр отличается высокой степенью авторской свободы, именно поэтому в зависимости от авторского отношения к изображаемому используются разные варианты повествования. Поскольку образ автора ярче всего раскрывается именно в больших эпических формах, понятие «образ автора» рассматривается в статье как важный объединяющий элемент художественного произведения.

Матеріалом даного дослідження послужили романи-путешествие наиболее популярных представителей современной немецкой литературы путешествий. В процессе анализа изучен образ автора в представленных произведениях и установлены типичные формы повествования в романе-путешествие. В статье также уделяется внимание понятиям «авторская картина мира», «авторская позиция», «авторское сознание», «авторская рефлексия», «адресант художественного текста», которые являются неотъемлемой частью понятия «образ автора». В ходе изучения художественных произведений немецких авторов-путешественников установлено, что наиболее часто используемой формой повествования является повествование от 1го лица единственного числа, поскольку именно она отличается наибольшей степенью субъективности и отражает авторское отношение к изображаемому. В перспективе дальнейшего рассмотрения и исследования данной темы целесообразно изучить и сравнить типологию повествователя в современном украинском романе-путешествие, определить общее и отличительное в типологии повествователя в романе-путешествие XXI века.

Ключевые слова: образ автора, повествователь, постмодернистский роман, роман-путешествие, роман в новеллах, роман-дневник, путешествие

УДК 811.112.2`42

Iryna Gaman
(Kiew)

KONTEXTUELLE EINBETTUNG DER TEXTSORTE «ZOOFÜHRER»

Комунікативно-прагматичний підхід до розгляду тексту передбачає аналіз не лише його внутрішньої структури (одиниць змісту тексту та лексико-граматичних засобів), а й екстралінгвальних чинників, які мають безпосередній вплив на створення тексту та його специфічні ознаки. Основними екстралінгвальними чинниками виступають сфера діяльності та комунікативна ситуація. Серед елементів останньої вирізняємо комунікативну мету, предмет комунікації, адресанта, адресата та додаткові умови комунікації. На прикладі німецькомовних путівників по зоопарку, які досі не були об'єктом наукових досліджень, розглядаються сфера діяльності, а також адресант та адресат у різний час існування путівників по зоопарку. Адресантами текстів путівників по зоопарку виступають директори, куратори зоопарку або ж особа «поза зоопарком», а адресатами – (потенційні) відвідувачі зоопарку. Оскільки путівники по зоопарку належать до сфери позафахової комунікації, яка охоплює передачу фахового знання зацікавленій публіці, є текстами-трансферами і спрямовані на зменшення різниці в обсягах знання між учасниками комунікації, вони розміщуються відразу у декількох сферах, а саме у сфері науки (приналежність сигналізується фаховою лексикою з області зоології та географії, яка, проте є зрозумілою для більшості адресатів, викладом матеріалу для реципієнтів не з фахового середовища – пояснення, «прямі» та «приховані» дефініції, унаочнення – екземпліфікація, метафоризація, порівняння), у сфері дозвілля (зміст путівників, дистанціювання від буденності) та є невід'ємною складовою інституції «зоопарк» поряд з «конкуруючими» типами текстів (журнали, газети, флаєри, книги, брошури, гіпертексти, вхідні квитки, річні звіти). Путівник по зоопарку є однією з перших форм типу тексту путівник, що вимагає його детального вивчення.

Ключові слова: путівники по зоопарку, сфера діяльності, адресант, адресат, наукова сфера, тексти-трансфери

Einleitung. Die Produktion und Rezeption von Texten gehört zu den alltäglichen Handlungen. Man ist von Texten umgeben und die Orientierung im Textuniversum erfolgt durch die Identifizierung eines Textes als ein zu einer bestimmten Textsorte (TS) gehörendes Exemplar anhand von Merkmalen, die für diese TS spezifisch sind. Eine richtige Zuordnung ist dank der kommunikativen Erfahrung möglich, die zum Wissen über TS nach dem Schema „Text Y situiert sich in der Situation X und hat die Merkmale A, B, C... → gehört zur Textsorte Z“ führt. Beim Textverfassen benutzt man abhängig von der kommunikativen Aufgabe einen mehr oder weniger standardisierten Textaufbau und eingeschliffene sprachliche Formulierungen, weil sie das Textsortenwissen beim Rezipienten präsupponieren. Die Vertrautheit mit dem situativen Kontext, in den der Text eingebettet ist, hilft auch in komplizierten Fällen (z.B. wenn sich Werbung als ein reiner Informationstext gibt) bei der Erkennung der TS und ihrer Funktion. Der Grad der Vertrautheit mit der TS hängt von den sozialen Rollen ab, die der Kommunizierende in unterschiedlichen kommunikativen Situationen einnimmt. Zum Beispiel setzt man sich als Dozent an der Universität intensiv mit den TS des Wissenschaftsbereichs (Dissertation, Forschungsbericht, Gutachten usw.) auseinander, als Patient nimmt man Beipackzettel, Aufklärungsbögen, Krankenscheine u.Ä. wahr, als Fahrgast rezipiert man Fahrpläne, Fahrkarten, evtl. Zollbestimmungen und als Fußballfan Spielberichte, Reportagen zum Spiel usw. Es gibt hochfrequentierte TS, mit denen man fast täglich umgeht: E-Mail, Kontoauszug, Kaufzettel, Texte der Massenmedien. Dem Rezipienten sind zwar viele Textsortenbezeichnungen bekannt, von den Bestandteilen einiger Textsorten hat er aber gar keine oder nur vage Vorstellungen, weil er in den entsprechenden gesellschaftlichen Bezugsbereichen nicht (sprach)handelt. (So kann ein Mensch ohne juristische bzw. wirtschaftliche Ausbildung über inhaltliche Blöcke von internationalen Verträgen und deren Sequenzierung nur Vermutungen anstellen.)

Meine Untersuchung ist nun einer TS gewidmet, die wenig Beachtung bei den Rezipienten findet, obwohl die Institution und das Umfeld, auf die sie sich bezieht, allgemein bekannt und vielen vertraut ist. Im Gegensatz zu Reiseführern, deren Charakteristik keine Schwierigkeiten bereiten wird, hat sich eine genaue Vorstellung von Zooführern als TS nicht etabliert und so erweist sich deren Präsenz für viele als Überraschung. Die meisten Zoos geben regelmäßig Zooführer heraus (in der Regel alljährliche Neuausgaben), obwohl sich seit den 2000er Jahren immer stärker die Tendenz zum Verzicht auf Zooführer zugunsten der Platzierung von Informationen auf Internetseiten oder auf Apps für Smartphones abzeichnet.

Forschungsstand. Zooführer waren noch nie Gegenstand wissenschaftlicher Forschung. Einige Zooführer werden neben anderen Schriftquellen für die Widerspiegelung außersprachlicher Wirklichkeit analysiert („Tiere und Menschen als Exoten – Exotisierende Sichtweisen auf das ‚Andere‘ in der Gründungs- und Entwicklungsphase der Zoos“ von Utz Anhalt (2006), „Gefühlswelten im Zoo – Eine Emotionsgeschichte 1900-1945“ von Nastasja Klothmann (2015). Vom Biologen und Zoonhistoriker Dr. Harro Strehlow stammen kurze populäre Aufsätze über die Berliner Zooführer „Schauerliches von der Schleiereule“ „Gorilla Bobby auf dem Titelblatt“ „Die Führer des Berliner Aquariums“, in denen äußere Gestalt wie Format, Seitenzahl, Abbildungen sowie inhaltliche Grundelemente beschrieben werden. Das Forschungsdesinteresse an Zooführern als Textsorte lässt sich insbesondere dadurch erklären, dass es sich im Fall der Zooführer um ein freies Forschungsfeld handelt. Deswegen wurden Anknüpfungspunkte zunächst in Forschungen zur nächstliegenden Textsorte, den Reiseführern, gesucht. Dabei stellte sich jedoch heraus, dass die einschlägigen Arbeiten auf die Analyse der Darstellung anderer Kulturen fokussieren (kulturwissenschaftliche Perspektive, Inhaltsanalyse): Vgl. Popp H. (1994): Das Marokkobild in den gegenwärtigen deutschsprachigen Reiseführern; Steinacher S. (1995): Das Frankreichbild in deutschen Reiseführern – das Beispiel der Provence; Wetzel H. (1994): Von Riedesel zu DuMont. Das Bild Siziliens in den deutschen Reiseführern; Kluck N. (2009): Wohnt da nicht Frau Antje? Stereotype in Niederlande-Reiseführern; Agreiter M. (2003): „Mad King Ludwig“, „Père Rhin“ und „Foresta Nera“. Das Deutschlandbild in englisch-, französisch- und italienischsprachigen Reiseführern. Nur in wenigen Fällen werden Reiseführer mittels textanalytischer Ansätze ausgewertet (vermittelte Inhalte, Sprache und Stil, extrasprachliche Merkmale wie Autorenschaft

und Rezipienten), wobei dann auch ihre Einordnung in die Reiseliteratur (literaturwissenschaftliche Aspekte) und praktische Fragen nach den Kriterien eines „idealen“ Reiseführers sowie die nach den Erwartungen von Produzenten und Rezipienten an die Merkmale eines Reiseführers eine Rolle spielen (angewandte Kulturwissenschaft, Tourismus): Vgl. Fandrych Christian/Thurmair Maria (2011): Textsorten im Deutschen. Linguistische Analysen aus sprachdidaktischer Sicht; Pretzel, Ulrike (1995): Die Literaturform Reiseführer im 19. und 20. Jahrhundert. Untersuchungen am Beispiel des Rheins; Gorsemann, Sabine (1995): Bildungsgut und touristische Gebrauchsanweisung. Produktion, Aufbau und Funktion von Reiseführern; Wagner, Antonia Maria (2012): Der literarische Reiseführer. Textsorte und Verlagsobjekt; Helsper Alette (2014): Gibt es den idealen Reiseführer? Theorie und Praxis, untersucht am Beispiel eines Reiseführers für die Stadt Norden. Wenn schon die Forschungslage zu den Reiseführern ziemlich dünn ist, so kann es kaum verwundern, dass spezifischere Textsorten wie z.B. die Zooführer in der Forschung noch mehr vernachlässigt werden.

Pragmatische Einbettung der Zooführer. Die vorliegende Arbeit konzentriert sich bei der Analyse der Zooführer auf die kommunikativ-situativen Faktoren, insbesondere werden Handelsbereiche, in denen sich die Zooführer situieren und die Emittent-Rezipient-Konstellation behandelt. Bei den Zooführern als wissensvermittelnder Textsorte handelt es sich um einen Teilbereich der fachbezogenen Kommunikation, der „den Transfer von professionellem Wissen zu einer interessierten, betroffenen Öffentlichkeit umfaßt“ [5, S. 563]. Es liegt die übliche Situation vor, in der ein Wissensunterschied zwischen Kommunikationspartnern durch fachexternen Transfer reduziert/aufgehoben werden muss. Fachexterne Kommunikation erweist sich als Massenkommunikation, bei der eine Mehrfachadressiertheit vorhanden ist [5, S. 564]. Der Autor eines Zooführers wird namentlich erwähnt:

1) Auf der ersten Seite unter dem Titel, ggf. mit Partizipialkonstruktion: *Führer durch den Zoologischen Garten Berlin (herausgegeben/bearbeitet) von ... , wissenschaftlichem Direktor*; oder 2) am Ende des Buches im Impressum, eingeleitet durch das Lexem „Text“ und Doppelpunkt: *Text (und wissenschaftliche Bearbeitung):...* In der Regel werden heutzutage die Texte von den Kuratoren des Zoos verfasst und vom Zoo-Direktor autorisiert. Der Zoo kann auch eine externe Person mit der Abfassung des Textes beauftragen (z.B. Leipziger Zooführer, 1883, von Georg Westermann, Schriftsteller und Privatgelehrter, der auch statistische Beiträge zum Tierbestand vorbereitete; die Zooführer des Erlebnis-Zoos Hannover werden seit 2005 von der Park Scout Redaktion, also nicht vom Zoo selbst publiziert). Alle Zoo-Mitarbeiter können sich dem Autorenteam anschließen, indem sie z.B. Fotos der Zootiere im Zooführer (mit Namenangabe) publizieren lassen. Die ersten Zooführer wurden mit hoher Frequenz herausgebracht (z.B. Leipziger Zooführer, 15. Auflage 1886 – 23. Auflage 1887), was jedoch bald als Ausnahme gilt, da gewöhnlich eine Ausgabe pro Jahr erscheint (beim Zoo Hannover wurden im Zeitraum 1949-2012 33 verschiedene Ausgaben aufgelegt). Zooführer können dem Aktualitätsanspruch nicht gerecht werden, da im Zoo zwischen der vorherigen und der neuen Auflage bzw. zwischen dem Produktions- und dem Rezeptionszeitpunkt viel passiert (Veränderungen im Tierbestand, Renovierung von Gebäuden, die daher für Besucher nicht zugänglich sind usw.). Um die Folgen der Raum-Zeit-Diskontinuität zu eliminieren wurde auf solche Gegebenheiten explizit hingewiesen: *Sollte das eine oder andere im Führer aufgeführte Tier an der darin angegebenen Stelle nicht zu finden sein, so ist dasselbe entweder nicht mehr im Garten vorhanden, oder an eine andere Stelle gebracht worden; Änderungen in der Besetzung der Gehege und Käfige sind aus betriebstechnischen Gründen vorbehalten.*

Als Rezipienten kommen in erster Linie Zoo-Besucher in Frage. Im 19. Jahrhundert gehörten dazu neben fachmännischen Zoologen auch Lehrer der Naturkunde, Tier- und Naturfreunde, studentische Jugend, Kinder und flanierende Bürger, die sich eher für die anderen Zoo-Besucher interessierten und „sehen und gesehen werden“ wollten [4, S. 47]. Die Kaufentscheidung beeinflussten das Vorwissen und das Interesse an weiteren zoologischen Informationen, die man im Zooführer finden konnte. Heutzutage fungieren als potentielle

Rezipienten der Zooführer vor allem Touristen (Nicht-Einheimische, die zum ersten Mal den Zoo besuchen), Mitglieder des Zoofreunde-Vereins und Zooführersammler.

Zooführer treten in vermittelnder Stellung zwischen verschiedenen Kommunikationsbereichen auf. Die Inhalte des Zooführers stellen das Resultat von wissenschaftsspezifischen Handlungen („Eruieren, Erfassen und Beschreiben von Phänomenen“) dar [3, S. 703]. Die Informationen können ursprünglich aus wissenschaftlichen Texten (zoologischen Monographien) stammen; sie werden dennoch für den Laien mittels zusätzlicher Erklärungen, Definitionen, Exemplifizierung usw. als populärwissenschaftlicher Text speziell aufbereitet. Die Zugehörigkeit zum Kommunikationsbereich „Wissenschaft“ wird vor allem durch Fachsprachlichkeit signalisiert: Zoologie (lateinisch), Bezeichnung der Tierarten, Tierkörperteile wie *Gehörnauslage* oder *Haftzehe*, Beschreibung von Prozessen im Körper, von Fähigkeiten usw. mittels fachlicher Ausdrücke wie *Brutbiologie*, *Bekoten der Beine*, *Beutespektrum*, *Verknöcherung* und Geografie (Nennung geographischer Räume als Herkunftsgebiet eines Tieres). Es wird auch vorausgesetzt, dass die zoologischen Angaben den Kriterien Klarheit, Genauigkeit und Wahrheit entsprechen, die für wissenschaftliche Texte typisch sind.

Zooführer erweisen sich als eine der konstituierenden Textsorten des Kommunikationsbereichs „Institution Zoo“, was insbesondere durch einen expliziten Hinweis (Name eines Zoos, ggf. mit dem Logo) ausgedrückt wird. Als Parallel-TS sind zu erwähnen: Sonderhefte, Zeitschriften vom Zoo bzw. des Zoofreunde-Vereins, Zeitungen und Zeitungsbeilagen, Zoobücher (herausgegeben anlässlich wichtiger Ereignisse wie der Zoo-Jubiläen), diverse Flyer und Faltblätter (häufig mit einem Plan auf der Rückseite) mit Informationen zu Attraktionen, zum Artenschutz und zu Patenschaften, Broschüren (10-30 Seiten) zu brisanten Themen (bedrohte Tierarten), Gehegeschilder und Tafeln mit weiterführenden Informationen, Hypertexte auf der Internetseite und Zoo-Jahresberichte. Viele von diesen TS liefern im Gegensatz zum Zooführer aktuelle Informationen oder präsentieren bestimmte Inhalte aus den Zooführern in ausgedehnter Form bzw. heben ausgewählte Sachverhalte hervor. Die Zooführer stehen in Konkurrenz zu anderen Informationsangeboten direkt im Zoo (interaktive Stationen, Informationstafeln, permanente und temporäre, u.U. laufend aktualisierte Ausstellungen usw.), die sie überflüssig machen. Daher weisen Zooführer seit den 1990er Jahren die Tendenz zur Informationsverdichtung auf; der Gesamttext enthält Subtexte, die durch graphische Mittel voneinander abgegrenzt werden, was dem Rezipienten eine nicht-lineare Wahrnehmung ermöglicht.

Von vielen Besuchern wird der Zoo in erster Linie nicht als Belehrungs-, sondern als Vergnügungsort angesehen, an den man hohe Erwartungen bezüglich der Unterhaltung und des Erlebniswertes stellt. Um die Ansprüche der Besucher zu erfüllen und wirtschaftlich profitabel zu sein, muss der Zoo als Raum für Außeralltägliches, Nicht-Gewöhnliches und Einzigartiges auftreten [6, S. 55]. Der Zooführer ist also eine Textsorte, auf die im Interaktionsrahmen der Freizeitgestaltung zurückgegriffen wird (vor, während und nach dem Zoobesuch). Die „Distanzierung“ vom Alltag wird in den Zooführern durch Inhalte (Thematisierung von Tieren, die als Hauptattraktion gelten, bzw. Erlebnissen unterschiedlicher Art wie Showfütterungen, Tierkindergarten etc.; Sinneserfahrungen wie Löwenbrüllen, Farbenpracht der Vögel, Düfte der Tiere und den Besuch künstlich geschaffener Anlagen, sog. Themenwelten, die die natürlichen Lebensräume von Tieren/Pflanzen darstellen) und sprachliche Textgestaltung (Gebrauch interesserweckender Ausdrücke, z.B. lexikalischer Einheiten mit der semantischen Komponente „exotisch, selten“, Adjektive im Superlativ, nonverbale Mittel wie drei Punkte, Ausrufezeichen usw.) signalisiert.

Einordnung der Zooführer in das Textsortensystem. Die Stellung der Zooführer im Textsortenfeld (die Textsorten eines Kommunikationsbereichs) wurde oben kurz erläutert und es stellt sich die Frage nach der Bestimmung ihrer Position in Hinblick auf andere Textsorten. Adamzik definiert die Textsorte als „Klasse von Texten, die in Bezug auf mehrere Merkmale spezifiziert sind, die also auf einer relativ niedrigen Abstraktionsebene stehen“. Der Text gehört zu einer TS, wenn er auf mehreren Ebenen für diese TS typische Merkmale aufweist (Kommunikationsbereich, Funktion, Thema, sprachliche Gestaltung und Layout) [1, S. 16]. Viele

Textsortenbezeichnungen stellen ein Kompositum dar, in dem das Bestimmungswort auf den bestimmten Weltausschnitt referiert und dadurch zur Spezifizierung der TS beiträgt. Brinker zufolge werden die Text(sorten)klassen aufgrund der Funktion aktiviert (Funktion wird dabei als dominierendes Kriterium auch bei der Textsortenbeschreibung betrachtet). Die Textsorten können durch kontextuelle und thematische Merkmale voneinander abgegrenzt werden [2, S. 140, 146]. In unserem Fall stellen Zooführer eine „Ableitung“ bzw. Spezifizierung der grundlegenden Textsorte „Führer“ dar, in dem informative und instruktive Funktionen ko-dominieren. Zooführer eines einzelnen Zoos unterscheiden sich von solchen „Special-Interest-Reiseführern“ wie Wander-, Museums- oder Sportführern, weil hier nicht mehrere ähnliche Standorte eines Landes/einer Stadt vertieft bzw. im Vergleich dargeboten werden. Im Zooführer wird ein einzelnes Objekt (Zoo) aus unterschiedlichen Perspektiven (Geschichte, Tierbestand / Stationen / Attraktionen, Gartenordnung) betrachtet; die Reise (real oder imaginär) erfolgt durch einen Zoo. Der Zoo wird daher zum Pendant des Landes bzw. der Stadt im Reiseführer. Es gibt aber eine Textsortenvariante, nämlich die Zooführer mit Informationen zu den Zoos in Deutschland (und häufig auch im benachbarten Ausland), die den Spezial-Reiseführern zugeordnet werden kann. Der Rezipient eines solchen Zooführers unternimmt eine „Reise“ durch die deutschen Zoos, indem er über deren Besonderheiten informiert wird, um ggf. einen/mehrere Zoos in der Realität zu besuchen. Solche Zooführer werden nicht nur zum Zweck der Information, sondern auch als Werbemittel für die Zoos konzipiert.

Schlussfolgerungen. Zooführer fungieren als populärwissenschaftliche Texte, in denen zoologisches Wissen (biologische Angaben zu den Tierarten) vermittelt wird. Sie situieren sich daher im Kommunikationsbereich „Wissenschaft“ und werden als eines der konstituierenden Elemente des Bezugsbereichs „Institution Zoo“ im Rahmen der Freizeitgestaltung rezipiert. In der Regel treten als Autoren der Texte die Kuratoren und Direktoren des Zoos auf (in einigen Fällen werden mit dieser Aufgabe externe Organisationen beauftragt). Das Interesse an den Zooführern ist vor allem bei den Touristen (Erstbesuchern), Mitgliedern des Zoofreunde-Vereins und Zooführersammlern zu verzeichnen. Da das erste Exemplar auf das Jahr 1799 datiert (Zooführer der Menagerie Schönbrunn), gelten die Zooführer als eine der ältesten Erscheinungsformen der Textsorte „Führer“. Es wäre angebracht, die Anfänge anderer Typen von „Führern“ (Hotelführer, Führer durch Naturkundenmuseen und Theater) zu ermitteln, da die von ihnen gemeinten Institutionen in derselben Epoche wie die Zoos entstanden sind.

LITERATUR

1. Adamzik, Kirsten. Textsorte – Texttypologie. Eine kommentierte Bibliographie. – Münster: Nodus, 1995. – 301 S.
2. Brinker, Klaus. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. 8. neu bear., erw. Aufl. – Berlin: Schmidt, 2014. – 188 S.
3. Heinemann, Margot. Textsorten des Bereichs Hochschule und Wissenschaft. In: Brinker, Klaus/Antos, Gerd/Heinemann, Wolfgang/Sager, Sven F. (Hg.): Text- und Gesprächslinguistik, Ein internationales Handbuch. – Berlin: de Gruyter (1. Halbband), 2000. – S. 702-710.
4. Hochadel, Oliver. Im Angesicht des Affen. Die Besucher des Tiergartens im 19. Jahrhundert. In: Nessel, Sabine/Schlüpmann, Heide (Hg.): Zoo und Kino. Mit Beiträgen zu Bernhard und Michael Grzimeks Film- und Fernseharbeit. – Frankfurt am Main/Basel: Stroemfeld, 2012. – S. 29-49.
5. Möhn, Dieter. Textsorten und Wissenstransfer. In: Brinker, Klaus/Antos, Gerd/Heinemann, Wolfgang/Sager, Sven F. (Hg.): Text- und Gesprächslinguistik, Ein internationales Handbuch. – Berlin: de Gruyter (1. Halbband), 2000. – S. 561-574.
6. Steinkrüger, Jan-Erik. Thematisierte Welten: Über Darstellungspraxen in Zoologischen Gärten und Vergnügungsparks. – Bielefeld: Transcript, 2013. – 348 S.

Iryna Gaman

CONTEXTUAL FACTORS OF THE GENRE «ZOO GUIDE»

Pragmalinguistic approach to the consideration of the text involves an analysis of not only its internal structure (units of the content of the text and lexical-grammatical means), but also of its extralinguistic factors that have a direct influence on the creation of the text and its specific

features. The main extralinguistic factors are the sphere of activity and the communication situation. Among the elements of the communication situation we distinguish the communicative purpose, the subject of communication, the addressant, the addressee and the additional conditions of communication. As an example, the sphere of activity as well as the addressant and recipient at different times of existence of the German zoo guides, which have not yet been the subject of scientific research, were examined. The addressants are directors, curators of the zoo or the person "outside the zoo", and as addressees act the (potential) visitors to the zoo. Since the zoo guides belong to the communication, which covers the transfer of professional knowledge to the interested public, are transfer-texts and aimed at reducing the difference in knowledge between the participants of the communication, they are placed in several spheres at once, namely in the sphere of science (the affiliation is signaled by a professional vocabulary in the field of zoology and geography, which, however, is clear to most recipients, the specific presentation of material for lay people – explanations, definitions ("direct" and "hidden"), illustration – exemplification, metaphorization, comparison), in the sphere of leisure activities (the content of the zoo guides, distancing from the everyday life) and are an integral part of the «zoo institution» together with «competing» texts (magazines, newspapers, flyers, books, brochures, hypertexts, entrance tickets, annual reports). The fact, that zoo guides appear as one of the first forms of genre «guide», required its detailed analysis.

Key words: zoo guides, sphere of communication, the producent, the addressee, sphere of science, transfertexts

Ирина Гаман

КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ЖАНРА «ПУТЕВОДИТЕЛЬ ПО ЗООПАРКУ»

Коммуникативно-прагматический подход к рассмотрению текста предусматривает анализ не только его внутренней структуры (смысловых единиц текста и лексико-грамматических средств), но также экстралингвистических факторов, которые имеют непосредственное влияние на создание текста и его специфические признаки. Основными экстралингвистическими факторами являются сфера деятельности и коммуникативная ситуация. К элементам последней принадлежат коммуникативная цель, предмет коммуникации, адресант, адресат и дополнительные условия коммуникации. На примере немецких путеводителей по зоопарку, которые еще не были объектом научных исследований, рассматриваются сфера деятельности, а также адресант и адресат в разное время существования путеводителей. Адресантами текстов путеводителей по зоопарку могут быть директор, кураторы зоопарка или лица «вне зоопарка», а адресатами – (потенциальные) посетители зоопарка. Поскольку путеводители по зоопарку принадлежат к сфере коммуникации, которая охватывает передачу научных знаний заинтересованной публике, являются текстами-трансферами и направлены на уменьшение разницы в объёме знаний между участниками коммуникации, они расположены в нескольких сферах: в сфере науки (принадлежность сигнализируется научной лексикой в области зоологии и географии, которая понятна для большинства адресатов, изложение материала для реципиентов не с научной среды – объяснения, «прямые» и «скрытые» дефиниции), наглядность – экзemplификация, метафоризация, сравнения), в сфере досуга (содержание путеводителей,, дистанцирование от обыденности) и являются неотъемлемой частью институции «зоопарк» вместе с остальными «конкурирующими» типами текстов (журналы, газеты, флаеры, книги, брошюры, гипертексты, входные билеты, годовые отчеты). Путеводитель по зоопарку рассматривается как одна из первых форм типа текста «путеводитель», что требует его детального изучения.

Ключевые слова: путеводители по зоопарку, сфера деятельности, адресант, адресат, научная сфера, тексты-трансферы

ДО ПИТАННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ ТА ГІБРИДНОСТІ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена дослідженню взаємодії типів текстів, а саме явищам інтертекстуальності та гібридності. Окремі тексти не можуть розглядатися як ізольовані один від одного об'єкти, а повинні досліджуватись у рамках взаємодії. Явища входження типів текстів у комплексні комунікативні структури відображають одну з провідних тенденцій сучасної лінгвістики тексту і потребують подальшого фундаментального вивчення, оскільки вченими досі не було досягнуто односпайної думки з цих питань. Ґрунтовні дослідження інтертекстуальності є необхідною передумовою для вивчення співвіднесеності окремого тексту з певним текстовим типом, а також з іншими, конкретними текстами, що мають таку ж типологічну належність. Вивчення гібридності (гетерогенності) дозволяє прослідкувати співвідношення між комунікативним призначенням тексту та можливою формою виконання цієї функції, а саме дослідити явище порушення канону задля вираження комунікативної інтенції. Авторами статті було проаналізовано безліч актуальних поглядів учених на інтертекстуальність та гібридність текстів. Найбільш фундаментальними було визнано доробок французького вченого Ж. Женнета, який виділяє 5 типів інтертекстуальних відношень, а також погляди німецького дослідника М. Пфістера, який створив класифікацію за інтенсивністю інтертекстуальних відсилань. В аналізі текстової гетерогенності найбільш структурованою була визнана думка німецької лінгвістки У. Фікс, яка пропонує відмежовувати явища монтажу, змішування і порушення типу тексту. Зроблені висновки можуть слугувати фундаментом для подальшого дослідження явища інтертекстуальності як відношення конкретних текстів до їх текстотвірних моделей та явища гібридності(гетерогенності) текстових типів.

Ключові слова: інтертекстуальність, гетерогенність, гібридність, тип тексту, типологічна інтертекстуальність.

Постановка наукової проблеми. Центральним поняттям у німецькій лінгвістиці тексту є поняття «тип тексту», що принципово відрізняється від традиційної класифікаційної одиниці для українського та російського мовознавства. Конкретний тип тексту, з одного боку, розглядається у його належності до типових, повторюваних комунікативних ситуацій, а з іншого боку, в центрі уваги знаходиться функціонування текстів у нетипових для нього комунікативних умовах, в яких виникає явище *взаємодії між типами текстів*, тобто явище не однорідності, а *гетерогенності (гібридності)* типів текстів, що займає граничне положення на стику комунікативних сфер. Взаємодія текстових типів пов'язана в першу чергу з явищами інтертекстуальності (відношення екземпляру тексту до його текстотвірної моделі) та гетерогенності (гібридності), що простежуються як на рівні змісту, так і на рівні форми.

Актуальність дослідження полягає у тому, що окремі типи текстів не можуть розглядатися як ізольовані один від одного явища, оскільки вони функціонально пов'язані один з одним і можуть бути поставлені в рамки певної взаємодії або дискурсу, тому є необхідним ґрунтовне вивчення явищ гібридності(гетерогенності) типів текстів та інтертекстуальності.

Мета статті полягає в розгляді та аналізі різних підходів до опису взаємодії текстових типів.

Аналіз досліджень цієї тематики. Проблематика дослідження взаємодії між різними типами текстів наразі розглядається лінгвістами дедалі активніше, проте досі бракує чітких і

грунтовних досліджень. На думку німецьких мовознавців, найважливішим описовим критерієм, який необхідно дослідити – це входження типів текстів у комплексні комунікативні структури та їх взаємодія. Питання інтертекстуальності та гібридності вивчали такі вчені, як В. Е. Чернявська, Є. С. Анісімова, К. О. Філіпов, У. Фікс, Ч. Гривель, С. Хольтіус, Й. Кляйн та інші.

Новизна статі полягає у ретельному аналізі різних підходів до розгляду явищ інтертекстуальності та гібридності.

Виклад основних положень. На думку К. А. Філіппова, під *типом тексту* розуміється така форма тексту, в якій реалізується комунікативний намір мовця і яка будується за певними правилами і нормами, кожен конкретний текст поряд з граматичними, лексичними, фонетичними та іншими особливостями своєї структури володіє також специфічними для даного типу мовних творів текстовими ознаками [3, с. 191]. Взаємодія текстових типів пов'язана в першу чергу з явищами *інтертекстуальності* та *гетерогенності* (гібридності), що простежуються як на рівні змісту, так і на рівні форми.

Інтертекстуальність як текстова категорія у лінгвістичному сенсі виражає особливий спосіб побудови змісту тексту і охоплює різні стратегії змістового та формального співвіднесення одного тексту з іншим(и) [8, с. 163].

Численні визначення *інтертекстуальності* описують її як наявність одного (або кількох) передтекстів в іншому, і як відношення, що виникає між текстом і його передтекстами. З прагматичного погляду інтертекстуальність виступає як специфічна стратегія співвіднесеності з іншими текстами, як такий спосіб, за допомогою якого один текст актуалізує у своєму внутрішньому просторі інший, виражаючи авторський задум [6, с. 138].

Аналіз сучасних досліджень інтертекстуальності як теорії взаємодії між текстами виявляє існування *2-х основних моделей інтертекстуальності* – широкої (радикальної) і більш вузької. В строгому сенсі йдеться про протиставлення літературознавчої та лінгвістичної концепції інтертексту.

Інтертекстуальність у рамках лінгвістики тексту розглядається в системі критеріїв текстуальності загалом і передбачає відтворюваність у конкретному текстовому екземплярі інваріантних текстотвірних ознак, що визначаються моделлю його текстотвірних ознак, текстосприйняття та типом/жанром тексту. *Типологічна інтертекстуальність* описує відношення текстового екземпляра і його текстотвірної моделі [4, с. 201-220].

Так, згідно з лінгвістичним тлумаченням, про інтертекстуальність йдеться у тому випадку, коли автор навмисно тематизує взаємодію між текстами, робить її видимою для читача за допомогою особливих формальних засобів, при цьому не тільки автор навмисно і свідомо включає в свій текст фрагменти інших передтекстів, але і адресат здатний правильно визначити авторську інтенцію і сприймає текст у його діалогічній співвіднесеності [4, с. 117].

С. Хольтіус пропонує використовувати для позначення даного явища термін «інтертекстуальна диспозиція», який означає наявність в тексті певних інтертекстуальних сигналів чи індикаторів, що здатні мотивувати реципієнта шукати зв'язки даного тексту з іншим [7, с. 219].

Найбільш диференційованими спробами створити типологію інтертекстуальних відношень є роботи французького лінгвіста Ж. Женнета та німецького вченого М. Пфістера.

Ж. Женнет виділяє 5 типів інтертекстуальних відносин: *інтертекстуальність* як безпосереднє співіснування двох або більше текстів в одному (наприклад, цитата, натяк, плагіат); *паратекстуальність* як відношення між текстом і його заголовком, передмовою, післямовою, епіграфом тощо; *метатекстуальність*, тобто коментуюче, критично-оцінне звернення одного тексту до іншого, передтексту; *гіпертекстуальність*, коли один текст бере за основу інший, і який, на відміну від інтертекстуальності, не обов'язково присутній у ньому (імітація, адаптація, пародія); *архітекстуальність* – типологічна співвіднесеність текстів одного типу.

Варто зазначити, що така ієрархія відображає, головним чином, ідеальні випадки тематизації інтертекстуальних відношень. У багатьох варіантах можливі схрещування типів між собою. Наприклад, цитата відображає одночасно і інтертекстуальність, і гіпертекстуальність, а така якісна ознака, як архітекстуальність може характеризувати будь-який текст за ознакою його жанрової приналежності [2, с. 386].

Іншу модель інтертекстуальності пропонує М. Пфістер. У ній за основу для диференціації окремих видів інтертекстуальних зв'язків береться, по-перше, розподіл інтертекстуальності за принципом «системно-текстова референція» – «однотекстова референція», таким чином розділяються відношення між двома конкретними текстами з одного боку, і з текстом та системою інших текстів, з іншого. І по-друге, здійснюється подальша детальна диференціація цих типів на основі 6 якісних критеріїв, що визначають інтенсивність інтертекстуальних відсилань: *референційність* (полягає у тому, що чим більшою мірою один текст тематизує інший, тим інтенсивніші відношення між текстами); *комунікативність* (визначає ступінь свідомості інтертекстуального відсилання з боку автора і реципієнта, ступінь його інтенційності); *авторерфлексивність* (демонструє, що автор не тільки свідомо маркує інтертекстуальні відсилання, а й роз'яснює зумовленість інтертекстуальної включеності іншого тексту); *структуральність* (визначає, якою мірою передтекст стає структурною основою для нового цілого тексту); *селективність*, або *вибірковість* (уточнює ступінь чіткості та показовості запозичення в новому контексті); *діалогічність* (визначає характер нової контекстуалізації запозиченого фрагменту, ступінь його дистанційованості чи асимільованості з новим контекстом) [9, с. 79].

Релевантність тих чи тих критеріїв інтертекстуальності має визначатись для конкретних випадків текстотворення та текстової взаємодії, оскільки всі вони мають однакову якісну вираженість в різних типах комунікації.

Наукова типологізація текстів не зводиться лише до встановлення диференційних ознак текстових різновидів, необхідних і достатніх для відмежовування їх від інших текстів (типів текстів). Конкретний тип тексту, з одного боку, розглядається у його приналежності до типових, повторюваних комунікативних ситуацій, а з іншого боку, – в центрі уваги знаходиться функціонування текстів у *нетипових для нього комунікативних умовах*, а це вже проблема *взаємодії текстових стандартів*, проблема не однорідності, а *гетерогенності текстових* типів, що займає граничне положення на стику комунікативних сфер [4, с. 142].

Гетерогенність на рівні текстотвірної моделі називається також *контамінацією, змішуванням, гібридизацією типів текстів*, і по суті, є діалогом між функцією (комунікативним призначенням) тексту і потенційно можливою формою для виконання цієї функції. Текстова неоднорідність, яка створюється за допомогою взаємодії різних типів текстів всередині одного текстового твору, поєднується дослідниками з так званими «гібридними текстами». Наприклад, Є. Є. Анісімова розуміє під *гібридністю* тексту «його здатність поєднувати стилістично різні елементи, ознаки різних типів тексту» До гібридних текстів належать художні тексти, побудовані на прийомі стилізації та пародіювання, а також публіцистичні, наукові, навчальні тексти, що задіюють інші типи текстів у документальних так ілюстративних цілях. З точки зору функціонального підходу, текстова форма має повністю виходити із функції, проте насправді повний ізоморфізм формального та функціонально рівнів текстової організації відповідає, скоріше, ідеальним уявленням про людську комунікацію, ніж її практичним виявам. Набагато частіше вибір форми здійснюється суб'єктом не у повній відповідності функціонально детермінованим очікуванням адресата. Форма текстового твору може підтримати його основну інтенцію чи стати деструктивним фактором при вираженні інтенції, для досягнення прагматичних цілей часто створюються тексти, що порушують канон [1, с. 78-83].

В аналізі текстової гетерогенності як взаємодії типів текстів найбільш структурованою здається точка зору німецької лінгвістики У. Фікс. Нею запропоновано відмежовувати явища монтажу, змішування і порушення типу тексту [5, с. 121].

Монтаж текстових типів за Фікс є поєднанням кількох текстових екземплярів, які належать до різних текстотвірних моделей, але виконують єдину функцію. *Змішування текстових типів* створює такий текстовий твір, який за своєю ілокутивною, змістовою та формальною організацією може бути віднесений не до одного, а до одночасно кількох зразків текстової будови. *Порушення текстового канону* застосовується у тих випадках, коли текстовий екземпляр разом з очевидними, типовими для відомої текстової моделі ознаками і властивостями має ще й інші, додаткові мовні характеристики, що не співвідносяться однозначно з яким-небудь іншим типом тексту. Ці можливі текстові відношення розглядаються як варіанти типологічної інтертекстуальності в системі взаємодії «текстовий екземпляр – текстовий прототип» [5, с. 122-128].

Висновки та перспективи. Отже, окремі типи текстів не можуть розглядатися як ізольовані один від одного об'єкти, а повинні досліджуватись у рамках взаємодії. Ґрунтовні дослідження *типологічної інтертекстуальності* є необхідною передумовою для вивчення співвіднесеності окремого тексту з певним текстовим типом, тобто канонізованою моделлю створення і сприйняття аналогічних текстів, а також з іншими, конкретними текстами, що мають таку ж типологічну приналежність. Вивчення *гетерогенності (гібридності)* дозволяє прослідкувати співвідношення між комунікативним призначенням тексту та можливою формою виконання цієї функції, а саме дослідити явище порушення канону задля вираження комунікативної інтенції.

Отже, такі явища входження типів текстів у комплексні комунікативні структури, як типологічна інтертекстуальність та гетерогенність (гібридність) відображають одну з провідних тенденцій сучасної лінгвістики тексту і потребують подальшого ґрунтового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / Е. Е. Анисимова. – М.: Академия, 2003. – 128 с.
2. Женетт Ж. Фигуры. Том 2 / Ж. Женетт. – М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – 472 с.
3. Филиппов К. А. Лингвистика текста: Курс лекций / К. А. Филиппов. – С.-Пб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. – 336 с.
4. Чернявская В.Е. Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В. Е. Чернявская. – Москва: Либроком, 2009. – 248 с.
5. Fix U. Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität / U. Fix. – Tübingen: Niemeyer, 1997. – 198 S.
6. Grivel Ch. Dialog der Texte / Ch. Grivel. – Wien: Almanach, 1983. – 404 S.
7. Holthius S. Intertextualität / S. Holthius. – Tübingen: Stauffenburg, 1993. – 392 S.
8. Klein J. Intertextualität, Geltungsmodus, Texthandlungsmuster. Drei vernachlässigte Kategorien der Textsortenforschung – exemplifiziert an politischen und medialen Textsorten / J. Klein. – Tübingen: Stauffenburg, 2000. – 194 S.
9. Pfister M. Konzepte der Intertextualität / M. Pfister. – Tübingen: Niemeyer, 1985. – 130 S.

Olga Dzykovych,
Valeriia Lokhtenko

TO THE ISSUE OF THE INTERTEXTUALITY AND HYBRID TEXTS

The article is devoted to the research of the interaction between text types, specifically to the phenomena of intertextuality and hybrid text types. Certain texts cannot be examined as isolated objects but their interaction must be taken into account during the research. These phenomena are one of the leading trends in modern text linguistics and require further fundamental study since scientists have not yet reached a consensus on these issues. Fundamental studies of intertextuality are an essential condition for studying the correlation between a particular text and a certain text type, as well as with other specific texts that have the same typological affiliation. The study of hybridity makes it possible to trace the relationship between the communicative purpose of the text and the possible form of performing this function, namely, to investigate the phenomenon of

violation of the canon for the expression of communicative intention. The authors of the article have analyzed plenty of current standpoints on the intertextuality and hybrid texts. The studies of the French scientist G. Genette, who points up five types of intertextual relations, were considered the most fundamental, as well as the views of the German researcher M. Pfister, who created a classification of the intensity of the intertextual references. In regards to the analysis of hybrid texts, the viewpoint of the German linguist U. Fix was considered the most structured and appropriate. According to U. Fix, there are such phenomena as the montage (Textmustermontage), mixing (Textmuster Mischung) and breaking (Textmusterbruch) of the text type. The conclusions drawn can form the basis for further study of the phenomenon of intertextuality as the relationship of specific texts to their text-forming models and the phenomenon of hybrid text types.

Key words: intertextuality, hybrid text type, text type, typological intertextuality.

Ольга Дзыкович,
Валерия Лохтенко

К ВОПРОСУ ОБ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ И ГИБРИДНОСТИ ТЕКСТОВ

Статья посвящена исследованию взаимодействия типов текстов, а именно явлениям интертекстуальности и гибридности. Отдельные тексты не могут рассматриваться как изолированные друг от друга объекты, а должны исследоваться в рамках взаимодействия. Данные явления вхождения типов текстов в комплексные коммуникативные структуры являют собой одну с ведущих тенденций современной лингвистики текста и требуют дальнейшего фундаментального рассмотрения, поскольку учёные до сих пор не пришли к единому мнению в этих вопросах. Основательные исследования интертекстуальности являются необходимой предпосылкой для изучения соотносённости отдельного текста с определенным текстовым типом, а также с другими, конкретными текстами, которые имеют такую же типологическую принадлежность. Изучение гибридности позволяет проследить соотношение между коммуникативным предназначением текста и возможной формой исполнения этой функции, а именно исследовать явление нарушения канона для выражения коммуникативной интенции. Авторами статьи было проанализировано множество актуальных взглядов на интертекстуальность и гетерогенность текстов. Наиболее фундаментальными было признано наработки французского учёного Ж. Женнета, который выделяет 5 типов интертекстуальных отношений, а также взгляды немецкого исследователя М. Пфистера, который создал классификацию за интенсивностью интертекстуальных отсылок. В анализе текстовой гетерогенности наиболее структурированной была признана точка зрения немецкой лингвистики У. Фикс, которая предлагает выделять явления монтажа, смешивания и нарушения типа текста. Сделанные выводы могут стать фундаментом для дальнейшего исследования явления интертекстуальности как отношения конкретных текстов к их текстообразующим моделям и явления гибридности (гетерогенности) текстовых типов.

Ключевые слова: интертекстуальность, гетерогенность, гибридность, тип текста, типологическая интертекстуальность.

УДК 81'42=112.2

Oksana Podvoiska
(Cherson)

DIE GESTALTUNG DER GEGENWÄRTIGEN GESCHÄFTSKORRESPONDENZ

У статті аналізуються правила укладання сучасної німецькомовної ділової кореспонденції. Установлено, що ділова кореспонденція як жанр офіційно-ділового стилю

німецької мови зазнає сьогодні низки змін, які надають змогу стверджувати про її проміжне положення між офіційно-діловим та епістолярними стилями. При збереженні таких характеристик офіційно-ділового стилю як точність, чітка структурованість (наявність усталених структурних елементів, їхня послідовність, певна кількість пустих рядків поміж структурними елементами, особливо змістовно важливих), використання певної термінології (економічної, правничої, технічної та яка характеризується передусім широким використанням, а тому є зрозумілою) та типових скорочень (як лексичних, так і поширених у діловій кореспонденції графічних скорочень), як правило, лише одна причина або головне питання для написання ділового листа у німецькомовній діловій кореспонденції були виявлені й ознаки епістолярного стилю: індивідуальність, відмова від безособовості (перехід від пасивних конструкцій до активних формулювань) та канцеляризмів, дружній тон (якого задають передусім лексичні елементи з не бажаним раніше суб'єктивно-емоційним забарвленням), живий стиль спілкування (використання дійсного способу замість умовного), стислість з метою економії часу (за рахунок відмови від описових форм дієслова на користь простих його форм, від складних багатокomпонентних слів, таких властивих для німецької мови, зменшення ролі прийменників для створення номінального стилю, переважання простих речень). Зазначені зміни зумовлені передусім зміною у професійних взаєминах – відмовою від надлишкової офіційності та розумінням ділових стосунків як дружнього людського спілкування. Не останню роль у таких змінах відіграє шанобливе ставлення до нестачі та економії часу у професійній діяльності.

Ключові слова: ділова кореспонденція, офіційно-діловий стиль, епістолярний стиль, канцеляризм.

Die Tätigkeit der Geschäftsleute ist ohne Arbeit mit Geschäftskorrespondenz heute unmöglich und unvorstellbar. Diese besonderen Texte sind nicht einfach das Mittel der Berufskommunikation, sondern deren nötige Instrument. Das verursacht das Komplex von strengen Regeln zur Gestaltung der Geschäftskorrespondenz, die sogenannte Geschäftsetikette.

Die Geschäftsetikette wurde nicht einmal zum Forschungsgegenstand, aber meist der methodischen oder didaktischen Arbeiten (u.a. von Axel Hering, Magdalena Matussek (1996), Anne Buscha, Gisela Linthout (2007), im Duden (2014) [1]. Die Information darüber finden wir auch in unterschiedlichen Ratgebern, die Tipps zur Gestaltung geben. Aber die Texte der Geschäftskorrespondenz brauchen dabei die sprachliche Analyse, insbesondere im diachronischen Aspekt. Dadurch ist die Aktualität dieses Artikels bedingt.

Das Ziel dieses Artikels ist die Systematisierung der sprachlichen Regeln zur Gestaltung der Geschäftskorrespondenz im heutigen Zustand der Sprache.

Zur Erreichung des Zieles ist die Lösung einiger Aufgaben nötig, und zwar:

- die Hauptmerkmale der modernen Geschäftskorrespondenz zu bestimmen;
- die inhaltlichen Struktureinheiten zu charakterisieren;
- die lexikalischen Mittel der modernen Geschäftskorrespondenz festzustellen;
- die grammatischen Besonderheiten anzugeben.

Die Geschäftskorrespondenz unterscheidet sich heute von der privaten nicht nur durch Rechtschreibung, Zeichensetzung und Grammatik (in der privaten ist bestimmte Vernachlässigung heutzutage gekennzeichnet), sondern auch durch den Stil eines Briefes darüber, wie er auf den Empfänger wirkt. Der Empfänger erwartet heute unbedingt relevante Informationen, die in einem klaren und leicht verständlichen Stil präsentiert werden. Die Ursache dazu sehen wir vielleicht in der Beschleunigung der Zeit besonders auf dem professionellen Gebiet und dadurch in der Notwendigkeit der Zeitersparnis. Deswegen, während früher Geschäftsbriefe durch lange inhaltsleere aber nötige sprachlich Höflichkeitskonstruktionen charakterisiert wurden, muss man auf langatmige Einleitungs- und Schlussfloskeln heute verzichten. Heute ist es offenbar die Hauptaufforderung der modernen Geschäftskorrespondenz, die auf allen sprachlichen Ebenen ausgedrückt wird. Zu anderen Zügen der Geschäftskorrespondenz gehören die daraus folgende

deutliche Strukturierung des Briefes, in der Regel nur eine Hauptfrage oder ein Grund zum Schreiben, der nicht große Umfang des Briefes (bis zwei Seiten).

Im Allgemeinen hat der Geschäftsbrief die deutliche Struktur, die dem Empfänger hilft die nötige Information sofort herausfinden und dadurch Zeit ersparen.

Man beginnt mit der Anschrift, die heute nicht mehr durch Leerzeilen untergliedert wird. Die Postleitzahl wird nicht ausgerückt und der Bestimmungsort wird nicht unterstrichen [3, S. 6].

Die nächste wichtige Struktureinheit ist die Datumsangabe. Und hier gibt es Variationen je nach dem Empfänger. In inländischen Geschäftsbriefen sind die Zahlen des Datums durch einen Punkt verbunden, in internationalen – durch Bindestriche. In Privatbriefen gibt man auch den Ort davor an, z.B. *Augsburg, (den; am) 29.03.2018*.

Das Hauptthema des Briefes oder die Inhaltsangabe wurde früher mit dem Leitwort *Betreff* eingeführt, heute aber ist es veraltet (vielleicht auch wegen der Zeitersparnis) und das Leitwort wird weggelassen. Aber für Hervorhebung, das ist eigentlich Überschrift des Geschäftsbriefes, wird diese Information fettgedruckt. Andere Aufforderung ist der kurze aber genaue Ausdruck des Inhalts, z.B.: *Anfrage Werkzeugkästen; Angebot 375 für Ladeneinrichtung und Lagersysteme; Ihr Angebot vom 12.11.2010 Bestellung; Widerruf unserer Bestellung über Heizspiralen; Mahnung zur Rechnung Nr. 417 vom 2.3.2017; Ihre Reklamation vom 05.07.2010* u.a.

Der Text des Geschäftsbriefes fängt man mit der Anrede an. Die Anrede wird mit dem Klischee „*Sehr geehrte(r) ...*“ mit dem Namen des Empfängers und mit dem nachstehenden Komma üblicherweise eingeführt. Ist der Name des Empfängers unbekannt, dann gebraucht man Sammelanrede – *Sehr geehrte Damen und Herren*.

Im Text des Geschäftsbriefes werden die Informationen je nach der Wichtigkeit durch Absätze oft sogar mit einer Leerzeile zur Verdeutlichung abgesondert.

Nach dem Text des Geschäftsbriefes wird die Grußformel mit einer Leerzeile als Briefschluss abgesetzt. Sehr verbreitet ist dabei „*Mit freundlichen Grüßen*“ oder ihre abgekürzte Variante „*MfG*“. Dass die dadurch ersetzten Formeln wie *Mit freundlichem Gruß, Mit verbindlichen Grüßen und Freundliche Grüße* auch heute oft gebräuchlich sind, kann auch als Merkmal der Freundlichkeit der gegenwärtigen Geschäftskorrespondenz betrachtet werden.

Der Geschäftsbrief wird mit dem Namen des Adressanten abgeschlossen, aber davor wird der Name der Firma oder die Bezeichnung der Abteilung oft nochmals angegeben. Das ist ein Unterschied vom Privatbrief und zeigt den formellen Charakter der Geschäftskorrespondenz trotz vieler Abweichungen von den Regeln. Dabei werden zwei bis drei Leerzeilen zwischen dem Namen der Firma und dem des Adressanten gelassen, um vielleicht die Persönlichkeit des Adressanten nicht zu vernachlässigen.

Die optionale Struktureinheit des Geschäftsbriefes ist der Anlagenvermerk, das Wort *Anlagen* wird oft dabei fettgedruckt, damit es besser ins Auge fällt. Alle Anlagen sind danach einzeln aufgeführt, was auch als die Aufforderung des Verständnisses, der Deutlichkeit und also der Zeitersparnis in der Geschäftskommunikation betrachtet werden kann.

Wird den Wortbestand der modernen Geschäftskorrespondenz betrachtet, werden die folgenden Merkmale nachgewiesen.

Die Wahl der lexikalischen Mittel ist wie durch selbst den Gegenstand des Briefes als auch durch den dem Text unterlegter Leitgedanken, den sogenannten Ton des Briefes determiniert, trotz der Minimalisierung der subjektiven emotionellen Färbung. Was die ersten anbetrifft, finden wir unter anderen die je nach dem Gegenstand des Briefes bestimmten Fachausdrücke sowie Eigennamen und Nomenklatur, allgemeinsprachliche Wörter in den analysierten Texten.

Die Bereiche der Fachterminologie sind unterschiedlich und, wie oben angegeben ist, durch den Gegenstand also die Hauptfrage des Geschäftsbriefes gekennzeichnet. Selbstverständlich wird hier die Fachlexik der Geschäftsbeziehungen gebraucht, die durch neutrale Stilfärbung und Eindeutigkeit charakteristisch ist, z.B.: *Mustersendung, Auftrag, Bestellung, Angebot, bestätigen, erfolgen, einschließlich, zulässig, infolge unvorhergesehener Umstände* usw. Meist sind auch die Terminologie der Wirtschaft sowie der Rechtswissenschaft und Rechtbeziehungen gebräuchlich, die zugrunde der Geschäftsbeziehungen liegen, z.B. *Mehrwertsteuer, Verkaufs- und Lieferbedingungen,*

Preisnachlass einräumen, zum Nettopreis von, den Betrag gutschreiben, mit einem Nachlass; Erfüllungsort des Kaufes, Eigentum des Verkäufers, die Gewährleistung übernehmen von ... usw. Verbreitet ist auch technische Fachterminologie, die oft Gegenstände, Waren, technische Daten u.Ä. in Geschäftskommunikation bezeichnet, z.B.: *Chromnickel – Heizspiralen, die Scharniere der Kästen, das fehlende Werkzeug, Verbindungsnielen, Die Scharniere am Klappmechanismus* usw. Die Hauptregel der Ausnutzung aller dieser lexikalischen Einheiten ist Verständlichkeit und leichte Erfassbarkeit, deshalb ist der Gebrauch von engspezialisierten Fachwörtern, Zusammensetzungen aus vielen Komponenten und vieldeutigen Wörtern beschränkt.

Die Zusammensetzungen sind bekanntlich eine typische Eigenschaft der deutschen Sprache, und die Geschäftskorrespondenz ist keine Ausnahme hier. Aber es sei betont, dass eine geringere Zahl der Zusammensetzungen aus mehr als zwei Komponenten in den Texten der Geschäftskorrespondenz nachgewiesen wurde und meist die zweigliedrigen Zusammensetzungen verbreitet sind, z.B.: *Liefertermin, Lieferbedingungen, Katalogpreise, Mustersendung, Wareneingang, Rechnungsbetrag, Gültigkeitsdauer, beiderseitig* und viele andere. Und diese Tendenz kann auch durch Notwendigkeit der Zeitersparnis und der leichten Erfassbarkeit erklärt werden.

Dadurch ist auch der Gebrauch von vielen Abkürzungen bedingt, die aber in der schriftlichen Fachkommunikation usuell und verständlich sind, z.B.: *v.M., vgl., Stck., e.h., Fa., b.w., s.* usw. Wenn lexikalische Abkürzungen in allen Bereichen der Kommunikation (in der Geschäftskorrespondenz auch) verbreitet sind, sind die graphischen Abkürzungen ein markantes Merkmal gerade hier, z.B.: *V. (der Vertrag), ult. (ultimo / das Monatsende), s.o. (siehe oben), n.W. (nächste Woche), ntto (netto)*. Besonders auffallend sind die graphischen Abkürzungen, die eine abgekürzte Einheit aus allen oder einigen Konsonanten eines Wortes vorstellen, z.B.: *Stck. (das Stück), lt. (laut), Dtzd. (Dutzend), fmdl. (fernmündlich), ntto (netto)*. Sie tragen also nicht nur zu der Zeitersparnis, sondern auch dem größeren Verständnis als andere Abkürzungen bei, die oft Homonyme sind, vgl.: *Sa. (Summa oder Samstag), u.a. (unter anderem oder und andere), KG (Kommanditgesellschaft oder Konsumgenossenschaft), i.V. (in Vollmacht oder in Vertretung)*.

Wie schon oben angegeben wurde, sind die lexikalischen Einheiten in den Texten der Geschäftskorrespondenz auch durch den sogenannten Ton des Briefes gekennzeichnet, die subjektiv-emotionelle Färbung verleihen. Meist ist dieser Ton freundlich, wie im folgenden Text der Mahnung, wo emotionelle „freundliche“ Elemente fettgedruckt sind:

wir haben Ihnen unsere Bürostühle „Komfort“ gerne geliefert, weil wir sicher sind, dass Ihre Mitarbeiter darauf gut sitzen und deshalb zufrieden sein werden.

Ebenso gerne würden wir nun die Begleichung der noch offenen Rechnung vom 09.01.2010 über 1385,00 EUR inkl. MwSt. sehen. Dürfen wir Sie freundlich daran erinnern? Oder sind Sie vielleicht mit der gelieferten Ware unzufrieden? Dann ist unsere Frau Martin (Tel. -319) gerne zu einem Gespräch mit Ihnen bereit.

Ungeachtet des Inhaltes des Textes der Geschäftskorrespondenz (wie u.a. in Mahnungen, Reklamationen u.Ä.) muss der Ton aber immer freundlich sein, was auch ein Merkmal der Geschäftskorrespondenz heutzutage genannt werden kann. So wird empfohlen auf Amtsdeutsch und Floskeln, Formulierungen mit Drohcharakter, moralisierende Vorwürfe zu verzichten oder, wenn es nötig ist, minderst höflich zu bitten oder deutlich aufzufordern die Konsequenzen dabei anzuführen [3, S. 66, 73].

Weitere Änderungen in der Geschäftskorrespondenz zugunsten des Verständnisses und also der Freundlichkeit, der Kürze und also der Zeitersparnis sieht man in dem allmählichen aber ständigen Verzicht auf die Streckformen, die als Merkmal des Nominalstils und Eigenschaft des Amtsdeutsch bezeichnet werden. Solche Ablehnung wird durch mögliche Schwierigkeiten im Verständnis erklärt, vgl.: *etwas einer Prüfung unterziehe* anstatt *prüfen*, *Zustimmung erteilen* anstatt *zustimmen*, *Erstattung vornehmen* anstatt *erstatten*, *dem Bedauern Ausdruck verleihen* anstatt *bedauern*, *sich mit dem Gedanken tragen* anstatt *planen*, *beabsichtigen*.

Das Verzicht auf die Überflüssigkeit im Text, die umgekehrt im Amtsdeutsch wirklich so wichtig ist, trägt auch zur Kürze, Prägnanz und Lesefreundlichkeit der Geschäftskorrespondenz bei. J. Sauer nennt verschiedene Kategorien von solchem überflüssigen Ballast:

- Überflüssige Adjektive, die keine zusätzliche Information bringen, vgl.: *Einzelne Details finden Sie in unserem Katalog auf Seite 43.* → *Details finden Sie in unserem Katalog auf Seite 43; Die ersten Vorgespräche zu dem geplanten Projekt finden am ... und am ... statt.* → *Die Vorgespräche zu Projekt X finden am ... und am ... statt.*
- Überflüssige Vorsilben, die oft „Modesilben“ aus der Umgangssprache und inhaltsleer sind, vgl.: *Um Rückantwort bis ... wird gebeten.* → *Bitte antworten Sie uns bis ...; Vielen Dank für Ihre Mithilfe.* → *Vielen Dank für Ihre Hilfe.*
- Überflüssige Synonyme, die oft Entlehnungen sind, vgl.: Sie haben folgende Alternativmöglichkeit: ... → *Sie haben folgende Alternative: ... oder Sie haben folgende Möglichkeit: ...; Die Testversuche zeigten, dass das Material in Ordnung ist.* → *Die Tests zeigten, dass das Material in Ordnung ist. Oder: Die Versuche zeigten, dass das Material in Ordnung ist.*
- Überflüssige Partizipien, die die offenbare Information geben und so den Text verlängern, vgl.: *Aus Ihren uns nun vorliegenden Unterlagen geht hervor, dass ...* → *Aus Ihren Unterlagen geht hervor, dass ...; Die von Ihnen vorgebrachten Einwände verstehen wir gut.* → *Ihre Einwände verstehen wir gut.*
- Komplizierte Ausdrücke, die durch verständliche und kurze Formen – oft einfache Wörter ersetzt werden können. Vgl.: *auf diese Art und Weise* → *so; mit Ausnahme von* → *ohne; bis zum gegenwärtigen Zeitpunkt* → *bis jetzt; mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit* → *höchstwahrscheinlich.*
- Vorreiter oder sprachliche Einleitungswendungen, die Akzente von der Wichtigerem zum Inhaltslosen verschieben können, vgl.: *Es ist wichtig, dass der Liefertermin eingehalten wird.* → *Bitte halten Sie den Liefertermin ein; Wir verweisen darauf, dass diese Bedingung Bestandteil unserer Vereinbarung ist.* → *Diese Bedingung ist Bestandteil unserer Vereinbarung* [2, S. 103-109].

Solche Prinzipien der Gestaltung heutiger Geschäftsbriefe wie Lesefreundlichkeit, Kürze und deutliche Strukturierung für Zeitersparnis finden wir nicht nur auf der lexikalischen Ebene der deutschen Sprache, sondern auch der grammatischen. Wenn in den Geschäftsbriefen oft Konjunktiv früher gebraucht wurde, ersetzt man ihn oft durch Indikativ heute, was ermöglicht, Veranlassung auszudrücken, und bestimmte Unsicherheit zu beheben. Vgl.: *Wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie uns das unterschriebene Formular bis zum 1. März 2018 zurückschicken könnten.* → *Bitte schicken Sie uns das unterschriebene Formular bis 1. März 2018 zurück. Vielen Dank.*

Im Amtsdeutsch sind die bestimmten Präpositionen mit der formellen Schattierung verbreitet wie *laut, gemäß, anlässlich, angesichts, bezüglich* u.a., die zum Nominalstil beitragen. In den heutigen Geschäftsbriefen bevorzugt man doch diese durch allgemeinsprachliche Variationen zu ersetzen, was zur Freundlichkeit beiträgt. Vgl.: *Gemäß § 3 unserer allgemeinen Geschäftsbedingungen ...* → *Nach § 3 unserer allgemeinen Geschäftsbedingungen ...; Anlässlich unseres Gesprächs am ... haben wir Folgendes vereinbart: ...* → *Während unseres Gesprächs am ... haben wir Folgendes vereinbart: ...*

Das Amtsdeutsch ist auch durch Unpersönlichkeit und also den Passivgebrauch gekennzeichnet. In den gegenwärtigen Geschäftsbriefen betrachtet man heute umgekehrt die Umorientierung in Aktivformen, die den Effekt der lebendigen Kommunikation schaffen und zu der heute so benötigten Freundlichkeit beitragen. Vgl.: *Bei Schwertransporten muss die Polizei verständigt werden.* → *Bei Schwertransporten verständigen Sie bitte die Polizei.*

Außerdem werden die langen zusammengesetzten oder erweiterten Sätze im Amtstexten verwendet, die zum Ausdruck von Ursache-Wirkungs-Zusammenhängen, Umständen, Konkretisierung u.Ä. dienen, aber in Geschäftsbriefen zum schweren Verständnis beitragen können. Das erklärt den Übergang zu der Vereinfachung, Kürze und Prägnanz auch in der Syntax der analysierten Texte. Man empfiehlt nur einen Gedanken in einem Satz zu äußern. Z.B.:

*Sehr geehrter Herr Muster,
anlässlich Ihres Besuches und Ihres Gesprächs mit
unserem Herrn Müller wurde vereinbart, dass der am
31. März zwischen Ihnen und uns geschlossene
Vertrag abgeändert werden soll.*

*In der Anlage erhalten Sie den neuen Vertrag in
zweifacher Ausfertigung. Wir bitten Sie höflichst um
Rücksendung eines Exemplars nach vollzogener
Unterschrift.*

*Für Ihre Bemühungen bedanken wir uns im Voraus und
verbleiben mit freundlichen Grüßen*

*Guten Tag, Herr Muster,
vielen Dank für Ihren Besuch und
das angenehme Gespräch.*

*Wie vereinbart haben wir unseren
Vertrag vom 31. März 20. geändert.
Sie erhalten zwei Ausfertigungen.
Bitte schicken Sie uns ein
unterschriebenes Exemplar zurück
[3, S. 105-106]*

Bekanntlich gehört die Geschäftskorrespondenz als ein Genre zum Stil des Amtsverkehrs. Die obengenannten Eigenschaften der gegenwärtigen Geschäftskorrespondenz berechtigen aber zur Schlussfolgerung, dass sie heute eher eine Zwischenstellung zwischen dem Amtsverkehr und dem Epistolarstil annimmt. Vom Amtsdeutsch werden solche Merkmale wie Prägnanz, deutliche Strukturierung, Gebrauch der bestimmten Fachterminologie (wirtschaftliche, rechtliche, technische), der typischen Abkürzungen hier bewahrt, aber die Eigenschaften der Privatbriefe wie Individualität, Verzicht auf der Streckformen, Floskeln, Kanzleisprache, Persönlichkeit, Freundlichkeit, lebendige Kommunikation, Kürze zwecks der Zeitersparnis gewinnen auch an Bedeutung.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Briefe gut und richtig schreiben! Ratgeber für richtiges und modernes Schreiben. – 4., überarbeitete und erweiterte Auflage. – Bearbeitet von der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2006. – 955 S.
2. Sauer J. Praxishandbuch. Korrespondenz. Mit Musterbriefen von A bis Z. – 3. Auflage. – Wiesbaden: GWV Fachverlage GmbH, 2008. – 209 S.
3. Лалаян Н.С. Ділове листування = Geschäftliche Korrespondenz : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Н. С. Лалаян, О. В. Подвойська. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 128 с.

Oksana Podvoiska

COMPILATION OF MODERN BUSINESS CORRESPONDENCE

The article analyzes the rules for compiling modern German-language business correspondence. It is established that business correspondence as a genre of the official-business style of the German language is undergoing a number of changes that allow us to assert its intermediate position between the official business and the epistolary styles. While preserving such characteristics of the official business style as accuracy, clear structuring (the presence of permanent structural elements, their sequence, a certain number of missing lines between structural elements, especially meaningfully important), use of certain terminology (economic, legal, technical and which is characterized primarily by extensive use, and therefore understandable) and typical abbreviations (both lexical and common in business correspondence graphic abbreviations), the signs of the epistolary style were revealed in German business correspondence: individuality, rejection of impersonality (transition from passive constructions to active ones) and formal language use, friendly tone (due primarily to the attached lexical elements with a previously unrequited subjective and emotional coloration), live style of communication (absence of the conditional sentences), brevity in order to save time (due to the refuse to use descriptive forms of the verb in favor of its simple forms, from complex multicomponent words, such typical of the German language, the diminution of the role of prepositions for creating a nominal style, the predominance of simple sentences). These changes are primarily due to a change in professional relations – the rejection of excessive officiality and the understanding of business relations as friendly human coexistence. Not the least role in such changes is played by respect for the shortage and time saving in professional activity.

Key words: business correspondence, formal business style, epistolary style, formal language.

Оксана Подвойская

СОСТАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ДЕЛОВОЙ КОРРЕСПОНДЕНЦИИ

В статье анализируются правила составления современной немецкоязычной деловой корреспонденции. Установлено, что деловая корреспонденция как жанр официально-делового стиля немецкого языка претерпевает сегодня ряд изменений, которые позволяют утверждать о ее промежуточном положении между официально-деловым и эпистолярным стилями. При сохранении таких характеристик официально-делового стиля как точность, четкая структурированность (наличие постоянных структурных элементов, их последовательность, определенное количество пропущенных строк между структурными элементами, особенно содержательно важными), использование определенной терминологии (экономической, правовой, технической, и которая характеризуется прежде всего широким использованием, а потому понятна) и типичных сокращений (как лексических, так и распространенных в деловой корреспонденции графических сокращений), как правило, только одна причина или основной вопрос для написания делового письма, в немецкоязычной деловой корреспонденции были выявлены и признаки эпистолярного стиля: индивидуальность, отказ от безличности (переход от пассивных конструкций к активным формулировкам) и канцеляризм, дружелюбный тон (который придают прежде всего лексические элементы с не желаемой ранее субъективно-эмоциональной окраской), живой стиль общения (использование действительного способа вместо условного), краткость с целью экономии времени (за счет отказа от описательных форм глагола в пользу его простых форм, от сложных многокомпонентных слов, таких типичных для немецкого языка, уменьшения роли предлогов для создания номинального стиля, преобладания простых предложений). Указанные изменения обусловлены прежде всего изменением в профессиональных отношениях – отказом от чрезмерной официальности и пониманием деловых взаимоотношений как дружественного человеческого сосуществования. Не последнюю роль в таких изменениях играет уважительное отношение к нехватке и экономии времени в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: деловая корреспонденция, официально-деловой стиль, эпистолярный стиль, канцеляризм

УДК 811.111'42: 659 (043.5)

Олена Попова,
Валерія Аксютіна,
Ірина Карпенко
(Суми)

СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПЛЕКС РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ: ВІД ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДО ДИСКРЕДИТАЦІЇ

Стаття присвячена вивченню вербальної складової при реалізації комплексу стратегій, властивих рекламному дискурсу, адже реклама завжди була невід'ємною частиною людського існування. Але в умовах сьогодення реклама носить не тільки суто інформативний характер, але й активно застосовується суб'єктами господарювання у якості одного з найпоширеніших та найефективніших методів ведення конкурентної боротьби. Насиченість інформаційного простору різноманітною як за змістом, так і за

формою інформацією змушує конкурентів вдаватись до якомога більш креативних, а іноді й агресивних засобів рекламування.

У статті подаються основні характеристики рекламного дискурсу як такого та його вербальні складники, що спрямовані на реалізацію стратегій диференціації та дискредитації конкурента на ринку реклами товарів та послуг. Звертається увага як на лексичну, так і граматичну наповненість текстів реклами, що в сумарному плані виформовує інтенцію рекламодавця, провокуючи до цілком визначеного перлокутивного ефекту, властивого будь-якій рекламі – придбання товару чи послуги. Разом з тим, залишається одна непорушна істина – рекламний текст не приймає багатослівності та складних синтаксичних зворотів, оскільки за своєю природою має бути яскравим, динамічним, влучним і завжди актуальним. Саме тому у статті до розгляду беруться стратегія диференціації, що покликана максимально лаконічно висвітлити основні пріоритети та переваги рекламованого товару чи послуги, та стратегія дискредитації, яка, в свою чергу, за рахунок усе тієї самої лаконічності та влучності має на меті знищити конкурентів на ринку послуг та торгівлі – чому сприяє правильно підібраний лексико-граматичний матеріал.

Стаття написана в рамках теми дослідження «Механізми впливу інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси в Україні» №15.01.10-02.16/18.3П.

Ключові слова: вербальний компонент, дискредитація, диференціація, комунікація, рекламний дискурс, стратегія, тактика.

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства завдяки прогресу в сучасних технологіях, зокрема в мережі Інтернет, відбувається засилля реклами. Для того, щоб вирізнити певний продукт чи послугу з-поміж інших, маркетологи не тільки удосконалюють власний продукт та максимально висвітлюють його позитивні характеристики, але й намагаються витіснити конкурентів з ринку, використовуючи ті чи ті стратегії та тактики.

Об'єктом дослідження є рекламний дискурс та його комплекс стратегій. **Предмет** дослідження – перетин стратегій диференціації та дискредитації у рекламному дискурсі та основні вербальні форми їх реалізації.

Загалом поняття рекламного дискурсу досліджувалося ще з 20-го століття. Батьком цього поняття став З. Харріс. Але термін так і не отримав єдиного визначення. Саме тому багато лінгвістів поставили за мету конкретизувати значення терміну. Серед таких лінгвістів як закордонні, так і вітчизняні науковці: Н. Д. Арутюнова, Ш. Баллі, М. М. Бахтін, Е. Бенвеніст, О. Я. Богданова, А. Д. Вежицька, Н. В. Вертянкін, Н. В. Волкогон, Ю. А. Грушевська, А. А. Дедюхін, Т. В. Дейнекін, Т. Ю. Ковалевська та інші.

Актуальність теми продиктована часом, умовами життя та потребами споживача, адже в період інформаційної війни, людина повинна вміти вирізнити вплив, який на неї справляє реклама. У запропонованій статті йдеться про безпосередній та опосередкований ефект реклами на глядача. Це питання цілком актуальне, адже воно вміщує в собі не тільки проблематику розвитку рекламного дискурсу загалом, а й дослідження механізмів впливу і тактик, притаманних йому, дослідження вербальної складової.

Мета дослідження – специфіка вербальної реалізації стратегій диференціації та дискредитації у рекламному дискурсі. Вказана мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. визначити поняття рекламний дискурс та його характеристики;
2. розглянути основні стратегії, притаманні рекламному дискурсу;
3. виокремити стратегії диференціації та дискредитації у рекламному дискурсі;
4. дослідити вербальну складову реалізації вказаних стратегій.

Рекламний дискурс, насамперед, – це складне лінгвістичне, психологічне та культурне явище соціуму сьогодні, яке відзначається майже у всіх областях існування суспільства [11, с. 32]. Основне завдання реклами полягає у тому, щоб у результаті передачі інформації здійснити вплив на адресата реклами, досягти бажаного комунікативного ефекту, тобто скорегувати поведінку адресата в потрібному для рекламодавця напрямку. А відтак,

раціональна комбінація тих чи тих характеристик підвищує доцільність та ефективність реклами в разі та формує стратегічний комплекс рекламного дискурсу.

Л. Л. Славова пропонує поділ дискурсивних стратегій загалом на два типи: кооперативні та конфронтативні. Кооперативний тип перебігу дискурсу характеризується орієнтацією партнера по комунікації на співрозмовника. До них належать: стратегія саморепрезентації, прямої ідентифікації, самозахисту, ототожнення, підсилення, ухилення, кооперації та консолідації. До конфронтативних дослідниця відносить: стратегію конфронтації та дискредитації, спрямованих на пониження іміджу опонента [5, с. 113]. Разом з тим, на думку іншого науковця, Ю. К. Пирогової, реклама – один із видів інформаційних повідомлень і комунікацій, які направлені на досягнення комерційних цілей [3, с. 47-58]. А відтак, на перший план виходять не кооперативні стратегії у своєму чистому, «рафінованому» значенні, а диференціації, які, в цілому, не позбавлені ідеї кооперативності, адже також спрямовані на реципієнта, здобуття його підтримки, схвалення. Проте, головна мета, яку переслідує стратегія диференціації, є спрямованість на реципієнта, який має швидше помітити продукт, досягнути його важливості, зрозуміти необхідність цього предмету чи послуги у своєму житті.

Найчастіше рекламисти використовують певні комунікативні прийоми, щоб заохотити більше клієнтів придбати певний продукт чи послугу, наприклад, використовуючи:

1. Наголос на унікальності і величності продукту, така реклама зазвичай містить емоційно-експресивний ефект через забарвлену лексику, вживання прикметників і прислівників найвищого ступеня порівняння [9, с. 134].

I am the impossible – I am the blank page – a vision, a dream – the crazy idea – I am a million questions try error try error try again and again – look – at me – I am the – victory – over fear – over doubt – over reason – I am proof that – there is no impossible – I am the possible. I am is [12].

Помічаємо, що такі прикметники, як «impossible», «blank page», «crazy», «possible», іменники як «vision», «dream», «idea», «victory» ціленаправлено впливають на реципієнта, створюють атмосферу високого, чогось, що недоступне кожному, проте доступний саме реципієнту. Така реклама змушує реципієнта придбати авто заради статусу і націлена на заможних людей.

2. Акцентування уваги на тривалості успішного функціонування на ринкові, таким чином, продукт викликає довіру [9, с. 44]:

125 years on the market. Welcome to the family [1].

Цей ролик свідчить також про те, що для американців важлива родина, чим і скористалися маркетологи Мерседес на свою користь, вони створили атмосферу родинного затишку, тим самим, безпеки та надійності.

3. Реклама, у якій наголошують на акціях, знижках також дає свої результати, вона створює ефект доступності кожному, розумного використання коштів, турботи про власний бюджет [4, с. 49]:

Nothing for scheduled maintenance? Feels pretty good. No-charge scheduled maintenance. Now in every new Volkswagen [14].

Так, наприклад, розробники реклами Фольксвагена наголошують на тому, що вони завжди піклуються про свого клієнта і його заощадження. Порівняйте значення лексичних одиниць:

Maintenance – 1. The process of preserving a condition or situation or the state of being preserved; the process of keeping something in good condition. 2. The provision of financial support for a person's living expenses, or the support so provided [10].

Ця лексична одиниця включає як аспект фінансового забезпечення, так і просто збереження, неушкодженість, що в будь-якому разі, цілком і повністю відповідає потребам рекламодавців подати продукт у максимально вигідному світлі. Більше того, завдячуючи такій полісемантичності слова *maintenance*, автори рекламного тексту повторюють його двічі, привертаючи увагу адресата.

Або ж лексична одиниця *to feel* – 1. *Be aware of (a person or object) through touching or being touched.* 2. *Experience (an emotion or sensation).* 3. *Have a belief or impression, especially without an identifiable reason* [10].

У англійській мові це слово має різні відтінки значень, переходячи від чуттєвого до ментального, від тактильного до розумової діяльності вже на рівні переконань та упереджень, що базуються на власному досвіді реципієнта. А відтак, стверджувати переконливо, що у цьому випадку спрацювало саме перше чи останнє значення слова буде недоречно. На користь такої думки виступає сама граматична будова речення, у якому фігурує *feel*, адже це еліптична конструкція, що автоматично робить посилення до власного досвіду адресата. А відтак, кожен сприймає, аналізує та розуміє «*Feels pretty good*» на власний розсуд, виходячи із власного досвіду, життєвої практики. Єдине, що можна точно стверджувати, – це наявність максимально позитивного оцінного забарвлення, яке стовідсотково вирізняє, диференціює рекламований продукт.

Стратегія диференціації у такому розумінні спрацьовує вже за рахунок не стратегій, а тактик самопрезентації, підсилення, прямої ідентифікації. Разом з тим, як було сказано вище, жодна стратегія не може існувати у своєму чистому, первозданному вигляді. У будь-якому разі, вона знаходиться у такому-собі перехідному стані від кооперації до конфронтації – рекламуючи себе потрібно протиставити, вирізнити себе на фоні конкурентів і, зрештою, дискваліфікувати, «знищити» їх.

Цьому сприяє використання протилежностей та порівнянь [2, с. 257].

Get a smile you can be triumphant about. Get cleaner teeth and healthier gums than with ordinary brushing. A triumph over ordinary brushing [7].

У цьому випадку видно, що виробник виділяє свій товар серед інших спрацьовуючи на протилежності. *Ordinary* – *with no special or distinctive features; normal* [10]. Використовуючи цю лексему у відповідному контексті, виробник дискредитує опонентів, відверто вішає на них «ярлик» заурядного, нікому непотрібного товару.

Спостерігаючи за численними рекламними слоганами, неможливо не помітити, що використання займенників *you, your, yours*, саме в аспекті дискредитації, використовується хай і нечасто, але влучно. Завдяки цьому створюється ілюзія піклування про споживача:

The Power to Be Your Best – APPLE COMPUTER [6].

Використовуючи цей метод, виробник наголошує на тому, що він і лише він єдиний здатен задовольнити найважливіші потреби споживачів, тим самим імпліцитно натякає опонентам, що має перевагу над ними. Підсилюючим компонентом є використання займенника у комплексі з лексемами унікальності: товар є унікальним і він створений лише для вас.

Ну і знову-таки, незамінні і завжди такі влучні і доречні еліптичні конструкції.

Coffee – 4\$, ICoffee – 12\$. Don't be an idiot [13].

Come as a clown, eat as a king [8].

Працюючи на рівні підсвідомості (від *an idiot* до *a king*), рекламні тексти примушують реципієнта ідентифікувати себе як особистість, яка достойна кращого, а отже, має вибирати краще. Завуальовано подаючи своїх опонентів на ринку послуг та товарів, у будь-якому разі, рекламодавці прагнуть вирізнити себе, виділити свої переваги та здобутки і роблять це: 1) лаконічно, компресуючи інформацію, сенс; 2) динамічно; 3) експресивно; 4) імперативно, спонукаючи реципієнта до дії; 5) актуалізуючи найважливішу інформацію.

Приходимо до висновку, що рекламні війни – це завжди захоплююча, яскрава конкуренція між сильними брендами, яка приправлена блискучим гумором та креативністю їх творців, що здатна зацікавити не лише потенційних покупців, а й науковців (психологів, лінгвістів, маркетологів, соціологів).

Перспективою даного дослідження є звернення до конкатенації мовних та позамовних чинників при реалізації кооперативних та конфронтативних стратегій, з урахуванням лексичного, морфологічного та синтаксичного рівнів. Результати аналізу запропонованої галузі дослідження нададуть змогу зрозуміти, за допомогою яких вербальних та

невербальних маніпуляцій певна реклама здатна впливати та підштовхувати споживача до купівлі певного товару/послуги, маніпулювати реципієнтом. Саме цей аспект указує на подальшу актуальність та доцільність вивчення рекламного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Креативная реклама Mercedes-Benz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=SWqdair6k1A>.
2. Лебедев-Любимов А. Н. Психология рекламы / А. Н. Лебедев -Любимов. – М. – С.-Пб. : Питер, 2003. – 368 с.
3. Пирогова Ю.К. Стратегии коммуникативного воздействия и их отражение в рекламном тексте / Ю. К. Пирогова. – Москва : Азбуковник, 2006. – 47–58 с.
4. Сердобинцева Е. Н. Структура и язык рекламных текстов / Е. Н. Сердобинцева. – Москва : Флинта, 2010. – 159 с.
5. Славова Л. Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : монографія / Л. Л. Славова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с.
6. Apple Commercial – The Power to Be Your Best [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=s5S9VvMMxhU>.
7. Braun Oral-B Triumph 5000 Five-Mode Power [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=YmoxlKhVIUU>.
8. Burger King Commercial [Electronic resource]. – Access mode : https://www.youtube.com/watch?v=doh5JI_МОКс.
9. Drewiany B. Creative Strategy in Advertising / B. Drewniany, A. Jewler. – Belmont : Wadsworth Publishing, 2010. – 352 p.
10. English Oxford Living Dictionaries [Electronic resource]. – Access mode : <https://en.oxforddictionaries.com/>.
11. Harris Z. Discourse Analysis / Z. Harris. – Washington : Linguistic Society of America, 1952. – P. 474–494.
12. I Am the Possible. The New BMW i8 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=s9DYTeD63Io>.
13. Samsung Jokes [Electronic resource]. – Access mode : https://www.google.com.ua/search?q=Samsung+jokes&tbm=isch&source=lnms&sa=X&ved=0ahUKEwiY6uKHnuzXAhUFSJoKHXpjB0YQ_AUICigB&biw=1366&bih=613&dpr=1#imgsrc=0I8oxf-Cw8zFBM.
14. Volkswagen TV Commercial, 'Feeling Carefree' Song by A-ha [Electronic resource] – Access mode : <https://www.ispot.tv/ad/72IP/volkswagen-feeling-carefree-song-by-a-ha>.

Olena Popova,
Valeriia Aksutina,
Iryna Karpenko

COMPLEX OF STRATEGIES IN ADVERTISING DISCOURSE: FROM DIFFERENTIATION TO DISCREDITATION

The article is devoted to a verbal component while study of a communicative strategy complex in the advertising discourse as advertisement has always been an inherent part of human life. But under the modern conditions an advertisement is not only a source of information, but is also actively used by the market participants as one of well-spread and most effective methods of competitive activity. Plethora of different within its sense and context information in the modern information space makes the competitors use the most creative and sometimes even aggressive ways of advertising.

In the article there are basic characteristics of the advertising discourse and its verbal component that is directed to realise the strategies of differentiation and discreditation of a competitor in the commercial sphere of trade and service. Special attention is given to the lexical and grammatical charge of the advertising texts. All together it forms the intention of the advertiser, producing meanwhile quite clear perlocutive effect – purchase of goods or services. There is one ever staying truth – the text of an advertisement does not accept any verbiage and complex syntax,

as due to its nature the advertising discourse should be vivid, brief, accurate and up to date. Because of this the article deals with the strategy of differentiation (that is to give the priorities and profits of the advertised goods or services maximally laconically) and the strategy of discreditation (that is to destroy the competitors at the market of goods and services due to the same economy of words) – all that goes together with the correctly chosen lexis-grammar material.

The article is written within the research topic “Mechanisms of Civil Society Influence upon Euro-Integration Processes in Ukraine” №15.01.10-02.16/18.3П.

Key words: advertising discourse, communication, differentiation, discreditation, strategy, tactic, verbal component.

Елена Попова,
Валерия Аксютинa,
Ирина Карпенко

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСА: ОТ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ К ДИСКРЕДИТАЦИИ

Статья посвящена изучению вербальной составляющей при реализации комплекса стратегий, свойственных рекламному дискурсу, поскольку реклама всегда была неотъемлемой частью существования человечества. Но в современных условиях реклама носит не только исключительно информационный характер, но и активно используется субъектами хозяйствования в качестве одного из самых распространенных и самых эффективных методов ведения конкурентной борьбы. Насыщенность информационного пространства разной как по смыслу, так и содержанию информацией принуждает конкурентов прибегать к наиболее креативным, а порой и агрессивным способам рекламирования.

В статье подаются основные характеристики рекламного дискурса, как такого, и его вербальная составляющая, направленная на реализацию стратегий дифференциации и дискредитации конкурента на рынке рекламы товаров и услуг. Обращается внимание на лексическое и грамматическое наполнение текстов рекламы, что в суммарном плане формирует интенцию рекламодателя, провоцируя абсолютно предсказуемый перлокутивный эффект – приобретение товара или услуги. Вместе с тем, незыблемая истина – рекламный текст не принимает многословности и сложных синтаксических конструкций, поскольку по своей природе должен быть ярким, динамичным, точным и всегда актуальным. Именно поэтому, в данной статье к рассмотрению берутся стратегия дифференциации, которая призвана максимально лаконично осветить основные приоритеты и преимущества рекламируемого товара или услуги, и стратегия дискредитации, которая, в свою очередь, за счет все той же лаконичности и точности призвана уничтожить конкурентов на рынке услуг и товаров – чему сопутствует правильный подбор лексико-грамматического материала.

Статья написана в рамках темы исследования «Механизмы влияния институтов гражданского общества на евро интеграционные процессы в Украине» №15.01.10-02.16/18.3П.

Ключевые слова: вербальный компонент, дискредитация, дифференциация, коммуникация, рекламный дискурс, стратегия, тактика.

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ У ТЕКСТАХ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Актуальним сьогодні виявляється вивчення здатності політичного дискурсу переконувати і спонукати аудиторію до дій та трактування політичного мовленнєвого впливу як такого, що потенційно означає владу чи прагнення до неї. Гумор прикрасив нудні політичні дискусії та полегшив їх сприйняття. Дослідження політичного гумору вважається актуальною темою в наш час, адже політик використовує гумор у своїх виступах, не тільки щоб надати виразність і емоційність своїм поглядам, але також для підтримки свого політичного іміджу. Політичний гумор є одним із способів, що дозволяє наблизити представника влади до народу, зробити політичного діяча зрозумілим, а його мову більш доступною і привабливою для аудиторії.

Мета дослідження – виявити стилістичні засоби, за допомогою яких досягається ефект комічного в політичному дискурсі. Згідно із метою роботи були окреслені такі завдання: пояснити феномен дискурсу та надати визначення цьому поняттю; виділити засоби комічного в політичному дискурсі; проаналізувати використання елементів комічного в політичному дискурсі на основі вечірніх ток-шоу.

У пропонованій статті розглянуто характер використання лінгвістичних засобів, які створюють ефект комічного в англійському та американському політичному дискурсі на прикладі гумористичних вечірніх ток-шоу. Гумористичний ефект у вечірніх ток-шоу досягається не лише завдяки стилістичним засобам, а й через інтонацію, міміку та жести. Із дослідження випливає, що комічне у політичному дискурсі – складний та маловивчений, проте надзвичайно цікавий феномен, що потребує подальшого вивчення. А у зв'язку із зростаючою популярністю вечірніх ток-шоу їх дослідження залишається актуальною темою.

Ключові слова: гумористичні вечірні шоу, політичний дискурс, маніпулятивний вплив, гумор, іронія.

Проблема дослідження політичного гумору представляється актуальною в наш час. Кожен політик використовує гумор у своїх виступах, не тільки щоб надати виразність і емоційність своїм поглядам, але також для підтримки свого політичного іміджу. Політичний гумор є одним із способів, що дозволяє наблизити представника влади до народу, зробити політичного діяча зрозумілим, а його мову більш доступною і привабливою для аудиторії.

Мета дослідження – виявити стилістичні засоби, за допомогою яких досягається ефект комічного в політичному дискурсі. Згідно із метою роботи були окреслені наступні завдання: пояснити феномен дискурсу та дати визначення цьому поняттю; виділити засоби комічного в політичному дискурсі; дослідити особливості політичного дискурсу як одного з різновидів дискурсу; проаналізувати використання елементів комічного в політичному дискурсі на основі вечірніх ток-шоу.

Сферами, де постійно реалізується спланований або спрямований комунікативний вплив, можна вважати сферу ЗМІ, рекламу товарів і послуг і, безперечно, політику. Простежити механізм здійснення впливу на свідомість людей у політиці можна, вивчаючи політичний дискурс, який в останні десятиліття став одним із популярних об'єктів дослідження не лише в лінгвістиці, а й в інших науках.

Актуальними сьогодні є вивчення здатності політичного дискурсу переконувати і спонукати аудиторію до дій та трактування політичного мовленнєвого впливу як такого, що потенційно означає владу чи прагнення до неї. Політичний дискурс – це явище, з яким ми стикаємося майже кожного дня.

Боротьба за владу є основною темою та головним мотивом цієї сфери спілкування. Оскільки ця боротьба реалізується за допомогою мови, а мова є проміжною ланкою між зовнішнім світом та людиною, то існування лінгвістичних досліджень у межах політичної науки стає неминучим. Більшість праць, присвячених аналізу політичного дискурсу, належать до галузі лінгвопрагматики: в них дається детальний аналіз доволі численної кількості мовних засобів, що супроводжуються різноманітними конотаціями, які формують у читача відповідне ідеологічне спрямування [1].

Смішне, гумор, комічне і його форми – це прорив у суть, в істину, це – вічна, людська властивість. Покоління людей черпають мудрість із комічного. Зростаючі наклади гумористичних видань, жарти на телебаченні, в Інтернеті змушують нас переконатися, що *Homo Sapiens* віддає перевагу здоровому сміху.

Як дискурсивне утворення, жарт, становить собою поєднання текстового, комунікативного та жанрового аспектів. У комунікативному ракурсі жарт є фрагментом жартівливої комунікації; у текстовому ракурсі він являє собою статичний результат жартівливої комунікації (актуальний текст); у жанровому аспекті жарт становить собою мовленнєвий жанр (абстрактна форма). Основна мета жарту – потішити або розсмішити адресата.

Дискурс вважається складним комунікативним процесом, який зумовлюється взаємозв'язками між мовцем та слухачем та їх мовленнєвою поведінкою; до нього залучені не лише мова в її актуальному вживанні, але й ментальні процеси, які мають місце в процесі комунікації [2].

Дискурс визначається як «зв'язний текст» у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, розглянутий у подієвому аспекті; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована, соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах) [3].

Політичний дискурс є показником рівня демократії у державі, адже у світі досі чимало країн, де критика уряду суворо заборонена. Американці завжди пишаються своєю майже необмеженою свободою слова, як одним із найголовніших громадянських прав. Саме тому американське суспільство є дуже сприятливим для розвитку політичного гумору.

Упровадження гумору у політичний дискурс – один із найбільш дієвих методів завоювання електорату. Майже в кожній промові політика Великої Британії і, особливо, США присутній жарт. Таким чином, політичний діяч постає перед виборцями «своєюком», якому можна довіряти, адже він уміє жартувати, бути щирим, як всі звичайні люди. Таку поведінку політики називають популізмом. [1] Порівняймо промови Р. Рейгана, Б. Клінтона, Дж. Буша.

В одній із бесід з виборцями Рональд Рейган «зійзнався»:

*«I have learned that one of the most important rules in politics is poise – which means looking like **an owl** after you have behaved like **a jackass**»* [5]

Р. Рейган використав яскраве метафоричне порівняння, за допомогою якого, на його думку, він завоював серця своїх виборців. Одним із проявів популізму є розмивання кордонів між інформативною та розважальною функціями сучасних ЗМІ. Своєрідним гібридом двох основних функцій ЗМІ у виборчій президентській кампанії стали елементи, які мають назву «інфортеймент» (information + entertainment, тобто інформація + розвага). В наш час телебачення вимагає легкої дотепності, іронії та стриманості. Телевізійний політик не може виступати з промовою – він має провести відверту розмову зі слухачем. У Сполучених Штатах майже під час кожної президентської кампанії кандидати обов'язково беруть участь у таких шоу, як ток-шоу, вечірні комедійні шоу та музична мережа МТВ.

Розважальне шоу Ларі Кінга стало одним з найважливіших чинників кампанії, в якій використання гумору є шляхом до популярності. Проте мають місце і інші цілі: привернути увагу аудиторії, показати упевненість у собі, розслабити, знизити напруженість, залучити оточуючих в політичній суперечці на свій бік. «Впливаючи на адресата, гумор у тій або

іншій комунікативній ситуації виконує одну чи декілька функцій та служить діючим засобом прагматичного впливу».

Наведемо ситуацію, що викликала сміх під час однієї з передвиборних кампаній Дж. Буша:

The President: There's a certain patience required in order to achieve a diplomatic objective. And our diplomatic objective is to continuing working with our friends to make it clear to Iran we speak with a single voice. Listen, whoever thought about modernizing this room deserves a lot of credit (Laughter). Like, there's a very little oxygen in here anymore (Laughter). And so, for the sake of a health press corps and a healthy President, I'm going to press the press conference. But I want to thank you for giving me a chance to come by and visit [6]

У цьому контексті Дж. Буш намагається використовувати гру слів (наприклад, *to press the press conference*), але слід зазначити, що гумор у Дж. Буша досить заявлений. Проте за допомогою гумору йому нерідко вдавалося протистояти атакам своїх опонентів. Наприклад, намагаючись бути оригінальним, Р. Рейган часто використовував гумористичні псевдодефініції: кажучи про комуністів, він заявив:

«Well, it's someone who reads Marx and Lenin».

Наприклад на запитання, хто такі антикомуністи, Р. Рейган сказав:

«It's someone who understands Marx and Lenin». [5]

Тим самим, Р. Рейган ужив прийом протиставлення: комуністом не можна залишитися, якщо глибоко переймаєшся теоріями Маркса і Леніна. Порівняймо:

«Winston Churchill was once asked to name the chief qualification a politician should have.

His reply: «It's the ability to foretell what will happen tomorrow, next month, and next year – and to explain why it didn't happen»

У жарті використовується прийом порівняння (політику приписуються властивості ворожки – дієслово *to foretell* і остання фраза *why it didn't happen* саме й сполучається із так званим «прогнозуванням»). Натяк робиться на те, що політики багато обіцяють, але мало що роблять.

Усі форми гумору політиків є своєрідною аргументацією на конкретні реальні ситуації, які являють собою аргументи або контраргументи конкуруючих політиків. Так, у діалозі зі своїми прихильниками Рейган відзначив:

«Sometimes our right hand doesn't know what our far-right hand is doing» [5].

У цьому висловлюванні вжито образне порівняння діяльності команди Р. Рейгана і надана їй іронічна оцінка (тобто політики – люди не завбачливі) за допомогою ступеню порівняння (*far-right*).

Популярним різновидом політичного гумору вважають *«Late-night shows»* (вечірні шоу). Це телепередачі, у яких обговорюють найважливіші події суспільного та політичного характеру.

Якщо врахувати, що телебачення завжди відображало життя, а домінуючим його жанром вважається комедія, то не дивно, що елементи комічного потрапили у вечірні шоу. Гумор скрасив нудні політичні дискусії та полегшив їх сприйняття.

Вечірні шоу об'єднує присутність незмінного ведучого, який задає тон передачі. Ведучих шоу в англійській мові називають *«the host»* (від англійського дієслова *«to host»* – приймати гостей), адже більшість телевізійних шоу не лише обговорюють певні події, а й запрошують до студії знаменитих людей, політиків та беруть у них інтерв'ю.

Під час дослідження вечірніх ток-шоу було виявлено різноманіття засобів, які створюють комічну атмосферу у політичних дебатах.

У цитаті Джона Стюарта *«Stop shouting, stop throwing things, stop drawing Hitler mustaches on people who are not Hitler»* використано метафору, вживання власного імені замість загального.

Критика Джона Стюарта завжди має дві сторони, якщо в одному з випусків він висміює бажання американської влади втрутитись в конфлікт Росії з Україною, то у наступному – він насміхається з поміркованих, засобів впливу Америки на Росію:

- «Guess what, Putin, you just woke up sleeping giant.
- The White House imposed two sanctions: freezing assets, banning entrance to some key Russian officials...
- Boom! Tell us how our assets taste, Putin!». [6]

У наступному висловлюванні Джон Стюарт не лише кепкує із зовнішньої політики США, а й з бездіяльності провідних держав світу:

«The G8 is now the G7. And you're not gonna be there and I heard this year there would be a face-painting». [6]

Таким чином, порівнюючи Велику Вісімку з дитсадком, Джон Стюарт натякає на несерйозність цієї організації. Комічний ефект, знову ж таки, досягнутий несподіваними висновками та кепкуванням.

Досліджуючи вечірні ток-шоу, було виявлено велику кількість елементів комічного. Гумористичний ефект досягається не лише стилістичними засобами, а й інтонацією, мімікою, жестами. Було також виявлено велику кількість ненормативної лексики, вживання якої має на меті збільшення експресивності, вираження обурення або відвертого глузування та передачу емоційного стану ведучого.

Серед засобів комічного найуживанішим виявилась гіпербола. У політичному дискурсі, де факти та цифри мають важливе значення, спекуляція даними неприпустима. Така умова заперечує можливість використання гіперболи, проте гумор не піддається регламентації. Саме несподівані висновки в якості когнітивного процесу, а не стилістичного засобу викликають сміх.

Стилістичний прийом порівняння як засіб створення сатиричного ефекту реалізується у політичному дискурсі через аналогію, алузію або заміну.

Сарказм, як засіб комічного дає змогу ведучим шоу вкладати у свої виражено патріотичні вирази протилежний зміст. Цей засіб надзвичайно експресивний і має високий потенціал впливу на публіку.

Із дослідження випливає, що комічне у політичному дискурсі – складний та маловивчений, проте надзвичайно цікавий феномен, що потребує подальшого вивчення з лінгвістичного погляду, соціології та психології. А в зв'язку із зростаючою популярністю вечірніх ток-шоу їх дослідження залишається актуальною темою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриев А. В. Социология политического юмора / А. В. Дмитриев. – М: РОССПЭН, 1998. – 312 с.
2. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. П. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
3. Сахарчук Л. І. Методологія комунікативних досліджень / Л. І. Сахарчук. – К.: Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2006. – 214 с.
4. Шевченко І. С. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / І. С. Шевченко, [та ін.]. – Харків: Константа, 2005. – 356 с.
5. Fraser B. What are discourse markers? / B. Fraser // Journal of pragmatics. – USA: Boston University. – № 31.
6. The Late Late Show with Craig Ferguson [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tv.com/shows/the-late-late-show-with-craig-ferguson/watch/>.

Lyudmila Syrota,
Svitlana Radetska

LINGUISTIC MEANS OF COMIC EFFECT COMPOSING IN THE POLITICAL DISCOURSE

The article is concerned with the need to analyze how political discourse can persuade and motivate the audience to act and describe which role plays comic effects in political speech as need for power. Humor has brightened up boring political discussions and facilitated their perceptions. The study of political humor is considered an actual theme today, while each politician uses humor in his speech, not only to give expression and emotionality to his views, but also to maintain his

political image. Political humor is one of the ways to bring a power representative closer to the people, to make a politician understandable, and his language more accessible and attractive to the audience.

The aim of our research is to identify linguistic means by which the comic effect is achieved in political discourse. The aim of the work caused the formulation of the following tasks: to explain the phenomenon of discourse and to define its concept; to define comic effect in political discourse; to analyze the usage of comic elements in political discourse based on the late-night shows.

This article analyses the usage of the linguistic means with the help of which humorous effect is achieved in British and American political discourse based on the late-night shows. The comic effect in the late-night shows, is reached not only by linguistic means, but also by intonation, mimics and gestures. Almost each speech of politicians in Great Britain and especially in the USA involves joke. In summary, it follows that comic effect is complex and insufficiently explored in political discourse, but extremely interesting phenomenon that needs further study.

Key words: late-night show, political discourse, manipulation, humor, irony.

Людмила Сирота,
Светлана Радецкая

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ КОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА В ТЕКСТАХ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Изучение способности политического дискурса убеждать и побуждать аудиторию к действиям, а также стремление политических деятелей к власти являются значащими сегодня. На сегодняшний день, исследование политического юмора считается актуальной темой, так как каждый политик использует юмор в своих выступлениях, не только чтобы сделать свои взгляды более выразительными и запоминающимися, но, и с целью поддержания своего политического имиджа. Политический юмор является одним из способов, позволяющим приблизить представителя власти к народу, сделать политического деятеля понятным, а его манеру общения более доходчивой для аудитории.

Цель исследования – выявить лингвистические средства, при помощи которых достигается комический эффект в политическом дискурсе. Согласно цели работы были очерчены следующие задачи: объяснить феномен дискурса и дать определение этому понятию; выделить средства комического в политическом дискурсе; проанализировать использование средств комического в политическом дискурсе на основе вечерних ток-шоу.

В статье рассматривается характер использования лингвистических средств, создающих эффект комического в английском и американском политическом дискурсе на примере юмористических вечерних ток-шоу. Юмористический эффект в вечерних ток-шоу, достигается не только через лингвистические средства, но и благодаря интонации, мимике и жестам. Почти в каждой речи политика Великобритании и особенно США присутствует юмор. В результате исследования мы выяснили, что комическое в политическом дискурсе – малоизученный и многогранный феномен, который нуждается в дальнейшем изучении.

Ключевые слова: юмористические вечерние шоу, политический дискурс, манипулятивное воздействие, юмор, ирония.

**СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ В ІДІОСТИЛІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «МАРУСЯ»)**

Стаття присвячена дослідженню структури та семантики складних речень в ідіостилі Василя Шкляра. У статті в комплексі розглянуто формально-граматичні, семантично-синтаксичні та власне семантичні структури, взаємозв'язки частин складних речень, специфіка використання синтаксичних засобів їхнього зв'язку, описано семантично-синтаксичні відношення, особливості видо-часової організації сполучникових і безсполучникових речень, з'ясовано їхні визначальні ознаки в тексті В. Шкляра. Виявлено своєрідність ідіостилю Василя Шкляра, що базується на особливостях реалізації в тексті складносурядних, складнопідрядних та безсполучникових речень відповідно до авторської настанови. Особливість стилю полягає в умінні автора точно, доцільно використовувати експресивно-мовні засоби синтаксичних конструкцій згідно з авторським задумом.

Ключові слова: складне речення, семантика, структура, сполучні засоби зв'язку, індивідуальний стиль, сполучникові і безсполучникові речення, семантично-синтаксичні відношення, видо-часова організація, процес реченнестворення, художній текст.

Проблема статусу й особливостей складних речень є предметом дослідження багатьох мовознавців (В. Виноградов, В. Белошапкова, Г. Золотова, Н. Шведова, О. Мельничук, К. Шульжук, С. Бевзенко, І. Вихованець, Н. Сологуб, І. Слинько, Н. Іваницька, А. Загнітко та ін.). Вони розглядали різні аспекти складного речення, насамперед з погляду його структури й семантики. Новим етапом у розвитку синтаксичної теорії є вивчення речення як багатоаспектної синтаксичної одиниці.

Незважаючи на значну кількість спеціальних лінгвістичних розвідок з теорії складного речення в українському мовознавстві недостатньо уваги приділено функціонуванню складних синтаксичних конструкцій у сучасному історичному романі. У художньому стилі спостерігається тенденція до відображення складних життєвих ситуацій філософських роздумів мовними засобами складної внутрішньої організації. Стилістичне функціонування їх у художній прозі потребує ґрунтовного дослідження. У більшості наукових розвідок складні синтаксичні одиниці є тільки фактичним ілюстративним матеріалом, дібраним з художніх творів різних авторів. Такий підхід не дозволяє повною мірою виявити специфічні риси взаємодії, співвідношення і реалізації структури і семантики складного речення в текстах конкретного автора. З огляду на це, тема статті є актуальною.

В останні роки в українській літературі відбулися істотні зміни. Помітно набирає сили гуманістичне, людинознавче устремління літератури, поглиблюється її філософське підґрунтя, посилюється аналітичне дослідження нашої історії, її осмислення через увагу до людини, її психіки, інтелектуальної активності.

Історичні романи Василя Шкляра «Залишенець», «Маруся», «Троща» -- це твори, в яких мистецтво психологізму добре поєднується з філософським осягненням людини і часу, глибоким соціальним аналізом дійсності. Гуманістична концепція автора, його розуміння високого, неоцінюваного значення особи в суспільстві природно розлиті в усьому потоці розповіді, вони – в різноманітних картинах, епізодах, в самих драматичних долях багатьох героїв.

У змалюванні цих картин важлива роль літературно-нормативних і розмовно-побутових синтаксичних конструкцій. Мовна модель складного речення у структурі тексту роману В. Шкляра «Маруся» виявляє себе через різноманітні перетворення, модифікації, додаткові функціональні нашарування.

У сучасному синтаксисі поняття речення витлумачують як багатоаспектну одиницю, що має структурний, семантичний і комунікативний рівні організації. Доведено, що формально-синтаксичну структуру складного речення формує категорія предикативності (І. Вихованець, І. Слинько, А. Загнітко та ін.). Предикативність формує предикативні частини. Функціонує поряд з нормально синтаксичними категоріями підрядності, сурядності та недиференційованого синтаксичного зв'язку. Сполучникові й безсполучникові речення мають низку формальних і семантичних ознак, які розмежовують їх на конструкції відкритої і закритої структури.

Для українського синтаксису актуальним є вивчення значеннєвого аспекту речення з опорою на поняття семантико-синтаксичної структури та відношень. Складне речення витлумачують як поліпредикативну одиницю, що виражає характер і спосіб думки, спрямованої на відображення двох або більше ситуацій, містить модально-часову семантику, являє собою єдність структурно-семантичних компонентів.

Виходячи з вище сказаного, будемо аналізувати речення з тексту роману В. Шкляра «Маруся» за структурою, семантикою і стилістичними функціями.

Поняття «стиль» визначатимемо не в літературознавчому або лінгвістичному трактуванні, а як принцип відбору письменником засобів мови і мовленнєвих побудов у певному жанрі художнього твору.

Вибір шляхів і способів художнього відображення дійсності залежить не лише від таланту автора, а й від прилучення його до актуальних суспільно-естетичних проблем свого народу. Твори В. Шкляра вирізняються національною самобутністю, правдивим висвітленням історичного минулого, що вимагає добирати мовні засоби з погляду системних параметрів та функціональної специфіки в організації тексту. Аналіз сполучникових і безсполучникових складних речень у тексті письменника дозволив виявити двокомпонентні й багатокомпонентні синтаксичні одиниці.

Вивчення речень у плані наявності/відсутності в їхній структурі сурядних сполучних засобів показало, що автор надавав перевагу сполучниковим складносурядним реченням з єднальними сполучниками:

1. Він не міг воювати, і тоді козаки обрали Сашуню [2, с. 7].
2. Загін отамана Шуліки здимів, оголивши праве крило, і його довелося латати, розріджуючи впорядковані лави [2, с. 20].
3. Вереси лежали впритул до лісу і височезні сосни підступали майже до церкви [2, с. 23].
4. Навіть її кінь затамував дихання і його ніздрі сіпнулися тільки на постріл [2, с. 58].

На основі формальної організації та семантичних відношень визначаємо ці речення як синтаксичні конструкції відкритої структури з семантико-синтаксичними відношенням одночасності й послідовності виконання дій. Формальними показниками в них є асемантичні сполучники **і, й, та**. Стрижневим виступає сполучник **і**, що вказує на семантичну подібність предикативних частин, одночасність, послідовність, реалізації дій, виконує в реченні функцію поєднання.

Складносурядні сполучникові конструкції відкритої структури у тексті роману «Маруся» не є домінуючими, частіше вони пов'язуються із підрядними частинами різного типу, утворюючи складні речення з різними видами зв'язку. Наприклад:

1. Повернувся Санько Кульбаба – поїхали! – і тепер вони удвох з Мироном легким тропом погуцали до села, де біля одного двору їх зустрів міцний хлопець, зодягнутий гейби як пастух [2, с. 72].

Велика кількість речень, у яких сурядність виражена за допомогою протиставних сполучників:

1. Минуло стільки літ, а досі не можуть її забути [2, с. 11].
2. Хай ця влада було недолуга, але ми мали державу [2, с. 27].
3. Була ще одна слухна нагода розвернутися й піти, однак коса вже наскочила на камінь [2, с. 18].

4. Зачинили обох не в холодну, а в окрему кімнату, проте Гелевей і там охолов [2, с. 30].

Таких складносурядних речень закритої структури у тексті значно більше. Автор віддає перевагу цим реченням у зв'язку з тим, що вони вказують на контрастний зміст сурядних частин, орієнтовані на відображення невідповідностей між діями, процесами або станами:

1. Йому перейшло вже за 30, але Оверко вийшов найменший зростом [2, с. 63].
2. Червоні кидалися до протинаступу розгорнутим фронтом, але знов і знов змушені були вертати до своїх окопів, залишаючи позад себе вбитих і тяжкопоранених [2, с. 69].
3. Розмова була закінчена, але йому не хотілося йти [2, с. 74].
4. До повстанського табору Мирон погнав коня галопом, але й там попід лісом не побачив живої душі [2, с. 101].

3-поміж використаних протиставних сполучників домінують **а, але**, що є носіями протиставно-обмежувальних семантико-синтаксичних відношень.

Аналіз видо-часової організації складносурядних речень роману дозволив установити, що типовими є таксисні відношення одночасного перебігу дії, видові форми недоконаного виду присудків підкреслюють семантику тривалого перебігу дії з її поступовим розгортанням у момент мовлення: *Чоловік стріляє, а кулі мітить Бог (2, с. 88). Людина двожильна, а кінь – істота ніжна й вибаглива [2, с. 91].*

Натомість речення зі сполучником **але** вказують на завершену дію, оскільки видо-часові форми присудків доконаного виду підкреслюють завершеність дії: *Василь було хотів щось сказати, але Петлюра його перебив [2, с. 79]. Цей процес тривалий і неприємний, але гріх не скористатися дипломатією [2, с. 81].*

Безсполучникових складних речень у романі «Маруся» виявлено значну кількість, серед них переважають речення з семантико-синтаксичними відношеннями одночасності. Їхнім уведенням у текст автор досягає нерозривності, єдності подій, явищ, змальованих у творі. За ознаками видо-часової організації перевага надається дієсловам-присудкам недоконаного виду минулого часу, що створює враження протяжної розгорненої повторюваної дії.

1. Їхній одяг був сірий від куряви, запилюжені лица заливав брудними патьоками піт [2, с. 17].
2. Над тинами звисали кетяги стиглих вишень, кожен стрілець тягнуся до них очима [2, с. 17].
3. Станімір з Гірняком презирнулися: таке вони чули не вперше [2, с. 17].
4. Вони, Соколовські, всі тяглися до школи, тільки Лесик не надавався [2, с. 25].

Основна функція безсполучникових речень у тексті роману – опис місцевості, персонажів, рідше причин і наслідку дії. Наприклад: Місцевість до наступу була незручною – багато лісів, поля порізані рівчаками та вибалками, у м'якому піщаному ґрунті в'язли ноги [2, с. 58].

У романі Шкляра складнопідрядні двокомпонентні речення поділяються на два типи: детермінантні і прислівні. У межах прислівних, складнопідрядних речень більшу частину становлять речення з підрядними з'ясувальними, меншу – з означальними і зовсім незначну – із займенниково-співвідносними. Наприклад:

1. Мирон Гірняк відчув, що в нього злегка паморочиться голова [2, с. 23].
2. Сам би хотів побачити, що то за дівчина така була [2, с. 11].
3. А хто не встигає, той хапається за стремено верхівця і мчить поряд із ним [2, с. 34].
4. У нас є козак, який воює тільки босий [2, с. 34].
5. Ніхто не бачив, де вони того дня переховувалися [2, с. 50].
6. На початку падолиста вдарили такі холоди, що вода в річках потекла повільніше [2, с. 244].

Типовим засобом зв'язку у складнопідрядних реченнях є сполучник **що**, сполучні слова **який, де, що, звідки**. Аналіз семантичного аспекту складнопідрядних речень

з'ясувального типу засвідчив, що визначальними є конструкції з дієсловом-присудком головної частини на позначення мислення, мовлення, внутрішнього стану особи. Такі речення вказують на розумову діяльність персонажа, його переживання, ставлення до інших осіб та подій:

1. Маруся не відразу зрозуміла, про яке нагородження йдеться [2, с. 73]
2. Ти не знаєш, що таке Кирша? [2, с. 289]

Складнопідрядних обставинних (детермінантних) речень двокомпонентних у тексті роману дуже мало. Це пояснюється тим, що для змалювання складних життєвих ситуацій автор частіше вдавався до складних багатокомпонентних речень, що сприяло більшій інформативності, повноті, завершеності зображуваного. Серед детермінантних речень найбільш уживані складнопідрядні з підрядними умови:

1. Не можна руйнувати храм, навіть якщо там ховається ворог [2, с. 35]
2. Була неділя, на царені біла Покровської церкви в [2, с. 2].

Інші типи складнопідрядних обставинних представлені лише поодинокими реченнями.

Отже, художній текст роману «Маруся» Василь Шкляр вибудував на наявних в українській мові синтаксичних засобах з урахуванням їхнього потенціалу. Висока частотність одних синтаксичних одиниць і низька інших зумовлена жанровою специфікою тексту, його тематикою, мовновизначними уподобаннями письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – Київ, 1992. – 248 с.
2. Шкляр Василь. Маруся: роман / В. Шкляр. – Харків, 2014. – 320 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник К.Ф. Шульжук. – Київ, 2004. – 408 с.

Valentina Tikhosha

COMPLEX TASKS IN THE ISLAMIC VASILE OF THE SCHOOL (ON THE MATERIAL OF ROMAN "MARUSA")

The article the structural and semantical peculiarities of compound sentences in V.Shclyar idiostyle (based on the material of the fiction); identifies their basic features.

A number of linguistic and lingostylistical issnes connected with the consideration of such definitions as «compound sentence», writers individual style , with the characteristic of the formal syntactical and semantic-syntactical features of the syndetical and asyndetical compound.Sentences, specification of forming V.Shelyar individual writing style are considered in the research work.

There has been investigated the structural and semantical coordination of the compound constructions of the writers fiction in the article. Types of connectives, semantic-syntactical coordination of the syndetical and asyndetical sentences have been described; their definite features have been determined here.

Key words: compound sentence, the writers individual style, syndetical and asyndetical sentences, connectives, semantic-syntactical coordination, aspect-tense coordination, sentence structural process, organization of a fiction text.

Валентина Тихоша

СЛОЖНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В ИДИОСТИЛЕ ВАСИЛИЯ ШКЛЯРА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА «МАРУСЯ»)

Статья посвящена исследованию структурных и семантических особенностей сложных предложений в идиостиле Василия Шкляра (по материалам исторического романа «Маруся»), выявлению типичных сложных (двухкомпонентных) конструкций автора, определению их роли в художественном тексте, выявлению особенностей индивидуального стиля писателя. Сделана выборка сложных предложений, дифференциация их на союзные и бессоюзные с опорой на определяющие формально-синтаксические признаки, в частности на наличие или отсутствие союза. В процессе исследования структурной организации сложных

предложений выяснены особенности реализации в них формально-синтаксических категорий сочинения, подчинения и недифференцированной синтаксической связи, установлены типы сложных предложений, соотношение союзных и бессоюзных конструкций. Исследование семантического аспекта дало возможность установить семантико-синтаксические отношения между предикативными частями, особенности их видовременной организации. Анализ авторского стиля писателя В. Шкляра дал возможность сделать вывод, что особенность его базируется на умении точно, уместно использовать экспрессивно-языковые средства синтаксических конструкций в соответствии с авторской установкой.

Ключевые слова: сложное предложение, индивидуальный стиль, структурная и семантическая организация, союзные и бессоюзные предложения, союзные средства, семантика предложений.

Розділ V

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'25

Наталія Абабілова
(Миколаїв)

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Статтю присвячено проблемі перекладу документів міжнародного права, зокрема двадцяти п'яти статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод», український варіант якої розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України. Відтворення таких текстів повинно бути точним, стислим; досягти адекватності перекладу можливо завдяки перекладацьким трансформаціям. Автор аналізує вітчизняні та зарубіжні підходи до класифікації граматичних трансформацій та доходить висновку, що науковці неодностайні в своїх поглядах на типи граматичних трансформацій. Найчастіше до граматичних трансформацій відносять граматичні заміни, перестановки, опущення та додавання. Чинне дослідження базувалося на класифікації трансформацій українського перекладознавця С. Є. Максимова, згідно поглядів якого до граматичних трансформацій відносять нульовий переклад, перестановки, заміни, додавання та опущення. Автор статті подає результати практичного дослідження. Було проаналізовано 355 граматичних трансформацій в українському перекладі статей конвенції. В текстах перекладу найчастіше застосовуються різні види заміни (202 приклади – 57%), додавання (63 випадки – 18%), перестановки (53 приклади – 15%) та опущення (23 приклади – 16%). Перестановки як вид перекладацької трансформації застосовувалася досить часто, проте, зазвичай вони поєднувалися з різного роду граматичними замінами. Найменше всього було використано нульовий переклад – 14 прикладів (4%). Випадків, коли перекладач не використав жодної трансформації, дуже мало. В основному, таке явище спостерігається при перекладі заголовків статей Конвенції. Автор зазначає, переклад міжнародних документів є складним процесом що широко застосування граматичних трансформацій зумовлено розбіжностями у граматичній будові англійської а української мов.

Ключові слова: документи міжнародного права, перекладацькі трансформації, граматичні трансформації, переклад

Чинні міжнародні договори є частиною законодавства України, а порядок здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою був затверджений у 2006 році. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою здійснює МЗС, а поняття «офіційний переклад» означає автентичний виклад українською мовою тексту багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська. Переклад міжнародних договорів є досить складним процесом [1].

При перекладі текстів офіційно-ділового стилю потрібно дотримуватись точності, ясності та стислості викладення, а для досягнення адекватності перекладу застосовувати перекладацькі трансформації.

Розробка й обґрунтування теоретичних основ перекладацьких трансформацій пов'язані з іменами В. Н. Комісарова, Р. К. Міньяр-Белоручева, О. Л. Семенова, А. В. Мамрак, С. Є. Максимова, Г. Е. Мірам, Л. С. Бархударова, Н. О. Князевої, Л. К. Латишева, І. В. Корунця, Я. І. Рецкера, А. Д. Швейцера, В. Г. Гака та ін.

Різні аспекти офіційно-ділової документації та особливості її перекладу вивчалися в працях І. В. Арнольд, Л. С. Бархударова, І. Р. Гальперіна, В. В. Калюжної, В. Н. Комісарова та ін.

Мета статті – проаналізувати види граматичних трансформацій, що були застосовані у процесі перекладу текстів офіційно-ділового стилю.

Граматичні трансформації розуміють як «вид перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними» [6, с. 72].

І. В. Корунець, який зазначає, що англійське речення, звичайно, залишається самим собою, а у розумі перекладача відбувається певна операція перетворення тієї «фотографії» англійської конструкції, в якій англійські слова вже замінені українськими. По суті, відбувається перетворення дослівного перекладу, який є неминучим етапом в роботі перекладача-початківця [2].

Перекладач майже завжди зустрічається з невідповідностями між граматичними структурами вихідного тексту та тексту перекладу. Для того, щоб швидко вибрати правильний варіант перекладу, фахівцеві необхідно знати основні види граматичних трансформацій. Не існує і єдиної думки науковців щодо віднесення тих чи інших трансформацій саме до граматичних.

Так, найчастіше до граматичних трансформацій відносять: заміни частин мови, членів речень, перестановки, додавання та опущення (Я. І. Рецкер, Л. С. Бархударов, С. Є. Максимов, А. М. Фітерман та Т. Р. Левицька).

Однак, вітчизняні та зарубіжні дослідники також граматичними трансформаціями називають: 1) пасивізацію (Р. К. Міньяр-Білоручев); 2) синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) (В. Н. Комісаров).

Л. К. Латишев усі граматичні трансформації поділяє на морфологічну та синтаксичну групи. До першої групи відносять перетворення однієї частини мови в іншу або заміну її декількома частинами мови. Групу синтаксичних перетворень складають трансформація синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень і речень), зміна типу підрядних речень, зміна типу синтаксичного зв'язку, трансформацію пропозицій в словосполучення і перестановку підрядних частин у складнопідрядних і складносурядних реченнях [3].

Аналіз наукової літератури з досліджень перекладацьких трансформацій дозволяє зробити висновок, що, хоча, кожен вчений має свою точку зору щодо типів трансформацій, однак, найчастіше до граматичних трансформацій відносять граматичні заміни, перестановки, опущення та додавання.

За основу нашого дослідження було обрано найбільш загальну класифікацію трансформацій українського перекладознавця С. Є. Максимова, згідно поглядів якого до граматичних трансформацій відносить нульовий переклад, перестановки, заміни, додавання та опущення [4].

Аналіз фактичного матеріалу (25 статей Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод», український варіант якої розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України) засвідчив 355 випадків вживання граматичних трансформацій в українському перекладі.

Так, нульовий переклад, який трактується як передача змісту тексту оригіналу «слово в слово» [4], використано у 14 прикладах (4%):

Prohibition of slavery and forced labour [8]. – *Заборона рабства і примусової праці* [7].

Перестановку, яку розуміють як вид перекладацької трансформації, що полягає в зміні порядку прямування мовних елементів у тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу [4,

с. 107]; зміну порядку слів, яка часто викликана структурними відмінностями у передачі теми і реми в різних мовах [2], нами було досліджено в 53 випадках (15%):

No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision [8]. – Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7 [7].

Перестановки як вид перекладацької трансформації зустрічаються досить часто, проте, зазвичай вони поєднуються з різного роду граматичними замінами, найчисельнішими з яких є заміни частини мови (202 випадках = 57%). Нами було виокремлено наступні види заміни частин мови:

- дієслова іменником і навпаки: *...in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained* [8]. – ... для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою [7].
- дієслова прикметником і навпаки: *Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands...* [8] – Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою... [7].
- числівника прикметником: *The terms of office of judges shall expire when they reach the age of 70* [8]. – Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку [7].
- займенника іменником і навпаки: *The Court shall consist of a number of judges equal to that of the High Contracting Parties* [8]. – Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін [7].
- іменника прикметником і навпаки: *...except in respect of deaths resulting from lawful acts of war...* [8] – ...крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій... [7].
- дієприкметника іменником і навпаки: *...the Court shall be assisted by rapporteurs...* [8] – ... Суд користується допомогою доповідачів... [7]

У низці випадків перекладач замінює члени речення. Зокрема, ми виокремили заміну

- частини іменного складеного присудка на простий дієслівний присудок: *Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed...* [8] – Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи... [7];
- означення обставиною способу дії: *Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights...* [8] – Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права... [7];
- обставини підметом: *Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1 (c) of this Article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power...* [8] – Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу... [7];
- обставини місця додатком: *The Court shall have a Registry, the functions and organization of which shall be laid down in the rules of the Court* [8]. – Суд має Секретаріат, функції та організація якого визначені Регламентом Суду [7].

Серед заміни форми слова найпоширенішою є заміна часової форми. Найчастіше англійська форма майбутнього часу *shall + verb*, яка є характерною для англійських текстів конвенцій, в українському перекладі відображається дієсловом теперішнього часу. Така структура носить зобов'язуючий характер:

This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas... [8] – Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї... [7]

У ході дослідження було виявлено заміну категорії числа (множини на однину і навпаки):

Limitation on use of restrictions on rights [8]. – *Межі застосування обмежень прав* [7].

The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities... [8] – *Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю...* [7]

Досить часто при перекладі було застосовано заміна типу синтаксичного зв'язку, зокрема заміна простого речення складним:

The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms... [8] – *Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи...* [7] (Як бачимо, в англійському варіанті речення просте, а в українському – складнопідрядне з підрядним означальним).

Широкого застосування при перекладі текстів конвенцій набула також трансформація додавання, яка складає 63 випадки (18%) від загальною кількості виявлених нами граматичних трансформацій. Як ми вже зазначали, трансформація додавання полягає у введенні в переклад елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі змісту речення, що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад:

Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial... [8] – *Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини...* [7]

For the purpose of this Article the term “forced or compulsory labour” shall not include... [8] – *Для цілей цієї статті значення терміна “примусова чи обов'язкова праця” не поширюється...* [7]

Аналізуючи переклад вищенаведеного речення, зауважимо, що перекладач додав слова «в зал засідань» та «значення» для кращого розуміння тексту.

При перекладі для досягнення еквівалентності перекладу застосовується також трансформація опущення (23 приклади = 6%):

...any work required to be done in the ordinary course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of this Convention or during conditional release from such detention [8]. – *...на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення* [7].

Випадків, коли перекладач не використав жодної трансформації, дуже мало. В основному, таке явище спостерігається при перекладі заголовків статей Конвенції:

Restrictions on political activity of aliens [8]. – *Обмеження політичної діяльності іноземців* [7].

Right to respect for private and family life [8]. – *Право на повагу до приватного і сімейного життя* [7].

Підсумовуючи, можна сказати, що майже в кожному реченні використано трансформації, що зумовлено розбіжностями мов. Дослідивши особливості застосування трансформацій та зробивши певні підрахунки, ми зробили висновок, що не існує універсальних способів перекладу. Отже, аналіз перекладацьких трансформацій на прикладі перекладу текстів офіційно-ділового стилю, зокрема перекладу текстів конвенцій, дає підстави стверджувати, що в текстах перекладу найчастіше зустрічаються такі види граматичних трансформацій, як заміни (57%), особливо заміни частин мови. Результати дослідження показали, що наступною за чисельністю трансформацією є додавання, яка становить 18% від їхньої загальної кількості, після якої стоїть трансформація перестановки (15%).

Перспективу подальших досліджень убачаємо у проведенні аналізу застосування лексико-семантичних трансформацій у процесі перекладу документів міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про міжнародні договори України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
2. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник / І. В. Корунець– Вінниця: Нова Книга, 2003. – 464 с.
3. Латышев Л. К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания / Л. К. Латышев– М. : Просвещение, 1998. – 160 с.
4. Максимов Є. С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту: навч. посібник / Є. С. Максимов– К. : Ленвіт, 2012. – 203 с.
5. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. / А. В. Мамрак – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
6. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода / А. Л. Семёнов– М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: офіційний переклад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. European Convention on Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

Nataliia Ababilova

GRAMMATICAL PECULIARITIES OF INTERNATIONAL LAW DOCUMENTS RENDERING

The article is devoted to the translation of international law documents, in particular twenty-five articles of the Council of Europe Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Ukrainian version of which is posted on the official website of the Supreme Council of Ukraine. Translation of such texts should be accurate and concise. Translation transformations help to achieve the adequacy of translation. The author analyzes the national and foreign approaches to the classification of grammatical transformations and concludes that scientists treat types of grammatical transformations differently. Grammatical replacements, permutations, omissions and additions belong to grammatical transformations. The conducted research is based on Ukrainian scientist S. E. Maximov's classification of transformations. They are zero translation, permutation, replacement, addition and omission. The author of the article presents the results of the practical research. 355 grammatical transformations in the Ukrainian translation of the Convention articles have been studied. Different types of replacements (202 examples – 57%), additions (63 cases – 18%), permutations (53 examples – 15%) and omissions (23 examples – 16%) have been analyzed in the translation. The permutations were used quite often; however, they were usually combined with different kinds of grammatical substitutions. The fewest examples were those of zero translation (14 examples = 4%). There are very few cases when the interpreter did not use any transformations. That was the case with Convention articles headings translation. The author notes that the translation of international documents is a complex process; the wide application of grammatical transformations is explained by the differences in the grammatical structure of English and Ukrainian.

Key words: documents of international law, translation transformations, grammatical transformations, translation

Наталія Абабілова

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА
ДОКУМЕНТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Статья посвящена проблеме перевода документов международного права, в частности двадцати пяти статей Конвенции Совета Европы «О защите прав человека и основных свобод», украинский вариант которых размещен на официальном сайте Верховного Совета Украины. Воспроизведение таких текстов должно быть точным, кратким; достичь адекватности перевода возможно благодаря переводческим трансформациям. Автор анализирует отечественные и зарубежные подходы классификации грамматических

трансформаций и делает вывод, что ученые неоднозначны в своих взглядах на типы грамматических трансформаций. Чаще всего к грамматическим трансформациям относят грамматические замены, перестановки, опущение и добавления. Данное исследование базировалось на классификации трансформаций украинского ученого С.Е. Максимова, который относит нулевой перевод, перестановки, замены, добавления и опущения к грамматическим трансформациям. Автор статьи представляет результаты практического исследования. Исследовано 355 грамматических трансформаций в украинском переводе статей конвенции. В текстах перевода чаще всего применяются различные виды замен (202 примеры – 57%), добавления (63 случая – 18%), перестановки (53 примеры – 15%) и опущение (23 примеры – 16%). Перестановки как вид переводческой трансформации применялись довольно часто, однако, обычно они сочетались с разного рода грамматическими заменами. Меньше всего было использовано нулевой перевод – 14 примеров (4%). Случаев, когда переводчик не использовал ни одной трансформации, очень мало. В основном, такое явление наблюдается при переводе заголовков статей Конвенции. Автор отмечает, что перевод международных документов является сложным процессом, широкое применение грамматических трансформаций обусловлено различиями в грамматическом строе английского и украинского языков.

Ключевые слова: документы международного права, переводческие трансформации, грамматические трансформации перевод

УДК 811.134.2:81'36

Олена Гончаренко
(Херсон)

СИТУАТИВНО-МОВЛЕННЄВІ ФУНКЦІЇ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячується дослідженню ситуативно-мовленнєвих функцій іспанських особових займенників та визначенню відповідних способів їх перекладу українською мовою. Під час навчання іноземної мови як у середніх, так і у вищих навчальних закладах основною метою є практичне оволодіння мовленням. Проте неможливо досягти реалізації цієї вимоги, користуючись лише вузько мовознавчими методами та прийомами навчання, що полягають лише у пізнанні системи мови, її нормативної граматики, мовних фактів, що відповідають виключно літературним нормам. Для практичного оволодіння іноземною мовою важливою умовою є також ознайомлення з функціонуванням мовних одиниць у різних сферах мовленнєвого спілкування, тобто необхідним є функціональний підхід до вивчення іноземної мови, котрий допомагає розкрити як безпосередні зв'язки мови та суспільства, так і структуру мови та мовлення, виявити внутрішньосистемну дистрибуцію мовних засобів, виявити специфіку їх стильової реалізації, а також при перекладі дібрати відповідний еквівалент як у рідній мові, так і в іноземній. До лінгвістичних одиниць, що досліджуються ситуативно-мовленнєвою граматиною, належать ті ж граматичні категорії, що вивчаються нормативною граматиною. Це морфологічні категорії частин мови та синтаксичні категорії речення. Ситуативно-мовленнєва граMATика опікується граматичними категоріями слова та речення як компонентів мовленнєвої послідовності, визначеної системою правил, прийнятих у різних сферах діяльності. У ситуативно-мовленнєвій граматиці відображаються граматичні способи розрізнення важливих соціальних сфер спілкування носіїв мови. При перекладі українською мовою перед перекладачем виникає необхідність вміти правильно аналізувати граматичну структуру

іспанського речення, виявляти ту модель, за якою воно побудоване. Для точного розуміння тексту важливим є як синтаксичний, так і морфологічний аналіз. Матеріали статті стануть у пригоді студентам при вивченні курсу лексикології іспанської мови та основ перекладознавства, перекладачам, а також усім, хто бажає вдосконалювати свої знання з іспанської мови.

Ключові слова: *ситуативно-мовленнєві функції, ситуативно-мовленнєва граматики, особові займенники, комунікативна ситуація.*

Знання нормативної граматики необхідні для побудови мовлення без граматичних помилок. Знання правил ситуативно-мовленнєвої граматики необхідні для того, щоб уміти добирати граматичні форми та їх значення відповідно до ситуації, в якій відбувається спілкування, а також передати стилістичні особливості писемного чи усного мовлення при перекладі з однієї мови на іншу, враховуючи специфіку будови граматичної системи обох мов. Розходження лексичних та граматичних підсистем іноземних та рідних мов є важливою причиною, що зумовлює необхідність реалізації трансформацій у тексті, що перекладається [3, с. 26]. У правилах перекладу визначається характер таких перебудов. Проте не слід розраховувати на те, що той чи той варіант перекладу є універсальний. Вдалих переклад залежить від навичок та умінь перекладача. Формування навичок перекладознавчого аналізу тексту, визначення стратегії перекладу з урахуванням цього аналізу та лінгвістично-стилістичних умов перекладу та вміння їх уживання збагачують мовлення. Все це свідчить про **актуальність** вибору теми. **Метою** статті є аналіз функцій іспанських особових займенників у різних комунікативних ситуаціях та особливості їх перекладу українською мовою. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: дослідити, чи змінюється граматична категорія особових займенників при отриманні текстуальної ознаки та дослідити можливі способи їх перекладу українською мовою.

У ситуативно-мовленнєвій граматиці відображаються граматичні способи розрізнення важливих соціальних сфер спілкування носіїв мови. До лінгвістичних одиниць, що досліджуються ситуативно-мовленнєвою граматиною, відносяться перш за все ті ж граматичні категорії, що вивчаються нормативною граматиною. Це морфологічні категорії частин мови та синтаксичні категорії речення. Кожний ситуативно-мовленнєвий контекст володіє тими ж граматичними ознаками, що і його дискретна одиниця [4, с. 6]. Отримуючи текстуальну ознаку, категорії нормативної граматики отримують таким чином ознаки категорій ситуативно-мовленнєвої граматики. Ситуативно-мовленнєва граматики опікується граматичними категоріями слова та речення як компонентів мовленнєвої послідовності, визначеної системою правил, прийнятих у різних сферах діяльності.

Особливу зацікавленість викликає питання перекладу різних розрядів займенників у тих чи інших комунікативних ситуаціях, зокрема клас особових займенників.

Відомо, що згідно з нормативною граматиною іспанської мови, особовий займенник у ролі підмета зазвичай опускається (за виключенням ввічливих форм *Usted/Ustedes* по відношенню до старших людей, а також в офіційній обстановці та громадських місцях), проте його вживання має підсилююче значення:

Nunca él lo hará.

Він цього ніколи не зробить.

Nunca, ¿comprendes tú? Nunca

Ніколи, ти розумієш це? Ми ніколи

Nos veremos más.

більше не побачимось!

Tú lo quisiste, tú lo ten.

Ти цього хотів, ти це маєш!

Особові займенники при повторному називанні предмета особи чи предмета за допомогою наголошеної та ненаголошеної форм слугують для підсилення його значення

*A mí no me lo repitas más. Estoy
harto.*

Ти мені це більше не повторюй. Мені
це набридло.

A ti te llaman, y no a mí.

Це тебе кличуть, а не мене.

A nosotros no nos interesa eso.

Нас це не цікавить.

Зазвичай у розмовній українській мові у подібних випадках мовець вдається до відповідної підсилюючої інтонації, тобто виділяє лише голосом.

Уживання особового займенника *Nos* у функції підмета має архаїзовану ознаку наказів представників державної влади:

<i>Elevada la solicitud a Nos el</i>	Отримавши заяву з проханням, Ми,
<i>Presidente de la República, hemos</i>	Президент Республіки вирішили
<i>resuelto lo siguiente ....</i>	наступне ...

Подвійний давальний відмінок має особливе місце в іспанській граматиці та зазвичай може мати емоційне забарвлення.

При перекладі непрямих відмінків іспанських особових займенників слід пам'ятати, що вони можуть використовуватись у реченні одночасно з відповідними іменниками. Особливо часто вживається так званий подвійний давальний або знахідний відмінок, тобто подвійне вираження (іменником та займенником) непрямого або прямого додатка [1, с. 57].

При перекладі таких конструкцій українською мовою зазвичай займенник опускається:

<i>Bien está que me ocupe en buscarle</i>	Добре, що я займусь пошуками
<i>Una solución al problema, pero no</i>	вирішення цього питання, проте не так
<i>con tanta prisa. (R.Gallegos)</i>	швидко.

Варто зазначити, що в сучасній іспанській мові у подвійному давальному відмінку займенник *le* може співвідноситись також з іменником у множині:

<i>Luzardo le había caído en gracia,</i>	Лусардо йому дуже припав до душі,
<i>quizás precisamente por haberle</i>	можливо, саме тому, що на інших –
<i>producido a los otros – ya él</i>	і на це він звернув увагу – Лусардо
<i>no podía escapársele – la impresión</i>	справив протилежне враження.
<i>opuesta. (R. Gallegos)</i>	

У цьому реченні *le* в *haberle producido* співвідноситься з додатком, що стоїть у множині *a los otros*.

При перекладі українською мовою особових займенників у давальному відмінку слід використовувати прийменникові сполучення, зокрема найчастіше можна вдатися до словосполучень у родовому відмінку з прийменником *у* (*у мене, у тебе, у нас тощо*):

<i>Se me ha estropeado el coche.</i>	У мене зламався автомобіль.
<i>El corazón parecía habersele</i>	Здавалось, що серце у нього
<i>paralizado y las piernas le</i>	зупинилось, та його ноги
<i>vacilaban. (R.Gallegos)</i>	підкошувались.

Можливий також переклад з використанням інших прийменників:

<i>¿Por qué le tiembla tanto tu voz?</i>	Чому у тебе так дрижить голос перед
	нею (ним)?

В інших випадках рекомендується переклад давального відмінка іспанських особових займенників за допомогою українських присвійних займенників з підметом відповідного присудка:

<i>Le brilla la mirada vivaz.</i>	Його живі очі загорілись./ У нього
(R.Gallegos)	загорілись очі.

Правильне розуміння тексту багато в чому залежить від того, наскільки точно співвідносяться займенники з тими іменниками, котрі вони замінують. Проте в іспанській мові є випадки, коли не варто шукати в тексті іменник, який би співвідносився з даним займенником. Часом значення займенника відомо, як, наприклад, у фразі *Que lo pase Vd. bien* (На все добре Вам, усього Вам найкращого) – під займенником *lo* очевидно мається на увазі *el tiempo* (час). В інших випадках важко визначити, що саме мається на увазі під цим займенником, оскільки у сучасній іспанській мові він уже не пов'язаний ні з яким іменником. Саме таке вживання є характерним для займенників *la* та *las*, які разом із дієсловом утворюють одне ціле та перекладається як стале словосполучення. Словосполучення такого типу зустрічається в обмеженій кількості та поза ними зустрічаються вкрай рідко [1, с. 63].

Dárselas de, echárselas de – вдавати з себе когось:

<i>Se la echaba usted de devoto para agradaramamá.</i> (B.P.Galdós)	Ви вдавали з себе набожного, щоб сподобатись мамі.
<i>Pagarlas</i> – заплатити за все (у переносному значенні):	
<i>Ahora mismo me han dicho que le acaban de ver paseando solo por la muralla. ¡Maldito inglés!</i>	Мені сказали, що його щойно бачили, як він самотньо гуляв вздовж стіни. Проклятий англієць!
<i>¡Las pagará todas juntas!</i> (B.P.Galdós)	Він заплатить за все!
<i>Componérselas, arreglárselas</i> – влаштовувати, вирішувати справи:	
<i>Se las compone para que todo el mundo se entere.</i> (J. Goytisoló)	Він усе так влаштовує, щоб усі про це дізнались.
<i>Habérselas con, gastárselas con</i> – мати справу з:	
<i>No sabe usted con quién se las gasta.</i> (J. Goytisoló)	Ви не знаєте, з ким маєте справу.
<i>Pegarla</i> – зраджувати (чоловікові, дружині):	
<i>Si me la pega, que yo no sepa, y si lo sé, que no me importe.</i> (M. de Unamuno)	Якщо вона мене зрадить, то краще мені цього не знати, але якщо я дізнаюсь, то хай це мене не обходить.
<i>Jugársela a uno</i> – зіграти злий жарт:	
<i>Aquella vez me la jugaste, pues no tengo de qué hablar contigo.</i>	Того разу ти зіграв злий жарт зі мною, тому у мене немає, про що розмовляти з тобою.
<i>Tomar la con alguien</i> – чіплятись, придиратись до когось:	
<i>Afirma que la maestra la toma con él.</i>	Він стверджує, що вчителька придирається до нього.

Слід мати на увазі, що часто ненаголошена форма особового займенника *lo* називає поняття, що згадується повторно, коли пов'язує його з конкретним словом, що означається. При цьому утворюється неподільна синтагма, котра: а) перекладається підрядним реченням: *Cuéntame lo de ayer.* (Розкажи мені, що трапилось учора). *¿Sabes lo de María?* (Ти знаєш, що з Марією?); б) вживається замість прикметника: *¿Es inteligente Pedro?* – *Sí, lo es.* (Петро розумний? – Так, він розумний); в) вживається замість іменника: *¿Aquellos que avanzandes de lejos, ¿son soldados?* – *Sí, lo son.* (Ті люди, що йдуть вдалині, це солдати? – Так, це солдати).

При перекладі іспанського тексту українською мовою перед перекладачем виникає необхідність уміти правильно аналізувати граматичну структуру іспанського речення, виявляти ту модель, за якою воно побудоване. Для точного розуміння тексту важливим є як синтаксичний, так і морфологічний аналіз [2, с. 27]. Особливої уваги потребують ті особливості іспанської мови, які не мають прямої паралелі в українській мові. При цьому речення, що містять схожі риси, потребують структурних трансформацій.

Таким чином, можна зробити висновок, що аналіз лінгвістичних та екстралінгвістичних явищ іспанської та української мов, коментування варіантів перекладу і трансформацій, аргументування перекладацьких рішень мають безсумнівну актуальність, оскільки сприяють формуванню уявлення про сутність та критерії адекватності перекладу, про основні перекладацькі трансформації, а також формуванню базових перекладацьких умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Трудности перевода с испанского языка на русский / Н. Д. Арутюнова – М.: Высшая школа, 2004. – 109 с.
2. Верба Г. Г. Підручник з перекладознавства: іспанська мова / Г. Г. Верба, З. О. Гетьман – Вінниця: Нова книга, 2013. – 304 с.
3. Иовенко В. А. Практический курс перевода. Испанский язык / В. А. Иовенко. – М.: ЧеРо, 2001. – 419 с.
4. Канонич С. И. Ситуативно-речевая грамматика испанского языка / С. И. Канонич. – М.: Международные отношения, 1979. – 208 с.

Olena Goncharenko

CONTEXTUAL FUNCTIONS OF SPANISH PERSONAL PRONOUNS
AND THEIR UKRAINIAN EQUIVALANTS

The research focuses on contextual functions of Spanish personal pronouns and determining the appropriate ways to translate them into Ukrainian. When studying foreign languages both in secondary and higher educational institutions, the main learning objective is the task of active practical mastery of speech. However, it is not possible to achieve this demand, using only narrowly linguistic and pedagogical methods, consisting in the comprehension of the sole system of language, its normative grammar and linguistic facts corresponding exclusively to literary norms. For the practical mastery of a foreign language, an indispensable condition is also the comprehension of the functioning of linguistic units in various spheres of verbal communication. The functional approach to language helps to reveal the direct connections of language and society, the structure of language and speech, to reveal the intrasystem distribution of language facilities, to find out the specificity of their stylistic implementation and to find a suitable variant of translation from both native language and foreign language. The linguistic units that are studied by situational grammar include the same categories that are studied by the normative grammar as well. These are the grammatical categories of parts of speech and the syntactic categories of the sentence. Situational grammar deals with grammatical categories of words and sentences as the components of the speech sequence, defined by a system of rules adopted in different spheres of activity. The situational grammar displays the grammatical ways of distinguishing the important social spheres of communication of native speakers. To find adequate Ukrainian equivalents the translator faces the necessity to properly analyze the grammatical structure of Spanish sentences identifying the models they are based on. For an accurate understanding of the text, both syntactic and morphological analysis is important. The materials of the article will be useful for the students in studying Lexicology of the Spanish language and Translation Studies, translators, and anyone who wants to improve their knowledge of Spanish.

Key words: contextual functions, situational grammar, personal pronouns, communicative situation.

Елена Гончаренко

СИТУАТИВНО-РЕЧЕВЫЕ ФУНКЦИИ ИСПАНСКИХ ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ
И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПЕРЕВОДА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящается исследованию ситуативно-речевых функций испанских личных местоимений и определению соответствующих способов их перевода на украинский язык. При изучении иностранных языков как в средних, так и в высших учебных заведениях в качестве основной цели обучения выдвигается задача активного практического овладения речью. Добиться же осуществления этого требования, используя лишь узко языковедческие методы и приемы обучения, заключающиеся в постижении только системы языка, его нормативной грамматики, языковых фактов, соответствующих исключительно литературным нормам, не представляется возможным. Для практического овладения иностранным языком непременным условием является также постижение функционирования языковых единиц в различных сферах речевого общения. Функциональный подход к языку помогает раскрыть непосредственные связи языка и общества, структуру языка и речи, выявить внутрисистемную дистрибуцию языковых средств, обнаружить специфику их стилевой реализации и найти подходящий вариант перевода как с родного языка, так и с иностранного. К лингвистическим единицам, которые исследуются, ситуативно-речевой грамматикой, относятся те же категории, которые изучаются и нормативной грамматикой. Это грамматические категории частей речи и синтаксические категории предложения. Ситуативно-речевая грамматика занимается грамматическими категориями слова и предложения как компонентов речевой последовательности, определенной системой правил, принятых в разных сферах деятельности. В ситуативно-речевой грамматике отображаются грамматические способы различения важных социальных сфер общения носителей языка.

При переводе на украинский язык перед переводчиком возникает необходимость правильно анализировать грамматическую структуру испанского предложения, выявить ту модель, согласно которой оно построено. Для точного понимания текста важным является как синтаксический, так и морфологический анализ. Материалы статьи пригодятся студентам при обучении лексикологии испанского языка и основ переводоведения, переводчикам, а также всем желающим совершенствовать свои знания по испанскому языку.

Ключевые слова: ситуативно-речевые функции, ситуативно-речевая грамматика, личные местоимения, коммуникативная ситуация.

УДК 81'25::651.926

Юлія Городецька,
Катерина Шеремета,
Олена Мазур
(Херсон)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ ДО МЕДПРЕПАРАТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено особливостям перекладу інструкцій до медичних препаратів (далі – ІМП) з англійської мови українською на різних рівнях текстової організації, а саме лінгвістичному, синтаксичному, граматичному та прагматичному. Проаналізовані нами джерела свідчать про те, що багато лінгвістів досліджують здебільшого лексичний аспект перекладу медичних інструкцій, сертифікованих в Україні, залишаючи поза увагою екстралінгвальні чинники, які впливають на їх переклад. І це можна зрозуміти, тому що медичний словник є одним з найстаріших у професійній термінології і медична термінологія змінюється, адаптуючись до потреб нашого часу. В цій статті описані прийоми перекладу для різних рівнів текстової організації та наведені приклади граматичних, синтаксичних і лексичних трансформацій, які можуть траплятися під час перекладу. З погляду перекладача переклад розглядається як евристичний процес, у ході якого, використовуючи сукупність технічних прийомів, розв'язується низка творчих завдань і тому в нашій статті ми досліджували труднощі, які можуть виникнути під час перекладу ІМП, визначили екстралінгвальні чинники, які впливають на їх переклад та розробили алгоритм перекладу інструкцій до медичних препаратів як цілісного тексту. Ми вважаємо можливим говорити про текст-інструкцію як особливий тип тексту. Перекладаючи такі тексти, необхідно враховувати всі їхні особливості для того, щоб правильно обрати стратегію перекладу. До таких особливостей можна віднести аудиторію, для якої виконується переклад, юридичні особливості в межах чинного законодавства, стандарти МОЗ та варіативні елементи, які потребують модифікації, тому що структура та оформлення англомовних інструкцій до медичних препаратів децю відрізняється від українських і без знання цих особливостей буде дуже важко виконати якісний переклад.

Ключові слова: інструкція до медичних препаратів (ІМП), алгоритм перекладу, прагматичний рівень, екстралінгвальні чинники.

Постійні інновації, медичні відкриття та винаходи ускладнюють задачу перекладу текстів медичної галузі. Протягом останніх десятиліть в Україні постійно зростає обсяг медичних препаратів, що купуються за кордоном, і тому дослідження англомовних інструкцій до медичних препаратів (далі – ІМП) та їх перекладу є актуальною темою для наукових дискусій.

Мета дослідження – розробити алгоритм перекладу ІМП як цілісного тексту – реалізується через виконання таких **завдань**: 1) визначити особливості перекладу медичних інструкцій до лікарських препаратів з англійської мови на українську на різних рівнях текстової організації; 2) визначити екстралінгвістичні фактори, релевантні при перекладі ІМП; 3) ґрунтуючись на виокремлених лінгвістичних та позамовних факторах, розробити алгоритм перекладу ІМП як цілісного тексту.

Історія дослідження питання. Проаналізовані нами джерела здебільшого стосуються суто лінгвістичної, зокрема, лексичної проблематики перекладу текстів медичного спрямування загалом та ІМП як їх різновиду. Так, лінгвіст М. Руло виділяє шість основних проблем перекладу медичного тексту: особливості сталих виразів, включаючи метонімічне вживання термінів і переважне вживання певних частин мови; багатозначність термінології; проблеми перекладу епонімів; розбіжність афіксів в словах загального походження; недостатньо висока якість спеціалізованих багатомовних словників.

У працях Х. Лі-Янке пропонується класифікація труднощів медичного перекладу, яку можна застосувати до будь-яких мовних пар: термінологічні проблеми; труднощі перекладу скорочень; труднощі перекладу епонімів; допустимість застосування англіцизмів; особливості сполучуваності мовних одиниць і структури тексту [2, с. 1].

Англомовні тексти-інструкції, які супроводжують лікарські препарати, вперше розглянув з позицій лінгвістики тексту та дослідив структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів А. В. Боцман [1]. Варто зауважити, що найбільш розгалужену класифікацію термінів взагалі надає В. І. Карабан [6]. Проблемою перекладу та упорядкування медичної термінології займаються О. П. Снежик, Ю. О. Бондар. Термінологію фахових мов ґрунтовно досліджували українські вчені В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, О. І. Чередниченко [8, с.2].

Утім, на думку І. Діланян, медична інструкція – це самостійний вид тексту *з певним способом викладу інформації*, за допомогою якої дається точне розпорядження з виконання певних дій. Зазвичай інструкція складається з пунктів (склад лікарського засобу, лікарська форма, показання до застосування, протипоказання та ін.), *порядок і кількість яких можуть варіюватися* (курсив наш – Ю. Г.) [2, с. 2].

Тобто, проблематика перекладу текстів інструкцій не обмежується перекладом термінології. Вона обіймає як лексико-стилістичний, так і екстралінгвістичний та прагматичний рівні.

I. Переклад на лінгвістичному рівні, відповідно, стосується відтворення лексичного рівня (термінолексики, аббревіатур, термінів-епонімів тощо), домінантних синтаксичних та граматичних конструкцій.

1) Лексика ІМП в англо-українському перекладі. Будь-який текст інструкції характеризується певною повторюваністю термінів. Тому для правильного відтворення значення незнайомого і відсутнього у словниках терміна або термінологічного сполучення дуже важливо врахувати і співставити всі випадки його вживання в даному тексті і лише після цього спробувати з'ясувати значення терміна шляхом ознайомлення із спеціальною літературою з даного питання. Велику допомогу перекладачеві може надати уже існуюча перекладна література з цієї теми, особливо якщо є можливість порівняти оригінал і переклад.

Особливу увагу слід приділити перекладу лексичних одиниць інструкцій, зокрема, термінам та їх структурним компонентам. У першу чергу слід сказати, що медична терміносистема інтернаціоналізована через велике вживання багатьма мовами слів грецького та латинського походження. Також, дослідивши медичні інструкції, можна виділити різні тематичні групи термінів, наприклад, терміни, що позначають захворювання, частини тіла та органи, лікарські трави і рослини, мінерали, кислоти, хімічні елементи та ін. Найбільша кількість термінів виявляється в таких розділах інструкцій, як *Drug Description* (Склад лікарського засобу), *Dosage and Administration* (Спосіб застосування та дозу) і *Side Effects* (Побічні ефекти) [11, с. 2].

Епонімічні терміни часто використовують, коли не вдається знайти терміни для адекватного відображення складного феномену. Крім того, опис симптомів та синдромів часто випереджує їх правильне наукове тлумачення. Для субстантивних епонімів-термінів характерні такі моделі: іменник н.в. + власний іменник: *хвороба Верльгофа (Werlhof disease)*, *набряк Квінке (Quincke's disease)*, *синдром Фреліха (Frohlich syndrome)*; *кухоль Еїсмарха (Esmarch's irrigator)*, *хвороба Аддісона (Addison disease)* [7].

Найчастіше перекладачі вдаються до таких прийомів перекладу термінів: транскрипція, транскодування, калькування і переваги даних типів трансформацій досить очевидні: стислість, однозначність, очевидність. Наприклад, терміни грецького походження з суфіксом *-itis*, які позначають назви хвороб, перекладаються транслітерацією, “*gastritis*” – “*гастрит*”, “*arthritis*” – “*артрит*”. Медичні препарати, створені на основі біотехнологій зазвичай перекладаються за допомогою калькування, наприклад, “*smart pill*” – “*розумна таблетка*”, “*biotechnological drugs*” – “*біотехнологічні ліки*”) тощо.

Назви грибів і бактерій зазвичай не перекладаються. Перекладач переносить латинську назву зі збереженням її структури: *Brucella abortus*, *Borrelia*, *Proteus* та ін. [11, с. 3].

Щодо перекладу (відтворення) назви лікарського засобу з англійської мови українською, можна сказати, що всі назви транскодуються, і також у деяких випадках на вимогу замовника можна подати міжнародну назву препарату.

2) Синтаксис ІМП в англо-українському перекладі. Прагматичною метою текстів інструкцій є показати порядок дій, які потрібно виконати, для отримання певного результату. Вивчення синтаксису текстів медичних інструкцій дозволяє визначити їх особливості. Оскільки інструкція спонукає до виконання певної послідовності дій, в її текстах широко використовуються дієслова у формі наказового способу (“*переконайтеся*” – “*make sure*”, “*вийміть*” – “*take out*”, “*виберіть*” – “*choose*”, “*зробіть*” – “*do*”) та безособові дієслова (“*можна застосовувати*” – “*should be used*”, “*зберігати*” – “*store*”, “*потрібно приймати*” – “*should be taken*”), що є обов’язковими до перекладу. Наприклад, “*For convenience and accuracy of dosing should use measuring spoon*” – “*Для зручності і точності дозування слід користуватися мірної ложкою*” [3; 4].

На рівні речення перекладачеві часто доводиться використовувати такі лексичні трансформації: конкретизація, прийом лексичних додавань, антонімічний переклад. Наприклад, “*It has analgesic and antipyretic effect.*” – “*Викликає безпечну і жарознижжучу дію*” [3; 4].

3) Серед граматичних трансформацій слід виділити: перестановку, заміна частин мови, додавання та вилучення. Тут, на нашу думку, особливе місце посідає граматична трансформація вилучення. Наприклад, “*It facilitates the penetration of analgesics through the bloodbrain barrier and prevents from collapse development by stimulation of the vasomotor center. Codeine possesses analgetic and sedative effect and potentates the analgesic effect of Paracetamol and Analgin.*” – “*Кодеїн фосфат надає седативну, анальгезуючу дію і потенціює знеболюючий ефект парацетамолу та анальгін*” [11, с.3].

В даному випадку, перекладач вилучив ціле речення, в якому йдеться про вплив препарату на організм. Мабуть такі були вимоги замовника.

II. Ексталингвістичні проблеми перекладу ІМП зумовлені прагматикою використання тексту перекладу в межах іншої культури, інакшою аудиторією (з урахуванням вікових особливостей, базових знань тощо) та відмінною законодавчою базою країни, для якої виконано переклад певної ІМП.

Так, умови реєстрації лікарських засобів в Україні накладають на перекладача такі обов’язки та обмеження: українською мовою можна подавати лише паспортну частину, яка потрібна для отримання дозвільних документів українською мовою; зміст реєстраційного досьє може подаватися англійською мовою, частина документів, яка стосується доклінічних та клінічних випробувань, може подаватися в електронному вигляді. Інструкції для медичного застосування препарату не будуть проходити експертизи, достатньо буде

нотаріально завіреної копії перекладацького бюро. Також упорядковано використання загальноприйнятих аббревіатур і скорочень [9].

При цьому критичною невідповідністю не вважатимуться: скорочені назви форми власності підприємства або викладення назви чи форми власності різними мовами в документах досьє; зміна порядку слів; зазначення індексу з та без літерного ідентифікатора країни; скорочена назва лікарської форми в деяких розділах досьє тощо [10].

При перекладі медичних інструкцій з англійської мови українською також варто пам'ятати, що не вся інформація, яка корисна англомовному користувачеві, згодиться для українського користувача. Тому деяку інформацію варто вилучати з тексту, або модифікувати її, роблячи її тим самим корисною для української аудиторії. Наприклад, якщо в тексті медичної інструкції надається сайт, на якому можливо детальніше ознайомитися з лікарським засобом, але на цьому сайті вся інформація подається англійською мовою, немає ніякого сенсу надавати цей сайт українському читачеві інструкції. В такому випадку є два можливих варіанти перекладу: знайти аналогічний сайт українською мовою, на якому буде детальний опис цього лікарського засобу, або вилучити цю інформацію взагалі [12].

Базові знання цільової аудиторії вимагають прагматичної адаптації у відтворення системи мір. Так, переведення одиниць вимірювання у національну шкалу мови перекладу є обов'язковим. У Сполучених Штатах для вимірювання температури використовують Фаренгейти, а в Україні Цельсій, тому обов'язково всі значення потрібно конвертувати.

При перекладі ІМП треба також звернути увагу на юридичні аспекти, які стосуються МОЗ, свідоцтв, сертифікатів, кодів АТХ тощо. Якщо замовник не надав усю потрібну інформацію, перекладач повинен звернутися до Державного реєстру лікарських засобів України для перевірки усієї необхідної інформації, яка стосується того чи іншого лікарського засобу.

Поради/алгоритм перекладу ІМП:

1) Вивчити нормативні вимоги щодо перекладу текстів інструкцій до медичних препаратів (вимоги щодо надання документації для реєстрації медпрепаратів на території України тощо).

2) Прочитавши текст інструкції, виокремити варіативні елементи, які потребують модифікації (наприклад, у США – патент, а в Україні – свідоцтво МОЗ) та виконати пошук необхідної інформації на сайті Міністерства охорони здоров'я України, зокрема у Державному реєстрі лікарських засобів України.

3) Вивчити умови замовника та вирішити, чи можливо їх виконання в межах чинного законодавства.

4) За потреби, визначити елементи тексту, які потребують адаптації відповідно до вимог цільової аудиторії та/або усталених норм (Наприклад, у США частини інструкцій до геронтопрепаратів щодо застережень та способу прийому ліків друкуються великим шрифтом, чого немає в українських інструкціях, тому при оформленні перекладу треба також внести відповідні зміни до графічного оформлення тексту інструкції).

5) Прочитати текст інструкції та виокремити доміанти різних рівнів, обов'язкові для перекладу: на лексичному рівні (терміни); на синтаксичному рівні (безособові речення, дієслова у формі наказового способу); на структурному рівні (назва, обумовлені жанром мовні кліше “Див. інструкцію” – “*See instruction*”, “юридична інформація” – “*legal information*” тощо).

6) Здійснити переклад з урахування вищезазначених норм.

Проаналізувавши особливості ІМП як типів текстів і виокремивши в них особливості, релевантні для перекладу, можемо дійти висновків, що основними чинниками впливу на переклад медичних інструкцій є: лексичні особливості (терміни, терміни-епоніми); соціально-прагматичний чинник (особливі вимоги замовника перекладу); юридично закріплені вимоги щодо маркування медичних інструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодман А.В. Структурно прагматичні та семантичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі інструкцій до вживання лікарських препаратів): Дис. ... доктора філол. наук: спец.10.02.04. – К., 2006. – 403 с.
2. Діланян І. Особливості перекладу медичних інструкцій. Миколаїв. URL: https://revolution.allbest.ru/languages/00617852_0.html#text
3. Еффералган. Інструкція для застосування. URL: <https://tabletki.ua/uk/%D0%AD%D1%84%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D0%BD/>
4. Efferalgan – Syrup for children. URL: <http://omedicine.info/en/efferalgan-sirop-dlya-detej.html>
5. Інструкції до медичних препаратів. URL: <http://www.pills.org.ua>
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
7. Новый Англо-Русский медицинский словарь. URL: <https://slovar-vocab.com/english-russian/new-medical-vocab.html>
8. Снітовська О.Й., Медична термінологія англомовних текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. Записки з романо-германської філології. – Випуск 2 (39). – 2017.
9. Стаття «Державний експертний центр спростив низку процедур для реєстрації лікарських засобів виробництва інших країн» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2359824-inozemni-liki-reestrivatimut-za-sprosenou-sistemou.html>
10. Стаття «Розроблено зміни до Порядку розгляду реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подані за скороченою процедурою». URL: <http://www.apteka.ua/article/415140>
11. Шугаєв А.В. Особливості перекладу англомовних медичних інструкцій на українську мову. Житомир. держ. ун. ім. Івана Франка, 4 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/16476/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%83%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%83.pdf>
12. Jody Byrn. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation. University of Sheffield, UK, Published by Springer. 2006. 290 p.

Yuliya Gorodetskaya,
Katerina Sheremeta,
Olena Mazur

TRANSLATIONAL FEATURES OF ENGLISH MEDICAL DRUGS INSTRUCTIONS
INTO UKRAINIAN LANGUAGE: PRAGMATIC ASPECT

The article is devoted to the translational features of medical drugs instructions (further MDI) from English language into Ukrainian on the different levels of text organization, such as linguistic, syntactic, grammatical and pragmatic. The analyzed sources indicate that most linguists study mainly the lexical aspect of the translation of medical drugs instructions certified in Ukraine, leaving out the extra-linguistic factors that influence their translation. And this can be understood, because the medical terminology is one of the oldest in professional terminology and it is changing, adapting to the needs of our time. This article describes the methods of translation for different levels of the text organization and gives examples of grammatical, syntactic and lexical transformations that can be encountered during the translation process. From the translator's point of view, the translation is considered as a heuristic process, during which, using a set of different techniques, a number of creative tasks are solved, and therefore in our article we investigate the difficulties that may arise during the MDI translation, determined the extra-linguistic factors influencing the translation and developed an algorithm of translation of medical drugs instructions as a coherent text. We think that it is possible to consider the text-instruction as a special type of text. When translating these kinds of texts, it is necessary to take into account all their features in order to choose the strategy of translation correctly. These features include the audience for whom

the translation is being performed, the legal features of the current legislation, The Ministry of Health Care standards and variation elements requiring modification, since the structure and design of the English language instructions for medical drugs differs from the Ukrainian ones and without the knowledge of all these features it will be very difficult to make a high-quality translation.

Key words: medical drug instruction (MDI), translation algorithm, pragmatic level, extralinguistic factors.

Юлия Городецкая,
Катерина Шеремета,
Елена Мазур

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИНСТРУКЦИЙ К МЕДИЦИНСКИМ ПРЕПАРАТАМ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК: ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Статья посвящается особенностям перевода инструкций к медицинским препаратам (далее ИМП) с английского языка на украинский на разных уровнях текстовой организации, а именно лингвистическом, синтаксическом, грамматическом и прагматическом. Проанализированные нами источники свидетельствуют о том, что многие лингвисты исследуют в основном лексический аспект перевода медицинских инструкций, сертифицированных в Украине, оставляя без внимания экстралингвистические факторы, влияющие на их перевод. И это можно понять, потому что медицинский словарь является одним из старейших в профессиональной терминологии, и медицинская терминология меняется, адаптируясь к потребностям нашего времени. В данной статье описаны приемы перевода для различных уровней текстовой организации и приведены примеры грамматических, синтаксических и лексических трансформаций, которые могут встретиться в процессе перевода. С точки зрения переводчика перевод рассматривается как эвристический процесс, в ходе которого, используя совокупность технических приемов, решается ряд творческих задач и поэтому в нашей статье мы исследовали трудности, которые могут возникнуть при переводе ИМП, определили экстралингвистические факторы, влияющие на их перевод и разработали алгоритм перевода инструкций к медицинским препаратам как целостного текста. Мы считаем возможным говорить о тексте-инструкции как о особом типе текста. При переводе такого рода текстов, необходимо учитывать все их особенности для того, чтобы правильно выбрать стратегию перевода. К таким особенностям можно отнести аудиторию, для которой выполняется перевод, юридические особенности в рамках действующего законодательства, стандарты МОЗ и вариативные элементы, требующие модификации, так как структура и оформление англоязычных инструкций к медицинским препаратам несколько отличается от украинских и без знания всех этих особенностей будет очень трудно выполнить качественный перевод.

Ключевые слова: инструкция к медицинским препаратам (ИМП), алгоритм перевода, прагматический уровень, экстралингвистический факторы.

УДК 81'25: 811.111'38

Олександр Ємець
(Хмельницький)

ПРИНЦИПИ Й ЕТАПИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена ролі концептуального аналізу у перекладі. Запропоновано етапи концептуального перекладу залежно від жанру художнього тексту. Перші два етапи включають визначення основного концепту твору і ключових концептуальних метафор

(КМ), а також лексичних і стилістичних засобів вербалізації КМ. Наступні етапи полягають у перекладі і редагуванні тексту та зіставному аналізі КМ в оригіналі і цільовому тексті. Визначено основні прийоми роботи з текстом як з погляду лінгвістичного, так і перекладацького аналізу як критеріїв якості і точності перекладу. Наведено приклади концептуального аналізу і перекладу поетичних текстів Н. Уеста, Р. Бернса та У. Г. Одена, а також фрагменту літературної казки О. Вайлда. У творах Уеста та Вайлда вербалізується концепт ПРИРОДА (NATURE) за допомогою розгорнутих антропоморфних метафор. Ключова КМ поезії Уеста – ПРИРОДА – ЦЕ СОРОМ'ЯЗЛИВА ЖІНКА. У перекладі використано дослівний переклад і додавання літературних поетичних слів. У відомій поезії Р. Бернса одна з основних КМ – ЛЮБОВ – ЦЕ ТРОЯНДА. У цільовому тексті наш видатний перекладач М. Лукаш використав заміну тропа (порівняння-метафора) і компресію з метою збереження рими і метру, проте вдало відтворив концептуальну ідею. У першій частині поезії У. Г. Одена вербалізується концепт СМЕРТЬ ПОЕТА. Концепт реалізується за допомогою лексичних засобів двох семантичних полів “Смерть” та “Зима”, які підсилені алітерацією. У цільовому тексті відомий перекладач М. Стріха передав КМ СМЕРТЬ ПОЕТА – ЗИМА за допомогою дослівного перекладу та із застосуванням лексичних одиниць з негативним префіксом. На прикладі передачі КМ у казці О. Вайлда показано помилки перекладача-аматора у відтворенні КМ ПРИРОДА – ЦЕ ЖІНКА. У підсумку визначено, що основні прийоми концептуального перекладу у наведених текстах включають дослівний переклад, синонімічну заміну, заміну тропа та компресію (у поетичному перекладі). Саме точне відтворення концептуальних метафор у перекладі є запорукою точності і якості художнього перекладу.

Ключові слова: *концепт, концептуальний аналіз, концептуальний переклад, засоби вербалізації, концептуальна метафора, якість перекладу, прийоми перекладу.*

Перекладознавство переживає своєрідний ренесанс у ХХІ столітті. Це пов'язано з рядом причин. По-перше, у теорії і практиці перекладу все більше застосовуються принципи лінгвістичного аналізу, зокрема дослідження когезії, інтертекстуальності. По-друге, розвиток науки і техніки має наслідком застосування аудіовізуального перекладу. По-третє, як у відомому афоризмі “Нове – це добре забуте старе”, перекладознавці звертаються до основних положень теорії перекладу Романа Якобсона, зокрема до більш детального вивчення внутрішньомовного перекладу (intralingual translation) та інтерсеміотичного перекладу [9, с. 233]. Проте принципи та методи інтерсеміотичного перекладу лише формулюються, про що свідчить робота відомого естонського вченого Петера Торопа. Водночас перекладознавці намагаються визначити критерії якості перекладу. Зокрема, на міжнародній конференції з перекладу TIFO 2017, яка відбулась у м. Оломоуц (Чеська республіка) і в якій я брав участь, кілька доповідей було присвячено формулюванню критеріїв і оцінці якості усного перекладу.

Переклад художніх текстів, звісно, вимагає як розуміння індивідуального стилю автора, так і врахування особливостей цільової мови. Тому критерії якості і точності художнього перекладу потребують об'єктивного обґрунтування. Одним з таких важливих критеріїв може бути **концептуальний аналіз** у перекладі. Метою концептуального аналізу є виявлення змісту концепту, побудова моделі концептуальної структури, визначення специфічності її вербалізації у мові [10, с. 254]. За висновком А. П. Гаврилюк, “головними напрямками досліджень концептів у перекладознавстві є опис способів їх вербалізації у певному дискурсі та виявлення особливостей їх структурування з метою перевербалізації цих концептів цільовою мовою” [1, с. 19]. У вітчизняному перекладознавстві питання концептуального перекладу розглядалися у роботах А. М. Науменка [6], Я. В. Кривонос [3], Т. П. Андрієнко [8]. В. Кривонос визначила прийоми відтворення концептуальних метафор у перекладі художнього тексту. Разом з тим, на наш погляд, у наведених роботах не сформульовано етапи роботи у процесі концептуального аналізу перекладу. У більшості

своїй прийомі передачі вербалізованих засобів концептів співпадають з основними прийомами перекладу у роботах П. Ньюмарка, Т. А. Казакової.

Тому **актуальність** нашої роботи полягає у значному інтересі лінгвістів до дослідження концептів у художніх текстах, а також у необхідності сформулювати принципи концептуального перекладу художніх творів. **Метою** дослідження є визначення етапів та методологічних прийомів концептуального аналізу текстів оригіналу та перекладу.

Одна з найбільш послідовних систем концептуального аналізу запропонована В. А. Масловою [5]. Вчена виділяє наступні етапи: 1) визначення референційної ситуації, до якої належить концепт; 2) вивчення лексикографічних визначень; 3) вивчення етимології лексичної одиниці; 4) аналіз концепту в різних контекстах (літературному, філософському, фольклорному і т. і.); 5) вивчення асоціацій лексичної одиниці, що позначає концепт [5, с. 45-46]. Проте, на наш погляд, етимологія ядерної лексичної одиниці не є настільки важливою, оскільки лексичні одиниці, що вербалізують концепт, сприймаються читачем (слухачем) переважно в синхронічній, а не діахронічній площині.

Як можна побачити, етапи концептуального аналізу, визначені В. А. Масловою, релевантні для філологічного аналізу тексту. Концептуальний аналіз у перекладі має аналогічні і разом з тим дещо інші завдання. Як слушно зазначає М. П. Лук'янченко, на основі концептуального аналізу тексту вибудовується концептуальний підхід до перекладу, який полягає у визначенні текстових концептів і осягненні головного концепту твору як головної передумови перекладу [4, с. 4]. При такому підході зберігається авторський концепт твору.

Ми пропонуємо методологію концептуального перекладу, яка має певні риси подібності до підходу М. П. Лук'янченко. Концептуальний переклад слід поділити на декілька етапів. **Перший етап** включає визначення основного концепту (концептів) тексту. Безумовно, жанр тексту впливає на принципи концептуального аналізу на першому етапі. Наприклад, відомий вірш Н. Уеста "Autumn" являє собою відображення одного концепту NATURE (Природа):

Autumn
Autumn comes
And trees are shedding their leaves,
And Mother Nature blushes
Before disrobing.

У той же час відома казка Оскара Вайлда "The Star-Child", яка буде аналізуватись далі, включає декілька концептів. Цей твір починається із зображення природи взимку, і тому перший концепт казки також NATURE. Проте далі Вайлд звертається до моральних проблем, і одним з основних концептів твору стає BEAUTY (Краса).

Більші за обсягом прозові твори, перш за все романи, можуть включати декілька концептів.

Другий етап концептуального перекладу може бути дещо відмінним від тих етапів, що запропоновані В. А. Масловою та М. П. Лук'янченко. Концепт у художньому тексті, навіть у невеликому за обсягом, охоплює кілька аспектів. Наприклад, початок казки "The Star-Child" містить вербалізовані засоби концепту NATURE і, водночас, мовні засоби вербалізації концепту (або мікроконцепту) WINTER (зима):

Once upon a time two poor Woodcutters were making their way home through a great pine-forest. It was winter, and a night of bitter cold. [...] The frost kept snapping the little twigs on either side of them, as they passed. And when they came to the Mountain-Torrent she was hanging motionless in air, for the Ice-King kissed her.

Але у подальшій частині експозиції твору письменник подає реакцію тварин на зимовий холод. Розгорнута метафора охоплює кілька абзаців і являє собою вербалізацію концепту ANIMALS (Тварини):

So cold it was that even the animals and the birds did not know what to make of it. "Ugh!" snarled the Wolf [...], "this is perfectly monstrous weather".

Тобто наведений фрагмент презентує метафоризацію живої і неживої природи. На наш погляд, мініконцепти можна представити як концептуальні метафори природи. Відповідно, другий етап концептуального перекладу полягає у визначенні основних концептуальних метафор художнього тексту як складових загального концепту (концептів) та у виявленні лексичних і стилістичних засобів вербалізації концептуальних метафор (надалі КМ). Цей етап дуже важливий, оскільки він передує безпосередньому перекладу і вимагає ретельного стилістичного аналізу тексту оригіналу.

Наведений вірш Н. Уеста “Autumn” містить КМ NATURE IS A WOMAN, що реалізується за допомогою розгорнутої метафори *Mother Nature* → *blushes* → *disrobing*. Метафора є конвенційною (conventional), проте розгортання образу за допомогою двох дієслівних метафор надає метафорі оригінальності. Відповідно, КМ у цьому творі може бути охарактеризована як ПРИРОДА – ЦЕ СОРОМ’ЯЗЛИВА ЖІНКА. Словосполучення *autumn comes* є стертою метафорою, компонентом конвенційної КМ ЧАС – ЦЕ РУХОМИЙ ОБ’ЄКТ (TIME IS A MOVING OBJECT). Інший рядок цього вірша *trees are shedding their leaves* не визначається образністю. Проте уважний читач і перекладач повинен відзначити сполучуваність дієслова *shed* з іншим іменником *tears*. Певна багатозначність дієслова *shed* надає словосполученню *shed leaves* імпліцитного антропоморфного значення. Таким чином, це дієслово за семантикою наближається до дієслова *disrobe* (роздягатись).

Другий етап це передперекладацький аналіз тексту. **Третій етап** – це традиційний переклад тексту. Спочатку це дослівний переклад, а потім цей етап включає відтворення рими поетичного тексту, або ритму, синтаксису прозового тексту. Для збереження рими перекладач застосовує такі прийоми, як лексична заміна або заміна тропа. Наприклад, у відомому перекладі поезії Р. Бернса видатний український перекладач Микола Лукаш застосував заміну порівняння метафорою:

O my Luve’s like a red, red rose
That’s newly sprung in June [...]
Моя любов – рожевий квіт
В весінньому саду [...]

М. Лукаш зберіг метафоричну образність, застосувавши як заміну тропа, так і компресію, скоротивши розгорнуту метафору. Завдяки цьому перекладач відтворив також авторський поетичний розмір – ямб.

У прозовому перекладі на третьому етапі заміна образу вкрай небажана, а заміна тропа можлива у випадку відсутності подібного за структурою тропа у цільовій мові. Порівняння-епітет у романі Д. Джойса “A Portrait of the Artist as a Young Man” *a hawk-like man* перекладено як *людина, схожа на яструба*; а інше порівняння – епітет в оповіданні “Zoo” сучасного американського письменника Е. Хоука *horse-like spiders* ми переклали метафоричним неологізмом *конепавуки*.

Наведені перекладацькі прийоми, які у західній науковій літературі називають shifts (зсуви), не змінюють сенс концептуальних метафор, а лише враховують особливості української мови. По суті, ми розглядаємо редагування перекладів з урахуванням жанру художнього твору та індивідуального стилю автора як завершення третього етапу концептуального перекладу.

Четвертий етап концептуального перекладу полягає у зіставленні КМ текстів оригіналу і перекладу. На цьому етапі необхідно визначити, наскільки співпадають лексичні і стилістичні засоби вербалізації КМ в обох текстах і які саме перекладацькі прийоми (трансформації) є доцільними. Саме ці перекладацькі операції дозволяють виявити якість і точність художнього перекладу та наявність помилок.

Для прикладу порівняємо два переклади речення з вищенаведеного фрагменту літературної казки О. Вайлда: *And when they came to the Mountain-Torrent she was hanging motionless in the air, for the Ice-King kissed her.*

1. А коли шли в гору понад потічок, бачили як його цілував ледяний цар, а у воздуху висів мороз.

2. А коли дроворуби підійшли до гірської річки, то побачили, що вона застигла, скута поцілунком Крижаного царя.

Один з перекладів виконано відомою перекладачкою Д. Радієнко, інший – аматором. Зрозуміло, нескладно виявити, кому належить перший варіант. Крім русизмів, у першому варіанті є концептуальна помилка. Як і в багатьох казках, у творі Вайлда природа олюднюється, КМ *NATURE IS A HUMAN BEING* реалізується за допомогою антропоморфної метафори *the Ice-King kissed her*. Проте в оригіналі гірський потік (*mountain-torrent*) жіночого роду, тоді як у непрофесійного перекладача це *він*, іменник чоловічого роду. Логічно, що Дар'я Радієнко використала лексичну заміну (*torrent* – річка), відтворивши концептуальну метафору *TORRENT IS A WOMAN*, яка є компонентом більш загальної конвенційної метафори *NATURE IS A WOMAN*. Ця метафора реалізується і у наведеному вірші Н. Уеста.

Під час практичних занять з інтерпретації і перекладу художніх текстів мої студенти виконували концептуальний аналіз поезії “Autumn” і виявляли способи передачі концептуальної метафори у перекладі. Лінгвістична антропоморфна метафора *Mother Nature* перекладається дослівно – Матінка Природа. Метафоричні дієслова *blush* і *disrobe* як компоненти розгорнутої метафори важливі у концептуальному перекладі. Дієслово *blush* перекладається “червоніти; зашарітись; вкритись рум'янцем”. На наш погляд, третій варіант є більш релевантним, оскільки несе в собі сему кольору – кольору і природи, кольору листя. Дієслово *disrobe* відноситься до літературної лексики, тому прозаїчний переклад “роздягатись” буде недоречним. Ми обрали літературний, поетичний варіант: “залишитись без шат”, де слово “шати” функціонує як поетичний синонім слова “одяг”. Кінцевий варіант концептуального перекладу виглядає так:

Осінь

Прийшла осінь,
І дерева скидають своє пожовкле листя.
І Матінка-Природа вкривається рум'янцем,
Перед тим, як залишитись без своїх шат.
(переклад К. Андрощук і наш) [2, с. 138-139]

Ураховуючи семантичну валентність дієслова *shed* (*are shedding their leaves*), у другому рядку можна було б додати слово “плачучи”. Але тоді рядок вийшов би занадто довгим. Концептуальний переклад вірша Н. Уеста полегшується тим, що цей твір неримований.

Концептуальна метафора в оригіналі і перекладі не завжди реалізується за допомогою лінгвістичних метафор або інших тропів. Концептуальна ідея може бути вербалізована неметафоричними лексичними засобами, як у геніальному вірші Вістана Г'ю Одена “In Memory of William Butler Yeats”. Наведемо кілька рядків з першої строфи:

He disappeared in the dead of winter:
The brooks were almost frozen, the airports deserted,
And snow disfigured the public statues [...];
The day of his death was a dark cold day.

У першій частині вірша Одена вербалізується концепт СМЕРТЬ ПОЕТА, а базова для твору концептуальна метафора реалізується за допомогою лексики з семантичного поля “зима”: *winter; frozen; snow; cold day* та інших. По суті, КМ може бути сформульовано як СМЕРТЬ – ЦЕ ЗИМА (*DEATH IS WINTER*). Поет накопичує лексику з негативним оціночним значенням, а лексеми *dead, dying, death* вербалізують основний концепт. Важлива роль в оригіналі належить алітерації, оскільки цей стилістичний засіб семантично зв'язує слова з негативним значенням.

У перекладі видатного сучасного перекладача Максима Стріхи засоби вербалізації КМ майстерно відтворено за допомогою двох прийомів. По-перше, це точна передача лексичних одиниць з використанням звукового повтора:

День його смерті був темним, холодним днем.

По-друге, підбір лексичних одиниць з негативним префіксом без–: *Він відійшов у безгоміння зимове; летовища майже обезлюдніли; пам'ятники [...] стали безформними брилами* [7]. Такі перекладацькі прийоми допомагають створити надмірність лексичних одиниць, підсилити прагматичний, трагедійний ефект смерті великого поета.

На наш погляд, розгляд концептуального перекладу як такого роду перекладацької діяльності, що включає аналіз і відтворення у перекладі концептуальних метафор є продуктивним і ефективним. Наведені чотири етапи перекладу дозволяють врахувати всі лексичні, стилістичні, ідейні особливості художнього тексту і визначити якість і точність перекладу. Ми не характеризуємо у нашій роботі прийоми перекладу лінгвістичних (мовних) метафор та лексичних засобів, оскільки вони вже були описані у науковій літературі.

Перспективи подальших досліджень полягають у концептуальному аналізі перегляду газетних статей і публіцистичних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк А. П. Роль концепту у перекладознавстві / А. П. Гаврилюк // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Серія: Філологічна. – 2012. – Вип. 25. – С. 19-21.
2. Ємець О. В. Концептуальний аналіз у перекладі художніх і газетних текстів / О. В. Ємець // Актуальні проблеми філології та освітній соціокультурний процес: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: ТНПУ, 2017. – С. 137-140.
3. Кривонос Я. В. Відтворення авторського метафоричного концептопростору в українських перекладах “Пісні про Гайвату” / Я. В. Кривонос // Вісник СумДУ, № 11. – Т. 2. – 2006. – С. 145-150.
4. Лук'янченко М. П. Французька екзистенціальна проза в українських перекладах / М. П. Лук'янченко. – Автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2006. – 20 с.
5. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие / В. А. Маслова. – Минск: ТетраСистемс, 2004.
6. Науменко А. М. Концептуальний переклад як поняття і як термін / А. М. Науменко // Наукові записки. Серія “Філологічні науки”. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 3. – С. 123-131.
7. Стріха М. В. Улюблені англійські вірші і навколо них / М. В. Стріха. – К.: Факт, 2003. 456 с.
8. Andrienko T. P. Cognitive Patterns in Translation of Tropes / T. P. Andrienko // Стиль і переклад. Зб. наук. праць. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”. – 2017. – Вип. 12. – С. 188-196.
9. Jakobson R. Linguistic Aspects of Translation / Roman Jakobson // On Translation. Ed. by P. A. Brower. – Cambridge: Harvard University Press, 1952. – P. 232-239.
10. Sukhorolska S. M. Methods of Linguistic Analysis / S. M. Sukhorolska, O. I. Fedorenko. – Lviv: “Intellekt-Zakhid”, 2009. – 348 с.

Alexander Yemets

PRINCIPLES AND STAGES OF CONCEPTUAL TRANSLATION OF LITERARY TEXTS

The article is devoted to the role of conceptual analysis in translation. The stages of conceptual analysis are suggested depending on the literary text genre. The first two stages include the determination of the main textual concept and the key conceptual metaphors (CM) as well as lexical and stylistic means of CM verbalization. The next two stages consist in the text translation and editing and the comparative analysis of CM in the original and the target text. The main devices of text analysis are determined both from linguistic and translation viewpoints as the criteria of translation quality and exactness. The examples of conceptual analysis and translation of poetical texts by N. West, R. Burns, W. H. Auden as well as a fragment of the literary fairy tale by O. Wilde are presented. In the texts of West and Wilde the concept NATURE is verbalized by means of extended anthropomorphic metaphors. The key CM in West's poem is NATURE IS A SHY WOMAN. In translation literal translation is used with addition of literary poetical words. One of the major CM in the well-known poem by R. Burns “My Love” is LOVE IS A ROSE. Our outstanding translator M. Lukash applied such devices in the target text as trope substitution (simile → metaphor) and compression in order to retain rhyme and meter. But Lukash successfully

rendered the conceptual idea. In the first part of the poem by W. H. Auden the concept DEATH OF A POET is verbalized. The concept is realized with the help of lexical units of two semantic fields “DEATH” and “WINTER” which are emphasized by alliteration. In the target text our famous translator M. Striha rendered the CM DEATH OF A POET IS WINTER by means of literal translation and the use of lexical units with a negative prefix. On the example of the translation of CM in the literary tale by O. Wilde the mistakes of the amateur translator in rendering the CM NATURE IS WOMAN are shown. The conclusion is made that the major devices of conceptual translation in the given texts include literal translation, synonymic substitution, trope substitution and compression (in poetry translation). It is precise rendering of conceptual metaphors in translation that is the condition of exactness and quality of literary translation.

Key words: concept, conceptual analysis, conceptual translation, means of verbalization, conceptual metaphor, translation quality, devices of translation.

Александр Емец

ПРИНЦИПЫ И ЭТАПЫ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПЕРЕВОДА ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Статья посвящена роли концептуального анализа в переводе. Предлагаются этапы концептуального перевода в зависимости от жанра художественного текста. Первые два этапа включают определение основного концепта произведения и ключевых концептуальных метафор (КМ), а также лексических и стилистических средств вербализации КМ. Следующие этапы состоят в переводе и редактировании текста и сравнительном анализе КМ в оригинале и целевом тексте. Определены основные приемы работы с текстом как с точки зрения лингвистического, так и переводческого анализа в качестве критериев качества и точности перевода. Приводятся примеры концептуального перевода поэтических текстов Н. Уэста, Р. Бернса и У. Х. Одена, а также фрагмента литературной сказки О. Уайльда. В произведениях Уэста и Уайльда вербализируется концепт ПРИРОДА (NATURE) с помощью развернутых антропоморфных метафор. Ключевая КМ произведения Уэста – ПРИРОДА – ЭТО ЗАСТЕНЧИВАЯ ЖЕНЩИНА. В переводе использован дословный перевод и добавление литературных поэтических слов. В известном произведении Р. Бернса одной из основных КМ является ЛЮБОВЬ – ЭТО РОЗА. В украинском тексте наш выдающийся переводчик М. Лукаш использовал замену тропа (сравнение-метафора) и компрессию с целью сохранения рифмы и метра, но успешно воспроизвел концептуальную идею. В первой части произведения У. Х. Одена вербализируется концепт СМЕРТЬ ПОЭТА. Концепт реализуется посредством лексических единиц двух семантических полей “Смерть” и “Зима”, которые усиливаются аллитерацией. В целевом тексте известный переводчик М. Стриха передал КМ СМЕРТЬ ПОЭТА – ЭТО ЗИМА с помощью дословного перевода и с использованием лексических единиц с негативным префиксом. На примере передачи КМ в сказке О. Уайльда показаны ошибки переводчика-любителя в воссоздании КМ ПРИРОДА – ЭТО ЖЕНЩИНА. В выводах указано, что основные приёмы концептуального перевода в упомянутых текстах включают дословный перевод, синонимическую замену, замену тропа и компрессию (в поэтическом переводе). Именно точное воспроизведение концептуальных метафор в переводе является условием точности и качества художественного перевода.

Ключевые слова: концепт, концептуальный анализ, концептуальный перевод, средства вербализации, концептуальная метафора, качество перевода, приемы перевода.

**WAYS OF PAINTING TERMINOLOGY TRANSLATION FROM ENGLISH
INTO UKRAINIAN LANGUAGE**

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу художніх текстів, зокрема, перекладу термінів живопису з англійської на українську мову, а також виявленню найбільш часто використовуваних способів перекладу термінів. Твори мистецтва є важливою частиною культури народу, їхнього духовного багатства. Інформація про культурні цінності фіксується та накопичується за допомогою мови. Лексична система мови більшою мірою визначається категоріями матеріального і духовного світу, пов'язаними з діяльністю людей. Мова є одним із елементів культурного середовища, що одночасно є результатом розвитку цивілізації, засобу фіксації своєї історії та одного з засобів її формування, і, в першу чергу, спеціального словника, тобто сукупності лексичних одиниць (в першу чергу, терміни) спеціальних сфер знань. Спираючись на визначення відомих лінгвістів, в даній статті дається наше визначення «терміна живопису». Крім того, розкриваються особливості використання кожного методу перекладу, а саме транскрипції і транслітерації, калькування, описового перекладу та синтаксичного уподібнення (дослівного перекладу). Всі приклади, наведені в статті, представляють ідею, що термінологія мистецтва – це унікальний мовний шар, який відображає культурну та історичну спадщину людей, тому її формування залежить від багатьох факторів, а також різних мов. Тому в процесі перекладу нам не слід звертати увагу лише на визначення словників. Щоб вибрати єдиний можливий варіант, необхідно враховувати сам контекст і, безумовно, кращим способом є консультування фахівця зі сфери мистецтва. Великий вплив на якість перекладу забезпечує знання ситуативних реалій. Аналіз перекладів текстів цього предмету супроводжуватиметься вивченням відповідних тем для того, щоб знайти інваріант перекладу. Переклад такого типу лексики супроводжуватиметься аналізом матеріалу, таким чином, процес перекладу буде перетином різноманітних дисциплін, таких як історія, соціологія, культурологія, соціальні дослідження, мистецтво, природничі науки та низки інших предметів.

Ключові слова: термінологія, термін живопису, трансформації, лінгвістика.

The relevance of this work is determined by the need of a comprehensive examination of the painting terminological system, as well as the study of ways of translation of vocabulary related to the field of painting.

The purpose of the research is to study the peculiarities of translation of the painting terms from English into Ukrainian language.

The realization of this goal demanded the solution of a number of tasks: 1) to define the term “painting term”; 2) to clarify the features of translation of the painting terms.

The problems of term translation are widely discussed but they are still topical as any lexis layer tends to be changed in time as well as causes certain interlingual problems while translation.

Despite a large number of works devoted to the study of the problems of terms translation (Akhmanova O., Vynokur H., Averbukh K., Lotte D., Reformatsky A., Petushkov V., etc.), there are few studies of translation of the painting terms in linguistics, which determines the relevance of the theme of the work. Besides, the word “term” has different interpretations.

In the Linguistic Encyclopedic Dictionary, the term (from the Latin *terminus* – *the border, the limit*) is defined as a word or phrase that denotes the concept of a special field of knowledge or activity [7, p. 375]. The term is a part of the general lexical system of language, but only through a specific terminology system.

Vynokur H. defined the term as follows: “Any word can be a term. The term is not a special word, but only a word in a special function, the function of naming a special concept, the name of a special subject or phenomenon” [3, p. 224].

The researcher of the terminology of fine arts acts as an intermediary between the artist, art critic and spectator. The artist should have a good command of a special vocabulary no less than good command of a brush [5, p. 48]. Without this, neither professional communication nor the transfer of one's skills and knowledge to students is possible. The main task of art science in the field of painting, graphics and other fine arts is the establishment of relations between the visual perception of a work of art and the verbal expression of this perception.

In existing today researches devoted to the terminology of fine arts, linguists do not pay enough attention to translation of the painting terms.

The painting terms are the verbal designations of concepts used in special art literature devoted to directions, schools and styles of painting, in textbooks of painting techniques, in describing the paintings and craftsmanship of individual artists, in teaching courses in theory and history of painting, and professional communication between artists.

The translation of this type of lexicon is rather difficult task for translator. There are several ways of translation, we will consider some of them below.

1) transcription – represents copying of a sound transcription of a word, for example the word *batik* in English which describes essence of a subject or phenomenon, into Ukrainian is transcribed [4, p. 141]. The word *batik* is the transcribed translation from English into Ukrainian. The word *Фентезі* (*fantasy – фантазія*) also represents an example of a transcription, and also the word *Whatman – ватман; battle piece – батальний живопис; батальна картина; photorealist – фотореаліст; vanguard – авангард; figure – фігура; album – альбом* [8].

2) transliteration – or accurate transfer of writing signs from one language into another [6, p. 84]. The word *Тоналізм* (*Tonalism*) represents an example of a transliteration. Examples: *rendering – рендеринг* (from Eng. *rendering – візуалізація*); *dripping – дрінпінг* (from Eng. *drip – капати*); *Lettrism – Лемтризм* (from Eng. *Letter – лист, послання*); *Hyperrealism – гіперреалізм* (from Eng. *Hyperrealism – надреалізм*); *Superrealism – суперреаліст* (from Eng. *Superrealism – суперреалізм*); *perspective – перспектива; project – проект* [8].

Thus, the use of transcription and transliteration is a convenient means of translation. But translator should be attentive and should not use these methods too often, to avoid difficulties in understanding the translated text.

3) calque – recreating the type, as well as the structure of the phrase or word that can be used for terms translation [2, p. 68]. For example, translation of realities: *panel painting – живопис на панно; vase-painting – вазовий живопис; genre painting – жанровий живопис; portrait-painting – портретний живопис; panoramic picture – панорамний фотознімок; model – модель, макет; palette – палетка; illustration – ілюстрація; architect – архітектор* [8].

The method of calque is widely used in translation of art terms, and in most cases, its use, in our opinion, is fully justified. But we should not forget that this method can lead to mistakes and misunderstandings if the translator does not fully or incorrectly understand its internal form. Therefore, before using this translation method, it is recommended to clarify the nuances of using the term in various sources, and only then make a choice in favor of any method of translation.

4) descriptive translation – consists in explanation of word meaning, when the inocultural person needs to clarify the essence of the phenomenon [1, p. 52]. Examples: *wall-painting – настінний живопис; настінний розпис; фрески; hard edge – твір абстрактного живопису; абстрактний живопис; enamelling on metal – живопис емалями на металі; spirit fresco – фресковий живопис фарбами, розтертими зі скипидаром, воском і т. п.; palette – палітра, колірна гама; paintbrush – пензлик для малювання* [8].

Descriptive translation is widely used in dictionaries and some other reference publications, encyclopedias, etc., but in books and articles this type of translation is rarely used. One possible reason is its “bulkiness”.

5) syntactic assimilation (literal translation) is quite often used for translation of the words designating other national realities. At the same time the words designating something close to a foreign-language reality, similar on function, but not identical are used [4, p. 142]. Examples: *fine art* – *образотворче мистецтво, високе мистецтво*; *imagination* – *фантазія*; *decorative design* – *оформлення*; *masterpiece* – *шедевр*; *multicoloured* – *різнокольоровий*; *mother-of-pearl* – *перламутр*; *creation* – *творчість, креатив*; *drawing* – *малюнок*; *study* – *етюд*; *sketch* – *ескіз* [8].

6) concretization / generalization is the replacement of a word (word combination), which has a broader / narrower meaning by such a word (phrase), which, on the contrary, has a narrower / broader meaning [2, p. 69]. For example, the English word *settings* has an extremely abstract meaning, which is translated with the help of concretization: *оправа*. In general, while translation of words from English into Ukrainian there is a tendency to replace words with a wide range of meanings, by more specific nouns. This is especially evident while translation of fiction where excessive use of words that have an abstract, generalized meaning is inappropriate [3, p. 116]. Next, we give examples of generalization: *tiles* – *кахлі*, *silver* – *срібна фольга*, *ribs* – *нервюри*, *screen* – *ширма* [8].

Thus, narrowing and expansion are a little used in translation of painting terminology. At the same time concretization meets more often than generalization.

Concluding, we should note that painting terms are not the easiest material for translation. To continue the study of the problems presented in this paper, special attention should be paid to the terms, in particular the terms of art science. It is necessary to give a clearer definition of the art term, which is a more difficult task than to define the natural and exact sciences term, due to the features of art texts. The main difficulties arising from working with the art terms are, firstly, that these terms often turn out to be general literary words, and secondly, because of the large number of borrowings.

REFERENCES

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевод) / Л.С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1976. – 240 с.
3. Винокур Г. О. О некоторых явления словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // История отечественного терминоведения. Классики терминоведения: Очерк и хрестоматия. – М.: Московский лицей, 1994. – С. 218-284.
4. Гарбовский Н. К. Теория перевода: [учебник] / Н. К. Грабовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
5. Козловская М. В. Особенности искусствоведческого дискурса на английском языке в XX веке и на современном этапе [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / М. В. Козловская. – М.: 2003. – 130 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: [учебное пособие] / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2001. – 424 с.
7. ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 688 с.
8. Особенности перевода искусствоведческих текстов с английского языка на русский: [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.Kalcor-center.ru /article_eng.lish_to_russian.html.

Tetiana Kalishchak,
Olena Kukhareno

WAYS OF PAINTING TERMINOLOGY TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of the specific features of the translation of art texts, in particular, the translation of the painting terms from English into Ukrainian, as well as the identification of the most frequent ways of terms translation. Works of art are an important part of

the culture of the people, their spiritual wealth. Information about cultural values is recorded and accumulated through the language. The lexical system of language is, to the greatest extent, determined by the categories of the material and spiritual world related to the activities of people. Language is one of the elements of cultural environment, which is simultaneously the result of the development of civilization, a means of fixing its history and one of the means of its formation, and first of all special vocabulary, that is the aggregate of lexical units (primarily terms) of special fields of knowledge. Relying on the definitions of well-known linguists, our own definition of the “painting term” is given in the article. In addition, the peculiarities of usage of each translation method, namely, transcription and transliteration, calque, descriptive translation, syntactic assimilation (literal translation) under study are revealed. All examples, that are given in the article, represent the idea that art terminology is a unique language layer which reflects cultural and historic inheritance of people, so its formation depends on many factors as well as different languages. That’s why in the process of translation we shouldn’t pay attention only to dictionary definitions. To choose the only possible variant it is necessary to take into account the context itself and certainly the best way is to consult a specialist from art sphere. A great influence on the quality of translation is provided by the knowledge of situational realities. A translation analysis of texts of this subject will be accompanied by a study of relevant topics in order to find the translation invariant. Translation of this type of vocabulary will be accompanied by an analysis of the material, thus the translation process will be at the intersection of a variety of disciplines such as history, sociology, cultural studies, social studies, art, natural sciences and a number of other subjects.

Key words: terminology, painting term, transformations, linguistics

Татьяна Калищак,

Елена Кухаренко

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОЛОГИИ ЖИВОПИСИ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена изучению особенностей перевода художественных текстов, в частности, перевода терминов живописи с английского на украинский язык, а также выявлению наиболее часто используемых способов перевода терминов. Произведения искусства являются важной частью культуры людей, их духовного богатства. Информация о культурных ценностях записывается и накапливается через язык. Лексическая система языка в наибольшей степени определяется категориями материального и духовного мира, связанными с деятельностью людей. Язык является одним из элементов культурной среды, которая одновременно является результатом развития цивилизации, средством фиксации ее истории и одним из способов ее формирования, и прежде всего специальной лексики, то есть совокупности лексических единиц (прежде всего терминов) специальных областей знания. Опираясь на определения известных лингвистов, в данной статье дается наше определение «термина живопись». Кроме того, раскрываются особенности использования каждого метода перевода, а именно транскрипции и транслитерации, калькирования, описательного перевода и синтаксического уподобления (дословного перевода). Все примеры, приведенные в статье, представляют собой идею о том, что художественная терминология является уникальным языковым слоем, который отражает культурное и историческое наследование людей, поэтому его формирование зависит от многих факторов, а также от разных языков. Вот почему в процессе перевода мы не должны уделять внимание только определениям словаря. Чтобы выбрать единственный возможный вариант, необходимо учитывать сам контекст, и, безусловно, лучший способ – обратиться к специалисту из сферы искусства. Большое влияние на качество перевода оказывает знание ситуационных реалий. Анализ перевода текстов этого предмета будет сопровождаться изучением соответствующих тем, чтобы найти инвариант перевода. Перевод этого типа словаря будет сопровождаться анализом материала, поэтому процесс перевода будет на пересечении множества дисциплин, таких как история, социология, культурные исследования, социальные исследования, искусство, естественные науки и ряд других предметов.

Ключевые слова: терминология, термин живописи, трансформации, лингвистика.

УДК 81'255::801.73

Олена Мазур
(Херсон)

КРИТИКА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ: НАРИС МЕТОДОЛОГІЇ

У статті розглядаються основні завдання, функції та принципи критики художнього перекладу, що покликано ствердити окремішній статус дисципліни та відокремити фахові вимоги до перекладів текстів красного письменства від суб'єктивних міркувань.

Матеріалом дослідження є критичні тексти різних жанрів – відгуки, нариси, наукові статті, дисертації, монографії, написані перекладознавцями-теоретиками, перекладачами-практиками, пересічними читачами. Широкий спектр використаних матеріалів дав змогу виокремити завдання, які виконує критика художнього перекладу, та, відповідно, об'єднати їх у групи, підпорядковані певним функціям. Останні, в свою чергу, реалізуються в межах аспектів та принципів суто перекладацького напрямку або послуговуються методологією інших наук. Зокрема, наголошується, що критика художнього перекладу є водночас перекладознавчою, літературознавчою та мовознавчою та невіддільна від редакторської роботи.

Критиці художнього перекладу властиві тексто- та антропоцентризм. У межах першого вирішуються питання мовної відповідності, літературознавчі завдання та культурологічні питання, в межах другого досліджуються відносини в триаді перекладач-читач-літературна полісистема. Серед основних функцій критики художнього перекладу виокремлено оцінну, методологічну, дидактичну, навчальну, пояснювальну, нормативно-контролюючу, діагностико-корегуючу, дослідницьку, пізнавальну, інтерпретативну, прагматичну, виховну, перцептивну, утилітарну, праксеологічну, прогностичну, гуманітарну, комунікативну, світоглядну, мовотворчу, культуротворчу, націєтворчу. Основними завданнями критики художнього перекладу є встановлення вимог до якості перекладу, кваліфікація перекладачів, сприяння активізації національного перекладу та його синхронізація зі світовими літературними та культурними процесами, стимулювання розвитку національних мови та культури.

Ключові слова: переклад, художній переклад, критика перекладу, критика художнього перекладу, методологія, завдання, функція, принцип, аспект.

В умовах інтенсивного культурного обміну, великою мірою здійснюваного через переклади, коли світова література в буквальному сенсі перетворюється на глобальну полісистему, з'явилася велика кількість матеріалів різних жанрів – читацьких відгуків, літературознавчих нарисів, перекладознавчих статей, монографій та дисертацій, – покликаних оцінити якість відтвореного в новій культурі тексту оригіналу. Відповідно, постала необхідність систематизувати критерії, за яким той чи інший матеріал може бути віднесений до умовного діалогу «автор-перекладач-читач», або визнаний власне фаховою критикою художнього перекладу, яка покликана покращити якість перекладу, допомагаючи тим самим читачу та перекладачу знайти порозуміння, певну «золоту середину» між читацьким очікуванням та його професійним втіленням в інтерпретації.

Також критика художнього перекладу (далі – КХП) потребує з'ясування свого окремішнього предметного статусу через виконувани нею функції, бо дисципліна значною мірою послуговується здобутками інших наук: літературознавства, герменевтики, методології, компаративістики тощо. Перекладознавиця Л. Коломієць серед методологічних

підходів до процесу поетичного перекладу виділяє інтерпретативний, герменевтико-онтологічний, діалектико-органічний, структурно-формалістичний, психолінгвістичний, неформалістичний, креативний підходи [9, с. 47–133], і це далеко не повний список. Через широке застосування методології інших наук ставиться під сумнів статус КХП як окремої галузі перекладознавства [25, с. 17; 26, с. 108].

Метою цієї розвідки є виокремлення сукупності прийомів дослідження, що застосовуються в КХП: як суто перекладознавчих, так і суміжних, проте унікальних у своєму поєднанні з іншими долученими дисциплінами, методик, функцій та завдань критичного аналізу, критеріїв об'єктивного оцінювання художнього перекладу.

Деякі функції та завдання КХП містяться у визначеннях. Так, титульність 1) **оцінної функції** ствержують О. Фінкель, В. Коптілов та І. Литвин, говорячи про «якість перекладу, що нею має опікуватися вимоглива критика» [цит. за: 17, с. 11], надаючи «обґрунтовану оцінку нових перекладів», в межах суто перекладознавчих понять **еквівалентності** перекладу оригіналу [12, с. 7] та **адекватності** перекладу оригіналові» [9, с. 9]. Практична функція оцінювання художнього перекладу межує з теоретичною 2) **методологічною**. О. Подвойська наголошує, що критика перекладу не тільки надає, але й **«встановлює та оновлює критерії оцінки (сучасних) перекладів»** [18, с. 153], Т. Шмігер уточнює, що вона «не тільки оцінює конкретний текст, але аналізує його відповідність ustalеним перекладацьким нормам і може ці норми змінювати, заперечувати і пропонувати нові» [24, с. 207]. Тим самим стверджуються думки П. Ньюмарка, що критика перекладу виявляє погляди на переклад, домінантні у різні епохи, у співвіднесеності з різними тематиками [28, с. 44] та В. Коптілова, що «критика художнього перекладу спирається на розроблені теорією принципи та критерії оцінки» [12, с. 8], чим, на нашу думку, підвищує вимоги до художнього перекладу. В межах тієї ж функції критики встановлюють вимоги до рівня професійної компетентності перекладача – широка ерудиція, мовна та стилістична вправність тощо, – як це робив, наприклад, Г. Кочур [5, с. 22].

Слід наголосити на складній структурі оцінної функції відповідно до розмаїття об'єктів оцінювання – мова оригіналу та перекладу, сам художній твір, ідіостилі автора та перекладача, – а також залучених методологій різних наук. Оцінювання якості перекладу може відбуватися з огляду на його формальні характеристики, а також читацьку, літературознавчу та культурну рецепції.

Мовоцентризм у КХП на практиці реалізовується через застосування **дескриптивно-компаративного методу** при порівняльному аналізі оригіналу та перекладу художнього твору. Побіжно, проте, неунікно, критики розглядають мовні питання від найширшого розуміння перекладу як засобу збагачення української мови до релятивних оцінок «з погляду відповідності мови перекладу нормам літературної мови, якою перекладено твір» [12, с. 8]. Слід вказати на 3) **мовотворчу** функцію критики, адже декотрі її зразки є самоцінним маєстром художнього слова. Згадаймо, наприклад, промову М. Лукаша про «перекладацький жаргон» [15, с. 210–240]. КХП також докладається до вивчення питань розвиненості мови перекладу в її національному та/або діалектному варіанті з огляду на її придатність до відтворення лексико-стилістичних особливостей оригіналу. Прикладом тому є подвижницька праця М. Лукаша з укладання словників синонімів та фразеологізмів, матеріалом для яких були, в т. ч., переклади колег [23, с. 51–60] (4) **лексикографічна** та 5) **дослідницька** функції, і які стали митцеві в нагоді у критиці перекладів, зокрема, «при аналізі поеми «Німеччина» Г. Гайне в перекладі Л. Первомайського: «Приказки і прислів'я <...> оформлені в перекладі не зовсім «приказково»» [цит. за: 23, с. 58].

Тобто, критика перекладу побіжно стверджує мовотворчу функцію власне художнього перекладу, виконує б) **релятивно-оцінну** функцію щодо ступеня розвиненості мов оригіналу та перекладу, а також «відіграє істотну роль у розвитку художнього перекладу, популяризуючи його найкращі здобутки (7) **стимулююче-мотиваційна (заохочувальна) функція** й засуджуючи порочні тенденції: формалізм, довільність, прояви неповаги до автора оригіналу й читача перекладу» [12, с. 8], (8) **превентивна** та

9) **діагностико-коригуюча** функції). Дослідниця І. Одрехівська узагальнено називає здатність «давати обґрунтовану оцінку перекладам та коригувати можливі «недоліки» перекладацького процесу» 10) **«сутнісною функцією критики»** [16, с. 123].

Текстоцентричність КХП виявляється у вирішенні не тільки мовних, а й літературознавчих питань, через інтерпретацію образів оригіналу у загальнолюдському та панкультурному вимірах, оцінювання ідейно-образних якостей першотвору та, відповідно, художніх якостей перекладу, тим самим створюючи об'єктивне уявлення про твір через розлоге дослідження його поезики. Вищезгадані дослідження тексту оригіналу реалізують 11) **культурно-пізнавальну** та 12) **інтерпретативну (тлумачну) функції** КХП, дозволяють скласти перелік рис, пріоритетних для відтворення в перекладі (13) **прогностична функція** та в подальшому надати об'єктивну оцінку ступеню збереження жанрово-стилістичних домінант оригіналу в перекладі.

КХП не обходить і **культурологічні** питання, звертаючи увагу на трансформацію тексту оригіналу в контексті культури перекладу, наголошуючи на значенні оригіналу для культури, в лоні якої він з'явився, та порівнюючи його із значенням для культури мови перекладу (в т.ч., узагальнюючи, вказує, чи був вектор розвитку культури-реципієнта односпрямованим культурі вихідній), визначаючи, які лакуни в літературі культури-реципієнта заповнив перекладений твір, розширивши її потенціал; стимулюючи перекладання «канонічних» творів, спроможних збагатити культуру мови перекладу, прищеплюючи літературні смаки. Відповідно, в межах **культурософського** підходу, окрім вищезгаданих стимулююче-мотиваційної та культурно-пізнавальної, реалізуються 14) **гуманітарна** та 15) **комунікативна** функції. Як бачимо, КХП доповнює літературознавчу методологію дослідження витворів красного письменства, підпорядковуючи її перекладознавчим цілям.

Слід зазначити, що у випадку аналізу декількох перекладів тексту оригіналу створюється їхня ієрархія за якістю через визначення ступеня еквівалентності перекладу оригіналу, тим самим виконується 16) **ієрархічно-оцінна функція** КХП.

Реалізацію 17) **дидактичної функції** вбачаємо в тому, що КХП допомагає «перекладачу, особливо коли автор входить у новий контекст» [18, с. 153], привертає увагу до гідних досягнень, з позиції сучасних вимог до перекладу, пояснює недоліки та досягнення перекладача (в т.ч., задля подальшого застосування в методиці перекладу), визначаючи ступінь складності завдань, які перекладач вирішує для досягнення еквівалентності, надає йому «повчальний урок» щодо шляхів подолання цих труднощів. В такий спосіб реалізовується також вищезгадана стимулююче-мотиваційна функція КХП, стверджувана М. Зеровим: «се тільки повинно бути <...> для перекладчиків заохотою, поступаючи тою самою дорогою і метою, по якій зладжений сей переклад, поправляти його на будуче, доводячи якомога ближче до оригіналу, не споневіряючись ні в чім духові нашої бесіди» [цит. за: 1, с. 68]. Тут митець також наголошує, що КХП покликана вишколювати наступні покоління тлумачів, вказуючи, «чим перекладчик йому (оригіналу – *О. М.*) не дорівняв» [там само]. Н. Меліс говорить, що з навчально-пізнавальною метою може провадитися вивчення самих зразків критичних відгуків та рецензій, наданих знаними перекладознавцями, адже воно «розпрацьовує критичний інструментарій (**методологічна функція** – *О. М.*) та формує навички роботи критика перекладу (редактора)» [27, с. 272]. Тобто, 18) **навчальна функція** КХП невіддільна від її 19) **досвідно-кумулятивної** та 20) **теоретико-пізнавальної** функцій. У праці В. Радчука «Функції перекладу» ще одна дидактична функція – 21) **формалізуюча** – описується як завдання «надати творчому чуттю на інтуїції чітких формул осмисленого досвіду, який можна шліфувати й передавати у спадок початківцям» [20, с. 158].

Критика перекладу виконує **методологічну** функцію, виокремлюючи власні стратегії, наприклад, поєднання двох констант – науковості та естетичності – у критиці перекладу В. Коптілова, виробляючи методику перекладознавчого аналізу, презентуючи власну структуру. Одну з концепцій структури критики перекладу також розробив В. Коптілов,

поділивши її на власне перекладацьку, літературознавчу та лінгвістичну критику перекладу [16, с. 125–126].

Дотичною до дидактичних аспектів КХП є її 22) **виховна функція**, адже частина відповідальності за самостійно обраний твір та ідеї, які ним пропагуються, лежить на перекладачеві.

Антропоцентричність КХП полягає в тому, що вона звертає увагу та особистість і творчу манеру перекладача, виокремлюючи індивідуальні особливості письма, інтерпретації тощо. В українській критиці перекладу і перекладач, і критик є активними творцями літературного процесу. Це стверджують М. Рильський у праці «Мистецтво перекладу» [21] та В. Коптілов у книзі «Першотвір і переклад» [11, с. 82–114], Г. Косів у монографії «Віра Річ. Творчий портрет перекладача» [8, с. 159–183], реалізуючи в такий спосіб 23) **практично-діяльнісну (праксеологічну) функцію**. Наводячи відомості про перекладачів як популяризаторів цілих шарів літератури, як то робить, наприклад, Н. Гриців, розповідаючи про В. Мисика – перекладача-орієнталіста та румеїста [2, с. 82–105], або авторка цієї розвідки, характеризуючи А. Онишка як перекладача лірики Е. По [14], критики побіжно роблять екскурс в історію іноземної літератури, описують творчий метод автора оригіналів, тобто, виступаючи таким чином джерелом пізнання, втілюють 24) **гносеологічну (пізнавальну) функцію**, а популяризуючи світоглядні концепції перекладачів [2, с. 12–37; 6], говорячи про «межі свободи перекладача» [2, с. 28] – 25) **світоглядну** та 26) **волюнтаристську**.

КХП також спрямована на задоволення потреб читача, шляхом фахового аналізу вад перекладу та конструктивних порад з їх подолання допомагаючи інтерпретатору досягти т. з. «горизонту читацьких сподівань». Щоби зрозуміти останній, КХП часто вдається до огляду читацьких сподівань до та вражень після прочитання твору, а також апелює до суб'єктивних вражень перекладача як реципієнта твору, пояснюючи його рішення. В такий спосіб, за допомогою прогностичної та 27) **емоційно-оцінної** та 28) **пояснювальної** реалізується 29) **прагматична** функція КХП. В межах ієрархічно-оцінної функції вона також визначає місце перекладача серед колег та його внесок до скарбниці національного перекладу.

КХП виконує також 30) **інституціональну функцію**, об'єднуючи перекладачів у школи, виокремлюючи ознаки напрямків художнього перекладу (31) **таксономічна** функція) через дослідження ідейно-естетичних, історичних, соціальних підвалин їхньої з'яви (32) **інтелектуально-інформативна** функція), як це, наприклад, зробив свого часу М. Зеров, сформулювавши літературні та перекладацькі принципи плеяди неокласиків [3; 4]. Вона також «докладає зусиль до підтримування тяглості перекладацьких традицій», як це робили М. Зеров, Г. Кочур [19, с. 29], складаючи та коментуючи антології творів попередників.

33) **Утилітарна** функція КХП реалізується через оцінювання «доцільності добору для перекладу творів іншомовної літератури» [12, с. 8] в націєтворчому, культуротворчому, ідеологічному, а інколи й геополітичному вимірах. Так, критика перекладу, аналізуючи національний художній переклад як цілісну полісистему, «обумовлює значення перекладів для культури мови, що приймає» [13, с. 9], тобто, досліджує вплив іншокультурних джерел на формування національного світогляду. В такий спосіб стверджуються націєтворча та культуротворча функції художнього перекладу. 34) **Культуротворча** та 35) **націєтворча** функції самої критики перекладів полягають в тому, що вона часто опікується плануванням випусків соціально та історично обумовлених антологій та перекладацьких часописів, кращих творів світової літератури, в т. ч., сучасних, як, наприклад, обстоїв М. Лукаш з'яву часопису «Всесвіт» [15, с. 187], а Г. Кочур – публікацію творів Данте [5, с. 19].

За певних історичних, політичних та соціальних умов КХП може виконувати 36) **ідеологічно-пропагандистську**, 37) **ознайомче-просвітницьку** та ін. функції, на що вказував І. Франко, говорячи про невисокий рівень російської літературної критики кінця 19 ст., яка замість того, щоби бути зняряддям просвіти, перетворилася на зняряддя політичної та ідеологічної пропаганди [цит. за: 1, с. 68].

Прагматичний аспект КХП реалізується через 38) функцію здійснення впливу на перекладача та читача [7], в тому числі, ретроспективно, висловлюючи припущення на

вплив історично або географічно віддаленого оригіналу на його реципієнтів [28] (прогностична функція). Тобто, КХП визначає комунікативну та естетичну цінність перекладеного твору для окремого реципієнта (39) **перцептивна** функція), «піднімає авторитет перекладної літератури» для суспільства в цілому [5, с. 18]. За П. Ньюмарком, прагматика критики перекладу полягає у визначенні переваг перекладу (його "цінності") з позиції досягнення мети, заради якої було зроблено переклад [28], а також, за В. Комісаровим, вказує на успішність вирішення прагматичного "надзавдання", якщо така задача була поставлена цьому перекладацькому акту [10, с. 292]. В. Радчук зауважував, що «перекладачі часто керуються в роботі не до кінця усвідомленими цілями та мотивами», які «не опредмечуються словом інакше, як через текст перекладу» [20, с. 158]. Одним із завдань КХП є виявлення та аналіз «творчих імперативів-рушіїв» [там само] перекладацької діяльності, яке реалізується у 40) **аналітичній** функції.

Критика перекладу визначає повноту відтворення змісту оригіналу в перекладі та, оцінюючи еквівалентність оригіналу та перекладу, допомагає віднайти інформацію, втрачену при перекладі [10, с. 287] (41) **інформативно-реставраційна** функція), перевіряє дотримання **конвенційної норми перекладу**, під якою розуміють вимогу максимальної наближеності перекладу до оригіналу, його здатність повноцінно замінювати оригінал як у цілому, так і в деталях, виконуючи завдання, заради яких переклад був здійснений [10, с. 294] та **норми еквівалентності** перекладу, яка повинна виконуватися за умови дотримання всіх інших аспектів перекладацької норми [10, с. 296] та поза нею (42) **нормативно-контролююча** функція), визначаючи жанр як власне переклад або один із видів інтерпретаційної діяльності – переспів, твір за мотивами тощо, як це зробив О. Рихло, досліджуючи жанри перекладів творів Е. По [22, с. 13–55]. Останнім КХП робить внесок до жанрології перекладу, окреслюючи та уточнюючи критерії різних перекладацьких жанрів, співвідносячи їх з певними літературними жанрами (наприклад, називаючи переспівами або творами за мотивами відтворення Езопових байок в межах інакших культур).

«Що докладніше описуються функції перекладу, то виразніше постає потреба розгалужувати її на конкретні актуальні підкласи», – зазначив В. Радчук у статті «Функції перекладу» [20, с. 149]. Розвідка доводить слушність цього твердження і для функцій КХП.

Взагалі, роздумуючи над функціями КХП, подекуди важко було відділити функції, які належать критиці перекладу від тих, що належать власне перекладу, адже, наприклад, ідеологічно спрямованим може бути як сам текст перекладу, так і текст відгуку на іншомовну інтерпретацію художнього тексту, позбавленого будь-якого ідеологічного плану; культуротворчу роль може виконувати як переклад «знакового» твору, так і оглядова стаття, в якій йдеться про поступ національного перекладу на фоні світових літературних процесів. Ми намагалися виділити функції, властиві саме критичним текстам різних жанрів та проілюструвати їх думками видатних перекладачів та перекладознавців.

Додамо, що наведений вище далеко не вичерпний список функції КХП можна було б систематизувати в інші способи: не за аспектами – прагматичним, дидактичним тощо, – в межах яких вони реалізуються, а, наприклад, в межах методик «чистого» перекладознавства та суміжних наук: літературознавства, стилістики; або навпаки, підпорядкувати функціям різногалузеві та різноаспектні завдання, говорячи, наприклад, про те, що інтерпретативна функція КХП пояснює як художню дійсність оригіналу та перекладу, так і окремі перекладацькі рішення.

Узагальнюючи завдання, які виконує КХП, можна сказати, що вона сприяє встановленню високих вимог та покращенню якості перекладених творів, вишколює перекладачів художніх творів, підвищує інформованість та культурний рівень читачів. У широкому розумінні, вона є стимулом до розвитку національної мови та культури, сприяє активізації національного перекладу, оцінює його здобутки в межах цілісної полісистеми, розмежовуючи в ній течії та напрямки, спрямовує його та синхронізує зі світовими літературними та культурними процесами.

Таким чином, аналіз методології КХП як науки, її цілісне та ціннісне осмислення дозволяють нам стверджувати її окремішність як специфічної галузі людської діяльності в лінгвістичному, комунікаційному, когнітивному, прагматичному, інституційному аспектах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриська О. Я. Микола Зеров як критик та теоретик перекладу. Дис. ... канд. філол. н., 10.02.16 – «Перекладознавство». – Львів, 2017. – 284 с.
2. Гриців Н. М. Василь Мисик: Різногранний діамант українського художнього перекладу. – Вінниця : Нова книга, 2017. – 296 с.
3. Зеров М. К. Перед судом методолога // Зеров М. Українське письменство. – К. : Основи, 2003. – С. 550–559.
4. Зеров М. К. У справі віршованого перекладу // Зеров М. Українське письменство. – К. : Основи, 2003. – С. 609–624.
5. Зорівчак Р. П. Григорій Кочур як історик українського художнього перекладу // Григорій Кочур і український переклад. Матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. – Київ – Ірпінь, 2004. – С. 17–28.
6. Зорівчак Р. П. Микола Лукаш: «Дух, що тіло рве до бою» // Савчин В. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. – Львів, 2014. – С. 5–15.
7. Іваненко В. Критика перекладу: якою їй бути? / В. Іваненко // Всесвіт. 1977. № 4. – С. 173–177.
8. Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача : Монографія. – Львів : Піраміда, 2011. – 264 с.
9. Литвин І. М. Перекладознавство. Наук. посібник. – Черкаси, 2013. – 288 с. – Режим доступу до джерела: <http://eprints.cdu.edu.ua/60/1/навч.%20пос.%20Литвин.%20ПЕРЕКЛАДознавство.pdf>
10. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу : Монографія. – К. : Київ. ун-т, 2004. – 522 с.
11. Комиссаров В. Н. Теория перевода (Лингвистические аспекты). – М. : Высшая школа, 1990. – 306 с.
12. Коптілов В. Першотвір і переклад. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
13. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
14. Мазур О. В. Анатолій Онишко – перекладач лірики Едгара По // Філологічні студії. – Луцьк : ВОД, 2007. №1–2 (39–40). – С. 89–93.
15. Микола Лукаш: Моцарт українського перекладу. Упоряд. Карабан В. І., Черноватий Л. М. та ін. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 445 с.
16. Одрехівська І. Модель критики перекладу в рамках перекладознавчої концепції проф. В. Коптілова // Іноземна філологія. 2013. – Вип. 125. – С. 123–129.
17. Олександр Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства. Ред. та упоряд. Черноватий Л. М., Карабан В. І. та ін. – Вінниця, 2007. – 440 с.
18. Подвойська О. Редагування перекладів як навчальна дисципліна // Філологічні науки. – 2006. – Кн. 2. – С. 153–157. – Режим доступу до джерела: file:///C:/Users/1/Downloads/Nzfn_2016_2_32.pdf
19. Пономарів О. «Чужою радістю радіти...» // Григорій Кочур і український переклад. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Київ – Ірпінь, 2004. – С. 29–30.
20. Радчук В. Функції перекладу // Всесвіт. – 2006. – № 11–12. – С. 149–160.
21. Рильський М. Мистецтво перекладу. – К. : Рад. письменник, 1975. – 343 с.
22. Рихло О. П. Відтворення мовностилістичних особливостей творів Е. А. По в українських перекладах. Дис. ... канд. філол. н., 10.02.16 – «Перекладознавство». – Чернівці, 2001. – 304 с.
23. Савчин В. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу : Монографія. – Львів : Літопис, 2014. – 374 с.
24. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ ст.. – К., 2009. – 342 с.
25. Bassnett S. Translation Studies. 3rd edition. L. : Routledge, 2003. – 176 p.
26. Burkhanov I. Translation: Theoretical Prerequisites. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. – 222 s.
27. Melis N. M., Albir A. H. Assessment in Translation Studies: Research Needs // Meta XLVI, # 2, 2001. <http://www.erudit.org/revue/meta/2001/Vol.XLVI/2>
28. Newmark P. A Textbook of Translation. – L. : Longman, 2003. – 290 p.

LITERARY TRANSLATION CRITICISM: METHODOLOGY SKETCH

The paper considers general tasks, functions and principles of literary translation criticism. That is meant to state a separate status of the literary translation criticism, to tell professional demands to the translators of literary texts from subjective judgements.

The critique texts of different genres comprize the research materials. These are reviews, sketches, research papers, theses, monographs, written by translation theorists and practitioners, as well as common readers. A wide range of the materials used gave an opportunity to sort out the tasks solved by the literary translation criticism, and, thereafter, to consolidate them into the groups, subject to definite functions. The latter, in their turn, execute themselves within the translational aspects and principles or use the methodology of other sciences. Namely, it is emphasized that the literary translation criticism lies within the translation, literature, and language studies, and is also inseparable from the translation editing and proofreading.

The text- and anthropocentrism are characteristic for the literary translation criticism. The former solves the languages correspondence issues, as well as those of literature and culture studies, while the latter examines the relations within the triad translator-reader-literary polysystem. The following functions were defined to be the basic ones of the literary translation criticism: evaluating, methodological, didactic, learning, explanatory, those of regulation and control, diagnostics and correction, exploratory, cognitive, interpretative, pragmatic, educative, perceptive, utilitarian, praxeological, prognostic, humanitarian, communicative, ideologic, language-creative, culture- and nation-formative. The basic tasks of the literary translation criticism are: setting the translation quality requirements, translators training, facilitation of national translation and its synchronization with the world literary and cultural processes, stimulation of national language and culture development.

Key words: translation, literary translation, translation criticism, literary translation criticism, methodology, task, function, principle, aspect.

Елена Мазур

КРИТИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА: ОЧЕРК МЕТОДОЛОГИИ

В статье рассматриваются основные задания, функции и принципы критики художественного перевода, что призвано утвердить её обособленный статус и отделить профессиональные требования к переводчикам художественных текстов от субъективных суждений.

Материалом исследования служат критические тексты разных жанров: отзывы, очерки, научные статьи, диссертации, монографии, написанные переводоведами-теоретиками, переводчиками-практиками, рядовыми читателями. Широкий спектр использованных материалов дал возможность выделить задания, которые выполняет критика художественного перевода, и, соответственно, объединить их в группы, подчиненные определённым функциям. Последние, в свою очередь, реализуются в рамках аспектов и принципов чисто переводческого направления или используют методологию других наук. А именно, подчеркивается, что критика художественного перевода одновременно является переводоведческой, литературоведческой и языковедческой и неотделима от редакторской работы.

Критике художественного перевода свойственны тексто- и антропоцентризм. В рамках первого решаются вопросы языкового соответствия, литературоведческие задания и культурологические вопросы, в рамках второго исследуются отношения в триаде переводчик-читатель-литературная полисистема. Среди основных функций критики художественного перевода выделены оценочная, методологическая, дидактическая, учебная, пояснительная, нормативно-контролирующая, диагностико-коррекционная, исследовательская, познавательная, интерпретативная, прагматическая, воспитательная, перцептивная, утилитарная, праксеологическая, прогностическая, гуманитарная, коммуникативная, мировоззренческая, языкотворческая, культуuroбразующая и

нациообразующая. Основными задачами критики художественного перевода являются установление требований к качеству перевода, подготовка переводчиков, способствование активизации национального перевода и его синхронизация с мировыми литературными и культурными процессами, стимулирование развития национальных языка и культуры.

Ключевые слова: перевод, художественный перевод, критика перевода, критика художественного перевода, методология, задача, функция, принцип, аспект.

УДК 8=811.161.2:811.11

Анастасія Маркелова
(Київ)

**КОЛЬОРОНІМІЧНИЙ КОМПОНЕНТ “СІРИЙ”
У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ)**

У статті розглядається питання про необхідність диференціації етносимволів кольоронімічного характеру на прикладі кольоронімічного виразника – сірий на матеріалі поезій Василя Симоненка “Пророцтво 17-го року” та “Злодій” та їх англійських перекладів.

Проаналізовано теоретичний інструментарій відтворення етнокультурного змісту кольоровиразника сірий, а також визначено оптимальні перекладацькі прийоми, які сприяють метафоричному розгортанню оригінальної етносимволіки з огляду на амбівалентність смислових відтінків досліджуваного кольоровиразника. Етносимвол розглядається як наскрізний елемент поетичного мовлення українських шістдесятників, у ході перекладу якого перекладачу слід уникати послаблення, спотворення та смислоспрощення його потенціалу. Особливості перекладацької інтерпретації етносимволів визначаються рівнем міжкультурного контактування перекладача та автора крізь призму інформативного мовно-культурного часопростору. На матеріалі українсько-англійських поетичних перекладів розглядається проблема меж перекладацької інтерпретації етносимволіки. Авторська специфіка етносимволізації поетичного тексту аналізується з позицій її національної зумовленості, зокрема творчість мовної соціально-демографічної спільноти шістдесятників інтерпретується крізь призму східнослов'янської лінгвокультури, етнокультурна специфіка якої є унікальною у своєму роді. Особлива увага звертається автором на випадки хибнотлумачень етносимволів перекладачем, що призводять до нівелювання національно-специфічного наповнення етносимволічного виміру поетичного мовлення шістдесятників загалом. Словотворчі і морфологічні особливості оригінальних досліджуваних одиниць (етносимволів) порівнюються із перекладами з метою виявлення ступеня повноти та еквівалентності відтворення яскравих образних символів з національним компонентом.

Ключові слова: кольоронімічний компонент, етносимволіка, метафоричне розгортання, поетичний переклад, смисловий відтінок, перекладацький прийом.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Етносимволи кольоронімічного характеру, на відміну від етносимволів рослинного і тваринного характеру, глибше пов'язані з культурною пам'яттю народу. З найдавніших часів колір традиційно вважається ключовою характеристикою будь-якого об'єкта. Кольори мають символічне значення, яке ніколи не зникне (*переклад наш – А. М.*) [4, с. 78]. Етносимволи з кольоронімічними компонентами – одні із частотно вживаних у поетичному мовленні українських шістдесятників, зокрема мовленні Василя Симоненка. Сірий колір набуває унікальних асоціативно-образних значень та аналогізацій з певними

метафоричними образами, тому доцільним вважаємо вивчення цієї проблеми з позицій сучасного перекладознавства. Мовлення людини нерозривно пов'язане з кольорами та їх асоціативно-образними значеннями. Послужимося слухним міркуванням Умберто Еко: “Ми – тварини, які вміють розрізняти кольори, але перш за все ми – розумні тварини. Ми часто використовуємо кольори як семіотичні засоби” (*переклад наш – А. М.*) [2, с. 173].

Формулювання мети і завдань статті. Мета наукової розвідки полягає у спробі з'ясувати особливості відтворення кольоронімічного компонента сірий в поетичних перекладах віршів Василя Симоненка англійською мовою. **Об'єктом** наукової розвідки постає кольоронімічний компонент етносимволів – сірий в україномовних поезіях Василя Симоненка та їх англійськомовних перекладах. **Предметом** – перекладацькі прийоми відтворення кольоронімічного компонента сірий. **Основні завдання** даної статті полягають у наступному: 1) довести, що сірий колір є одним із ключових у творчості В. Симоненка, 2) з'ясувати інструментарій адекватного поетичного перекладу оригінальної етносимволіки з кольоронімічним компонентом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання теоретичної концепції етносимволіки у лінгвокультурології та перекладознавстві не є новим, хоча на даний момент знаходимо велику кількість інтерпретацій у наукових пошуках як закордонних, так і вітчизняних науковців, зокрема Е. Піма, А. Вежбицької, Л. Коломієць, Н. Ящик, Г. Василенко. Парадоксально, але наразі не має жодної ґрунтовної розвідки, присвяченої дослідженню відтворення української етносимволіки засобами англійської мови. Відтак, у статті йтиметься безпосередньо про перекладознавче дослідження етносимволіки лінгвокультурологічного напрямку. Методологічно вартісною для нашої розвідки є сентенція Рафаеля Бартона про національну ідентичність та культуру, які по суті є взаємодоповнюючими елементами одного цілого. В одній зі своїх багаточисленних праць “Мистецтво поетичного перекладу” Р. Бартон наголошує на тому, що будь-яке людське суспільство існує з огляду на форму культури, яка йому притамана. Дослід влучно зауважує, що культура у даному випадку виступає уособлює собою людський, національний досвід..., який успадковується від покоління до покоління (*переклад наш – А. М.*) [1, с. 3]. Більшість з нас ще з дитинства починає засвоювати кольорові концепти і формує для себе значеннєву систему кольорів; навіть для позначення таких понять як правильно/неправильно або добре/погано людина інтуїтивно використовує кольори (*переклад наш – А. М.*) [3, с. 117].

Повторюваність тих самих кольорів поетами дозволяє визначити “кольоронімічний ореол” етносимволіки їх поетичного мовлення в межах конкретного поетичного твору, циклу творів. Зважаючи на екстравербальний контекст та біографічний аспект поезії, згаданий нами ореол розширює межі асоціативного простору кольорів, увиразнюючи універсально-етнокультурну маркованість першотвору. Контекстуалізовані кольори, позбавлені універсально-етнокультурної маркованості, набувають індивідуально-авторської тональності, і можуть виступати домінантами усієї творчості поета. Сприйняття нами кольорів частково пов'язане з індивідуальними генами, які ми успадковуємо. Геван Еванс звертає увагу на те, що важливішим чинником впливу на сприйняття кольорів є культурні відмінності, які формувались у різних суспільствах протягом тривалого часу (*переклад наш – А. М.*) [3, с. 35]. Отже, колір у творчості українських поетів-шістдесятників – своєрідний репрезентант перш за все настрою чи емоції, що має яраво виражені універсально-етнокультурні ознаки та актуалізує архаїчні образи, підґрунття яких метафорично осмислюється й репрезентується в індивідуально-авторській картині світу. Кольори виступають у ролі кодів, що позначають ідеї у випадку коли вони сповнені сенсу у контексті (*переклад наш – А. М.*) [7, с. 58].

Виклад матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів. Залучення кількісного аналізу дозволило нам отримати достовірні показники частоти використання кольорів у поетичних текстах поетів-шістдесятників, а контрастивно-перекладознавчого з елементами лінгвокультурологічного – з'ясувати критерії найоптимальніших перекладацьких рішень при відтворенні етносимволіки з кольоронімічним компонентом.

В оптиці ореол визначається як світловий фон довкола зображення джерела оптичного випромінювання, спостережуваний оком. Екстраполюючи визначення терміну ореол на площину перекладу поетичних текстів з етносимволами кольоронімічного характеру, пропонуємо визначати *ореол* як сукупність асоціативно пов'язаних кольорів у взаємозв'язку з частоповторюваними поліконтекстуальними символами з етно-ментальним наповненням. *Кольоронімічний ореол* розкриває можливості для вичерпної інтерпретації етнокультурних асоціацій, які виникають унаслідок накладання часом не співставлених, частотно повторюваних контекстів крізь призму творчості окремих поетів. А. Пермінова з цього приводу влучно зауважує, що повторюваність (*мовних одиниць*) стає основою для інституалізації стабільності, а також і камертоном для виявлення відмінності [9, с. 104]. Схематично кольоронімічний ореол крізь призму творчості поета має такий вигляд (Рис. 1):

Метод кількісного аналізу дозволяє нам окреслити ряд кольоронімічних проявів певних значущих символів, які асоціативно взаємодоповнюються, себто кольоронімічний ореол ідіолекту поета. Аналіз ореолів вихідного та цільового текстів послугує виявленню значеннєвих незбігів при відтворенні етносимволіки змісту загалом. Отож, у даній науковій розвідці ми спробуємо проаналізувати одну зі складових кольоронімічного ореолу ідіолекту Василя Симоненка, а саме: колоровиразник етносимволіки першотвору – сірий. Асоціативні взаємодоповнення певних символів з вищезгаданим кольором фіксуємо у прикладах, проаналізованих нижче:

Сірий колір, за В. Симоненком, виражає творчу націленність автора на метафоричний простір злиденної буденності, у якій відгодовані “*демагоги*” та “*брехуни*” мають посірілі від пихи та ницості обличчя. *Сіре небо* у Симоненковому поетичному мовленні аналогізується з надпросторовою несправедливістю, прокльонами і образами, чії емоційні та стилістичні віддтінки смислів можуть викликати етнокультурні асоціації. Послужимося, зокрема поезією “Пророцтво 17-го року”, написаною Василем Симоненком 23 грудня 1962 року після виснажливої роботи у громадській комісії з виявлення місць масових поховань жертв сталінських репресій на Лук'янівському та Васильківському цвинтарях, а також в гущавині Биківнянського лісу. Пережите поетом потрясіння, логічно доповнюється деталізованими образами невинно убієнних: *Коли б усі одурені прозріли, / Коли б усі убиті ожили, / То небо від прокльонів посіріле, / Навевне б, репнуло від сорому й хули* [5, с. 82].

Марті Богачевській-Хом'як у своєму перекладі “The Prophecy of 1917”: *If all the deceived could but see / And all the executed arise, / The heaven, leadened by the cries, / Would burst from shame and blasphemy* [5, с. 83] вдалося зберегти усі інтонаційно-сміслові нюанси оригіналу. Більш того, відтворюючи кольоронімічний компонент етносимволіки першотвору, перекладачка вдало відтінює глибину переживання ліричного героя, послуговуючись при цьому контекстуалізованим відповідником **leadened** – сірий, котрий має й інший емоційно-комунікативний відтінок смислу, а саме: **свинцевий**. Асоціативне ускладнення мікрообразної структури першотвору за рахунок амбівалентності відповідника *leadened* употужнює експресивний заряд першотвору, трансформуючи при цьому колоровиразник **посірілий**.

Переклад А. М. Чировського: *If all the tricked could see now, / If all the martyred rose, / The sky – all gray from course-vows / Would surely crack from gloom so utterly morose* [6, с. 21] дещо пересотворює мікрообразну структуру першотвору в першій та останній строфі.

Перекладач доволіно домислює семантику першого рядка: *If all the tricked could see now*. В оригінальному реченні *Коли б усі одурені прозріли* фіксуємо звуження семантики образу одурених, себто жертв політичних репресій, тоді як запропонований перекладачем відповідник *tricked* нівелює тематичні факти першотвору, а відтак, є недоречним, хоча образна конкретика відповідника *martyred* – замучений – є вдалою. А. Чировський дистанціюється від семантики останньої строфи першотвору *Напевне б, репнуло від сорому й хули*, пересотворюючи вищенаведений фрагмент: *Would surely crack from gloom so utterly morose* – (лусне від невимовного відчаю й зневіри – А. М.) та нівелюючи емоційно-сміслову ядро оригінального образу.

Порівняно з перекладами М. Богачевської-Хом'як та А. Чировського, переклад І. Шанковського відзначається навищою семантичною точністю: *If, suddenly, their sight regained the cheated / If all the slaughtered could to life recur, / Then – heaven, by the curses all gray-smitten, / From shame and outrage would crack down for sure* [8, с. 135]. За рахунок семантично точних контекстуальних відповідників *cheated* – зраджений, обдурений та *slaughtered* – забитий, мов художба (простежується алюзивність масового вбивства) перекладачу вдається уникнути смислових зсувів, взаємодоповнюючи образно-смислові складові оригіналу. Кольоровиразник оригінальної етносимволіки І. Шанковський відтворює за рахунок смислового розвитку, розгортаючи мікрообразну структуру образу посірілого неба – *Then – heaven, by the curses all gray-smitten.... would crack down for sure*.

У поезії “Злодій” сірий постає кольоровиразником символу пихатих і глухих до потреб народу можновладців – демагогів і брехунів, образами яких рясніє інтертекстуальна площина поезії Василя Симоненка. Читаємо в оригіналі та перекладі М. Богачевської-Хом'як: *Де вони, ті – відгодовані, сірі, / Недорікувати демагоги і брехуни, / Що в'язи скрутили дядьковій вірі, / Пробираючись в крісла й чини?* [5, с. 72]. – *Where are they – grey flanneled, nameless, / Fat demagogues and liars, / Who trampled the faith of grandpa / On their way to jobs and honours?* [5, с. 73]. Переклад М. Богачевської-Хом'як не передає адекватного смислового змісту першотвору. Перекладачка вилучає прикметники *відгодований* і *недорікуватий*, що призводить до послаблення образності першотвору. М. Богачевська-Хом'як трансформує мікрообразну структуру оригіналу, пересотворюючи екстравербальний контекст строфи *Що в'язи скрутили дядьковій вірі* на *Who trampled the faith of grandpa*. Вдалим прийомом перекладачки є прийом створення парних синонімічних словосполучень, якому притаманна точність і конкретність висловлювання: *сірі...демагоги і брехуни* перекладачка відтворює парною синонімічних словосполучень: *grey-flanneled* і *nameless*, себто стилістично-нейтральний кольоровиразник образу було заміщено на символічно употужнений образ безликої, безіменної людини у фланеловому костюмі сірого кольору, що сприяє інтенфікації образності оригіналу.

Звернімося до перекладу Ігоря Шанковського “The thief”: *Where are they all – the dull, the fat-living, / The tongue-tied demagogues and liars, where, / Who bent the backbone of oldster's believing, / While climbing to power and to high chairs?* [8, с. 138].

В цьому перекладі зустрічаємо невмотивовану перестановку семантичних компонентів з цілком об'єктивною граматичною трансформацією у перших двох рядках. Окрім того, перекладач переосмислює символічну фразу *в'язи скрутили дядьковій вірі* і перекладає її образномісткою фразою *bent the backbone of oldster's believing*, зберігаючи при цьому експресивно стилістичний заряд першотвору. Символічний кольоронімічний компонент у Шанковського згасає за рахунок контекстуального відповідника з нерівноцінним образно-смисловим навантаженням *dull*, унаслідок чого переклад значно поступається першотвору.

Висновки та перспективи дослідження в цьому напрямі. Наукова розвідка пропонує до вжитку термін *кольоронімічний ореол*, який розкриває можливості для вичерпної інтерпретації етнокультурних асоціацій, які виникають унаслідок накладання часом не зіставляваних, частотно повторюваних контекстів крізь призму творчості окремих поетів. З огляду на запропоноване поняття, нами було проаналізовано один зі складових кольоронімічного ореолу, сірий колір та визначено практичний інструментарій перекладацьких прийомів відтворення етносимволіки з кольоронімічним компонентом. **Перспективу подальшого дослідження** вбачаємо у перекладознавчому аналізі інших кольоронімічних виразників поетичного мовлення Василя Симоненка з метою виявлення кольоронімічного ореолу першотвору та його перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Buton R. Art of Translating Poetry / Burton Rafael. – P. : The Pennsylvania State University Press, 2006. – 220 p.

2. Eco Umberto How Culture Conditions the Colours We See / Eco U. // On Signs (ed.) Marshall Blonsky. – Baltimore: John Hopkins University Press, 1985. – pp. 157-175.
3. Evans Gavin The Story of Colour: An Exploration of the Hidden Messages of the Spectrum / Evans G. – GB. : Michael O'Mara Books Limited, 2017. – 224 p.
4. Finlay Victoria Colour: A Natural History of the Palette / V. Finlay. – NY.: Random House Publishing Group, 2007. – 464 p.
5. Four Ukrainian Poets: Drach, Korotych, Kostenko, Symonenko. – ed, with an introduction by George S. N. Luckyi. : NY. : Quixote, 1969. – 84 p.
6. Granite obelisks [Text] / V. Symonenko; selected, transl. and annot. A. Freishyn-Chirovsky. – Jersey City, New Jersey : Svoboda, [s. a.]. – 149 p.
7. Holtzschue Linda Understanding Color: An Introduction for Designers / Holtzschue L. – NY. : Wiley, 2017. – 272 p.
8. Symonenko : a study in semantics / Igor Shankovsky. – München : Ukrainisches Institut für Bildungspolitik, 1977. – 212 p.
9. Пермінова А. В. Перекладацька рецепція сучасної американської поезії: монографія / А. В. Пермінова. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 352 с.

Anastasiia Markelova

COLOUR COMPONENT “GREY” IN VASYL SYMONENKO'S POETIC LANGUAGE
(ON THE MATERIAL OF ENGLISH TRANSLATIONS)

The article deals with the necessity of differentiation of ethnic symbols of colored character on the material of colour component – “grey” on the material of Vasyl Symonenko's poems “The Prophecy of 1917” and “The Thief” and their English translations. In the conducted research, the ethnic symbolic meaning of some images is viewed as an inextricable component of the author's worldview. Translation and culture are inseparable, and their unity is particularly obvious when translator deals with ethnic national colouring incorporated into the author's poetic works.

The theoretical tool for ethnic cultural content rendering of the colour component “grey” is analyzed, as well as the optimal translation methods that contribute to the metaphorical development of the original ethnic symbolism due to the ambivalence of the semantic shades of the studied color emitter. Anisomorphic features in the English and Ukrainian literary imagery, and in particular in ethnic symbolism of the respective cultures, draw a range of radical dissimilarities between Ukrainians and Englishmen, taking into consideration their cultural perception of reality. Ethnic symbol reflects abovementioned culturally marked divergences. Therefore one can say that ethno-cultural background influences the reception of ethnic symbol and conditions its interpretation by the target receiver. The issue of translational interpretation borders of ethnosymbolism based on the poetic works of Ukrainian Sixtiers and their English translations is viewed as an inextricable component of the investigation. Author's specificity of the poetic text ethnosymbolization outlines the national marking, in particular poetry creation of socio-demographic community of Sixtiers is interpreted through the prism of East Slavic linguistic culture which ethno-cultural specificity appears to be particularly unique on the extent of overlap between the English and Ukrainian cultures. Author focuses on the cases of misinterpretation that deform and level culturally-specific colouring of ethnosymbolic dimension of the Sixtiers poetic language in general. The practical results of this paper aim at finding a better solution for interlingual transference of specific original units (ethnic symbols) that are culturally marked taking into consideration the uniqueness and originality of the source texts.

Key words: color component, ethnic symbolism, metaphorical deployment, poetic translation, semantic tone, translation techniques.

Анастасія Маркелова

КОЛОРНИМИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ "СЕРЫЙ" В ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ
ВАСЫЛЯ СИМОНЕНКО (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ)

В статье рассматривается вопрос о необходимости дифференциации этносимволов колоронимического характера на примере колоронимического выразителя – серый на

матеріалі поезій Василя Симоненко “Пророчество 17-го года” и “Вор”, а также их английских переводов.

Проанализирован теоретический інструментарій воспроизведения этнокультурного содержания колоронимического выразителя серый, также определены оптимальные переводческие приемы, которые способствуют метафорическому развертыванию оригинальной этносимволики с учетом амбивалентности смысловых оттенков исследуемого колоронимического выразителя. Особое внимание обращено на переводческую интерпретацию этносимволики, возможности передачи метафорического значения образа, учитывая особенности украинской фольклорной традиции. Этносимвол рассматривается как магистральный элемент поэтической речи украинских шестидесятников, в ходе перевода которой, переводчику следует избегать ослабления, искажения, а также смыслоупрощения его потенциала. На материале украинско-английских поэтических переводов рассматривается проблема граней переводческой интерпретации этносимволики. Авторская специфика этносимволизации поэтического текста анализируется с позиций ее национальной обусловленности, в частности творчество социально-демографического сообщества шестидесятников интерпретируется сквозь призму восточнославянской лингвокультуры, этнокультурная специфика которой является уникальной в своем роде. Особенное внимание уделяется автором случаям переводческого лжетолкования этносимволов, что приводит к нивелированию национально-специфического наполнения этносимволического измерения поэтической речи шестидесятников в общем. Словообразовательные и морфологические особенности единиц оригинала (этносимволов) сравниваются с вариантами их перевода с целью обнаружения уровня полноты и эквивалентности перевода ярких образных символов с национальным компонентом.

Ключевые слова: колоронимический компонент, этносимволика, метафорическое развертывание, поэтический перевод, смысловой оттенок, переводческий прием.

УДК 81'253::654.197

**Марія Мінгазова,
Наталія Гончаренко,
Олена Мазур
(Херсон)**

ОСОБЛИВОСТІ СИНХРОННОГО АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ ВИПУСКУ НОВИН

У пропонованій статті розглянуто та схарактеризовано особливості синхронного аудіовізуального англо-українського перекладу телевізійних випусків новин, що транслюють події в режимі реального часу; розглянуто основні труднощі, що ускладнюють процес синхронного перекладу; визначено такі поняття, як «аудіовізуальний переклад», «аудіовізуальна інформація» та «синхронний переклад». Переклад текстів ЗМІ є актуальним видом перекладацької діяльності, оскільки він сприяє міжкультурному спілкуванню. Виокремлено основні жанри текстів ЗМІ, для яких характерним є синхронний переклад. Проаналізовано роботу перекладачів українських телеканалів (Громадське ТБ та НьюзВан). У ході проведеного дослідження виявлено, що нерідко переклад у студії виконують не фахівці, а журналісти, які володіють англійською мовою. Зазначено, що екстралінгвістичні чинники (голос, інтонація, дикція, темп мовлення синхроніста) також впливають на якість перекладу, оскільки вони відіграють роль у тому, як реципієнт сприймає аудіовізуальну інформацію. Розглянуто також поняття про «часовий зсув» та «оптимальні проміжки часу», якими необхідно послуговуватися на практиці синхронного

перекладу. Крім того виокремлено спеціальні навички та вміння синхроністів, що допомагають їм у створенні адекватного та еквівалентного перекладу. Під час проведеного аналізу наведених медійних текстів розглянуто основні перекладацькі трансформації, завдяки яким синхроністи відтворюють повідомлення мови-джерела: 1) мовна компресія; 2) опущення; 3) додавання; 4) генералізація; 5) експлікація.

Ключові слова: *переклад, усний переклад, синхронний переклад, аудіовізуальний переклад, аудіовізуальна інформація, новини, політичний дискурс, часовий зсув.*

У період інтенсивного посилення комунікації в міжнародному просторі, питання перекладу аудіовізуальної продукції посідає одне з провідних місць у становленні сучасної теорії і практики перекладу. Насамперед, під поняттям «аудіовізуальний переклад» розуміють особливий вид перекладу, особливостями якого є відтворення вербальної та невербальної інформації мультимедійного тексту з вихідної мови на цільову.

Аудіовізуальний переклад вважається однією з наймолодших галузей сучасного перекладознавства. Велика кількість дослідників, серед яких Ю. Плетенецька [10], Р. Матасов [7], Н. Бідасюк [2], присвячують свої роботи дослідженню цього питання. З умов щорічного збільшення обсягу візуальної та звукової продукції, а також – відносно слабкою теоретичною базою цієї галузі, оскільки на сьогоднішній день в Україні не сформовано чітких теоретичних засад.

Метою нашої роботи є дослідження особливостей синхронного аудіовізуального перекладу випуску новин, а також аналіз основних труднощів та питань, які виникають при відтворенні аудіовізуальної інформації. Аудіовізуальна інформація – будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків [4].

Переклад текстів ЗМІ є актуальним засобом втілення міжкультурного спілкування, особливо в епоху непинного формування та розвитку інформаційного суспільства. Нерідко під час випуску новин транслюються події, які відбуваються у прямому ефірі, тобто наживо. Особливо це стосується тих новинних повідомлень, які носять суспільно-політичний характер. На сьогоднішній день більшість українських телеканалів («1+1», «5 канал», «112 Україна», ICTV («*Ай-Сі-Ті-Ві*»), Громадське ТБ та ін.) транслюють прямі включення з сесійної зали Генеральної Асамблеї ООН, засідань Ради Безпеки ООН, саміту глав держав-членів НАТО та інших офіційних заходів, наприклад, прес-конференцій, брифінгів, політичних заяв, виступів, промов, інтерв'ю тощо. Це обумовлено необхідністю в оперативному викладі новин за сучасних умов інформаційної глобалізації. Таким чином, виникає нагальна потреба у здійсненні якісного професійного англо-українського перекладу для забезпечення та підтримки міжнародної комунікації, а також для досягнення комунікативної мети й прагматичної настанови вихідного повідомлення.

Синхронний переклад як особливий вид перекладацького процесу. Як правило, коли йдеться про переклад під час офіційних заходів, то ми маємо справу власне з синхронним перекладом, оскільки він орієнтований на миттєве відтворення інформації для аудиторії, яка водночас слухає та бачить аудіовізуальну інформацію. Синхронний переклад – це особливий вид усного перекладу, коли перекладач виконує одночасний переклад з мови оригіналу на мову перекладу без спеціальних пауз (на відміну від послідовного перекладу) з затримкою буквально у декілька слів (визначення наше – *М.М.*).

До його особливостей можна віднести те, що: 1) він розпадається на два комунікативних акти – репродукцію й рецепцію; 2) перекладач при синхронному перекладі поперемінно поєднує функції одержувача та відправника; 3) синхронний переклад – це сума двох комунікативних актів – між відправником та перекладачем і між перекладачем та відправником [6, с. 30]. Варто зазначити, що синхронний переклад не передбачає виправлення помилок у зв'язку з обмеженнями у часі. Саме тому перекладач-синхроніст, на

відміну від своїх інших колег, не може редагувати та виправляти власні переклади в режимі реального часу з метою покращення їхньої якості.

Цей вид перекладу вимагає від перекладача професійної загартованості, а також спеціальних навичок та вмінь, серед яких: володіння фоновими знаннями, вільне володіння цільовою та вихідною мовами, висока концентрація уваги, вміння водночас слухати, запам'ятовувати, аналізувати, оцінювати та перекладати почутий текст, а також здібності прогнозувати висловлювання промовця.

Практика українського телебачення доводить, що не завжди такий вид перекладацької діяльності виконується фахівцями, нерідко цим займаються журналісти каналів, які мають достатній рівень знання іноземної мови. Наприклад, журналісти таких відомих українських каналів як Еспресо ТБ та Громадське ТБ часто самі перекладають в прямому ефірі, оскільки за сучасних реалій не завжди є нагода запросити професійного перекладача, а потреба у висвітленні важливих суспільно-політичних подій в режимі реального часу завжди є. Так, завдяки своїй двомовності вони виконують переклад наживо. Наприклад, 9 листопада 2016 р. журналістка каналу Громадське ТБ протягом десяти хвилин [1:40:35 – 1:50:47] синхронно перекладала розмову ведучого з американською журналісткою в прямому ефірі спеціального випуску, який був присвячений президентським виборам у США [8].

Труднощі та питання, що виникають під час синхронного перекладу. Перекладачі-синхроністи, як правило, виконують свою роботу у спеціальних кабінах, використовуючи при цьому спеціальне обладнання (наушники, мікрофони), та перебувають там, де відбувається подія. Працюють вони зазвичай у парах, змінюючи один одного кожні 20-30 хвилин, що пояснюється виснажливістю та великим навантаженням такого різновиду перекладацької діяльності. Але, якщо йдеться про випуск новин, то зазвичай синхроністи перекладають, перебуваючи у студії каналу, тобто переклад здійснюється «з монітору». Таким чином, у перекладача немає прямого контакту з тими, кого він перекладає, та з тими, для кого він власне і перекладає, якщо мова йде, наприклад, про офіційні заходи. Це безумовно ускладнює сам процес.

Робота перекладача аудіовізуальної інформації в режимі реального часу ускладнюється ще й фонетичним та семантичним синхронізмом. Під першим розуміють відповідність перекладу тривалості звучання оригінального висловлювання, а під другим – максимально можливе відтворення змістової еквівалентності оригіналу у перекладі [1].

На якість перекладу впливають вимова перекладача, його голос, інтонації, адже ці фактори впливають на те, як реципієнт сприймає повідомлення. Наприклад, під час третього раунду теледебатів кандидатів у президенти США – Дональда Трампа та Гіллари Клінтон – перекладач-синхроніст від українського телеканалу NewsOne («НьюзВан») під час випуску новин від 20.10.2016 р., що транслиювався о четвертій годині ранку, припускався великої кількості помилок, що знизило якість перекладу [3]. Складається враження, ніби у перекладача невеликий досвід роботи в режимі реального часу. Відчувається, що у повсякденному житті він спілкується російською мовою, оскільки не володіє державною мовою на прийнятному рівні. У його перекладі можна почути: «спасибі», «нашого сьогоднішнього дебатів», «які можуть», «пані госсекретар», «відчуває себе ніяково», «які хворіють на СПІД», «штóвхають», «работала» та багато інших. Також у його голосі відчувалася невпевненість, він неодноразово затинався робив невиправдано довгі паузи та недоречні повтори, опускав при відтворенні важливу інформацію, подекуди втрачав еквівалентність вихідного тексту тощо. Наприклад, у перекладі не було відтворено хронотопу місця події: «*Thank you very much Chris and thanks to UNLV for hosting us.*» – «Дякую, Кріс, спасибі, спасибі за те, що сьогодні ви нас приймаєте» (примітка: «UNLV» – це університет штату Невада, Лас-Вегас (англ. «*University of Nevada, Las Vegas*»)). У своїй промові Гіллари Клінтон також сказала: «*I have major disagreements with my opponent about these issues and others that will be before the Supreme Court.*», але перекладач відтворив це, не зберігши прагматику повідомлення: «В мене є декілька зауважень відносно питань, що розглядаються Верховним Судом». Таким чином складається враження ніби у пані Клінтон є

зауваження саме до питань, що розглядаються Верховним Судом, а не до того, як її опонент ставиться до тих питань, хоча насправді все навпаки – вона не погоджується з його позицією. Так перекладач безперервно пропрацював протягом двох годин, що виходить за межі допустимих норм роботи синхроністів. Українській аудиторії важко слухати та сприймати такий переклад. Отже, навіть не зважаючи на екстралінгвістичні чинники, які стали на заваді створенню адекватного синхронного перекладу (наприклад, дикція усного перекладача), все ж таки головною причиною, яка призвела до зниження якості перекладу, було нееквівалентне відтворення деяких уривків вихідного тексту, а також засилля русизмів.

Варто додати, що темп мовлення перекладача-синхроніста залежить від промовця, тобто, він не може бути довільним, як при послідовному перекладі. Не можна випереджати того, хто говорить (хіба що на декілька слів, які можна з упевненістю передбачити), а також – відставати, оскільки в такому випадку може виникнути ризик втратити розуміння логіки висловлювання чи пропустити важливу інформацію, чого, наприклад, аж ніяк не можна допустити при перекладі новин політичного дискурсу. В практиці усного перекладу існує поняття про часовий зсув, тобто проміжок часу між тим моментом, коли вуха синхроніста сприйняли перші слова промовця, й тим моментом, коли він почав вголос формулювати текст перекладу. Вважається, що цей проміжок має становити від двох до десяти секунд (оптимальним є часовий зсув у дві-чотири секунди). Якщо говорити об'єктивно, то часовий зсув не може тривати менше двох секунд. Водночас, якщо він триває більше десяти секунд, то це може негативно вплинути на характер та якість відповідності тексту оригіналу й тексту перекладу [5, с. 22].

Перекладацькі рішення при синхронному перекладі. До основних трансформацій можна віднести такі: генералізація, опущення та додавання лексичних одиниць, мовна компресія, експлікація, синонімічний та антонімічний переклад, використання семантичних еквівалентів, контекстуальна заміна, граматична інверсія тощо. Розглянемо деякі з них на прикладах.

Важлива для світової спільноти підсумкова прес-конференція колишнього президента США, Барака Обами, транслювалася в прямому ефірі Громадського ТБ 18 січня 2017 року, яку перекладач або, можливо, журналіст синхронно перекладав українською мовою [9]. Відтворення його виступу мовою перекладу розпочалося з 4-ої секунди після того, як американський політик почав свою промову, що є оптимальним, зважаючи на рамки часового зсуву. Під час синхронного перекладу помітними були затримки між звучанням самого перекладу та тексту оригіналу, але це майже ніяк не впливало на загальне відтворення інформації, подекуди через обмеження у часі та місці перекладач вдавався до одного з основних прийомів усного перекладу – мовної компресії. Наприклад, питання «*Mr. President, you have said that you would come back and fight for the Dreamers. You said that a couple of weeks ago. Are you fearful for the status of those Dreamers – the future of the young immigrants and all immigrants in this country, with a new administration? And what did you mean when you said you would come back? Would you lobby Congress? Maybe explore the political arena again? And if I may ask a second question: Why did you take action on a week ago?*» перекладач відтворив як «*Моє питання стосується статусу іммігрантів у нашій країні, ставлення нової адміністрації до цього питання, до проблеми імміграції*». Також за допомогою генералізації лексему «*the Dreamers*» (акронім від англ. «*Development, Relief, and Education for Alien Minors Act*») він перекладає просто як «*іммігранти*», тобто дещо втрачається метафоричність мовної одиниці. В інших українських ЗМІ трапляються такі варіанти перекладу: «*покоління мрії*», «*мрійники*». Синхроніст вдається і до інших перекладацьких трансформацій, наприклад до: експлікації («*the progressive*» – «*прогресивні течії американської політики*», «*institutional efforts*» – «*інституційні спроби, тобто спроби на рівні установ і відомств*»); додавання («*Michelle*» – «*Мішель, моєї дружини*»), опущення («*from El Salvador or Guatemala or Nicaragua or any other part of the world*» – «*з Сальвадору та ще з якихось інших країн Латинської Америки*») та ін. У своєму виступі Барак Обама неодноразово жартував, наприклад: «*With respect to the inauguration, I'm not going to comment*

on those issues. All I know is I'm going to be there. So is Michelle. And I have been checking the weather and I'm heartened by the fact that it won't be as cold as my first inauguration. Because that was cold». Перекладач зазнав семантичних втрат при перекладі, оскільки він відтворив цей момент буквально та дещо викривлено, не звертаючи уваги на контекст висловлювання: «І Мішель, і я звертаємо увагу на погоду, яка буде найближчим часом, щоб будувати свої плани на майбутнє». Насправді ж колишній президент говорив про те, що він та його дружина відвідають інавгурацію новообраного президента США, та про те, що він радіє тому, що погода у день церемонії не буде такою холодною як за його першої інавгурації. Можна сказати, що загальний стиль та тональність тексту оригіналу відтворено у тексті перекладу. За повнотою і типом відтворення інформації переклад є повним, за характером та якістю відповідності його можна вважати еквівалентним та адекватним, навіть незважаючи на певні помилки та незначні порушення узуальних норм цільової мови. Даний переклад забезпечує прагматичні завдання перекладацького процесу на достатньому для цього рівні еквівалентності, за умов дотримання жанрово-стилістичних особливостей.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день актуальним залишається питання синхронного перекладу аудіовізуальної продукції, зокрема випусків новин. Насамперед це пов'язано з тим, що, окрім мовних чинників, на роботу синхроніста впливає низка позамовних чинників (наприклад, обмеження у часі та місці, якість обладнання та умов тощо). На практиці часто трапляється так, що роботу перекладача-синхроніста новин прирівнюють до роботи журналіста, хоча це дві абсолютно різні професії. Дійсно до перекладача на телебаченні висувається значна кількість вимог: мати психомоторику перекладача конференцій, відмінні фонові знання, хист до журналістики, красномовність коментатора та ін. За сучасних реалій в Україні нерідко буває так, що журналіст, який володіє іноземною мовою, під час прямої трансляції події може виконувати переклад.

Перспективи подальшого дослідження проблеми синхронного перекладу для ЗМІ полягають у розвитку теоретичної та практичної бази аудіовізуального перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chang, Yan [Article]: Theory and Practice in Language Studies, Vol. 2, No. 1, January 2012, pp. 71-76. Режим доступу до джерела: <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/01/10.pdf>.
2. Бідасюк Н. В. Синхронний аудіовізуальний переклад: виклики професії / Н. В. Бідасюк, І. М. Кучман // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации : науч. журн. – Симферополь : ТНУ им. Вернадского, 2012. – Т. 25 (64), № 4, ч. 1. – С. 48–52.
3. Дебаты Клинтон и Трампа. Раунд 3. (украинский перевод) [Електронний ресурс] // NewsOne. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=_ey_GM5DErU.
4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [Електронний ресурс] / Закон України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
5. Максименко О. В. Навчальний посібник для студентів страшних курсів з усного перекладу: теорія, вправи, тексти (французька мова) / О. В. Максименко. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 168 с.
6. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник / А. В. Мамрак. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
7. Матасов Р.Р. Перевод кино-, видеоматериалов: лингвокультурологический и дидактический аспекты : дис. ... канд. фил. наук / Р. Р. Матасов – М., 2009. – 211 с.
8. Ніч виборів Трампа | США (09.11.16) [Електронний ресурс] // Громадське ТБ. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=h27wXv02TeY&index=53&list=PLPnX89fQLdskBblrRQbEqCjUXEZ_TqrL8.
9. Підсумкова прес-конференція Барака Обама (18.02.2017) [Електронний ресурс] // Громадське ТБ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=wYVbzGC2jHc>.
10. Плетенецька Ю. М. Парадигма понять термінологічної системи кіноперекладу / Ю. М. Плетенецька // Вісник Луганського національного університету імені Тараса

Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 14(3). – С. 219-226. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_14%283%29__40.

Maria Mingazova,
Natalia Goncharenko,
Olena Mazur

THE SIMULTANEOUS INTERPRETING PECULIARITIES OF AUDIOVISUAL TV NEWSCASTS TRANSLATION

The proposed paper covers the simultaneous interpreting peculiarities of audiovisual English-Ukrainian translation of live TV newscasts; the main difficulties which complicate the process of simultaneous interpreting are considered; such concepts as audiovisual translation, audiovisual information and simultaneous interpreting are defined. Translation of mass media texts is a relevant form of translating since it promotes intercultural communication. The main genres of mass media texts featuring simultaneous interpreting are pointed out. The interpreters' work at Ukrainian TV channels (Hromadske TV and NewsOne) is analyzed. It is mentioned that it often happens that interpretation at the television studio is done not by specialists but journalists who can speak English. It is pointed out that the extralinguistic factors such as simultaneous interpreter's voice, intonation, dictation, rhythm of speech also play a big role in how the recipient perceives audiovisual information. The concept of ear-voice-span is reviewed as well as optimal time intervals to be considered in simultaneous interpreting practice. Simultaneous interpreters' special skills and abilities are pointed out since they help them to carry out adequate and equivalent interpretations. The main transformations are considered by analyzing the given media texts thanks to which simultaneous interpreters reproduce the message of the source language: 1) semantic compression; 2) omission; 3) addition; 4) generalization; 5) explication.

Key words: translation, interpreting, simultaneous interpreting, audiovisual translation, audiovisual information, TV news, political discourse, ear-voice-span.

Мария Мингазова,
Наталья Гончаренко,
Елена Мазур

ОСОБЕННОСТИ СИНХРОННОГО АУДИОВИЗУАЛЬНОГО ПЕРЕВОДА ВЫПУСКА НОВОСТЕЙ

В предлагаемой статье рассмотрены и охарактеризованы особенности синхронного аудиовизуального англо-украинского перевода телевизионных выпусков новостей, которые транслируют события в режиме реального времени; рассмотрены основные трудности, которые усложняют процесс синхронного перевода; дано определение таким понятиям, как «аудиовизуальный перевод», «аудиовизуальная информация» и «синхронный перевод». Перевод текстов СМИ является актуальным видом переводческой деятельности, поскольку он способствует межкультурной коммуникации. Выделены основные жанры текстов СМИ, для которых характерным является синхронный перевод. Проанализировано работу переводчиков украинских телеканалов (Громадське ТБ и НьюзВан). В ходе проведенного исследования выявлено, что нередко перевод в студии выполняют не специалисты, а журналисты, которые владеют английским языком. Отмечено, что экстралингвистические факторы (голос, интонация, дикция, темп речи синхрониста) также влияют на качество перевода, поскольку они играют роль в том, как реципиент воспринимает аудиовизуальную информацию. Рассмотрено также понятие «смещение во времени» и оптимальные промежутки времени, на которые стоит опираться на практике синхронного перевода. Выделено кроме этого специальные навыки и умения синхронистов, которые помогают им создать адекватный и эквивалентный перевод. Анализируя приведенные медийные тексты, рассмотрено основные переводческие трансформации, благодаря которым синхронисты воспроизводят сообщение исходного языка: 1) языковая компрессия; 2) опущение; 3) добавление; 4) генерализация; 5) экспликация.

Ключевые слова: перевод, устный перевод, синхронный перевод, аудиовизуальный перевод, аудиовизуальная информация, новости, политический дискурс, смещение во времени.

УДК 811.11'25

Оксана Подвойська,
Лідія Зварич
(Херсон)

ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ТЕКСТІВ АВІАЦІЙНОЇ ТЕМАТИКИ

У пропонованій статті робиться спроба проаналізувати основні аспекти та прийоми прагматичної адаптації як способу перекладу текстів авіаційної тематики. Сфера цивільної авіації в останні роки набула значного розвитку. Проте цей розвиток спрямований не лише безпосередньо на покращення авіатранспорту й авіаційного обслуговування, а й на комунікацію у досліджуваній галузі професійної діяльності. Завдяки цьому, популярність авіаподорожей збільшилась, а разом і з тим збільшилась кількість текстів авіаційної тематики. Зважаючи на інтернаціональний характер авіаційної діяльності, виникає потреба у перекладі текстів, що належать цій сфері. Тож нами були досліджені основні види прагматичної адаптації тексту при перекладі текстів інформаційного наповнення веб-сторінок аеропортів «Гітроу» (Лондон, Великобританія) та «Берлін-Тегель ім. Отто Лілієнтала» (Німеччина).

Згідно з результатами нашого дослідження ми визначили найчастотніші прийоми прагматичної адаптації текстів перекладу. А саме виявили, що при перекладі текстів веб-сторінок аеропортів, перекладачі вдаються до застосування слів-англіцизмів у випадках, коли вони спрощують розуміння тексту перекладу та є достатньо розповсюдженими у сфері подорожей. Дублювання інформації кількома мовами одночасно має на меті пояснення викладеної інформації та підготовка реципієнта тексту перекладу до сприйняття цієї інформації в реальних умовах та у випадку браку часу й відсутності тексту перекладу. Завдяки вилученню частини тексту, автор тексту перекладу акцентує увагу певного кола реципієнтів перекладу на актуальній для них інформації та вилучає ту, яка не адресована цьому колу реципієнтів. Додавання інформації реципієнтові тексту перекладу презентується додаткова інформація, яка може спростити подорож пасажирів, або просто його зацікавити. Таким чином, навіть якщо інформація не адресована певному колу реципієнтів тексту перекладу, вони мають змогу ознайомитися з нею без обмежень, спричинених різницею мовного досвіду.

Ключові слова: прагматика, тексти авіаційної тематики, прагматична адаптація, інформаційне наповнення.

На сьогоднішній день світова авіація представляє собою важливий сектор державної діяльності, цілями та задачами якого є вирішення широкого спектру життєво важливих питань. Саме авіаційна діяльність сприяє росту і розвитку промислово-економічного потенціалу країни, розвитку культурної та наукової діяльності а також попередженню загрози державної безпеки. Невід'ємною частиною авіаційної діяльності є комунікація, як зі спеціалістами сфери, так і з цивільним населенням. На цей час є необхідність в більш ретельному вивченні перекладацької діяльності в сфері авіаційних текстів. Популярність перекладів таких текстів виникла у зв'язку зі стрімким розвитком авіаційної промисловості в цілому та особливо цивільної авіації.

Основна **мета** нашого дослідження полягає у встановленні специфіки відтворення інформації в процесі перекладу текстів авіаційної тематики у мовах-реципієнтах. Зважаючи на мету нашого дослідження, виникли такі **завдання**: надати визначення поняття «авіація» та встановити актуальність дослідження текстів цієї галузі, встановити поняття «прагматична адаптація» з позиції перекладознавства та визначити основні прийоми прагматичної адаптації та їх доцільність.

Авіація – галузь техніки, пов'язана з польотами в атмосфері апаратів важчих за повітря. Авіацією часто називають також організації та служби, що використовують для польотів ці апарати [3].

Згідно з Повітряним Кодексом України, авіація поділяється на цивільну та державну авіацію [2, с. 18].

Цивільна авіація задовольняє потреби держави і громадян у повітряних перевезеннях і авіаційних роботах та виконанні польотів у приватних цілях і поділяється на комерційну авіацію та авіацію загального призначення.

Державна авіація використовує повітряні судна з метою забезпечення національної безпеки і оборони держави та захисту населення.

Отже й тексти, що належать до авіаційної тематики матимуть різні жанри, особливості й труднощі для перекладу.

У нашій роботі ми досліджували тексти цивільної авіації, як сфери, яка має стрімкий розвиток та більш тісний зв'язок з широким колом населення.

Сучасні міжнародні аеропорти світу, адаптуючись до тенденцій обміну інформації через мережу Інтернет, мають свої веб-сторінки, на яких вони і здійснюють забезпечення інформацією пасажирів багатьма мовами світу.

Проте, оскільки абсолютна еквівалентність є майже недосяжною, при перекладі інформаційного наповнення веб-сторінок на інші мови світу, перекладачі часто вдаються до низки перекладацьких трансформацій тексту.

Тут слід пам'ятати про те, що реципієнт тексту оригіналу та реципієнт перекладу мають, як правило, відмінний мовний досвід, етнічні особливості культури та різні фонові знання. Тому у процесі перекладу перекладачу необхідно спочатку провести прагматичний аналіз тексту, для того, щоб визначити, яка інформація може або повинна бути вилучена або видозмінена при перекладі. Потім текст переадресовується іншомовному реципієнту з урахуванням прагматичних відношень мови перекладу, тобто тієї реакції, яку викликає текст у нових соціокультурних умовах. При цьому відбувається прагматична адаптація тексту оригіналу, враховуючи соціальні, культурні, психологічні та інші розбіжності між реципієнтами тексту оригіналу та тексту перекладу.

Прагматичній адаптації присвячено багато досліджень таких учених, як М. Бейкер, Ю. Найда, Л. Вагапова, Н. Валгіна, А. Нойберт, Ф. Бацевич.

За А. Швейцером, прагматична адаптація – це перетворення вихідного висловлювання із врахуванням передачі його прагматичного значення, тобто специфічного сприйняття інформації, що міститься в мовленнєвому висловлюванні, зі сторони різних одержувачів [4, с. 39].

Як підкреслював Л. Бархударов, поняття прагматичної адаптації є дуже широким і охоплює усі питання, пов'язані з відмінністю розуміння учасниками комунікативного процесу тих чи інших мовних одиниць і мовних частин, що пов'язано з відмінністю трактувань та мовного і екстралінгвістичного досвіду учасників комунікаційного процесу [1, с. 107].

Ми визначили низку найбільш поширених випадків застосування прагматичної адаптації тексту авіаційної тематики на прикладах інформаційного наповнення веб-сторінок великих міжнародних аеропортів зі значним пасажиропотоком, таких як «Гітроу» (Лондон, Великобританія) та «Берлін-Тегель ім. Отто Лілієнтала» (Німеччина).

Панування англійської мови, в статусі мови інтернаціонального спілкування, в сучасному світі є беззаперечним явищем. Ця тенденція спостерігається і в сфері авіації.

Так, на веб-сторінках аеропортів німецькою мовою, можна побачити певну частину слів-англіцизмів (*das Airline-Counter* – *стійка авіакомпанії*, *der Check-in* – *реєстрація*, *der Terminal* – *термінал*, *das Gate* – *вихід на посадку*, *die Baggage-Drop-off-Schaltern* – *стійки здачі багажу*), які перекладачі залишають мовою оригіналу. Зважаючи на різний мовний досвід реципієнтів тексту, таке перекладацьке рішення можна пояснити тим, що ці слова є достатньо поширеними у застосуванні в сфері авіації та авіа-подорожей. Тож для носіїв інших мов не викликати труднощів із розумінням цих англіцизмів, а в деяких випадках й спростити процедуру реєстрації або орієнтування в приміщенні аеропорту.

Беручи до уваги саме аспект мовного досвіду реципієнтів тексту перекладу, перекладачі також адаптують текст шляхом дублювання інформації англійською мовою як мови міжнародного спілкування. Наприклад, при перекладі німецькою мовою інформаційної сторінки щодо певних умовних позначок й вивісок для орієнтування по території аеропорту, перекладачі надають додатково текст оригіналу (*Terminal / departures* – *Terminal / Abflug* – *термінал / зал вильоту*, *Flight connections* – *Anschlussflüge* – *стикувальний рейс*, *Lost property* – *Fundbüro* – *бюро знахідок*, *Babycare* – *Wickelraum* – *кімната матері та дитини*, *Ticket sales* – *Fahrkartenverkauf* – *продаж білетів*, *Trolleys* – *Garäckwagen* – *візки для багажу*, *Hearing loop* – *Induktionsspule für Schwerhörige* – *індукційна петля для людей з вадою слуху*).

Така інформація надається зважаючи на те, що усі інформаційні написи та вивіски в аеропорту подаються англійською мовою як засобом міжнародного спілкування. Проте через те, що не всі іноземці володіють англійською на однаковому рівні, та згідно національних норм законодавства щодо надання офіційної та публічної інформації то на веб-сторінках цю інформацію дублюють мовою оригіналу та мовою перекладу, щоб пасажир зміг швидко та точно зорієнтуватися безпосередньо в аеропорту, де ці вивіски надаються лише англійською мовою.

Також досить частотним прийомом прагматичної адаптації є вилучення та додавання інформації, залежно від реципієнта тексту перекладу.

Так, наприклад, на веб-сторінці аеропорту «Гітроу», порівнюючи інформаційну наповненість сторінок різними мовами, зокрема англійською, німецькою та російською, можна побачити значні відмінності. Англійською мовою текст оригіналу надається у більш повному обсязі, також презентується сторінка новин аеропорту та авіації в цілому, до того ж представляється й більше додаткової інформації щодо туристичних принад міста, транспортної системи та магазинів на території аеропорту (*Plan and book your trip* – *планування та бронювання путівок*, *Shops and restaurants* – *магазини та ресторани*, *Heathrow hotels* – *готелі «Гітроу»*, *Airline updates* – *новини авіакомпаній*), та надається навіть функція швидкого бронювання квитків, інформація щодо прогнозу погоди та ведеться блог (*Book travel* – *бронювання подорожі*, *Destination guides* – *гід по маршрутам*, *Travel guides* – *путівник*, *Worldwide weather* – *погода в світі*). Проте у варіанті веб-сторінки німецькою та російською мовами інформація надається у значно меншому обсязі. Мовами перекладу надана лише найбільш необхідна інформація (*Anschlussflüge* – *Пересадки в Хитроу* – *Стикувальні рейси*, *Ankunft* – *Прибытие в Хитроу* – *Прибуття*, *An/Abreise* – *Городской транспорт* – *Міський транспорт*, *Abflug* – *Вылет из Хитроу* – *Виліт*, *Sicherheitsinformationen* – *Информация по безопасности* – *Інформація з авіабезпеки*, *Einkaufen und essen* – *Магазины, питание и отдых* – *Магазини та ресторани*, *Anbordgehen* – *Посадка на самолет* – *Посадка*, *Aktuelle An- und Abflugtafeln* – *Актуальная информация о рейсах* – *Актуальний розклад рейсів*). Тож можна побачити, що при укладанні та перекладі тексту була вилучена інформація інтерактивного характеру. Та була залишена інформація, яка є більше затребуваною іноземними пасажирами при потребі в терміновій консультації, в умовах, коли часу для звернення до інформаційного центру немає. Таким чином, автор тексту перекладу одночасно і економить час реципієнта на пошук необхідної інформації, але водночас, і вилучає те, що могло б додатково зацікавити пасажирів. Таке обмеження в наданні інформації можна пояснити економією часу пасажирів або відповідним рішенням адміністрації аеропорту щодо інформаційного наповнення веб-сторінки мовами перекладу.

Проте у деяких випадках, навпаки, веб-сторінки адаптують для реципієнтів тексту додаванням інформації, яка може стосуватися виключно певного кола пасажирів. Таким чином, на веб-сторінці аеропорту «Гітроу» російською мовою надається додаткова інформація, щодо певних податкових формальностей (*Вы имеете право на возврат НДС? – Чи маєте ви право на відшкодування ПДВ?*). Зважаючи на те, що ця довідка стосується лише пасажирів, які проживають за межами ЄС, або полишають територію ЄС більш ніж на 12 місяців, тож і надають її лише мовами тих країн, які не є членами ЄС.

Також додавання застосовується при перекладі на російську мову підпунктів веб-сторінки (*Anschlussflüge – Пересадки в Хитроу – Стикувальні рейси, Ankunft – Прибытие в Хитроу – Прибытие, Abflug – Вылет из Хитроу – Вилет*). Тут прагматична адаптація виконана шляхом конкретизації, аби уточнити, якого саме аеропорту стосується та чи інша інформація. Проте при перекладі на українську мову нами ця конкретизація була вилучена, адже в контексті представленої інформації, це є зайвим перекладацьким прийомом і уся інформація є цілком чіткою й однозначною для сприйняття реципієнтом тексту перекладу.

Проте, проаналізувавши інформаційне наповнення веб-сторінки аеропорту «Берлін-Тегель ім. Отто Лілієнталя», можна помітити, що навіть така інформація щодо митних норм та положень повністю дублюється як німецькою, так і англійською мовами (*Mehrwertsteuerrückerstattung – VAT refund – Відшкодування ПДВ*), що свідчить про «турботу про читача» та виконання правових норм щодо надання публічної інформації державною мовою. В такому випадку, незважаючи на те, якими мовами володіє пасажир, він зможе отримати будь-яку інформацію, яка його цікавить. Це і є однією з відмінних рис веб-сторінки аеропорту – сторінки англійською та німецькою мовами повністю продубльовано, включно з гіперпосиланнями та усіма функціональними елементами. Це забезпечує реципієнта тексту перекладу усією необхідною інформацією.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що прагматична адаптація при перекладі текстів авіаційної тематики дійсно є частотним засобом перекладу і відіграє значну роль на сприйняття тексту перекладу реципієнтами. До прийомів прагматичної адаптації можна віднести додавання, вилучення та дублювання інформації кількома мовами. Прагматична адаптація тексту перекладу спрощує надання необхідної інформації під час подорожі для багатьох пасажирів. Таким чином, авіаперевезення саме в сфері цивільної авіації стає доступнішим для пересічних громадян. А разом і з популяризацією авіаперевезень кожен матиме змогу отримати новий досвід та знання, а в більш глобальних масштабах, такий обмін знаннями сприяє розвитку промислово-економічного, культурного духовного та наукового потенціалу багатьох країн. Створюються нові зв'язки та співпраці між країнами. Проте розвиток авіаційної галузі не припиняється, з'являються нові тенденції в сфері подорожей та потреба в комунікації з широким колом населення. Це може стати предметом для подальших досліджень застосування прагматичної адаптації при перекладі текстів авіаційної тематики різними мовами світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л.С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 2008. – 240 с.
2. Повітряний Кодекс України : станом на 25 квітня 2012 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – Київ : Парлам. Вид-во, 2011. – 536 с. С.18.
3. Иллюстрированный авиационный словарь для молодежи / [Сост. А. Т. Степанец]. М.: ДОСААФ, 1964 г. – 454 с.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 275 с.

PRAGMATIC ADAPTATION OF THE AVIATION TEXTS

This article attempts analyze the main aspects and techniques of pragmatic adaptation as a way of translation of aviation texts. The civil aviation sector in recent years received considerable development. However, this development is directed not only on improvement of air transport and aviation services, but also on communication. Due to this, the popularity of air travel increased, and with this – the number of texts of aviation subjects. Considering the international nature of aviation activities itself, there is a need for translation of the texts belonging to this field. Therefore, we have investigated basic types of pragmatic adaptation of aviation texts on the examples of texts published on the web-pages of the airports Heathrow (London, UK) and "Berlin-Tegel named after Otto Lilienthal" (Germany).

According to the results of our study, we have identified the most frequent methods of pragmatic adaptation of translation texts. In particular, we have discovered that in the process of translating the texts of the airport's web-pages, translators use Anglicism's in cases where they simplify the understanding of the translation and are quite common in the field of travel. Duplication of information simultaneously in several languages is aimed at explaining the information provided and preparing the recipient of the translated text to the perception of this information in real terms and in the case of lack of time and lack of translated text. By the removal method of a part of the text, the author of the text concentrates the attention of a certain circle of translation recipients to the actual information for them and removes what is not addressed to this circle of recipients. But by adding information, the recipient of the text of the translation provides additional information that can simplify the travel of the passenger or simply interest him. Thus, even if the information is not addressed to a certain number of recipients of the text of the translation, they are able to get acquainted with it without restrictions caused by the difference in linguistic experience.

Key words: pragmatics, texts of aviation subjects, pragmatic adaptation, information content.

Оксана Подвойская,
Лидия Зварич

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ТЕКСТОВ АВИАЦИОННОЙ ТЕМАТИКИ

В данной статье делается попытка проанализировать основные аспекты и приемы прагматической адаптации как способа перевода текстов авиационной тематики. Сфера гражданской авиации в последние годы достигла значительного развития. Однако это развитие направлено не только непосредственно на улучшение авиатранспорта и авиационного обслуживания, но и на коммуникацию. Благодаря этому, популярность авиапутешествий увеличилось, а вместе с тем увеличилось количество текстов авиационной тематики. Принимая во внимание интернациональный характер авиационной деятельности, то возникает потребность в переводе текстов, принадлежащих этой сфере. Поэтому нами были исследованы основные виды прагматической адаптации текста на примерах текстов информационного наполнения веб-страниц аэропортов «Хитроу» (Лондон, Великобритания) и «Берлин-Тегель им. Отто Лилиенталя» (Германия).

Согласно результатам нашего исследования, мы определили самые частотные приемы при прагматической адаптации текстов перевода. А именно обнаружили, что при переводе текстов веб-страниц аэропортов, переводчики прибегают к применению слов-англицизмов в случаях, когда они упрощают понимание текста перевода и являются достаточно распространенными в сфере путешествий. Дублирование информации на нескольких языках одновременно осуществляется с целью объяснения изложенной информации и подготовка реципиента теста перевода к восприятию этой информации в реальных условиях и в случае нехватки времени и отсутствия текста перевода. Благодаря изъятию части текста, автор текста перевода акцентирует внимание определенного круга реципиентов перевода на

актуальною для них інформації і вилучає ту, яка не адресована цьому колу реципієнтів. І шляхом додавання інформації, реципієнту тексту перекладу презентується додаткова інформація, яка може спростити подорож пасажера, або просто його цікавити. Таким чином, навіть якщо інформація не адресована певній групі реципієнтів тексту перекладу, вони мають можливість ознайомитися з нею без обмежень, викликаних різницею мовного досвіду.

Ключові слова: прагматика, тексти авіаційної тематики, прагматична адаптація, інформаційне наповнення.

УДК 81'42

Анжеліка Солодка
(Миколаїв)

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КУЛЬТУРНО-ДЕТЕРМІНОВАНИХ ФАКТОРІВ НА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПРОЦЕС

Стаття присвячується вивченню перекладацького процесу як феномену міжкультурної комунікації і має на меті вивчення аспектів впливу культурно-детермінованих факторів на перекладацький процес та його результат. В процесі дослідження визначається національно-культурна модальність перекладу. Метамова перекладу визначається як результат складної взаємодії мов, що входять до складу структурної парадигми перекладу. Переклад розуміється як ментальна інтерпретативна діяльність, як основний і центральний механізм міжкультурного спілкування. Процес перекладу – це прагнення зрозуміти іншу культуру. Він є суб'єктивною інтерпретацією тексту, що залежить від обсягу суміщення когнітивних баз рідної і перекладної мов у свідомості мовної особистості перекладача. У статті осмислюється специфіка перекладацької діяльності у міжкультурній комунікації. Структура перекладацької діяльності зумовлює наявність інтеграційного об'єкту, в якості якого виступає дискурс. Дискурс у перекладацькому аспекті визначається як вербально опосередкована професійна діяльність перекладача. У дискурсі формується його професійна мовна особистість, відбувається взаємодія різних видів знання і формується концепт як сукупність усіх типів спеціального знання. Акцентується, що оптимальне вирішення перекладацьких завдань залежить не тільки від когніції перекладача, а й від його асоціативної компетенції, що детермінує етнокультурне відображення концептуальних структур та їхніх вербальних кодів, які презентують етноментальність моделі певного лінгвокультурного світу. У статті представлена модель дискурсу в перекладацькій діяльності, в основі якої лежить розуміння опосередкованої комунікації в процесі перекладу як діяльності. Складові моделі структурують компоненти вербальної і ментальної репрезентації перекладацької діяльності, її багаторівневості та динамізму.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, перекладацька діяльність, дискурс.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Переклад – це феномен міжкультурної комунікації. Процес безпосередньої взаємодії культур здійснюється в рамках незбіжних національних стереотипів мислення і комунікативної поведінки, що впливає на взаєморозуміння і взаємини між людьми, що спілкуються. У діалог вступають не самі культури, а люди, для яких відповідні культури окреслюють специфічні смислові і символічні кордони.

Місія перекладача: знайти шляхи до діалогу між різними культурами. Велику роль в цьому відіграє професійна мовна особистість перекладача та рівень його культури.

Формулювання мети й завдань дослідження Метою статті є вивчення аспектів впливу культурно-детермінованих факторів на перекладацький процес та його результат.

На реалізацію поставленої мети спрямована низка дослідницьких **завдань**: визначити національно-культурну модальність перекладу, осмислити специфіку перекладацької діяльності у міжкультурній комунікації, описати модель дискурсу у перекладацькій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуюче різноманіття підходів до дослідження феномену перекладу орієнтує на розуміння центрального поняття теорії: переклад уможливорює міжкультурне спілкування людей.

Видатний французький учений Ж. Мунен уперше звернув увагу на відображення в мові оригіналу і перекладі особливостей культури та історії мовного колективу. Він переконливо показав, що переклад – це не проста підстановка слів однієї мови замість слів іншої мови, він завжди пов'язаний з певними перетвореннями, які залежать від співвідношення мов [3].

Прихильники структурних методів дослідження (В. Комісаров) [2] визначають переклад як перетворення структур мовного твору, в результаті якого одна мова замінюється іншою. Один із засновників перекладознавства А. Федоров [4] і його послідовники, розуміють переклад як процес вірної та повної передачі думок, висловлених на одній мові, засобами іншої мови, в результаті якого створюється текст, що репрезентується в мові перекладу.

А. Швейцер називає перекладом «односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, при якому ... створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному і культурному середовищі ...» [5, с. 82]. Це означає, що переклад може розглядатися як акт міжкультурної комунікації.

Отже, однією з відмінних якостей перекладу є його багатоаспектність. Переклад – це вид міжкультурної опосередкованої комунікації, який здійснюється за допомогою мови (точніше, двох мов і більше). Для ефективного здійснення цього процесу слід урахувати психологічні особливості спілкування, пов'язані з особливостями взаємодіючих культур.

На сучасному етапі серед психологів і лінгвістів не існує єдиної думки щодо психологічної концепції перекладу та змісту поняття «психологія перекладу».

Наголосимо на важливості психологічного підходу до вирішення такого складного в сучасній теорії і практиці питання, як оцінка якості перекладу (крім традиційної лінгвістичної концепції). Найбільш повно психологічне уявлення про оцінку якості перекладу викладено в роботах Г. Міллер і Г. Бібе-Сентер [7; 8], до розгляду цієї проблеми зверталися також у своїх працях Р. Якобсон, Г. Турі [6; 9].

Вирішення питання про труднощі перекладу в психолінгвістичному плані безпосередньо пов'язано з питанням про взаємодію мови, мислення і мовної орієнтації перекладача. Позиція дослідника в цьому важливому питанні багато в чому визначає його розуміння перекладацького процесу і відповідний спосіб подолання перекладацьких труднощів. Суть питання полягає у розумінні особливостей пізнання світу носіями різних мов, пов'язаних з відмінностями світоглядів.

Виклад матеріалу з обґрунтуванням одержаних результатів.

Переклад як метамова. У процесі перекладу комунікативна діяльність індивіда протікає в сферах двох мов, причому їх функції різні (вихідна мова функціонує в плані реалізації, а мова перекладу використовується в області трансмісії).

При збігу багатьох знакотипів і структур на різних рівнях (частини мови, синтаксичні, дистрибутивні і сполучувані структури синтагм тощо) спостерігаються істотні розбіжності як в засобах вираження, так і змісту. Складається така субстанціональна метамовна сутність, як метамова перекладу. Вона утворюється в процесі перекодування і породження рівномовних або відносно рівнозначних відбитків слів двох мов.

Метамова перекладу є результатом складної взаємодії двох або більше мов, що входять до складу структурної парадигми перекладу, де метамовна функція простежується то в одній, то

в іншій мові. Кожен з мов-учасників процесу перекладу має свої особливості і характеристики на рівні сформованих моделей, які відповідно реалізуються у метамові. Сам переклад стає метомовою, оскільки він лексично, лексикографічно, семіотично, в знаковій та фонетичній інтерпретації відрізняється від кожного окремо і є продуктом мов, включаючи їхню семіотику і семантику в своєму формально-граматичному статусі.

Оптимальне розв'язання перекладацьких завдань залежить не тільки від когніції перекладача, але й від його асоціативної компетенції, детермінує етнокультурне відображення концептуальних структур та їхніх вербальних кодів, які презентують етноментальність моделі певного лінгвокультурного світу.

Отже, в контексті ментальної детермінованості, розбіжність лінгвоментальної моделі вихідного тексту і його перекладу на іншу мову зумовлено, з одного боку, відсутністю «загальних зон» ментальних просторів автора вихідного тексту і його перекладача (або надмірною вузькістю «зон перетину»), а з іншого – орієнтацією перекладача на алгоритм власного культурного простору.

Діяльність перекладача у міжкультурній комунікації. Переклад розуміється як ментальна інтерпретативна діяльність, як основний і центральний механізм міжкультурного спілкування.

У процесі перекладу необхідно враховувати культурно-мовну специфіку іншомовного тексту, яка може призвести до конфлікту культур. Для досягнення взаєморозуміння необхідно, щоб комуніканти володіли спільною когнітивною базою.

Це вимагає від перекладача знання національної специфіки іноземної мови, особливостей національного характеру її носіїв, під якими розуміється стійка сукупність специфічних для даної культури цінностей, настанов і поведінкових норм.

Процес перекладу – це прагнення зрозуміти іншу культуру, а оскільки семантико-культурна насиченість концептів в різних мовах різна, то переклад є суб'єктивною інтерпретацією тексту, що залежить від обсягу суміщення когнітивних баз рідної і перекладної мов у свідомості мовної особистості перекладача.

Перекладач-професіонал крім знання мови іншої країни повинен мати гарний смак, високорозвинену мовну інтуїцію, віртуозно володіти мистецтвом слова. Важливу роль відіграють знання рідної мови і рівень культури фахівця, який працює з іноземним текстом. Тільки при дотриманні всіх цих умов перекладачеві вдасться оптимізувати міжкультурну комунікацію.

Дискурс як вербально опосередкована професійна діяльність перекладача. Міжкультурна опосередкована комунікація у процесі перекладу трактується як діяльність і являє собою динамічну систему взаємодії суб'єкта зі світом, єдність внутрішнього (концептуалізація і категоризація) і зовнішнього (предметність спеціальної сфери) середовищ. У процесі комунікації виникає велика кількість культурних кодів. Структура перекладацької діяльності обумовлює наявність інтеграційного об'єкту, в якості якого виступає дискурс.

Під дискурсом у перекладацькому аспекті визначимо *вербально опосередковану професійну діяльність перекладача*. У дискурсі формується його професійна мовна особистість, відбувається взаємодія різних видів знання і формується *концепт* як сукупність усіх типів спеціального знання. Оскільки знання спеціальної сфери носить кумулятивний характер, можна говорити про стратифікацію концепту і про засвоєння різних фрагментів знання в різних типах дискурсу.

Виходячи з цього, міжкультурну комунікацію (МК) можна розглядати як вербально опосередковану діяльність, що передбачає опосередковану взаємодію комунікантів (перекладач – текст перекладу), які належать до різних культур. МК постає як дискурс – вербально опосередкована діяльність на «перетині дискурсивних кордонів», де мова розглядається у взаємозв'язку з мисленням, пізнанням та діяльністю.

Одиницею дискурсу МК є комунікативна подія – сукупність мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей, у результаті чого породжується (моделюється) текст перекладу. Комунікативній дії притаманні всі властивості дискурсу.

Поєднання когнітивної лінгвістики й дискурсивного аналізу є вирішальним: прагматична настанова дискурсу на вивчення мовної ситуації є зверненням до ментальних процесів компонентів МК (перекладач і текст перекладу, як різновид опосередкованої комунікації), детермінованих соціокультурними правилами й стратегіями породження і розуміння мови в соціокультурних умовах.

Серед фреймів дискурсу (лінгвістичний текст, фрейм учасника, контекст та зміст) значущими є розуміння текстової взаємодії: як взаємодії ключових концептів за певними аналітичними схемами; дискурс як «переробленої» природної мови; тенденції до конвергенції підходів у процесі перекладу.

Інтегральна модель дискурсу в процесі перекладу. Міжкультурна комунікація є спеціальною діяльністю, яка дозволяє глибше вивчити процес перекладацької діяльності як соціокультурної взаємодії. Такий висновок про спеціалізованість МК дає необмежені можливості моделювання об'єкта перекладу.

Таким чином, звернення до інтегральної моделі дискурсу в процесі перекладу дозволяє виділити в його структурі компоненти вербальної і ментальної репрезентації, його багаторівневості, динамізм, вербально опосередкований характер, що обумовлює наявність лінгвістичних (семантичних, мовних) і енциклопедичних (концептуальних) знань.

Отже, розуміючи перекладацьку діяльність як взаємодію суб'єкта зі світом, дискурс постає як вербально опосередкована міжкультурна діяльність. Вона виступає знаковою діяльністю, де в якості знака виступає світ. Знакова діяльність перекладача умовно може бути представлена як алгоритм його діяльності, який включає наступні стадії: 1) мотиваційно-спонукаюча (етапи апперцепції та інтеріоризації), 2) орієнтовно-дослідницька (внутрішнє програмування і селекція), 3) процесуальна (текстотворення), 4) контролююча (закріплення корисного результату-досвіду). Вони включають зовнішні (ментальні та продуктивні процеси) і внутрішні (концептуалізація і категоризація), рецептивні й продуктивні види діяльності. Умовна послідовність фаз перекладацької діяльності обумовлює особливості трактування мовної інформації відповідно до етапів: етап реалізації (продуктивний етап – модель тексту перекладу) та відтворення ментальних процесів (внутрішній етап – ментальна адаптація тексту в процесі перекладу).

Оскільки дискурс у чинному дослідженні розуміється як діяльність особистості у перекладацькій сфері, то лінгвокультурна особистість перекладача щодо МК в дискурсивному світі виявляється інтерлінгвокультуральною. Дискурс, будучи вербально опосередкованою діяльністю в спеціальній сфері, інтегрує сукупність знання, що описується як концепт.

Під міжкультурною компетентністю у перекладацькій діяльності розуміємо динамічну зміну ролей перекладача, яка включає спектр компетенцій: мовної, лінгвокультурологічної, комунікативної, прагматичної тощо.

Таким чином, базовими категоріями МК є: дискурс як вербально опосередкована діяльність у перекладацькій сфері; концепт як сукупність накопиченого знання про об'єкт; міжкультурна компетенція перекладача, яка розвивається в дискурсі як діяльності. Зазначені категорії визначають основу концептуальної інтеграції у перекладацькій діяльності.

Висновки та перспективи дослідження. 1. Розуміння перекладу як ментальної інтерпретативної діяльності, пов'язано з вирішенням питань психофізіологічного, соціологічного, етичного і культурологічного рівнів. В культурологічному дискурсі переклад трактується як феномен міжкультурної комунікації.

Психологічний підхід до перекладу орієнтує на дослідження «людського компоненту» в перекладі. Вирішення питання про труднощі перекладу в психолінгвістичному плані безпосередньо пов'язано з питанням про взаємодію мови і мислення. На відміну від суто лінгвістичної і літературознавчої концепцій психологічне тлумачення перекладу дещо

ширше. Воно виходить за рамки звичайного порівняння та аналізу мов і мовних засобів, включає в себе психологічні, поведінкові, ментальні аспекти, і в сукупності з ними є основою для формування культурологічної теорії перекладу.

Передача національної своєрідності першотвору, його особливої забарвлення, пов'язаної зі створенням його етнічного середовища, відноситься до числа тих основних проблем перекладацької діяльності, від яких залежить і відповідь на питання про перекладацький професіоналізм.

2. Міжкультурна комунікація є процесом безпосередньої взаємодії культур, яка здійснюється в рамках незбіжних національних стереотипів мислення і комунікативної поведінки, що впливає на взаєморозуміння і взаємини між людьми, що спілкуються. У діалог вступають не самі культури, а люди, для яких відповідні культури окреслюють специфічні смислові і символічні кордони.

3. В основі представленої моделі дискурсу в перекладацькій діяльності лежить розуміння опосередкованої комунікації в процесі перекладу як діяльності. У моделі структуровані компоненти вербальної і ментальної репрезентації перекладацької діяльності, її багаторівневості та динамізм.

Подальші розвідки у цьому напрямі лежать у площині дослідження різних рівнів здійснення міжкультурної комунікації в процесі перекладацької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В. С. Виноградов – М.: Издательство Московского университета, 1978. – 172 с.
2. Современное переводоведение. Учебное пособие. / В. Н. Комиссаров – М.: ЭТС, 2001. – 424 с.
3. Мунен Ж. Переводчик, слово и понятие // Перевод – средство взаимного сближения народов / Ж. Мунен – М.: Прогресс, 1987. – С. 136–141.
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
5. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы аспекты / А. Д. Швейцер – изд. 2-е. – М.: Книжный дом “Либроком”, 2009. – 216 с.
6. Jakobson R. Aphasia as a Linguistic Problem // R. Jakobson / Psycholinguistics: a Book of Readings. – New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1955.
7. Miller G. The Psychology of Communication. / G. Miller – N. Y., 1967.
8. Miller G., Beebe-Center J. G. Some Psychological Methods for Evaluating the Quality of Translation. In: "Mechanical Translation", III, 1956. – P. 73 – 80.
9. Toury G. The Nature and Role of Norms in Translation. In Venuti, L. The Translation Studies Reader // G. Toury – London: Routledge, 1978, revised 1995.

Anzhelika Solodka

THE STUDY ON THE EFFECTS OF CULTURALLY DETERMINATED FACTORS ON THE TRANSLATION PROCESS

The article deals with the study of the translation process as a phenomenon of intercultural communication. It aims to study the aspects of the influence of culturally determined factors on the translation process and its results. In the process of this research, the national-cultural modality of translation is determined. Meta-translation is defined as the result of a complex interaction of languages that are part of the structural translation's paradigm. Translation is understood as mental interpretive activity, as the main and central mechanism of intercultural communication. The translation process is a desire to understand another culture. It can be considered a subjective interpretation of the text, which depends on the extent of combining the cognitive bases of the native and translated languages in the mind of the translator's linguistic personality. The article focuses on the specifics of translation activities in intercultural communication. The structure of translation activities determines the presence of an integration object, which serves as a discourse. The discourse in the translation aspect is defined as verbally mediated professional work of an

interpreter. Professional linguistic personality is formed in the discourse. The interaction of different types of knowledge takes place and the concept is formed as a collection of all types of special knowledge. It is emphasized that the optimal solution of translation tasks depends not only on the translator's cognition, but also on his associative competence, which determines the ethno-cultural reflection of conceptual structures and their verbal codes that present the model of a certain linguacultural society. The article presents the model of discourse in translation, which is based on the understanding of mediated communication in the process of translation as an activity. The components of the model structure the components of the verbal and mental representation of translation activity.

Key words: intercultural communication, translation activity, discourse.

Анжелика Солодка

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ КУЛЬТУРНО ДЕТЕРМИНИРОВАННЫХ ФАКТОРОВ НА ПРОЦЕСС ПЕРЕВОДА

Статья посвящена изучению переводческого процесса как феномена межкультурной коммуникации. Исследуются аспекты влияния культурно детерминированных факторов на переводческий процесс и его результат, определяется национально-культурная модальность перевода. Метаязык перевода определяется как результат сложного взаимодействия языков, входящих в состав структурной парадигмы перевода. Перевод понимается как ментальная интерпретативная деятельность, как основной и центральный механизм межкультурного общения. Процесс перевода – это стремление понять другую культуру. Он является субъективной интерпретацией текста и зависит от объема совмещения когнитивных баз родного и иностранного языков в сознании языковой личности переводчика. В статье осмысливается специфика переводческой деятельности в межкультурной коммуникации. Структура переводческой деятельности обуславливает наличие интеграционного объекта, в качестве которого выступает дискурс. Дискурс в переводческом аспекте определяется как вербально опосредованная профессиональная деятельность переводчика. В дискурсе формируется его профессиональная языковая личность, происходит взаимодействие различных видов знания и формируется концепт как совокупность всех типов специального знания. В исследовании акцентируется, что оптимальное решение переводческих задач зависит не только от когниции переводчика, но и от его ассоциативной компетенции, которая детерминирует этнокультурные отображения концептуальных структур и их вербальных кодов, которые представляют этноментальность модели определенного лингвокультурного сообщества. В статье представлена модель дискурса в переводческой деятельности, в основе которой лежит понимание опосредованной коммуникации в процессе перевода как деятельности. Составляющие модели структурируют компоненты вербальной и ментальной репрезентации переводческой деятельности, ее многоуровневость и динамизм.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, переводческая деятельность, дискурс.

УДК 81'141.7

Анна Тонкіх,
Наталя Кудрявцева
(Херсон)**СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ГУМОРУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «АЛЬФ»)**

Гумор, як повсякденне явище, дедалі частіше стає частиною міжкультурного спілкування. Це своєрідний вияв категорії комічного, реалізований у широкому спектрі розважальних програм. Найяскравіше гумор окремої нації виявляється у фільмах або серіалах. У цьому випадку перекладачі часто опиняються ніби між двох вогнів: перед ними стоїть завдання одночасно зберегти і відтворити як гумористичну, так і культурну складову. Адже втрата гумору і автентичності оригіналу спотворює зміст і відбирає у цільового глядача можливість пізнати іншу культуру. Як засвідчує значна кількість наукових праць, проблема перекладу гумористичних серіалів доволі актуальна і має досить вагоме значення для сучасної лінгвістики. Об'єктом дослідження в цій розвідці є американський гумор у телесеріалах. Предметом дослідження – способи досягнення комічного ефекту при перекладі телесеріалів. Мета полягає у визначенні особливостей відтворення американських телесеріалів українською мовою. Відповідно до мети, ми розв'язували такі завдання, по-перше дослідити специфіку гумору телесеріалу, по-друге встановити труднощі відтворення гумору, по-третє визначити особливості закадрового перекладу телесеріалів українською мовою. Американський гумор – це свого роду симбіоз: гумор, сміх завжди йдуть поряд з відчаєм, образою, скептицизмом. Основними проблемами у сприйнятті та перекладі гумору є проблеми адекватності та соціокультурних відмінностей. Після проведеного аналізу нами було встановлено, що, перекладаючи комічне, необхідно брати до уваги національний характер гумору, адже в різних суспільствах одні й ті самі речі можуть викликати різну реакцію, що призведе до неадекватного відтворення одиниць вихідної мови мовою перекладу.

Ключові слова: переклад, культура, гумор, переклад комічного, телесеріал.

Відтворення гумору вважається одним із найскладніших завдань у галузі перекладознавства, тому що гумор має певні характеристики, які проявляються як у виборі тематики, так і в різних засобах створення сміхового ефекту. У перекладознавстві існує чимало досліджень, присвячених перекладу гри слів, каламбурів, анекдотів, але незначна кількість висвітлює інші аспекти гумористичного перекладу, а саме специфіку відтворення гумору у перекладі. Гумор досліджують різноманітні галузі науки, які по-своєму тлумачать його. Деякі дослідження визначають саме поняття, його природу, функції, механізми творення. Гумор рідко розглядають як особливу перекладацьку проблему. У вітчизняних дослідженнях він тлумачиться як вид естетичної категорії комічного.

Дослідженням гумору займалися і займаються багато науковців, про що свідчать праці В. Раскіна, П. Кейт-Шпігель, С. Аттарда, Б. Дземідока, М. Єфремова, Ю. Лотмана, В. Самохіної, Г. Слишкіна. Переважна більшість наукових робіт у сфері перекладознавства, присвячених дослідженню відтворення англomовного гумору, зосереджена на аналізі окремих засобів створення гумору (наприклад, каламбур) або розглядає переклад малих гумористичних жанрів (наприклад, жарт, анекдот), тоді як проблема перекладу гумористичних серіалів вивчається недостатньо.

Переклад, як засіб міжкультурної комунікації, направлений не лише на відтворення функціональних особливостей оригіналу, але й на збереження його культурної складової. Отже, перекладач опиняється ніби між двох вогнів: перед ним стоїть завдання одночасно зберегти і відтворити як гумористичну, так і культурну складову. Адже втрата гумору і автентичності оригіналу спотворює зміст і відбирає у цільового глядача можливість пізнати

іншу культуру. Шляхи подолання цієї подвійної складності у процесі перекладу передбачають, у першу чергу, детальний аналіз оригіналу і визначення ролі культурно-специфічної лексики при створенні гумору [7, с. 115]. Найяскравіше гумор окремої нації виявляється через фільми або серіали. Англomовні телесеріали стали невід'ємною частиною нашого життя, що, в свою чергу, створило необхідність якісного перекладу такого виду телепродукції для української аудиторії. Гумор у телесеріалах потребує адаптації до культурних стереотипів глядача та відтворення з урахуванням особливості менталітету країни «споживача».

Американці володіють особливим почуттям гумору, для якого характерні перебільшення, гіпербола, передражнювання, трікстерська травестійна поведінка. «Гумор в Америці підкріплюється демократичною системою, завдяки якій створюються ідеали, яких важко досягнути в реальному житті. Ось на цю невідповідність між ідеальним і реальним часто і спрямований американський гумор» [1, с. 74].

В американській культурній традиції гумор розвивався досить повільно, але коріння його історично йдуть у ті часи, коли до Америки прибули перші поселенці. Це дало можливість деяким дослідникам, зокрема В. І. Оленьовій, вважати, що «саме гумор став характерною і яскравішою рисою американського фольклору» [6, с. 91]. На відміну від британського гумору з притаманним йому консерватизмом, стриманістю, манірністю, американському гумору властиве перебільшення, надмірність, схильність до гіперболи і гротеск. Одним із яскравих прикладів американського фольклору є *tall tales* – оповідання «з перебільшеннями», які залишилися єдиною «специфічно американською» формою гумору, а своєю назвою зобов'язані тому, що їх зміст відрізняється вкрай гіперболічним характером [5, с. 19].:

Two men were exchanging tall stories. Joe said that his grandfather had been 18 feet tall. Not to be outdone Fred replied: «I guess everything grows mightly in our country. I was going through the wood last night and saw a snake 4miles long» [2, с. 85]

Двоє чоловіків розповідали один одному небилиці. Джо розповів про те, що його дід був 18 футів заввишки, аби не відставати, Фред у свою чергу додав: «Все в нашій країні зростає дуже швидко. Минулої ночі я йшов через ліс і побачив змію завдовжки 4 метра.» [2, с. 85]

У жарті використано прийом гіперболи, що й створює комічність ситуації.

Американські жарти часто мають коротку форму: *Nicknames* – прізвиська, перша частина якої містить однотипну фразу *They call her / him ...*, де вказується іменник, що означає «його» чи «її», а після двокрапки з'являється не словникове, а жартівливе розшифрування:

They call her Alice: her German parents took one look at her and said, «Das ist Alles!» [3, с. 78].

Гумор створений за асоціацією контекстуального обігрування власної назви з німецькою фразою *Das ist Alles*.

Як зазначив Л. Рубін, «великий американський жарт ... заряджений величезним потенціалом інконгруентності, суперечністю між культурним ідеалом і щоденним фактом, ідеально показує, що він є порожнім і цинічним» [8, с. 257].

Переклад серіалу «Альф» наочно ілюструє сучасне побутування розмовно-побутового стилю української мови, яке репрезентовано лексемами різних лексико-граматичних класів. Жива розмовна мова, якою здійснено переклад, захоплює своєю емоційною привабливістю, зв'язком із народним життям, пізнаваністю [4, с. 95].

Іменникові репрезентанти:

BT: «*I was just getting rid of a vagrant*», «*He rescued me from what I'd like to call The Cabin That Dripped Blood*», «*And, of course, the bag will come in handy in case of turbulence*», «*Stop this talky talk*» [9].

ПТ: «Я щойно прогнав якогось волоцюгу», «Врятував з халупи, де стигне кров», «І торба пригодиться в разі бовтанки в літаку» (коли нудить), «Годі порожньої балаканини» [10].

Дієслівні репрезентанти:

ВТ: «Maybe, I'll shoot the breeze on the phone with friends», «Would you like to talk?», «This guy is sitting there with a straight face talking about gold...like it's valuable or something» [9].

ПТ: «Мабуть, побазікаю по телефону з друзями», «Хочеш пощебетати?» (поговорити), «Цей тип сидить там з пісною пікою і варнякає, буцімто золото цінується» [10].

Окрему увагу слід приділити перекладові звертань у серіалі.

Звертання – поліфункціональна одиниця, допомагає встановити контакт між співрозмовниками, слугує загальним маркером тональності спілкування, визначає ступінь офіційності комунікативної ситуації, характеризує соціальні й гендерні ролі мовців, вік, психологічний характер стосунків тощо. Саме звертання великою мірою формують гумористичний колорит тексту. Перекладні варіанти часто є авторськими знахідками Олекси Негребецького. Він використовує різноманітні пестливі й згрубілі форми для створення як ідіолекту Альфа, так і загальної стилістики серіалу. Власні імена дійових осіб телесеріалу адаптовано завдяки українським словотвірним афіксам:

ВТ: «No need to lay it out, Kateski», «Sit down Katydid», «Hey, back off there, Willie-Bob. Let me give it a shot», «Let's hear the Tan Man!», «Dottiekins», «Luckmeister», «There you go, Luckheimer» [9].

ПТ: «Не треба повторювати, Кейтуню», «Сідай, Кейтику», «Видійди, Віллічку, дай-но я спробую», «Послухаємо самого Танерюку!», «Доротулю» (Дороті), «Щасливундер» (кіт Щасливець), «Їж, Щасливмане!» [10].

Таким чином, аналізуючи відтворення комічних елементів кінодискурсу в іншій мові, можна виявити системний характер уживаних різноманітних лінгвостилістичних прийомів і засобів, що забезпечують організацію текстового простору відповідно до авторського задуму. Це створює складне для перекладача завдання адекватного смисловідтворення, яке має при цьому бути доступним для сприйняття представникам іншої мовної культури. Тож, щоб отримати на виході текст, який міг би виступати в іншій мові повноцінною заміною оригіналу, перекладач повинен урахувати його лінгвопрагматичну організацію, а також володіти низкою професійних якостей, творчим потенціалом та досконало знати життя спільноти, з якої та для якої він здійснює переклад. Перекладаючи комічне в кінодискурсі, необхідно брати до уваги національний характер гумору, адже в різних суспільствах одні й ті самі речі можуть викликати різну реакцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Американский юмор – XX век: сборник / [сост. С. Б. Белов; на англ. яз.]. – М. : Радуга, 1989. – 528 с.
2. Белл Д., Белл Б. Английский язык с улыбкой. Чтение ради пользы и удовольствия / Д. Белл, Б. Белл. – М. : Sigma-Press, 1999. – 155 с.
3. Землянова Л. М. Современная американская фольклористика. Теоретические направления и тенденции / Л. М. Землянова. – М. : Наука, 2005. – 312 с.
4. Монахова Т. В. Лексико-семантичні особливості перекладу телесеріалу «Альф» українською мовою / Т. В. Монахова // Наук.записки Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Сер. Філол. науки. – 2010. – Кн. 2. – С. 95–99.
5. Новицкая З. В. Традиции американского юмора XIX ст. и речевые средства комического у М. Твена : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / З. В. Новицкая. – М., 1962. – 19 с.
6. Оленева В. И. Современная американская новелла. Проблемы развития жанра / В. И. Оленева. – К. : Наукова думка, 1993. – 255 с.

7. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуальний та дискурсивний аспекти. – Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / В.О. Самохіна – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – 519 с.
8. Rubin Louis D. Jr. The Great American Joke / D. Jr. Rubin Louis // Humor in American: An Anthology / [Enid Veron (ed.)]. – N.Y. : Harcourt. Brace Jovanovich, 1996. – P. 255–265.
9. American sitcom «ALF». USA, 1986-1990. – 25 min. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://show-english.com/serial/alf>
10. Телесеріал «Альф». США, 1986-1990. – 25 хв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/5957319>

Anna Tonkich,
Natalia Kudryavtseva

SPECIFICITY OF HUMOR REPRODUCTION IN THE TRANSLATION OF TV SERIES (BASED ON THE TV SERIES «ALF»)

Humor as an everyday phenomenon is increasingly becoming a part of the context of intercultural communication. It is also a vehicle for mass entertainment, as television nowadays offers a wide variety of entertaining programs, both feature films and TV series. Translators often face the task of having to translate seemingly untranslatable humor, while not reducing the meaning effect, which invariably tests their capability for finding creative solutions. According to the significant number of scientific papers, we consider the problem in the adequate translation of the humor in TV series to be relevant for the present-day linguistics. The object-matter of the research is American humor in the TV series. The subject-matter are ways to achieve comic effect translating TV series. The research aim is to indicate peculiarities of translation American comic series into Ukrainian. In order to achieve this aim, the following objectives have been set forth. First, we defined the specificity of humor in the serial “ALF”, second we determined the difficulty in the humor reproduction, third identified features of TV series voice-over into Ukrainian. The analysis of the texts and their translations resulted that American humor is a kind of symbiosis: humor and laugh always go along with despair, resentment, skepticism. The main challenges in perceiving and translating humor are the problem of adequacy and sociocultural differences. The translator needs to be able to know at least something about the cultures involved in the translation in order understand the original and be able to reproduce it. In analysis, we have determined that it is necessary to take into account the national character of humor because in different societies, the same thing can cause different reactions, leading to inadequate reproduction units of the source language to the target language.

Key words: translation, culture, humor, comic translation, TV series.

Анна Тонких,
Наталья Кудрявцева

СПЕЦИФИКА ВОССОЗДАНИЯ ЮМОРА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ТЕЛЕСЕРИАЛОВ (НА ОСНОВЕ ТЕЛЕСЕРИАЛА «АЛЬФ»)

Юмор как быденное явление все чаще становится частью межкультурного общения. Это особенный вид категории комического, который проявляется в широком спектре развлекательных программ. Наиболее ярко юмор отдельной нации проявляется через фильмы или сериалы. В этом случае переводчики часто предстают перед проблемой – одновременно сохранить и воспроизвести как юмористическую, так и культурную составляющую. Ведь потеря юмора и подлинности оригинала искажает смысл и отбирает у целевого зрителя возможность познать другую культуру. Значительное количество научных работ свидетельствует, о том, что проблема перевода юмористических сериалов довольно актуальна, и имеет достаточно большое значение для современной лингвистики. Объектом исследования в данной статье является американский юмор в телесериалах. Предметом исследования – способы достижения комического эффекта при переводе телесериалов. Цель заключается в определении особенностей воспроизведения американских телесериалов на украинском языке. Исходя из цели, нами были поставлены следующие задачи, во-первых,

исследовать специфику юмора телесериала, во-вторых установить трудности воспроизведения юмора, в-третьих определить особенности закадрового перевода телесериалов на украинском языке. Американский юмор – это своего рода симбиоз: юмор, смех всегда идут рядом с отчаянием, обидой, скептицизмом. Основными проблемами в восприятии и переводе юмора являются проблемы адекватности и социокультурных различий. После проведенного анализа, нами было установлено, что при переводе комического, необходимо принимать во внимание национальный характер юмора, ведь в разных обществах одни и те же вещи могут вызвать различную реакцию, что приведет к неадекватному воспроизведению единиц исходного языка на язык перевода.

Ключевые слова: перевод, культура, юмор, перевод комического, телесериал.

УДК 811.111:372. 72

Zinaida Tschepurna,
Helena Lissenko
(Kyjiw)

ÜBERSETZUNGSVERFAHREN BEIM DOLMETSCHEN AUS DEM UKRAINISCHEN INS DEUTSCHE. SEMANTISCHE ASPEKTE

У запропонованій статті розглядається процес перекладу, а саме семантичні проблеми перекладу, аналізується класифікація методів перекладу та їх місце в системі перекладу. У центрі уваги статті – аналіз семантичних трансформацій, які використовуються при перекладі. Були визначені методи, що використовуються при усному перекладі; послідовний і синхронний переклад як два типи інтерпретації політичних промов, а також їх переваги та недоліки при перекладі матеріалів конференцій. Перекладацькі рішення є найбільш відповідними інструментами, які дозволяють перекладачеві швидко і доцільно використовувати відповідні знання про факти та їх форми реалізації в усному повідомленні.

Одна з психолінгвістичних концепцій полягає в тому, що сам процес перекладу може бути представлений як взаємодія лінгвістичних рефлексів і методологічних відображень. Було доведено, що тільки деякі зі згаданих теоретичних методів використовуються при перекладі. Причина полягає в тому, що перекладач зазвичай обирає найпростіший спосіб трансформації, що дозволяє робити найбільш точний переклад без особливих витрат часу. Аналіз семантичних методів свідчить про відносно скорочення існуючих варіантів перекладу. Цю особливість можна розглядати як закономірність, і вона зумовлена як відмінностями в семантичній системі німецької, так і української мов, а також загальною тенденцією до скорочення інформації при перекладі.

На відміну від перекладу, який дозволяє письмово подолати великі відстані у часі та просторі, інтерпретація в принципі служить для полегшення спілкування між різними культурами. У статті аналізується корпус усного перекладу, його структура та особливості. Отже, новим у статті є те, що запропоновано аналіз перед усним перекладом; розглянуто основні принципи вибору способу перекладу та їхній вплив на ситуацію та власне процес перекладу; доведена залежність перекладача від вибору соціокультурних аспектів висхідного тексту; протиставлені варіанти перекладу та проаналізовані їхні переваги та недоліки.

Ключові слова: семантичні способи, переклад, аналіз, культурна інтерференція.

In der heutigen Situation der Globalisierung sind die Menschen insbesondere Reisende, Manager und Fachwissenschaftler immer öfter der Konfrontation mit den Fremden ausgesetzt. Die

fachliche und wissenschaftliche Kommunikation auf internationaler Ebene ist ein Gebot der Zeit. Während früher kulturelle Einflüsse vornehmlich durch Literaturübersetzungen und Missionen vermittelt wurden, wird heute die Arbeitswelt zusätzlich von Technik, Wirtschaft und Verwaltung beeinflusst, indem der Dolmetscher/Übersetzer eine der wichtigsten Rollen spielt. Das Thema ist sehr **aktuell**, weil immer wieder verschiedene Situationen entstehen, die auf dem internationalen Niveau besprochen und gelöst werden müssen. Die Reden von den Politikern stellen immer ein großes Interesse für die Linguisten dar, weil sie nicht voll erforscht sind.

Politische Reden sind immer die Kommunikation auf dem Höchsniveau, da sie zu den Reden der wichtigsten Staatspersonen gehören. Die Spezifik der politischen Reden liegt darin, dass sie nicht geschrieben, sondern gesprochen werden. Jede der Kommunikationsarten hat dabei verschiedene Übersetzungskriterien, Prozesse und ihr eigenes Verfahren. Unsere **Aufgabe** ist – semantische Aspekte in den politischen Reden beim Dolmetschen zu erforschen.

Vom psycholinguistischen Standpunkt aus ist das Dolmetschen ein komplexer, kognitiver Prozess. Zu den Bestandteilen dieses Prozesses gehören das schnelle und in vorgegebener Zeit zu bewältigende Verstehen des Ausgangstextes (AT), dessen Analyse sowie auch das Speichern von mündlich dargebotenem Text. Im Laufe der Analyse und des Speichers deverbalisiert der Dolmetscher den Ausgangstext, d.h. befreit diesen Text von seiner sprachlichen Form. In der folgenden Phase trifft der Dolmetscher die Entscheidungen hinsichtlich der Textwiedergabe in die Zielsprache (ZS) und „vollzieht zielsprachige Reverbalisierung“ [1, S. 84]. Die kognitive Belastung steigt dabei, je stärker sich die Strukturen der beteiligten Sprachen unterscheiden.

Eine andere psycholinguistische Auffassung ist, dass der Dolmetscherprozess selbst als ein Zusammenspiel von sprachlichen Reflexen und methodischen Reflexionen dargestellt werden kann. Bei den Reflexen ist inzwischen der intuitiven, mentalen Konstruktion von Szenen und der reflexhaften Assoziation von Wörtern (Syntagmen, Kollokationen) zu unterscheiden. Als Assoziation wird die Tatsache bezeichnet, dass sich meistens schon beim Hören unkontrolliert ZS-Formulierungen aufdrängen. Die Reflexion setzt erst ein, wenn diese Reflexe entweder ausbleiben oder sich nicht zu einer Szene konfigurieren lassen. Erst wenn sich dieses Reflexionsgerüst als nicht mehr als tragfähig erweist, kommen kreative und damit auch nicht kontrollierte Prozesse zum Tragen. Diese kreative Meisterschaft führt nicht selten zum Fehverhalten die der Textproduktion in die Zielsprache. Daraus ist ersichtlich, dass es in der wissenschaftlichen Literatur keine gemeinsame Meinung hinsichtlich der kognitiven Prozessen beim Dolmetschen gibt. Die meisten Wissenschaftler sind sich aber darüber einig, dass es dabei mindestens drei Phasen existieren: Verstehen, Analysieren und Produzieren. Die Verstehens- und Behaltungsleistung ist beim Konsekutivdolmetschen besser als beim Simultandolmetschen. Die Verstehens- und Behaltungsleistung nimmt beim Simultandolmetschen deshalb ab, weil die Belastung von dem auf die Produktion eines Zieltextes gerichteten Aufwand höher als beim Konsekutivdolmetschen ist.

Bereits in den ersten wissenschaftlichen Arbeiten wurde die kognitive Komponente hervorgehoben, wobei im Wesentlichen die Verstehensleistung des Dolmetschers und der in deverbaliert Form gespeicherte „Sinn“ thematisiert wurden. Es wurde festgestellt, dass die Verstehensleistung sehr eng auf Recherchenbestand bezogen wird, wobei die Recherche als ein wichtiger Teil der professionellen Kompetenz zu akzeptieren ist. Das Verstehen eines gesprochenen Textes innerhalb einer dolmetscherischen Aufgabestellung ist ein vielstufiger Vorgang, wobei die höchste kognitive Leistung des Dolmetschers angemessen wurde.

Die nächste Dolmetschensphase ist die Analysenphase, in der sich die Analyse des Gesagten/Verstandenen vollzieht. D. Seleskovitch geht in ihrem Model des Dolmetschens davon aus, dass der Dolmetscher im Laufe der Analyse des dargebotenen Textes diesen zunächst von seiner sprachlichen Form befreit, ihn speichert und schon gespeicherten „Sinn“ mit dem Vorwissen integriert. Auf dieser Basis erfolgt dann die Wiedergabe in der Zielsprache. Die Produktionsphase ist die letzte Phase bei dem komplexen Dolmetschensprozess. Diese Phase kennzeichnet sich durch die Problemlösungsaufgabe, die vor dem Dolmetscher steht. Hier muss der Dolmetscher einige Lösungsschritte unternehmen, um eine richtige Entscheidung zu treffen und damit eine situationsadäquate Wiedergabe in der Zielsprache zu leisten.

Kommunikationssituation spielt im Prozess der vermittelten Kommunikation so eine entscheidende Rolle, dass der Dolmetscher beim Dolmetschenprozess solchen Komponenten der Kommunikationssituation wie Wahrnehmungsraum und Interaktionspartner eine große Aufmerksamkeit schenkt. Er schätzt persönliche Merkmale, situationsbezogene Rollen, allgemeines, spezifisches, individuelles Wissen und Verhalten der Interaktionspartner ein. In diesem Prozess der laufenden Wahrnehmung und Einschätzung der Interaktionspartner und des Interaktionsverlaufs baut der Dolmetscher ein spezielles Hintergrundwissen auf, das für seine Rezeptionsmöglichkeit und Produktionsleistung von Bedeutung ist. Diesem Situationswissen schließt sich noch kulturelle und sprachliche Kompetenz (Vorwissen) an, die eine vollkommene Vorstellung über die Kommunikationssituation gibt.

Außer den erwähnten Komponenten beeinflussen eine Kommunikationssituation die objektiv registrierbaren Faktoren, die unterschiedlich bei dem Dolmetscherablauf zum Vorschein kommen. Dazu gehören solche visuelle Mittel wie Mimik, Gestik und Körperhaltung der Kommunikationspartner. Neben den visuellen Wahrnehmungsbedingungen sind beim Dolmetschen auch akustische Signale sehr wichtig, da sie die Produktionsleistung des Dolmetschers stark reduzieren können. Dabei leidet nicht nur die Dolmetschensleistung unter den schlechten akustischen Bedingungen, sondern auch der Dolmetscher selbst.

Im Bereich des Dolmetschens ist die Frage der Qualifikation nicht nur untrennbar mit der Beherrschung von (mindestens zwei) Sprachen verbunden, sondern wurde und wird vielfach ausschließlich auf diesen Aspekt beschränkt. Die Kenntnis der betreffenden Kulturen drängt sich dagegen als ein Qualifikationskriterium auf, wenngleich sie in ihrer Relevanz kaum umstritten sein dürfte. Die Kompetenz wird hier als Die Kombination aus Fähigkeiten, Fertigkeiten und Wissen (darunter auch Fachwissen) verstanden, über die man im Verhältnis zu einer Sprache verfügt, die nicht die Muttersprache ist.

Wenn man auf fremdsprachige Kompetenz zu sprechen kommt, geht man auf folgende Komponenten dieser Kompetenz ein. Das sind: translatorische Kompetenz, sozial-kulturelle sowie auch kommunikative Kompetenz:

Translatorische Kompetenz vertritt eine Fähigkeit, die man für die Dolmetschenauffassung von relevanten Informationen aus dem Ausgangstext entnehmen und nach dem Bedarf im Zieltext funktionsgerecht wiedergeben kann, sowie das Wissen über Übersetzungs- und Dolmetschenskonzepte, Verfahren und Strategien.

Soziale und kulturelle Kompetenz besteht ihrerseits aus dem sozialen und kulturbedingten Verständnis, Verhalten und Wissen über gesellschafts- und kulturbedingte Regeln und Unterschiede.

Bei kommunikativer Kompetenz wird die Fähigkeit vorausgesetzt, sich zu verständigen. Zur kommunikativen Kompetenz gehören pragmatische Fähigkeit, die Sprachen situationsadäquat einzusetzen, wobei man kommunikative Strukturen und Muster, sowie Kenntnisse über Rezeptions- und Produktionsstrategien in Betracht zieht. Andererseits tritt kommunikative Kompetenz als rein linguistische über die grammatischen, lexikalischen, semantischen und stilistischen Regeln sowohl der Fremdsprache als auch der Muttersprache.

Textspezifische Defizite der fremdsprachigen Kompetenz können beim Dolmetschen/Übersetzen folglich alle oben genannten Kompetenzbereiche betreffen. Je nach der Dolmetsch-, Übersetzungsrichtung äußern sich die Defizite primär bei der Textrezeption oder bei der Textproduktion.

In Gegensatz zur fremdsprachlichen Kompetenz scheint die muttersprachliche auf den ersten Blick nicht so wichtig zu sein. Dieser Gedanke ist aber durchaus falsch, denn die muttersprachliche Kompetenz prägt jede Phase des translatorischen Handels. Eine hohe muttersprachliche Kompetenz ist keineswegs auf die Textproduktion in der Muttersprache beschränkt, sondern wird selbstverständlich auch beim Übersetzen/Dolmetschen aus der Muttersprache benötigt, wenn es gilt den Ausgangstext in allen Nuancen richtig zu wiedergeben.

Die modernen translationstheoretischen Ansätze interpretieren den Dolmetschenprozess als eine kulturelle Transhandlung und unterstreichen die Rolle des Translators als eines Kulturmittels.

Fehlt es einem Translator an Fremdkulturwissen, wird dann fremde Kultur mit der eigenen verglichen. Auf diese Weise kann es bei dem Dolmetschen zu den Interpretationen kommen.

Typischer Fehler bei der Wiedergabe der AS-Äußerungen ist translatorische Interferenz. Die moderne Translatologie betrachtet den Termin der interlingualen Interferenz für die Projektion von Merkmalen des Ausgangstextes (AT) in den Zieltext (ZT), deren Ergebnis eine Verletzung der ZT-Normen, -Konventionen und -Diskurse ist. Die Interferenz kann grob als die Abweichung von einer grammatischen oder lexikalischen Sprachform definiert werden. Die Interferenz selbst ist in einige Kategorien unterteilt, das sind: lexikalische, syntaktische, textuelle und kulturelle Interferenzen.

Lexikalische Interferenz bezieht sich auf die semantische Ebene des Sprachenpaars, wobei ein AT-Wort als Lehnübersetzung übernommen wird, z.B. (ukr.): *визначити* – falsche Variante (dt.): *bestimmen*, die meistens als *festlegen*, *feststellen* gedolmetscht werden muss. Syntaktische Interferenzen liegen vor, wenn Wort- und Satzstellung des AT in den ZT übernommen wird, z.B. (ukr.): *він більше не прийде* – falsche Variante (dt.): *er kommt mehr nicht*, richtige Variante: *er kommt nicht mehr*. Aus dem Beispiel ist ersichtlich, dass in der falschen Variante ukrainische Satzkonventionen ins Deutsche übertragen werden.

Textuelle Interferenz liegt vor, wenn die Textsortenbesonderheiten eines AT, also die syntaktisch-semantische und textuelle Gestaltung, im ZT reproduziert werden, obwohl andere Konventionen üblich sind, z.B. alle Geschäftsbriefe werden im ukrainischen mit einem Ausdruck wie: *З повагою...* beendet. Es gibt eine adäquate Äußerung dazu im Deutschen: *Hochachtungsvoll*, die aber veraltet ist. Anstatt dieser Redewendung kommt heute eine andere viel häufiger zum Vorschein: *mit freundlichen Grüßen*, die aber im ukrainischen nicht gebräuchlich ist. Das Beispiel weist darauf hin, wie sich Textsortenkonventionen in verschiedenen Sprachen divergieren lassen und welche Konsequenzen dies bei der Übersetzung ziehen kann, wenn man solche sprachlichen Phänomene nicht berücksichtigt.

Kulturelle Interferenzen sind durch die Übernahme ausgangssprachlicher Sprach- und Verhaltensmuster in der Zielsprache geäußert. So unterscheiden sich kulturelle Konventionen, die z. B. Zeitauffassung und Gebrauch von Zeitadverbien, Signale für Sprecherwechsel, sprachliche Mittel zum Ausdruck von Höflichkeit betreffen. Diese Unterschiede reichen von kulturspezifischen Momenten, über kulturbedingte unterschiedliche sprachliche Mittel zum Ausdruck von Höflichkeit betreffen. Diese Unterschiede reichen von kulturspezifischen Momenten, über kulturbedingte unterschiedliche sprachliche Konnotationen, Assoziationen und Sprachgebrauch bis hin zu unterschiedlichen Textbauplänen. So kommt es im Ukrainischen viel häufiger vor, dass eine Person mit ihrem Titel und allen Funktionen vorgestellt wird, wohingegen im Deutschen nur der Name und eine kurze Funktionsangabe genannt wird, z. B. (ukr.): *Яна Боцман, доцент Харківського національного університету, релігієзнавець, спеціаліст в галузі гендерних досліджень* – (dt.): *Dr. Jur. habil. Utta Limbach*.

Wir betrachten die Anwendung der Übersetzungsverfahren beim Konsekutivdolmetschen. Zur Wahl sprachlicher Mittel, bei denen man eine richtige Übersetzung bekommen kann zählt man nicht nur Wörter, sondern auch Makro- und Mikrostruktur des Textes, Format, Umfang, Entscheidung für verbale und nonverbale Darstellungen und typographische Aspekte. Dem Übersetzer steht das ganze Übersetzungssystem zur Verfügung, dazu gehören Übersetzungstypen, Übersetzungsmethoden und Übersetzungsverfahren. Man muss Übersetzungsmethoden (ÜM) von den Übersetzungsverfahren (ÜV) unterstreichen. Die Übersetzungsmethoden, d.h. „Strategie der Übersetzung“ [2, S. 85], können sich auf den ganzen Text beziehen; die einzelnen Übersetzungsverfahren, d.h. die Techniken der Übersetzung beziehen sich auf kleinere Textabschnitte und hängen von der Übersetzungsmethode und Sprachenpaar ab. Bei bisher vorhandenen Beschreibungen der ÜV handelt es sich um Systematisierung aus der Übersetzungspraxis und -Lehre. Den ersten Vorschlag hinsichtlich der ÜV haben französische Sprachwissenschaftlich J.P. Viney und J. Darbelnet gemacht. Seit dem hat es viele Versuche zur interner Systematisierung gegeben, die sich auf verschiedene Ansätzen beruhen.

Doherty/Angermüller unterscheiden in der internen Klassifikation die Operationen – erstens: nach formalen, und

– zweitens: nach semantischen Veränderungen.

Die erste Gruppe integriert syntaktische, morphologische, syntaktisch-morphologische, morphologisch- syntaktische Operationen. Fleischmann klassifiziert die Übersetzungsverfahren nach den Veränderungen bzw. Übertragungen der sprachlichen Bedeutung von der AS Ausgangssprache in die ZS (Zielsprache) und unterteilt die ÜV

- erstens: in die morphologisch- syntaktische,
- zweitens: in die lexikalisch-semantische Verfahren.

Im Gegensatz zu Doherty/Angermüller dominieren bei Fleischmann bedeutungsveränderliche Verfahren, obwohl diese durchaus auch als formale Transformationen aufgeführt werden können.

In einer internen Klassifikation von Schmidt [3] werden vier Klassen von ÜV durch Kombination der Kriterien *Form/Bedeutung/Kongruenz/Divergenz* differenziert:

	<i>Form</i>	<i>Bedeutung</i>
<i>Kongruenz</i>	Rekonstruktion	Reproduktion
<i>Divergenz</i>	Transformation	Modulation

Mary-Snell-Hornby gliedert die ÜV nach den Bereichen: Lexik, Grammatik, Semantik und Hilfsverfahren. T. Kasakova gibt in ihrer Arbeit folgende Gruppen der Übersetzungsverfahren: lexikalische, grammatische und stilistische. Jede dieser Gruppen hat verschiedene Abarten dieser Verfahren, die bestimmte Lösungstypen für die Übersetzungsprobleme darstellen [4].

Mit Rücksicht auf die genannten Klassifikationen teilen wir alle Übersetzungsverfahren in zwei Gruppen: semantische und grammatische Übersetzungsverfahren (ÜV). Unsere Aufmerksamkeit schenken wir den semantischen Übersetzungsverfahren, darunter sind: synonymische Übersetzung, antonymische Übersetzung, Verkürzung, Erweiterung, Verallgemeinerung, Konkretisierung, Ersetzen einer ausgangssprachlichen Metapher durch eine zielsprachliche, Umschreibung (Paraphrasierung), Verwendung semantisch unterschiedlicher Mittel wegen unterschiedlicher Adressatenperspektive, Ersetzen einer ausgangssprachlichen Metapher durch einen neutralen Ausdruck, Ersetzen eines neutralen Ausdrucks durch eine Metapher, Verwendung der kommentierenden Zusatztexten, stilistische Anhebung und stilistische Absenkung. Die Autoren haben vor, eine nähere Analyse von semantischen Übersetzungsverfahren in den weiteren Veröffentlichungen zu machen.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Seleskovitch Danica, 1968, S. 84 – Zitiert nach: Snell-Hornby, Marry u.a. (Hrsg.) Handbuch Translation. – Tübingen: Staufenburg, 1998. – 485 S.
2. Paul Kussmaul. Training the Translator/ Kussmaul Paul // Amsterdam, 1982. – 287 S.
3. Schmidt H. Zitiert nach: Berudt Dagmar/H. Schmidt / Die Expandierung als ein Übersetzungsverfahren, dargestellt an Übersetzungen aus dem Russischen ins Deutsche. – Jena: FSU, 1990. – 150 S.
4. Kasakova T.A. Prakticheskie osnovy perevoda/ T. A. Kasakova, Eng-Rus., – С.-Пб: „Isdatelstwo Sojuz“, 2000. – 320 S.

Zinaida Chupurna,
Helena Lysenko

PROBLEMS OF INTERPRETATION FROM GERMAN INTO UKRAINIAN. SEMANTIC ASPECTS

This article deals with the translation process, namely the semantic translation problems, analyzes the classification of translation methods and their place in the translation system. The focus of the article is the analysis of the semantic transformations used in the translation. The methods used in analyzing the translation, consecutive and simultaneous interpretation as two types of interpretation of political speeches were identified, as well as their advantages and disadvantages in translating conference proceedings. Translation solutions are the most appropriate tools that allow an interpreter to quickly and purposefully develop certain knowledge about the facts and their forms of implementation in the communication.

One of the psycholinguistic concepts is that the translation process itself can be represented as the interaction of linguistic reflexes and methodological reflections. It was proved that only some of the theoretically mentioned methods are used in the translation. The reason is that the translator usually chooses the easiest method of translation, which allows you to make the most accurate translation without much time. The analysis of semantic methods indicates a relative reduction in existing options for translation. This feature can be regarded as a regularity, and it is caused both by the difference in the semantic system of the German and Ukrainian languages, as well as by the general tendency to reduce the incoming information in the translation.

Unlike translation, which allows writing to overcome long distances in time and space, interpretation in principle serves to facilitate communication between different cultures. The article analyzes the body of interpretation, its structure and features. Therefore, the new in the article is that: an analysis is offered before the interpretation; the main principles of the choice of the method of transfer and their influence on the situation and the actual translation process are considered; the dependence of the translator on the choice of sociocultural aspects of the outgoing text is proved; contrasted versions of translation and analyzed their advantages and disadvantages.

Key words: semantic means, translation, analysis, cultural interference.

Зинаида Чепурная,
Гелена Лысенко

ПРОБЛЕМЫ УСТНОГО ПЕРЕВОДА С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА УКРАИНСКИЙ. СЕМАНТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В этой статье рассматривается процесс перевода, а именно семантические проблемы перевода, анализируется классификация методов перевода и их место в системе перевода. В центре внимания статьи – анализ семантических трансформаций, используемых при переводе. Были определены методы, используемые при анализе перевода, последовательный и синхронный перевод как два типа интерпретации политических речей, а также их преимущества и недостатки при переводе материалов конференций. Переводческие решения являются наиболее соответствующими инструментами, которые позволяют переводчику быстро и целенаправленно развивать определенные знания о фактах и их формах реализации в устном сообщении.

Одна из психолингвистических концепций состоит в том, что сам процесс перевода может быть представлен как взаимодействие лингвистических рефлексов и методологических отражений. Было доказано, что только некоторые из теоретически упомянутых методов используются при переводе. Причина в том, что переводчик обычно выбирает самый простой способ перевода, который позволяет делать наиболее точный перевод без особых затрат времени. Анализ семантических методов свидетельствует об относительном сокращении существующих вариантов перевода. Эту особенность можно рассматривать как закономерность, и она обусловлена как различием в семантической системе немецкого, так и украинского языков, а также общей тенденцией к сокращению поступающей информации при переводе. В отличие от перевода, который позволяет письменно преодолеть большие расстояния во времени и пространстве, интерпретация в принципе служит для облегчения общения между различными культурами. В статье анализируется корпус устного перевода, его структура и особенности. Итак, новым в статье является то, что: предложено анализ перед устным переводом; рассмотрены основные принципы выбора способа перевода и их влияние на ситуацию и собственно процесс перевода; доказана зависимость переводчика от выбора социокультурных аспектов исходящего текста; противопоставлены варианты перевода и проанализированы их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: семантические способы, перевод, анализ, культурная интерференция.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АБАБІЛОВА Наталія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

АЛЕКСЕНКО Світлана Федорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

БАШУК Наталія Петрівна – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

БОГДАН Юлія Брониславівна – старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

ВАПРОВ Сергій Юрійович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології та перекладу, Запорізький національний університет

ВАСИЛЕНКО Оксана Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням факультету іноземної філології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ГАМАН Ірина Анатоліївна – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ГОНЧАРЕНКО Олена Миколаївна – доцент кафедри німецької та романської філології, Херсонський державний університет

ГУМЕНЮК Наталя Григорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЗИКОВИЧ Ольга Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЄМЕЦЬ Олександр Васильович – кандидат філологічних наук, професор кафедри германської філології та перекладознавства, Хмельницький національний університет

ЖУЖГІНА-АЛЛАХВЕРДЯН Тамара Миколаївна – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземної філології та перекладу, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

ЗІНЧЕНКО Анна Володимирівна – аспірантка, викладач кафедри германської філології, Сумський державний університет

КАЛІЩАК Тетяна Тадеївна – викладач-стажист кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

КОРОТКОВА Світлана Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

КОЛОСОВА Світлана Олександрівна – викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

КУДРЯВЦЕВА Наталя Сергіївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

ЛИСЕНКО Гелена Людвигівна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛОПУШИНСЬКИЙ Іван Петрович – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

МАЗУР Олена Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

МАРКЕЛОВА Анастасія Андріївна – старший викладач відділу мовної підготовки, Національна академія прокуратури України

МАРТОС Світлана Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Херсонський державний університет

МЕНТИНСЬКА Ірина Богданівна – старший викладач кафедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка»

МИКИТЮК Оксана Романівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка»

НАУМЕНКО Анатолій Максимович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови, Чорноморський державний університет ім. Петра Могили (М. Миколаїв)

ОЛЕКСЕНКО Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор кафедри соціальних комунікацій, Херсонський державний університет

ПОДВОЙСЬКА Оксана Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, завідувач кафедри іноземних мов, Херсонський національний технічний університет

ПОПОВА Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології, Сумський державний університет

ПРОХОРОВ Володимир Федорович – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької філології та перекладу, Запорізький національний університет

РАДЕЦЬКА Світлана Валеріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

РАДЗІОН Віра Меконненівна – викладач кафедри німецької філології, Київський національний лінгвістичний університет

РОМАНОВА Наталя Василівна – доктор філологічних наук, професор кафедри німецької та романської філології, Херсонський державний університет

СЄЧІНА Сабіна Ігорівна – аспірантка Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СІНИЦЯ Ірина Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Далянський університет іноземних мов (Китайська Народна Республіка)

СЛАБА Оксана Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Київський національний лінгвістичний університет

СОЛОДКА Анжеліка Костянтинівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу, Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського

ТИХОША Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, Херсонський державний університет

ТОНКІХ Анна Вікторівна – провідний фахівець відділу міжнародних зв'язків, Херсонська державна морська академія

ЧЕПУРНА Зінаїда Володимирівна – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЧЕРКУН Людмила Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології, Херсонський державний університет

ШВЕДОВА Марія Олексіївна – кандидат філологічних наук, докторант, Київський національний лінгвістичний університет

ШЕРЕМЕТА Катерина Юріївна – асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу, Херсонський національний технічний університет

CONTENTS

Chapter I. The Topical Problems of Lexicology and Lexicography*Bashuk Natalia*

PAREMIAE AS THE REFLECTION OF UKRAINIAN AND GERMAN MENTALITY	6
--	---

Humeniuk Natalia

THE WORD-BUILDING PROCESSES WITHIN THE WORD-FORM BREXIT	11
---	----

Zhuzhgina-Allakhverdian Tamara

TOPONIM "KYIV" IN SONGS OF KIRSHA DANILOV: SEMANTIC AND COGNITIVE ARCHEOLOGY OF THE NAME	15
--	----

Kolosova Svitlana, Bezden Yulia

BORROWING AS A WAY OF TERMS CREATION IN CASE OF DANCE TERMINOLOGY	20
---	----

Lopushynskiy Ivan

STATE LANGUAGE IN UKRAINE: ENSURING OF CONSTITUTIONAL STATUS IN THE PERIOD OF INTER-LAW	25
---	----

Mentynska Iryna

MODERN TRENDS OF TERMINOLOGICAL STUDIES (BASED ON COMPUTER TERMINOLOGY)	33
---	----

Naumenko Anatoly

LANGUAGE AND CULTURAL POLICIES OF PRESENT-DAY UKRAINE	38
---	----

Prokhorov Volodymir

TO THE PROBLEM OF DISCOURSE STRUCTURAL UNITS	46
--	----

Synytsia Iryna

QUASIPARADIGMATIC RELATIONSHIPS AS A RESULT OF MODERN MASS-MEDIA PRACTICES	50
--	----

Radzion Vira

PROPER NAMES OF BASKETBALL, HANDBALL AND VOLLEYBALL TEAMS IN GERMAN: THE STRUCTURAL AND MOTIVATIONAL ASPECTS	57
--	----

Romanova Natalia

ACTUALIZATION OF EMOTIVE VOCABULARY IN THE GERMAN POETRY OF 1945–1961	63
---	----

Slaba Oksana

PECULIARITIES OF HOMONYM RELATIONS BETWEEN ANGLO-AMERICAN AND GERMAN ECONOMIC TERMS	70
---	----

Sheremeta Kateryna

THE PECULIARITIES OF ENGLISH MARKETING TERMS FUNCTIONING IN THE UKRAINIAN LANGUAGE	75
--	----

Chapter II. The Problems of Grammar and Syntax*Vasylenko Oksana, Yaroshenko Myroslava*

FUNCTIONS OF THE INFINITIVE IN THE SENTENCE	80
---	----

Korotkova Svitlana

THE PECULIARITIES OF EXTENT AND DEGREE ADVERBS AS WORDS-GRADUATORS IN SPECIAL TEXTS	84
---	----

Shvedova Maria

DYNAMICS OF VARIATION IN ACCUSATIVE SINGULAR INANIMATE NOMINAL FORMS IN THE STANDARD-ORIENTED REGIONAL UKRAINIAN OF THE 19TH—21ST CENTURIES	88
---	----

Chapter III. The Topical Problems of Naming

Vapirova Sergiy

STILISTIC OF TRICKSTER CARNEVAL FIGURE (AS EXEMPLIFIED IN BROUTHER GRIMMS FAIRY TALES)	95
--	----

Zinchenko Anna

KEY PRAGMATIC FUNCTIONS OF THE SECONDARY NOMINATIONS OF QUANTITY IN ENGLISH JOURNALISTIC DISCOURSE	101
--	-----

Svitlana Martos

AFFIXATION OF NOUNS IN YOUTH SLANG	105
--	-----

Mykytyuk Oksana

VERBALIZATION OF THE CHORONYM UKRAINE IN THE LANGUAGE AND NATIONAL WORLDVIEW OF DMYTRO DONTSOV	111
--	-----

Volodymyr Oleksenko

WORD-FORMATION POTENTIAL OF THE ENGLISH WORD «MEDIA» IS IN UKRAINIAN LANGUAGE	117
---	-----

Siechina Sabina

THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT IDENTITY IN THE SPANISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD (BASED ON THE MATERIAL OF THE PENINSULAR NATIONAL VARIANT OF THE SPANISH LANGUAGE)	127
--	-----

Liudmila Cherkun

DOUBLE ACTUALIZATION AS A MEANS OF EXPRESSIVENESS IN THE PROSE OF M. TSVETAYEVA AND B.PASTERNAK	133
---	-----

Chapter IV. The Problems of the Text and the Discourse

Aleksenko Svitlana

STRUCTURAL COMPONENTS OF LINGUOSEMIOTIC SPACE OF A GLOSSY MAGAZINE FOR WOMEN	139
--	-----

Bogdan Julia

IMAGE OF THE AUTHOR IN THE MODERN GERMANY TRAVEL NOVELS	144
---	-----

Gaman Iryna

CONTEXTUAL FACTORS OF THE GENRE «ZOO GUIDE»	150
---	-----

Dzykovych Olga, Lokhtenko Valeriia

TO THE ISSUE OF THE INTERTEXTUALITY AND HYBRID TEXTS	156
--	-----

Podvoiska Oksana

COMPILATION OF MODERN BUSINESS CORRESPONDENCE	160
---	-----

Popova Olena, Aksiutina Valeriia, Karpenko Iryna

COMPLEX OF STRATEGIES IN ADVERTISING DISCOURSE: FROM DIFFERENTIATION TO DISCREDITATION	166
--	-----

Syrota Lyudmila, Radetska Svitlana

LINGUISTIC MEANS OF COMIC EFFECT COMPOSING IN THE POLITICAL DISCOURSE	172
---	-----

Valentina Tikhosha

COMPLEX TASKS IN THE ISLAMIC VASILE OF THE SCHOOL (ON THE MATERIAL OF ROMAN "MARUSA")	177
---	-----

Chapter V. Translation as a Means of Intercultural Communication

Ababilova Nataliia

GRAMMATICAL PECULIARITIES OF INTERNATIONAL LAW DOCUMENTS RENDERING	182
--	-----

<i>Goncharenko Olena</i>	
CONTEXTUAL FUNCTIONS OF SPANISH PERSONAL PRONOUNS AND THEIR UKRAINIAN EQUIVALANTS	187
<i>Gorodetskaya Yuliya, Sheremeta Katerina, Mazur Olena</i>	
TRANSLATIONAL FEATURES OF ENGLISH MEDICAL DRUGS INSTRUCTIONS INTO UKRAINIAN LANGUAGE: PRAGMATIC ASPECT	192
<i>Yemets Alexander</i>	
PRINCIPLES AND STAGES OF CONCEPTUAL TRANSLATION OF LITERARY TEXTS	197
<i>Kalishchak Tetiana, Kukhareno Olena</i>	
WAYS OF PAINTING TERMINOLOGY TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN LANGUAGE	204
<i>Mazur Olena</i>	
LITERARY TRANSLATION CRITICISM: METHODOLOGY SKETCH	208
<i>Markelova Anastasiia</i>	
COLOUR COMPONENT "GREY" IN VASYL SYMONENKO'S POETIC LANGUAGE (ON THE MATERIAL OF ENGLISH TRANSLATIONS)	215
<i>Mingazova Maria, Goncharenko Natalia, Mazur Olena</i>	
THE SIMULTANEOUS INTERPRETING PECULIARITIES OF AUDIOVISUAL TV NEWSCASTS TRANSLATION	220
<i>Podvoiska Oksana, Zvarych Lidia</i>	
PRAGMATIC ADAPTATION OF THE AVIATION TEXTS	226
<i>Solodka Anzhelika</i>	
THE STUDY ON THE EFFECTS OF CULTURALLY DETERMINATED FACTORS ON THE TRANSLATION PROCESS	231
<i>Tonkich Anna, Kudryavtseva Natalia</i>	
SPECIFICITY OF HUMOR REPRODUCTION IN THE TRANSLATION OF TV SERIES (BASED ON THE TV SERIES «ALF»)	237
<i>Chupurna Zinaida, Lysenko Helena</i>	
PROBLEMS OF INTERPRETATION FROM GERMAN INTO UKRAINIAN. SEMANTIC ASPECTS	241
Information about authors	247

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел I. Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии

Башук Наталья

ПАРЕМИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ МЕНТАЛИТЕТА НЕМЕЦКОГО И УКРАИНСКОГО НАРОДОВ 6

Гуменюк Наталья

СЛОВООБРАЗУЮЩИЕ ПРОЦЕССЫ СО СЛОВОФОРМОЙ ВРЕХІТ 11

Жужгина-Аллаахвердян Тамара

ТОПОНИМ «КИЕВ» В СБОРНИКЕ КИРШИ ДАНИЛОВА: СЕМАНТИКО-КОГНИТИВНАЯ АРХЕОЛОГИЯ ИМЕНИ 15

Колосова Светлана, Бездень Юлия

ЗАИМСТВОВАНИЕ КАК СПОСОБ СОЗДАНИЯ ТЕРМИНОВ НА ПРИМЕРЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ТАНЦА 20

Лопушинский Иван

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК В УКРАИНЕ: ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СТАТУСА В ПЕРИОД МЕЖДУЗАКОНИЯ 25

Ментинская Ирина

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ТЕРМИНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ (НА МАТЕРИАЛЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ) 33

Науменко Анатолий

ЯЗЫКОВО-КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ 38

Прохоров Владимир

К ПРОБЛЕМЕ СТРУКТУРНЫХ ЕДИНИЦ ДИСКУРСА 46

Синиця Ирина

КВАЗИПАРАДИГМАЛЬНІ СТОСУНКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СУЧАСНИХ МАСМЕДІЙНИХ ПРАКТИК 50

Радзион Вера

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ БАСКЕТБОЛЬНЫХ, ГАНДБОЛЬНЫХ И ВОЛЕЙБОЛЬНЫХ КОМАНД В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ: СТРУКТУРНЫЙ И МОТИВАЦИОННЫЙ АСПЕКТЫ 57

Романова Наталья

АКТУАЛИЗАЦИЯ ЭМОТИВНОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ПОЭЗИИ 1945–1961 ГОДОВ 63

Слабая Оксана

ОСОБЕННОСТИ ОМОНИМИЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ АНГЛО-АМЕРИКАНСКИМИ И НЕМЕЦКИМИ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ТЕРМИНАМИ 70

Шеремета Екатерина

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ МАРКЕТИНГА В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ 75

Раздел II. Проблемы грамматики и синтаксиса

Василенко Оксана, Ярошенко Мирослава

ФУНКЦИИ ИНФИНИТИВА В ПРЕДЛОЖЕНИИ 80

Короткова Светлана

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НАРЕЧИЙ МЕРЫ И СТЕПЕНИ КАК СЛОВ-ГРАДУАТОРОВ В СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ 84

<i>Шведова Марія</i> ДИНАМИКА УПОТРЕБЛЕНИЯ ВАРИАТИВНЫХ ФОРМ НЕОДУШЕВЛЕННЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ВИНИТЕЛЬНОМ ПАДЕЖЕ ЕДИНСТВЕННОГО ЧИСЛА В ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТАХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ XIX—XXI ВВ.	88
Раздел III. Актуальные проблемы номинации	
<i>Вапиров Сергей</i> СТИЛИСТИКА КАРНАВАЛЬНОГО ОБРАЗА ТРИКСТЕРА (НА МАТЕРИАЛЕ СКАЗОК БРАТЬЕВ ГРИММ)	95
<i>Зинченко Анна</i> ПЕРВОСТЕПЕННЫЕ ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ВТОРИЧНЫХ НОМИНАЦИЙ КОЛИЧЕСТВА В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ	101
<i>Мартос Светлана</i> АФФИКСАЦИЯ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В МОЛОДЕЖНОМ СЛЕНГЕ	105
<i>Микитюк Оксана</i> ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ХОРОНИМА УКРАИНА В ЯЗЫКОВО-НАЦИОНАЛЬНОЙ КАРТИНЕ МИРА ДМИТРИЯ ДОНЦОВА	111
<i>Олексенко Владимир</i> СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АНГЛИЦИЗМА МЕДИА В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ	117
<i>Сечина Сабина</i> РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТА ИДЕНТИЧНОСТЬ В ИСПАНСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЛУОСТРОВНОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ВАРИАНТА ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА)	127
<i>Людмила Черкун</i> ДВОЙНАЯ АКТУАЛИЗАЦИЯ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ПРОЗЕ М.ЦВЕТАЕВОЙ И Б.ПАСТЕРНАКА	133
Раздел IV. Проблемы текста и дискурса	
<i>Алексенко Светлана</i> СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ЛИНГВОСЕМИОТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЖЕНСКОГО ГЛЯНЦЕВОГО ЖУРНАЛА	139
<i>Богдан Юлия</i> ОБРАЗ АВТОРА В СОВРЕМЕННЫХ НЕМЕЦКИХ РОМАНАХ-ПУТЕШЕСТВИЯХ	144
<i>Гаман Ирина</i> КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ЖАНРА «ПУТЕВОДИТЕЛЬ ПО ЗООПАРКУ»	150
<i>Дзыкович Ольга, Лохтенко Валерия</i> К ВОПРОСУ ОБ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ И ГИБРИДНОСТИ ТЕКСТОВ	156
<i>Подвойская Оксана</i> СОСТАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ДЕЛОВОЙ КОРРЕСПОНДЕНЦИИ	160
<i>Попова Елена, Аксютин Валерия, Карпенко Ирина</i> СТРАТЕГИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСА: ОТ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ К ДИСКРЕДИТАЦИИ	166
<i>Сирота Людмила, Радецкая Светлана</i> ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ КОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА В ТЕКСТАХ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА	172
<i>Тихоша Валентина</i> СЛОЖНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В ИДИОСТИЛЕ ВАСИЛИЯ ШКЛЯРА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА «МАРУСЯ»)	177

Раздел V. Перевод как средство межкультурной коммуникации

Абабилова Наталия

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ДОКУМЕНТОВ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА 182

Гончаренко Елена

СИТУАТИВНО-РЕЧЕВЫЕ ФУНКЦИИ ИСПАНСКИХ ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ
И ОСОБЕННОСТИ ИХ ПЕРЕВОДА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК 187

Городецкая Юлия, Шеремета Катерина, Мазур Елена

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИНСТРУКЦИЙ К
МЕДПРПАРАТАМ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК: ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 192

Емец Александр

ПРИНЦИПЫ И ЭТАПЫ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПЕРЕВОДА
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ 197

Калищак Татьяна, Кухаренко Елена

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОЛОГИИ ЖИВОПИСИ С АНГЛИЙСКОГО НА
УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК 204

Мазур Елена

КРИТИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА: ОЧЕРК МЕТОДОЛОГИИ 208

Маркелова Анастасия

КОЛРОНИМИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ "СЕРЫЙ" В ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ
ВАСЫЛЯ СИМОНЕНКО (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ) 215

Мингазова Мария, Гончаренко Наталья, Мазур Елена

ОСОБЕННОСТИ СИНХРОННОГО АУДИОВИЗУАЛЬНОГО ПЕРЕВОДА
ВЫПУСКА НОВОСТЕЙ 220

Подвойская Оксана, Зварич Лидия

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ТЕКСТОВ АВИАЦИОННОЙ ТЕМАТИКИ 226

Солодка Анжелика

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ КУЛЬТУРНО ДЕТЕРМИНИРОВАННЫХ
ФАКТОРОВ НА ПРОЦЕСС ПЕРЕВОДА 231

Анна Тонких, Кудрявцева Наталья

СПЕЦИФИКА ВОССОЗДАНИЯ ЮМОРА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ТЕЛЕСЕРИАЛОВ
(НА ОСНОВЕ ТЕЛЕСЕРИАЛА «АЛЬФ») 237

Чепурная Зинаида, Лысенко Гелена

ПРОБЛЕМЫ УСТНОГО ПЕРЕВОДА С НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА НА УКРАИНСКИЙ.
СЕМАНТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ 241

Сведения об авторах 247

Науковий вісник
Херсонського державного університету
Серія "Лінгвістика"

Випуск 31

Коректор	– Власенко Л.В.
Технічний редактор	– Цепкало Т.О.
Комп'ютерне макетування	– Фоменко С.А.

Підписано до друку 17.04.2018.
Умовн. друк. арк. 29,76. Наклад 300. Зам. № 54

Видавець і виготовлювач
Херсонський державний університет.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р.
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27. Тел. (0552) 32-67-95.